
Arhiva Genealogică

V (X)

1998

3-4

CUPRINSUL: Actele celui de-al VIII-lea Congres de Studii Genealogice (Iași, 8-11 mai 1997): **Înaintași, modele, continuități. Omagiu precursorilor. Conștiință genealogică, organizare familială. Ascendențe, descendențe. Familii, personaje. Istoria culturii românești.** * Contribuții genealogice * Izvoare genealogice * **HERB. CAIETE HERALDICE (V)**

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

DAN BERINDEI, PAUL CERNOVODEANU, MIRCEA CIUBOTARU,
ȘTEFAN S. GOROVEI, PAUL PĂLTĂNEA,
MIHAI DIM. STURDZA, MARIA MAGDALENA SZÉKELY,
MIHAI-RĂZVAN UNGUREANU, PETRONEL ZAHARIUC

REDACȚIA

MIRCEA CIUBOTARU, ȘTEFAN S. GOROVEI (redactor-șef),
MARIA MAGDALENA SZÉKELY (secretar de redacție),
MIHAI-RĂZVAN UNGUREANU, PETRONEL ZAHARIUC

Asistenți de redacție:

CĂTĂLIN HRIBAN, SORIN IFTIMI

Arhiva Genealogică

V (X)

1998

3-4

SUMAR

<i>Către cititor</i>	VII
Al VIII-lea Congres de Studii Genealogice (Iași, 8–11 mai 1997)	IX
ȘTEFAN S. GOROVEI, Ioan Tanoviceanu (1858–1917)	1
MARIA MAGDALENA SZÉKELY, Radu Rosetti (1877–1949)	7
ȘTEFAN S. GOROVEI, Vasile Pârvan (1882–1927)	13
SILVIU VACARU, Gheorghe Ungureanu (1907–1975)	17
PETRE Ș. NĂSTUREL, Postelnic din naștere, postelnic „din fașă”	23
PAUL CERNOVODEANU, O pretinsă descendență a domnului Constantin Brâncoveanu în Georgia. Un studiu de caz	27
ZOE DIACONESCU, Descendenți mai puțin cunoscuți ai lui Miron Costin	35
ANTON COȘA, Genealogii de ceangăi: un demers necesar	45
RADU BELDIMAN, Genealogia unei familii de muzicieni: Dinicu	49
FLAVIUS SOLOMON, De la istoria țării la istoria satului: cazul Portăreștilor din Trebujeni	53
MARCEL LUTIC, Neamul Ursache	61
DANIEL CIOBANU, Note la genealogia familiei Agarici	71
PAUL PĂLTĂNEA, Note despre Adămeștii din ținutul Covurlui (Galați)	83
GEORGE-FELIX TAȘCĂ, Paharnicul Andronache Pană de la Galați și descendența sa	103
RADU ȘC. GRECEANU, Un genealog pribeag și opera sa: Rostislav von Kotzebue (1910–1993)	111

ION T. SION, Considerații cu privire la spițele de neam răzeșești	119
ANDI-MARIUS DAȘCHEVICI, Informații genealogice în „Gazeta Mazililor și Răzeșilor Bucoveneni“	129
ANCA NECULCE, O înrudire între două familii românești: Moșoiu din Transilvania și Neculce din Moldova	137
SILVIU VACARU, Familii de uricari și înrudirile lor	147
ȘTEFAN S. GOROVEI, Circulația „Herodotului“ de la Coșula: explicații genealogice pentru un fenomen cultural	155

CONTRIBUȚII GENEALOGICE

IRINA HOINĂRESCU, Contribuții la istoria familiei Filipescu în veacurile XVI–XVIII (II)	171
--	-----

IZVOARE GENEALOGICE

ANTON COȘA, Izvoare inedite privind catolicii din Moldova: „Status animarum“ (II)	199
--	-----

HERB

CAIETE HERALDICE (V)	259
----------------------	-----

CONSTANTIN ITTU, O „privire repede“ asupra crinilor moldavi	261
DAN CERNOVODEANU, Heraldica și onomastica în slujba genealogiei: cazul familiei Cernovodeanu (secolele XVII–XIX).	267
ILONA CZAMAŃSKA, Semele Moldovei și Țării Românești în iconografia poloneză (secolele XV–XVII).	275
CĂTĂLINA OPASCHI, Familia Bellio (Belu) – diplome de înnobilare, sigilii și steme	319

Arhiva Genealogică

V (X) 1998 3-4

SOMMAIRE

<i>Au lecteur</i>	VII
VIIIe Congrès d' Études Généalogiques (Iași, 8-11 mai 1997)	IX
ȘTEFAN S. GOROVEI, Ioan Tanoviceanu (1858-1917)	1
MARIA MAGDALENA SZÉKELY, Radu Rosetti (1877-1949)	7
ȘTEFAN S. GOROVEI, Vasile Pârvan (1882-1927)	13
SILVIU VACARU, Gheorghe Ungureanu (1907-1975)	17
PETRE Ș. NĂSTUREL, <i>Postelnik</i> par naissance, <i>postelnik</i> „du berceau“	23
PAUL CERNOVODEANU, Une fausse descendance du prince Constantin Brancovan en Géorgie. Étude de cas	27
ZOE DIACONESCU, Descendants moins connus de Miron Costin	35
ANTON COȘA, Généalogies des <i>csango</i> : une recherche nécessaire	45
RADU BELDIMAN, La généalogie de la famille de musiciens Dinicou	49
FLAVIUS SOLOMON, De l'histoire du pays vers l'histoire du village: le cas des Portăresco de Trebujeni	53
MARCEL LUTIC, La famille Ursache	61
DANIEL CIOBANU, Notes sur la généalogie de la famille Agarici	71
PAUL PĂLTĂNEA, Notes concernant la famille Adam de Covurlui (Galați) .	83
GEORGE-FELIX TAȘCĂ, L'échanson Andronache Pană de Galați et sa postérité	103
RADU SC. GRECEANU, Un généalogiste exilé et son oeuvre: Rostislav von Kotzebue (1910-1993)	111

ION T. SION, A propos des généalogies des <i>răzeși</i>	119
ANDI-MARIUS DAȘCHEVICI, Informations généalogiques dans „Gazeta Mazililor și Răzeșilor Bucovineni“	129
ANCA NECULCE, Une alliance entre deux familles roumaines: Moșoiu de Transilvanie et Neculce de Moldavie	137
SILVIU VACARU, Familles des chanceliers et leurs parentés	147
ȘTEFAN S. GOROVEI, La version roumaine des <i>Histoires</i> d'Hérodote: explications généalogiques pour un phénomène culturel	155

CONTRIBUTIONS GÉNÉALOGIQUES

IRINA HOINĂRESCU, Contributions à l'histoire de la famille Filipesco aux XVI-e – XVIII-e siècles (II)	171
--	-----

SOURCES GÉNÉALOGIQUES

ANTON COȘA, Sources inédites concernant les catholiques de Moldavie: „Status animarum“ (II)	199
--	-----

HERB

CAHIERS HÉRALDIQUES (V)

CONSTANTIN ITTU, Un „coup d'oeil“ sur les fleurs de lys moldaves	261
DAN CERNOVODEANU, L'héraldique et l'onomastique à l'aide de la généalogie: le cas de la famille Cernovodeanu (XVII-e – XIX-e siècles)	267
ILONA CZAMAŃSKA, Les armoiries de la Moldavie et de la Valachie dans l'iconographie polonaise (XV-e – XVII-e siècles)	275
CĂTĂLINA OPASCHI, La famille Bellio (Belu) – diplômes d'anoblissement, sceaux et blasons	319

Scopul revistei de față este de a trezi și a mări în cercurile largi ale societății românești, dincoace și dincolo de hotarele ei politice, interesul pentru istoria, viața și viitorul familiilor, pentru ca din interesul acesta special să profite interesul general pentru istoria, viața și viitorul neamului românesc.

Sever Zotta, 1912

CĂTRE CITITOR

*Acest volum – încheind cel de-al zecelea an de viață a revistei **Arhiva Genealogică** în noua ei serie – este datat 1998 și trebuia să apară (cu o întârziere deja însemnată și regretabilă) în toamna anului 2001, în întâmpinarea celui de-al XI-lea Congres de Genealogie și Heraldică (Iași, 20–23 septembrie 2001). El apare, însă, în primăvara anului 2003, în preajma celui de-al XII-lea Congres de Genealogie și Heraldică (Iași, 15–18 mai 2003), adăugând încă un an și jumătate la întârzierea inițială. O încetinire, în general, a ritmului aparițiilor se constată, e drept, la toate publicațiile istorice, asupra cărora se exercită, totodată, și presiuni pentru reducerea numărului de fascicule precum și a numărului de pagini. Este o realitate ale cărei cauze nu pot fi examinate aici. Însă prietenii **Arhivei Genealogice** trebuie să știe că, atâta vreme cât nu s-a stins idealul care a dus la reaprinderea acestei făclii, se vor găsi și mijloacele necesare pentru a-i întreține focul – sacru, pentru unii dintre noi.*

Adversitățile și obstacolele, de tot felul, nu lipsesc. Din decembrie 2000, când a apărut fascicula 1–2 a anului X (1998), și până în acest capricios aprilie 2003, când se pregătește apariția fasciculei 3–4 a aceluiasi an X, multe s-au schimbat; nu mai sunt aceleași nici chiar fundamentele pe care, acum un deceniu, cu entuziasm și cu devotament, s-a pornit ridicarea unui mare edificiu științific și civic. Fără îndoială că schimbările și prefacerile sunt firești, le presupune – ca normalitate – progresul însuși : orice nouă achiziție, pe orice plan al unei activități, aduce (prin sine și după sine) asemenea prefaceri, ca îmbunătățiri prin care se asigură mersul înainte și dezvoltarea programelor și proiectelor inițiale. E de la sine înțeles că nu schimbări ca acestea pot fi de natură să stânjenească ori chiar să blocheze o asemenea dezvoltare.

Dificultăți financiare au impus Editurii Academiei Române nu numai repetate restrângeri de proiecte, dar și o continuă modificare a ordinii de priorități; în aceste împrejurări, publicațiile periodice – cu numeroase restanțe – au coborât mereu, tot mai jos, pe scara priorităților oficiale : unele au ieșit din „sistem”, alora li s-a cerut reducerea volumului (numărul total de pagini pentru un an), paralel cu „invitația” de a identifica și resurse proprii de finanțare pentru a-și continua apariția.

*Arhiva Genealogică ar fi putut spera să beneficieze de un tratament mai deosebit, din motive care trebuie din nou puse în lumină. Această revistă nu a produs, niciodată, nici un fel de cheltuieli de regie, toată activitatea redacțională desfășurându-se la Iași, fără nici un fel de remunerație; ea a fost întotdeauna difuzată pe spezele redacției și cu contribuția binevoitoare a abonaților noștri, iar editura a primit, cu regularitate, sumele obținute din vânzarea revistei. Înființarea Institutului „Sever Zotta” a contribuit la îmbunătățirea difuzării **Arhivei Genealogice**, astfel încât unele dintre numerele mai vechi sunt astăzi epuizate. Cu toate acestea, revista noastră este și ea amenințată de restrângeri și constrângerile amintite.*

Alături de asemenea dificultăți de ordin financiar – de neocolit, cel mai adesea, dar nu întotdeauna insurmontabile – s-au așezat, însă, altele, de natură subiectivă, născute din înțelegerea și aprecierea cu totul diferită a muncii și țelurilor noastre și „hrănite” de mentalități de care, oricum, dorim (cel puțin unii dintre noi) să ținem departe și această muncă, și roadele ei.

*În renașterea **Arhivei Genealogice**, inițiativa (și, mai apoi, munca) nu a aparținut – nici în 1989¹, nici în 1994² – vreunei instituții, care să poată revendica, azi, vreun drept asupra acestei publicații: fie paternitatea, fie egida, fie proprietatea. E de înțeles că o asemenea afirmație, exprimând o anumită poziție, poate fi greu de înțeles și greu de acceptat azi, când inițiativa de stat este încă preferată aceleia personale (particulare) și când instituțiile de stat și „responsabilii” lor manifestă dorința să-și aproprieze roadele inițiativelor personale (particulare) mai degrabă decât să accepte*

¹ În acel an, la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, am organizat, în cadrul Zilelor Institutului, primul *Simpozion Genealogie și Istorie*; tot atunci, în paginile *Anuarului Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, am inițiat **Arhiva Genealogică**, secțiune gândită de la început ca nucleu al unei publicații de-sine-stătătoare.

² Începând din anul 1994, **Arhiva Genealogică** a devenit publicație de-sine-stătătoare, editată nu de vreo altă instituție, ci de Filiala Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române. Confuziile (intenționate sau neintenționate) nu creează, însă, nici drepturi, nici priorități.

*ideea unui parteneriat echitabil și profitabil pentru toate părțile interesate. Din asemenea considerente, izvorâte în principal din ideea de proprietate, ne-am opus la înscrierea vreunui drept de reproducere – copyright – ușor de convertit, în vreun moment propice, într-un drept de proprietate³. Din aceleași considerente am protestat atunci când o anume instituție a crezut că poate să afirme că **Arhiva Genealogică** – împreună cu toate activitățile organizate prin eforturile Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie – s-ar fi aflând sub egida sa⁴.*

Și așa, a venit un răstimp în care, aproape simultan (întâmplător sau nu), pe de o parte revistei i s-a comunicat că nu i se mai poate asigura finanțarea pentru editarea volumelor restante, iar instituția care, pe bază de voluntariat, îi asigura apariția, a fost alungată din incinta în care își desfășurase activitatea vreme de un deceniu.

În aceste reacții, s-a omis, însă, un element care poate fi esențial: solidaritatea unui grup (fie și foarte restrâns) de oameni, care împărtășesc aceleași idealuri, poate să înfrângă astfel de piedici și să stăvilească astfel de agresii. Câtă vreme această solidaritate va exista, întemeiată pe simțăminte mai înalte, ea va birui și invidia veninoasă a unora, și fătărnicia neîndemânatică a altora, înconjurând și ocrotind cu grijă delicată toate strădaniile de pe urma cărora se adună comori în beneficiul tuturor. Iar când această solidaritate nu va mai exista, va fi semnul că astfel de comori nu mai sunt de folos nimănui și atunci, oricum, nici un fel de efort, în asemenea direcții, nu va mai fi justificabil.

O întâmplare fericită a făcut ca, acum, acest volum restant – cules încă din iarna 2000–2001 – să mai poată apărea, în împrejurări a căror adversitate rămâne foarte puternică. Suntem, desigur, recunoscători tuturor celor care au contribuit la această neașteptată rezolvare. Însă viitorul nu poate fi conceput de pe pozițiile provizoratului și ale incertitudinilor : avem nevoie de fie și numai o palmă de terra ferma sub tălpile noastre pentru a merge mai departe. În acest sens, Consiliul Director al CHGS-I a luat toate măsurile considerate folositoare și necesare pentru dezvoltarea, în

³ Cf., în acest sens, *Buletinul Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”*, 12/1999 – referire la «situația creată ca urmare a tensionării raporturilor dintre CHGS-I (sub a cărei egidă se editează „Arhiva Genealogică”) și Editura Academiei Române (care a finanțat, până acum, tipărirea revistei)».

⁴ Cf. *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p. XVII–XVIII – cu privire la o dare de seamă publicată în *AIIX*, XXXIV, 1997, p. 490, care a trecut pe seama Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” nu numai ședințele lunare de comunicări organizate de CHGS-I, ci și al *VIII-lea Congres de Studii Genealogice* (Iași, 8–11 mai 1997) – ale cărui acte se publică în chiar această fasciculă – precum și *colocviul Suveranitate și ideologie politică în Evul Mediu*.

*continuare, a proiectelor inaugurate prin însăși întemeierea sa, în 1993; între aceste proiecte, un loc de frunte – dacă nu chiar locul de frunte – îl ocupă editarea revistei **Arhiva Genealogică**⁵. Pentru a se evita, în viitor, formularea pretențiilor de orice fel asupra acestei publicații ori uzurparea numelui ei (practică tristă și generatoare de confuzii, dar des întâlnită în viața noastră publică din ultimii ani), ne-am străduit să definim, înainte de toate, **dreptul de proprietate intelectuală**, din care derivă, în chip direct, toate celelalte drepturi : neluând nimic din ceea ce aparține altora, trebuie să ne apărăm ceea ce ne aparține. Pe această cale dorim să continuăm lucrul început în 1989. Pentru atingerea acestui țel, apelăm încă o dată la toți cei interesați și pasionați de studiile genealogice și heraldice, la toți cei pentru care cunoașterea trecutului familial este o componentă a iubirii adevărate pentru pământul țării.*

Și de data aceasta, rog pe colaboratorii Arhivei Genealogice să primească toate mulțumirile pentru răbdarea și încrederea cu care au așteptat reluarea lucrului. În continuarea lui, de acum încolo, va fi nevoie de înțelegerea și ajutorul fiecăruia dintre ei.

Ștefan S. Gorovei

Iași, 6 aprilie 2003

De la 1 ianuarie 2003, Filiala Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române nu mai are adresa cunoscută și folosită până acum (Iași, str. Lascăr Catargi nr.15). Ca atare, rugăm pe toți cei interesați să adreseze corespondența și comenzile la **Institutul „Sever Zotta”, Oficiul 1, Căsuța poștală 32, 6600 Iași.**

⁵ Perspectiva reapariției revistei **Arhiva Genealogică** (ca publicație de-sine-stătătoare) a fost avută în vedere încă din 1990, pe când era numai o rubrică în paginile **Anuarului Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”**. Continuarea acestei rubrici în anii următori a fost un argument important în dobândirea statutului de revistă autonomă.

**AL VIII-LEA CONGRES
DE STUDII GENEALOGICE
Iași, 8–11 mai 1997**

Al VIII-lea Congres de Studii Genealogice a avut loc în zilele de 8–11 mai 1997, organizat de Filiala Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române (CHGS-I); în paralel, în aceleași zile, a avut loc cel dintâi Colocviu cu tema *Suveranitate și ideologie politică în Evul Mediu*, organizat în cadrul Programului de Cercetări privind **Ideologia Medievală a Puterii**. Conform hotărârii pe care Consiliul Director al CHGS-I a luat-o chiar cu prilejul constituirii sale, la 12 noiembrie 1996¹, reuniunile anuale se vor numi *congrese*, marcând, astfel, evoluția lor calitativă din ultimii ani. Pentru Congresul din 1997, nu s-a stabilit o tematică anume, alegerea subiectelor fiind lăsată la latitudinea participanților. S-au conturat, astfel, șase secțiuni de genealogie și una de heraldică, la care s-a adăugat proiectata ședință de deschidere, sub genericul **Înaintași, modele, continuități**, cu evocarea unor înaintași și trei expuneri libere despre opere și instituții. Întrucât în ziua de vineri, 9 mai, Sala mare a Filialei Iași a Academiei Române urma să fie ocupată de un simpozion închinat împlinirii a 120 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, Comitetul de Organizare a trebuit să accepte ca lucrările Congresului să înceapă cu comunicările proiectate, inițial, pentru cea de-a doua zi, când au fost prezentate cele prevăzute pentru ședința de deschidere, din dimineața primei zile !

Ședința de deschidere – **joi, 8 mai, orele 9.00–13.15** – a avut loc în **Sala mare** a Filialei Iași a Academiei Române, fiind prezidată de d-l **Mihai Dim. Sturdza**, președintele de onoare al CHGS-I. După obișnuitul cuvânt inaugural – comun ambelor reuniuni – a urmat o ședință de comunicări în plen. Comunicări înscrise²: PETRE Ș. NĂSTUREL (Paris), *Postelnic „din fașă”: cuvântul bizantinologiei*; VIOLETA BARBU (București), *Natura și compoziția clanului familial în Țara Românească în secolul XVII*; MARIA MAGDALENA SZÉKELY (Iași), *Conștiința genealogică în Moldova medievală: izvoare și forme de manifestare*; PETRONEL ZAHARIUC (Iași), *Sugestii genealogice pentru o cercetare a începuturilor burgheziei românești*.

Joi, 8 mai, orele 16.00–19.45.

A) În **Sala mare**, ședința prezidată de d-na **Violeta Barbu**. Comunicări înscrise: MARIUS DIACONESCU (Satu Mare), *Despre falșii urmași ai Drăgoșeștilor*; PAUL CERNOVODEANU (București), *O pretinsă descendență a domnului Constantin Brâncoveanu în Georgia. Un studiu de caz*; ION A. FLOREA (Iași), *Nume „cu materialul clientului”. Din „modelele” anului 1920*; CĂTĂLIN-IULIAN HRIBAN (Iași), *Toponime și antroponime de tip Coman-Comănești în Moldova secolelor XIV–XVI. O încercare de evaluare*; ZOE DIACONESCU (București), *Descendenți mai puțin cunoscuți ai lui Miron Costin*; SERGIU GROHOLSCHI-MICLESCU (București), *Cunoscuți și necunoscuți urmași ai cronicarului Ion Neculce*; DUMITRU NASTASE (Atena), *Vița domnească a Mavrocordaților. Date noi*.

¹ Cf. *ArhGen*, IV (IX), 1997, 1–2, p. 341.

² Se reproduc titlurile așa cum au figurat în program.

B) În **Sala mică**, până la orele 18 a avut loc o ședință a Colocviului **Suveranitate și ideologie politică în Evul Mediu**; între orele 18.15 și 19.45, a urmat ședința prezidată de d-l **Sergiu Iosipescu**. Comunicări înscrise: **CONSTANTIN ITTU** (Sibiu), *O „privire repede” asupra crinilor heraldici moldavi*; **VOICA MARIA PUȘCAȘU** (București), *Inelul sigilar al lui Simion Stroici*; **DAN CERNOVODEANU** (Paris), *Heraldica și onomastica în slujba genealogiei: cazul familiei Cernovodeanu (secolele XVIII–XIX)*.

Vineri, 9 mai, orele 9.00–13.15, Aula Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu” a găzduit evocările prevăzute, ca de obicei, pentru deschiderea Congresului. Ședința a fost prezidată de d-l **Dumitru Nastase**. Evocări anunțate: *Costandin Sion (1795–1862)*; *Ioan Tanoviceanu (1858–1917)* – Ștefan S. Gorovei; *Radu R. Rosetti (1877–1949)* – Maria Magdalena Székely; *Vasile Pârvan (1882–1927)* – Ștefan S. Gorovei; *Marcel Romanescu (1897–1955)*; *Gheorghe Ungureanu (1907–1975)* – Silviu Vacaru; *Emanuel R. Bogdan (1922–1981)* – Ion Varlam.

În partea a doua a ședinței, au fost grupate trei conferințe: **MIHAI DIM. STURDZA** (Paris), *Un vechi proiect pe cale de realizare: genealogiile a 600 de case boierești*; **ION M. CANTACUZINO** (Paris), *O mie de ani în Balcani. Istoria unei cercetări*; **ION VARLAM** (București), *Un cadru instituțional pentru conservarea modelului aristocratic*.

Vineri, 9 mai, orele 16.00–19.45.

În **Sala mare**, ședința prezidată de d-l **Constantin Rezachevici**. Comunicări înscrise: **ANTON COȘA** (Iași), *Genealogii de ceangăi – un demers necesar*; **VASILE DOCEA** (Iași), *Coloniști germani pe moșii din Moldova și Valahia (mijlocul secolului XIX)*; **RADU BELDIMAN** (București), *Genealogia unei familii de lăutari: Dinicu*; **GHEORGHE MUȘAT** (București), *O familie de greci fanarioți românizată: Paladr*; **FLAVIUS SOLOMON** (Iași), *De la istoria țării la istoria satului: cazul Portăreștilor din Trebujeni*; **MARCEL LUTIC** (Iași), *Neamul Ursache*; **MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU** (Iași), *Un caz de ascensiune nobiliară și politică în Bucovina habsburgică: familia Vasilco (Wassilko)*.

Sâmbătă, 10 mai, orele 9.00–13.15.

În **Sala mare**, ședința prezidată de d-l **Ion A. Florea**. Comunicări înscrise: **DANIEL CIOBANU** (Iași), *Note la genealogia familiei Agarici*; **MIRCEA HALUNGA** (București), *Neamul Pruncu(l) din Moldova – retrospectivă genealogică*; **PAUL PĂLTĂNEA** (Galați), *Note despre Adămeștii din ținutul Covurlui (Galați)*; **SILVIU TABAC** (Chișinău), *Neamul Hârjăilor în documentele Arhivei Naționale a Republicii Moldova*; **GEORGE-FELIX TAȘCĂ**, **AURELIA TAȘCĂ** (București), *Paharnicul Andronache Pană de la Galați și descendența sa*; **DANA IONESCU-LEFTER** (Iași), *Arhiva necunoscută a unui boier putnean – Asanachi Pamfilie – sursă de istorie și genealogie*; **MIHAI-RĂZVAN UNGUREANU** (Iași), *Câteva probleme de identificare a descendenților Mavrodinești din prima jumătate a secolului trecut*; **RADU SC. GRECEANU**

(București), *Povestea unui genealogist pribeag, Rostislav von Kotzebue, și a operei sale*.

Sâmbătă, 10 mai, orele 16.00–19.45.

În **Sala mare**, ședința prezidată de d-l **Paul Cernovodeanu**. Comunicări înscrise: ION T. SION (Tecuci), *Considerații cu privire la spițele de neam răzeșești*; DAN RÂPĂ (Galați), *Completări documentare la genealogia unor familii românești din Basarabia și Bucovina*; ANGHEL POPA (Câmpulung Moldovenesc), *Alte informații genealogice din arhiva Societății Academice „Junimea” din Cernăuți*; ANDI MARIUS DAȘCHEVICI (Iași), *Informații genealogice în „Gazeta Mazililor și Răzeșilor Bucoveneni”*; SERGIU IOSIPESCU (București), *Legături dinastice și genealogii ponto-dunărene în secolul XIV*; CONSTANTIN REZACHEVICI, *Neamul doamnei Evdochia de Kiev*; ANCA NECULCE (București), *Ardeleni și moldoveni: familiile Moșoiu și Neculce*.

Duminică, 11 mai, orele 9.00–11.00.

În **Sala mare**, ședința prezidată de d-l **Ion M. Cantacuzino** (în locul d-lui Ion Varlam). Comunicări înscrise: SILVIU VACARU (Iași), *Familii de uricari și înrudirile lor*; Ștefan S. Gorovei (Iași), *Circulația „Herodotului” de la Coșula: explicații genealogice pentru un fenomen cultural*; VICTOR MACARIE (Iași), *Tristan Tzara. Schiță genealogică*; MIHAI SORIN RĂDULESCU (București), *Genealogia lui Mircea Vulcănescu*.

A urmat **ședința de închidere**, comună Congresului de Studii Genealogice și Colocviului privind *Suveranitatea și ideologia politică în Evul Mediu*.

Din totalul celor 50 de expuneri anunțate și înscrise în programul Congresului – și ale căror titluri au fost reproduse până aici – s-au citit (prezentat), de către autorii înșiși sau, în absența acestora, prin bunăvoința altor participanți, nu mai puțin de 47; evocarea lui Marcel Romanescu nu s-a realizat iar autorii a două comunicări nu au putut fi prezenți, unul dintre ei trimițând, însă, textul comunicării sale³. Din totalul de 47 de expuneri, cele trei conferințe din dimineața zilei de vineri, 9 mai, nu au fost menite publicării, un număr de 15 comunicări nu au fost remise redacției până la alcătuirea prezentului volum⁴, în timp ce alte cinci comunicări au fost (sau sunt pe cale de a fi) valorificate altminteri⁵. Două texte au

³ D-na Voica Maria Pușcașu (a cărei comunicare a fost reportată pentru anul următor) și d-l Constantin Ittu (care a trimis textul comunicării sale spre publicare).

⁴ Autori: Violeta Barbu, Mihai-Ștefan Ceașu, Marius Diaconescu, Ion A. Florea, Cătălin-Iulian Hriban, Dana Ionescu-Lefter, Sergiu Iosipescu, Victor Macarie, Gheorghe Mușat, Dumitru Nastase, Dan Râpă, Constantin Rezachevici, Silviu Tabac (textul a ajuns în redacție după culegerea volumului), Mihai-Răzvan Ungureanu și Petronel Zahariuc.

⁵ Autori: Vasile Docea (în idem, *Relații româno-germane timpurii*, Cluj-Napoca, 2000), Mircea Halunga (în *Anuarul de Cultură Armeană ANI*, începând cu anul IV–V, 1997–1998), Anghel Popa (în idem, *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți, 1878–1938*, Câmpulung Moldovenesc, 1997), Mihai Sorin Rădulescu (în idem, *Genealogii*, București, 1999) și Maria Magdalena Székely [în studiul *Structuri de familie în societatea medievală moldovenească*, aflat atunci în curs de tipărire în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 1–2].

fost amânate pentru completarea documentației iar unul nu a mai fost inclus, întrucât reprezenta reluarea unor informații deja publicate.

Restul comunicărilor – 21 prezentate la Congres și una neprezentată, dar trimisă de autor în timp util – se publică în acest volum: 20 în prima parte și două în rubrica **HERB. Caiete de heraldică**. Textele care, eventual, vor ajunge ulterior în redacție își vor găsi locul într-un număr viitor al revistei.

Colocviul *Suveranitate și ideologie politică în Evul Mediu* a reprezentat prima manifestare de acest gen a Programului de Cercetări privind Ideologia Medievală a Puterii, întemeiat la Iași, în 1993, din inițiativa d-lui prof. dr. Dumitru Nastase. Pentru acest colocviu, au fost anunțate 15 comunicări, distribuite în cinci sedințe. Lucrările colocviului s-au desfășurat în Sala mică a Filialei Iași a Academiei Române și au avut un singur moderator, în persoana d-lui Dumitru Nastase. Comunicările înscrise în program:

Joi, 8 mai, orele 16.00–18.00: GHEORGHE PUNGĂ, ALEXANDRU-FLORIN PLATON (Iași), *Vasalitatea medievală: ipostaze europene și românești*; CONSTANTIN REZACHEVICI (București), *Conceptul propriu despre apărarea Europei Răsăritene și Centrale de expansiunea otomană la români și poloni în prima jumătate a secolului XVI*.

Vineri, 9 mai, orele 16.00–9.45: PETRE Ș. NĂSTUREL (Paris), *Princesses régentes des trônes roumains*; CORINA POPA (București), „*Renaștere bizantină*” și atitudini imperiale în arta brâcovească; VENIAMIN CIOBANU (Iași), *Coroana polonă și instituția monarhică a Moldovei în a doua jumătate a secolului XVI*; ȘTEFAN S. GOROVEI, MARIA MAGDALENA SZÉKELY (Iași), *Rugăciunea de încoronare a domnilor Moldovei*.

Sâmbătă, 10 mai, orele 9.00–13.15: VIOLETA BARBU (București), „*Lex animata*”; SERGIU IOSIPESCU (București), *Despozia în ideologia și practica politică sud-est europeană*; ALAIN DUCELLIER (Toulouse / Franța), *Unité et partage du pouvoir souverain à Byzance aux XIV-e et XV-e siècles*; BENOÎT JOUDIOU (Brive / Franța), *La légitimité dans la succession des princes roumains d'après les anciennes sources narratives (XV-e – XVII-e siècles)*.

Sâmbătă, 10 mai, orele 16.00–19.45: PETRE Ș. NĂSTUREL, BOŠKO BOJOVIĆ (Paris), *La sultane Mara et la transmission du droit de protection des monastères athonites aux princes roumains*; TÉLÉMAQUE C. LOUNGHIS (Atena), *Les prérogatives de domination en Occident des empereurs byzantins du V-e au XI-e siècle*; ANDRONIKOS FALANGAS (Nikosia / Cipru), *Nicolas et Constantin Mavrocordato aux yeux d'un archimandrite chypriot contemporain*; ILONA CZAMAŃSKA (Poznań / Polonia), *Situația politico-juridică a statelor sud-est europene în a doua jumătate a secolului XIV și în secolul XV și activitatea lor reală în politica internațională. Problema modelului*.

Duminică, 11 mai, orele 9.00–11.00: JÁNOS M. BAK (Budapesta), *Idea of the Holy Crown*.

În aceste ședințe, s-au prezentat 11 comunicări din cele 15 înscrise (au lipsit cele ale d-lor Ducellier, Lounghis și Falangas, iar cea a d-lui Năsturel, transmisă prin fax, a sosit într-o formă ilizibilă).

Comitetul de Organizare a celui de-al VIII-lea Congres de Studii Genealogice a fost alcătuit din membrii Consiliului Director al CNHGS-I: **Mircea Ciubotaru, Vasile Docea, Ștefan S. Gorovei, Sorin Iftimi, Liviu Papuc, Flavius Solomon, Maria Magdalena Székely, Mihai-Răzvan Ungureanu, Silviu Vacaru și Petronel Zahariuc.** Organizarea Colocviului a fost asigurată de **Dumitru Nastase, Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely.**

Mai multe instituții au contribuit – prin sponsorizări, sprijin și colaborare – la organizarea și buna desfășurare a Congresului (și, inclusiv, a Colocviului): **Filiala Iași a Academiei Române, Arhivele Naționale (Direcțiile Județene Iași și Suceava), Asociația Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor „Gh. Asachi” (Iași), Asociația Culturală Pro-Basarabia și Bucovina (Filiala „C. Negri”, Galați), Asociația Prietenilor „Revue des Études Roumaines” (Iași), Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” (Iași), Episcopia Romano-Catolică de Iași, Fundația Academică „Petre Andrei (Iași), Fundația Culturală „Magazin Istoric” (București), Inspectoratul pentru Cultură al Județului Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” (Iași).** Organizatorii au beneficiat și de generosul sprijin oferit de **Î. P. S. S. Nestor, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, de d-nele Zoe Diaconescu și Roxana Diaconescu și de d-nii Constantin R. Arion, Ion M. Cantacuzino, Gheorghe Gane, Dumitru Nastase și Mihai Dim. Sturdza.**

IOAN TANOVICEANU
(1858 – 1917)

„E curios că, în Moldova plină de familii mari care păstrează mii și mii de documente, a trebuit să vie un oltean și un avocat, pentru a face, cu o stăruință de fier și cu o dragoste caldă, istoria familiilor boierești ale vechiului principat. Opera aceasta de o viață întreagă a luat-o asupra-și I. Tanoviceanu ...”. Cuvintele acestea, aparținând lui N. Iorga¹ – cel care a fost, un timp, înverșunat adversar al celui evocat azi – rămân cea mai bună introducere pentru o expunere scurtă despre opera de genealogist a lui Ioan Tanoviceanu.

Oltean², născut la Glod, în județul Dolj, la 18 ianuarie 1858, licențiat al Facultății de Drept din București în 1880 și apoi, în 1881, al aceleia din Paris, unde, în 1884, a obținut și doctoratul în drept, Tanoviceanu a ajuns magistrat nu în ținuturile natale, ci la Iași, în 1885. Un an mai târziu, a intrat în învățământul superior, întâi ca suplinitor al lui Gh. Mârzescu, mai apoi profesor provizoriu (1889) și, în cele din urmă, definitiv (1895).

În împrejurări care îmi rămân, încă, necunoscute, Ioan Tanoviceanu a intrat în legătură cu bătrânul urmaș al Prăjeștilor de la Stolniceni, Iancu Prăjescu, și, la invitația acestuia, a cercetat pe îndelete pachetele cu documentele acestei familii și ale acestei moșii. Avea, de altminteri, și pregătirea să o facă: la Paris, urmasă – alături de cursurile Facultății de Drept – „studii speciale de istorie în secțiunea diplomatică a Școalei de Științe Politice și la Școala de Documente (École des Chartes)”³. Pe aceste documente și-a întemeiat cele dintâi observații și reconstituiri istorice, închegate în studiile și notele publicate în „Arhiva”, revista *Societății*

¹ Din necrologul tipărit la moartea lui Tanoviceanu, reluat în *Oameni cari au fost*; cf. ediția Valeriu Râpeanu, Sanda Râpeanu, vol. II, Galați, 1996, p. 244.

² „Bunicul lui Ioan Tanoviceanu, Ioan Atanasie, militar rus căsătorit cu Ecaterina Hâncu din Chișinău, după 1828 s-a așezat la Craiova. Poate de aici izvorăște interesul lui Tanoviceanu față de trecutul Moldovei...” – G. Bezviconi, *Cercetări genealogice românești* (III), în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2, p. 239, n. 76.

³ Ioan Tanoviceanu, *Apucături vechi ale noiei școale istorice. Nicolae Iorga et comp. Trei răspunsuri conținând critica vol. V și VI din Studii și documente și a Istoriei lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, București, 1905, p. 8.

Științifice și Literare din Iași, care tocmai la vremea aceea se înființa, sub președinția cunoscutului editor al *Uricariului*, Teodor Codrescu⁴.

Cercetarea documentelor familiei Prăjescu, mai apoi și a celor din alte depozite particulare ori din Arhivele Statului sau din foarte bogatul fond compact al Spiridoniei, i-au arătat utilitatea pe care ar prezenta-o, pentru istoriografia națională, întreprinderea unei mari lucrări asupra boierimii moldovene. Și, în această întreprindere, nu se putea porni decât de la stabilirea genealogiilor. Pe un teren absolut virgin – nu apăruse, încă, nici măcar ediția celebrei *Arhondologii* a lui Costandin Sion, scoasă de Gheorghe Ghibănescu la 1892 – Tanoviceanu a început, pe la 1890, orânduirea, pe fișe, a știrilor genealogice scoase din mii de documente. Vremea când a pornit această întreprindere colosală a indicat-o el însuși, scriind, în 1905, că a consacrat lucrării sale „15 ani de cercetări și gândiri și va trebui să-i mai consacru încă mulți ani”⁵; această indicație cronologică se potrivește cu debutul lui Tanoviceanu, ca istoric, în paginile revistei „Arhiva” încă din primul an de existență (1889–1990) a acestei publicații longevive. Cât privește numărul documentelor cercetate pentru culegerea informațiilor, avem iarăși mărturia lui Tanoviceanu: în același an 1905, el indica cifra de „aproape 100.000” și aceasta „numai pentru a stabili genealogiile vechilor boieri moldoveni”⁶. Firește, el vedea această întreprindere de multă muncă, pricepere și răbdare, ca un ajutor pentru studierea vechilor instituții și clase sociale, dar și ca o lucrare în sine, având la capătul ei un mare repertoriu genealogic pe familii.

Așa, după cele dintâi note asupra vechilor Ghiculești⁷ și a biografiei lui Ion Neculce⁸, după studiul, întins, despre Cantacuzinii din veacul XVII⁹, s-a văzut că juristul oltean cunoaște perfect istoria Moldovei și a marilor sale familii medievale. N. Iorga va evoca astfel, în anul dispariției lui Tanoviceanu, „cele dintâi studii ale lui”: „Erau scrise plăcut, înfățișau lucruri interesante, și mai ales dădeau în atâtea puncte o informație cu totul nouă și, în amănunte chiar, sigură”¹⁰. Aceste solide cunoștințe – la fel de solide și în domeniul paleografiei și diplomatiei slave și slavo-române – i-au îngăduit să spună un cuvânt autorizat în controversata problemă a așa-numitului „izvod al lui Clănău”, pledând, în 1892, cu grele argumente documentare, pentru falsitatea acestui text¹¹. Apariția, în același

⁴ Cf. Al. Zub, *Cu privire la începuturile „Societății Științifice și Literare din Iași”*, în *AIIAI*, IX, 1972, p. 277–285.

⁵ Ioan Tanoviceanu, *Apucături vechi ...*, cit., p. 33.

⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁷ *Suirea pe tron a primului Ghica*, în „Arhiva”, II, 1890–1891, p. 79–91.

⁸ *Câteva notiți biografice asupra cronicarului Ioan Neculce*, în „Arhiva”, II, 1890–1891, p. 330–333.

⁹ *Începutul Cantacuzineștilor în țările românești și înrudirea lor cu Vasilie Lupu*, în „Arhiva”, III, I, ianuarie 1892, p. 14–43.

¹⁰ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, cit., p. 244.

¹¹ *Probe nouă de falșitatea izvodului lui Clănău*, în „Arhiva”, III, 1892, 8–9, p. 470–494.

an, a *Arhondologiei* lui Sion, în îngrijirea lui Gheorghe Ghibănescu – a cărei ediție era menită să nu fie înlocuită decât după opt decenii¹², una *absolut științifică* așteptându-și încă și astăzi rândul¹³ – a prilejuit lui Tanoviceanu tipărirea unui foarte frumos studiu, rămas până azi un model de bună judecată lucidă a acestei ciudate scrieri¹⁴. Este remarcabil chipul în care el a caracterizat omul dimpreună cu opera, în cuvinte care s-au citat și mai devreme, în chiar evocarea paharnicului arhondolog: „Sion cunoaște foarte bine pe epigonii timpului său, căci și el e un epigon, un boier de decadentă, cu toate defectele veacului său. Prin urmare, el cunoaște subiectul ce tratează. Pe lângă aceasta, o memorie rară, o vastă cunoștință de oameni și o minte fericită, aceste calități ale lui Sion ne fac să zicem că cu greu s-ar fi putut găsi o persoană mai competentă decât dânsul ca să ne zugrăvească pe boierii timpului său. Dacă vom adăuga că autorul [...] e întotdeauna clar și energic, că e un maestru în ironie și că, afară de când e pornit de pasiune, judecata sa este dreaptă și sănătoasă, vom putea să ne facem o idee de valoarea operii paharnicului Sion”¹⁵.

În paginile aceleiași reviste ieșene a publicat, de asemenea, un articol despre satul Săveni¹⁶, felurite documente de un interes mai deosebit¹⁷, diverse însemnări și observații istorice¹⁸, precum și o foarte interesantă contribuție la cunoașterea limbii române vechi, cu concluzii rămase valabile până astăzi¹⁹.

Această merituosă activitate pe tărâmul cercetărilor istorice – la care se adăuga și aceea a juristului, care însă nu intră în atenția evocării de azi – a atras prețuirea contemporanilor săi. În aprilie 1897, la propunerea lui Ioan Kalinderu, președintele Secțiunii Istorice, Tanoviceanu a fost ales – cu unanimitate de voturi în secție și cu 19 contra unul în plen – membru corespondent al Academiei

¹² Ediția cea nouă: Paharnicul Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane. Boierii moldoveni*. Text stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru. Prefață de Mircea Angheliescu. Postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei, București, Ed. „Minerva”, 1973.

¹³ Ar intra în datoriile Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” să înscrie o asemenea ediție în viitoarele sale proiecte științifice și editoriale. Astăzi, sunt mult mai bogate informațiile editate despre vremea la care se referă *Arhondologia* lui Sion, decât cu un sfert de veac în urmă.

¹⁴ *Studiu asupra Arhondologiei paharnicului Costache Sion*, în „Arhiva”, IV, 1893, 1–2, p. 38–52.

¹⁵ *Ibidem*, p. 48.

¹⁶ *Istoria moșiei Săvenii, scoasă din scrisorile ei cele vechi*, în „Arhiva”, III, 1892, 6–7, p. 336–345.

¹⁷ *Un document istoric* (IV, 1893); *Un hrisov de la Neculai Mavrocordat. 1712* (IV, 1893); *Trei documente privitoare pe Iordache Arhip și Constantin Cogălniceanu* (V, 1894, p. 351–355; în același tom, alte patru documente la p. 551–556); *Document de la Constantin Cantemir. 1692* (VI, 1895); *O scrisoare a boierilor Ilie Moțoc și Savin Smucilă, zis și Smucicâne, către clucerul Cantemir, din 1683* (VIII, 1897).

¹⁸ *Ultimii vornici mari ai Moldovei* (V, 1894); *O pagină din istoria boierilor* (V, 1894); *Genealogia familiei Ureche* (IX, 1898); *O rectificare de genealogie* (IX, 1898).

¹⁹ *Articolul antepus ei, ai, îi, i, la numele proprii feminine* (VIII, 1897, 5–6, p. 329–344).

Române, odată cu Nicolae Iorga²⁰. Cum era și natural, raportul lui Kalinderu a avut în vedere ambele laturi ale preocupărilor sale științifice.

Intrarea la Academie a oferit lui Tanoviceanu posibilitatea de a-și prezenta comunicările în ședințele publice ale înaltului for și de a le publica în *Memoriile Secțiunii Istorice*. Prima comunicare, citită la 13 martie 1898 și apărută în anul următor, a avut un subiect de istorie literară, marcând cu claritate aportul studiilor genealogice la cercetarea istoriei culturale: poetul Matei Millo²¹. Cu bună intuiție și utilizând corect puținele surse pe care le-a avut la îndemână, Tanoviceanu a schițat genealogia²² acestei familii de francezi grecizați, din care a răsărit poetul și, mai apoi, urmașul său cu același nume, marele actor Matei Millo. Întemeiat tot pe cercetarea genealogică, a dat, în 1901 (între timp, se transferase la Universitatea din București), un important studiu – devenit foarte cunoscut – despre epoca lui Vasile Lupu²³.

Una dintre comunicările mărunte, despre inscripțiile de la Podoleni²⁴, în care era menționat și un Bantăș, a declanșat marea polemică cu N. Iorga, înfățișată pe larg în broșurile celor doi protagoniști²⁵. Când Tanoviceanu a plecat dintre cei vii, Iorga a putut scrie că aceasta a fost una dintre acele polemici „regretabile, mai ales în ce privește puțința de lucru împreună la un popor cu așa de puține forțe ca al nostru”²⁶.

Ultimele studii importante în domeniul genealogiei date de Ioan Tanoviceanu au privit istoria cronicarilor moldoveni: *Contribuțiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni* (citit și publicat în 1905²⁷) și *Marele spătar Ilie Țifescu și omorârea lui Miron și Velișco Costin* (citit în 1909 și publicat în 1910²⁸). Cu acestea, se încheie șirul marilor studii de genealogie, sau întemeiate pe cercetarea genealogică a trecutului²⁹, istoricul cedând întâietatea juristului. Marele său *Curs de drept penal*, tipărit în două volume (1912), a fost propus de A. D. Xenopol pentru un premiu al Academiei, a cărui acordare s-a amânat, însă, pentru

²⁰ Cf. *Analele Academiei Române*, s.II, t.XIX, partea I, 1897 (Dezbateri, 1896–1897), p. 196–197, 216–218.

²¹ *Un poet moldovean din veacul al XVIII-lea. Matei Millo*, în *ARMSI*, s.II, t.XX, 1899.

²² Cu privire la aceasta, v. și I. C. Miculescu-Prăjescu, *Contribuții la biografia poetului Matei Millo (1756-1801)*, în *AIIX*, XXIX, 1992 (*ArhGenAIIX*, IV, 1–2), p. 529–536.

²³ *Din luptele pentru neam. Răsturnarea lui Vasile Lupu. Studiu istoric* (citit la 4 noiembrie 1901), în *ARMSI*, s.II, t.XXIV, 1901.

²⁴ *Inscripțiunile de la Podoleni* (în ședința din 31 mai 1902), în *Analele Academiei Române*, s.II, t.XXV (1902–1903), p. 31–33.

²⁵ Cf. *supra*, n.3.

²⁶ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, cit., p. 245.

²⁷ *ARMSI*, s.II, t.XXVII, 1905.

²⁸ *ARMSI*, s.II, t.XXXII, 1910.

²⁹ Un interesant articol, bazat pe documente, despre *Începuturile ceasornicăriei în Moldova*, a publicat în *RIAF*, X, 1909, 1, p. 26–32. În aceeași revistă a mai dat *Pagini din istoria domniei lui Cuza vodă* (XII, 1912, 2, p. 257–262) și un document din 1634 (XIV, 1914).

totdeauna. Valoarea sa, însă, a învederat-o aprecierea unui jurist francez: „Nous souhaitons qu'il se trouvât à Paris un éditeur pour en publier une traduction en notre langue. Cette traduction serait précieuse pour tous les criminalistes ...”. În 1914, tot Xenopol a propus trecerea sa în rândul membrilor activi, dar a fost preferat Constantin Giurescu, a cărui candidatură o avansase D. A. Sturdza³⁰.

Pentru perioada bucureșteană, mai este de amintit colaborarea sa la revista „Românul Literar”, între ai cărei redactori s-a și numărat³¹. Dar nu e vorba decât de articole mici, reluând teme mai mari, din studii și cercetări anterioare³².

Pe când Ioan Tanoviceanu își restrângea (până la încetare) activitatea pe tărâmul cercetării genealogice, Sever Zotta făcea să apară „Arhiva Genealogică” (1912–1913). Nu cunosc vreo explicație pentru faptul că Tanoviceanu nu a colaborat la această revistă, care apărea pe terenul *de el* desțelenit, urmând preocupări *de el* inaugurate și ilustrate. Relații de inamiciție nu au fost; din contra: din paginile revistei se vede prețuirea și respectul lui Sever Zotta pentru înaintașul său și, deopotrivă, interesul lui Tanoviceanu pentru cercetările urmate de Zotta³³.

Sfârșitul eminentului jurist și genealogist a fost dintre cele mai triste. Singur – fiind despărțit după o căsătorie de numai doi ani (1913–1915)³⁴ – a plecat în nenorocitul refugiu din Rusia, murind acolo, la Odessa, la 8 aprilie 1917. Osemintele nu i-au mai fost aduse niciodată în țară.

Nutresc speranța că viitorul apropiat ne va îngădui să adunăm într-un volum studiile și articolele lui Ioan Tanoviceanu, operă și azi valoroasă, și sub raportul rezultatelor, și sub raportul metodei. Cât privește omul care a creat-o, îl va caracteriza bine micul text cu care închei această evocare.

Unul dintre multele sale daruri făcute Academiei Române, spre sfârșitul ultimului an al veacului XIX, a fost însoțit de o scrisoare în care exprimă crezul său și temeiul atașamentului său pentru cercetarea istorică:

„Documentele, sau scrisorile, cum le numeau bătrânii, sunt aproape singurele lucruri cruțate de vremile cumplite prin care a trecut neamul românesc. În aceste scrisori se află adevărata carte a trecutului nostru; ele ne arată ce au gândit și cum au lucrat părinții noștri, care le-au fost grijile și nădejile, bucuriile și întristările,

³⁰ *Analele Academiei Române*, XXVI, 1914, p. 260–261.

³¹ Alături de A. D. Xenopol, Elena Văcărescu, Xenofon Gheorghiu, Orest Tafrali, Rudolf Suțu, George Bacovia, dr. Coriolan Beldiceanu, Iancu de Krupensky (din Basarabia). Cunosc trei numere din această revistă, adresate lui Tanoviceanu (în Calea Rahovei 31), dăruite în 1973 de fiul acestuia, Nicolae I. Tanoviceanu.

³² *Noi cercetări privitoare la biografiile câtorva din cronicarii Moldovei*, în „Românul Literar”, V, 1906, nr. 2–6 (iulie), p. 34–41 și 7–11 (august), p. 67–78; *Familia Banițăș*, în „Românul Literar”, VI, 1908, nr. 6–14 (20 martie – 20 aprilie), p. 101–104.

³³ O dovedește scrisoarea adresată de Tanoviceanu lui Zotta, pentru a-i semna tablă de ascendenți a fraților Alexandru și Ioan Balș – cf. *ArhGen*, II, 1913, p. 98–99.

³⁴ Soția sa a fost Eliza Scarlat Rosetti (1869–1918) – cf. Generalul Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, 1938, p. 230.

zilele lor bune și rele. Această carte puțin citită și mai puțin înțeleasă astăzi de noi, nădăjduiesc că va ajunge odată hrana sufletească a tuturor românilor; ea va înălța inimile și, insuflând iubirea de țară, va fi pricinuitoare de mari fapte. De aceea, suntem datori să nu lăsăm să se prăpădească ori să mai rămână încă sub întuneric aceste martore de mărire și de suferințe ale strămoșilor noștri”³⁵.

După trecere de un secol, suntem siliți să constatăm că momentul visat de Ioan Tanoviceanu la 1900 e încă foarte departe de noi ...

³⁵ *Analele Academiei Române*, XXIII, 1901, p. 26 (ședința din 8 septembrie 1900).

RADU R. ROSETTI
(1877 – 1949)

În urmă cu un an, am evocat, într-o împrejurare similară, figura scriitorului și istoricului Radu Rosetti. Este momentul acum, la 120 de ani de la naștere, să readucem printre noi chipul fiului acestuia, generalul Radu R. Rosetti, cunoscut și ca Radu Rosetti „cel tânăr”. Strălucit reprezentant al aristocrației prin naștere, militar prin formație, generalul Rosetti a aparținut acelei categorii de oameni care-și cunosc misiunea, care-și îndeplinesc obligațiile ce le revin, de orice natură ar fi ele, care fac *ce trebuie*, *când trebuie*, *unde trebuie* și, mai ales, *cum trebuie*. A fost un om devotat : țării, instituțiilor statului, categoriei sociale din care făcea parte, familiei, slujbei sale, prietenilor și, nu în ultimul rând, culturii românești. Pentru că Radu R. Rosetti a fost un om de cultură în adevăratul înțeles al cuvântului, un fin intelectual, un pasionat cititor, un priceput mănutor al condeiului, un riguros istoric. Calitățile sale erau parțial moștenite, parțial formate, doi fiind oamenii față de care generalul Rosetti se simțea dator să-și manifeste recunoștința: „Cea dintâi și cea mai puternică influență – avea să declare el în discursul de recepție la Academia Română, rostit la 27 mai 1935 – a fost aceea a Tatei. Din felul său de a concepe viața și de a fi, am învățat că, mai ales în scrierea istoriei, îndeletnicirea sa precumpănitoare timp de patruzeci de ani, adevărul, adevărul așa cum îl vezi sincer, trebuiește arătat, oricât ai lovi printr-aceasta în ideile admise, în prejudecăți, în interese de clasă ori în legături de rudenie sau de prietenie. Dar, în afară de acest învățământ, mai mult de ordin etic, studiile sale istorice mi-au învederat că explicarea faptelor trecutului se găsește în cunoașterea vieții de toate zilele și în aceea a legăturilor dintre om și glie, izvorâte pe urma nevoiei de a îndeplini cererile trupului (hrană, îmbrăcăminte, adăpost) [...]. La aceste deschideri de orizonturi istorice și sociale, s-au adăugat, atunci când urmam cursurile Școalei Superioare de Război, învățământul și mai ales orientarea dată de omul dintr-o bucată care a fost locotenentul-colonel Dumitru Antonescu. Întreg, în înțelesul deplin al acestui cuvânt, cu defectele de intoleranță și de intransigență ale

unui asemenea om, dar și cu calitățile lui intelectuale și de inimă; ființă neînfricăată, de-a pururi dreaptă și cinstită, căutând veșnic adevărul”¹.

Generalul Radu Rosetti s-a născut la Căiuți, moșia Rosetteștilor de la Bacău, atât de dragă „bătrânului” Radu Rosetti, la 20 martie/1 aprilie 1877. În anii deplinei maturități, scriindu-și memoriile, generalul Rosetti evoca primele amintiri de la Căiuți: arderea serei cu flori, bucuria de a se urca în vechile trăsură din șură, „în care descopeream fel de fel de buzunare și de ascunzătorii”, răscolirea podului casei, „unde erau felurite cufere, mobile și unelte vechi [...], scârțâitul neîncetat al lungilor convoiuri de care cu cari se transportau la vale sarea de la Târgul Ocna și păcura; trecerea, în anumite zile, a diligenței poștale care se oprea aproape în fața casei noastre; trecerea, în nori de praf, primăvara și toamna, a multor și foarte mari turme de ori, mergând primăvara la munte, iar toamna către câmp; aducerea primei mașini de treierat și locomobilei sale; trecerea trupei care mergea la Târgul Ocnei, ca să schimbe garnizoana de acolo sau se întorcea; construirea liniei ferate Adjud-Ocna”². În această atmosferă și-au trăit primii ani ai vieții cei patru copii ai lui Radu Rosetti și ai Emmei Bogdan: Radu, Henri, Eugeniu și Magdalena. Era o atmosferă sănătoasă, caldă și liniștită. Părinții încurajau spiritul căutător, ocupațiile intelectuale, înclinațiile spre carte, care era înfățișată copiilor „ca ceva de care nu se poate lipsi un om”³. Tatăl impunea o „disciplină neșovăitoare”, un program strict al meselor și al ceasurilor de odihnă. „Exactitatea aceasta – avea să recunoască mai târziu generalul – a fost minunată pentru sănătatea noastră și cel puțin în ce mă privește mi-a dezvoltat mult obiceiul de a fi ordonat”⁴. Pe de altă parte, mama făcea copiilor morală „și discuta cu noi atunci când greșeam, căutând să ne convingă; dar ne și pedepsea, ntolerând niciodată greșeli care ar fi dovedit lacune în caracter. Erorile provenite din zburdălnicia erau totdeauna tratate cu indulgență”⁵. După fiecare masă, copiii petreceau câte un ceas cu părinții, asistând la discuții despre „ceștiunile la ordinea zilei. Așa ne-am învățat să ne interesăm de ceștiunile de interes obștească”⁶.

La Căiuți și-a făcut generalul Rosetti primele studii, continuate la Liceul Național din Iași. În 1895 și-a trecut bacalaureatul în litere și științe. A urmat cursurile anului pregătitor al Școlii de Poduri și Șosele și apoi cursurile Școlii Militare de Artilerie și Geniu. A urcat treptele ierarhiei militare, de la gradul de sublocotenent la acela de general de brigadă. A participat la primul război mondial, fiind grav rănit în luptă, a fost ofițer al armatei franceze, a primit nenumărate decorații, mergând până la Ordinul „Mihai Viteazul” și Legiunea de Onoare în gradul de ofițer. A fost vicepreședinte al Crucii Roșii Române,

¹ Generalul R. Rosetti, *Gânduri despre vitejie în trecutul românesc*, cu răspunsul lui Al. Lapedatu, Academia Română, Discursuri de recepțiune, LXV, București, 1935, p. 3–4.

² Idem, *Mărturisiri*, I, București, 1940, p. 21–22.

³ *Ibidem*, p. 17.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁶ *Ibidem*, p. 24.

președinte al consiliului de conducere al Muzeului Militar Național, membru corespondent (1927), apoi membru activ al Academiei Române (a fost propus la 19 mai 1934, în locul numismatului Mihail C. Sutz; alegerea a avut loc la 24 mai 1934, iar discursul de recepție, intitulat *Gânduri despre vitejie în trecutul românesc*, a fost rostit la 27 mai 1935⁷) și, în fine, conservator al Bibliotecii și al colecțiilor Academiei Române.

În 1907, s-a căsătorit cu Ioana Știrbei. Împreună au avut patru copii : Ileana, Radu, Ioana și Safta. Ioana Știrbei a murit tânără, în 1914, la puțin timp după nașterea ultimului prunc. Disparația ei a fost resimțită dureros de toți acei care o cunoșteau. N. Iorga i-a închinat un omagiu în „Neamul Românesc”, reluat apoi într-unul din volumele seriei *Oameni cari au fost*. „Nepoată de domn – scria N. Iorga –, stăpână de moșii, așezată de soartă în cele dintâi rânduri ale societății, ea a dus o viață care e cea mai aspră mustrare și cel mai elocvent exemplu pentru acelea, imensa majoritate, care, în clasa ei privilegiată prin naștere și avere, își închipuie că darurile sorții nu presupun nici o îndatorire, că le poate întrebuița cine le are pentru a duce o viață putredă de cras materialism, fără nici un interes pentru ideal, fără nici un simț pentru suferință, fără nici o împărtășire în viața nației și în munca țării, dincolo de marginile acestui pământ sau măcar ale tradițiilor sale, ale limbii sale, ale ținutelor sale. Lipsită de mamă încă de la început, de tată în cei dintâi ani, a fost cea mai bună mamă pentru copiii săi, cea mai iubitoare soră, cea mai delicată prietenă”⁸. Pierderea soției l-a marcat profund și pentru toată viața pe generalul Rosetti. Fiica lui cea mai mică, doamna Safta Varlam, mărturisea că „moartea mamei – la nașterea mea – a fost o durere așa de mare pentru el, încât niciodată nu a putut să ne vorbească despre ea”⁹.

Rămas văduv, generalul Radu R. Rosetti și-a consacrat viața creșterii copiilor și muncii sale. Un număr impresionant de studii și articole (mai cu seamă de istorie militară) îl au ca autor. *Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan cel Mare* (1925), *Începutul artei militare în cuprinsul României de azi* (1933) sau *Evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a războiului de la moartea lui Ștefan cel Mare până la aceea a lui Matei Basarab* (cu cele cinci părți ale sale: *Armamentul* – 1930, *Organizarea* – 1930, *Tactica* – 1931, *Fortificațiunea* – 1932, *Strategia* – 1933) sunt doar câteva din lucrările sale, unanim apreciate ca fundamentale în istoriografia românească.

Dar nu asupra preocupărilor de istorie militară manifestate de Radu R. Rosetti vreau să mă opresc, ci asupra acelor de genealogie. Studii întinse sau numai crochiuri genealogice scrisese și părintele său. De fapt, de aici a pornit și îndemnul. Dar a mai fost ceva care l-a determinat pe generalul Rosetti să se ocupe

⁷ Ștefan S. Gorovei, *Istorici în aula Academiei Române*, în *MI*, 9, 1974, p. 50–51.

⁸ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, II, ediție critică, note și comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, Galați, 1996, p. 90.

⁹ E. H. Varlam, *Un remember*, în vol. Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, ediție îngrijită de Cristian Popișteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu, București, 1993, p. 33.

de istoria familiei sale: spiritul de solidaritate și conștiința că aristocrația, în toate locurile și în toate timpurile, constituie modelul. Adică, *singurul* model. Iată mărturisirea făcută de Radu R. Rosetti în prefața cărții sale, *Familia Rosetti*: „Trebuie să încep prin a mărturisi că, deși mi-a plăcut întotdeauna istoria, deși am citit orice scriere istorică ce mi-a căzut în mâini, fie ea documentată, fie ea romanțată, chestiunile genealogice nu m-au interesat decât prea puțin [...]. Numai după publicarea primelor studii ale Tatei asupra familiei noastre și după darea la iveală a amintirilor sale, trezitu-mi-s-a interesul pentru cunoașterea mai de aproape a trecutului familiei noastre [...]. Studiul mai amănunțit al istoriei noastre, campania de ponegrire ce s-a adus după război contra boierimii - mai ales cu prilejul exproprierii -, conștiința ce mi s-a dezvoltat față de tot ce datoram înaintașilor mei, m-au făcut să întrevăd mai întâi și apoi mi-au impus datoria, pe la sfârșitul celui de-al treilea deceniu al secolului în care trăim, de a arăta, cât mai amănunțit, viața tuturor Rosetteștilor - atât pe cât o îngăduiau documentele și, bineînțeles, numai în limita adevărului istoric, oricât de jalnic ar fi acesta în anumite cazuri [...]. Nevoia de a da numai fapte și de a mă feri de orice comentariu care ar putea fi interpretat ca pornit din vreun sentiment personal, lămuresc stilul sec în care sunt redactate biografiile ce urmează”¹⁰.

Abundența de informații, rigurozitatea, obiectivitatea, precum și maniera de alcătuire sunt calități datorită cărora lucrarea lui Radu R. Rosetti a rămas până astăzi un exemplu pentru autorii de studii genealogice. Mai mult decât atât, această carte este o oglindă perfectă a firii autorului, spirit aplecat spre ordine și precizie, spre lucrurile simple și clare. Modelul urmat de generalul Rosetti a fost opera genealogică a părintelui său: aceeași atentă cumpănire a informației, aceeași onestitate în rostirea adevărului (chiar a celui supărător), același sentiment de dreptate. Observația nu-mi aparține; ea a fost făcută încă de contemporanii generalului, după cum se poate constata și din răspunsul dat de Alexandru Lapedatu la discursul de recepție al lui Radu R. Rosetti: „Ce privește [...] pe părintele d-tale, prețuit pentru întinsa și însemnata operă publicistică ce ne-a lăsat în urmă, ca istoric, literat și memorialist, l-am cunoscut și noi sub aceleași aspecte și calități sub care ni-l înfățișezi d-ta. Și anume: istoric al adevărului înainte de toate, oricare și oricum ar fi acel adevăr - chiar dacă lovea și prejudicia interese de clasă, de familie, de amiciție și chiar dacă jigneau și umileau amori proprii, personale [...]. Nu e de mirare deci că această concepție morală și spirituală a părintelui d-tale pentru dreptate și adevăr să fie și pentru d-ta o conduită de viață”¹¹.

Despre chipul în care generalul Rosetti și-a alcătuit voluminoasa lucrare consacrată familiei sale stau mărturie scrisorile trimise lui Mihai Costăchescu. Se vede din ele preocuparea de a găsi informație de cea mai bună calitate, extrasă din

¹⁰ Generalul R. Rosetti, *Familia Rosetti*, I. Coborâtorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos, București, 1938, p. 5-6.

¹¹ Idem, *Gânduri despre vitejie...*, p. 21.

documente originale mai vechi și mai noi, documente păstrate în arhiva diverselor ramuri ale familiei Rosetti, dar și în arhiva unor neamuri înrudite. Întrebările puse lui Mihai Costăchescu trădează grija pentru identificarea corectă a unor personaje („Am putut identifica – scria o dată generalul – și completa sau verifica cele scrise de Dumneata pentru majoritatea celor indicați de dumneata. Sunt însă unii care nu pot să-i identific”¹²).

Primul volum al monografiei *Familia Rosetti* a apărut în 1938, al doilea – în 1940. Autorul și-a continuat investigațiile și după aceea, încercând tot timpul să completeze documentația și să corecteze eventualele greșeli. Și pentru aceasta, corespondența cu Mihai Costăchescu este o bună dovadă. În 1945, generalul Rosetti dezvăluia unele din îndeletnicirile sale: „Am altă comunicare în lucru, cum și revederea *Familiei Rosetti*. De ai mai găsit ceva pentru aceasta, trimite-mi”¹³. Din aceeași epistolă reiese că Radu R. Rosetti a dorit să adauge și un al treilea volum la monografie, proiect pe care nu a mai ajuns să-l ducă la îndeplinire: „... vreau să adaug și un volum înfățișând și toate casele, moșiile și viile ce au aparținut vreodată Rosetteștilor. Și pentru aceasta vreau să stabilesc un model fix de redactare a notei – așa cum va fi tipărită în carte – asupra fiecărei moșii, casă, vie. A face un istoric a fiecărei moșii etc. ar cere ani de zile și ar constitui o lucrare prea voluminoasă”¹⁴. Nu se știe ce a devenit materialul strâns pentru acest al treilea volum al monografiei.

Am spus că generalul Radu R. Rosetti nu a mai apucat să definitiveze cartea sa despre Rosettești, cum nu a mai apucat să vadă împlinindu-se nici alte proiecte. Aceasta, pentru că, în mai 1946, a fost arestat întâia oară, sub acuzația de „acceptare a intrării trupelor germane în țară; declararea războiului Rusiei sovietice”. În august același an, constatându-se că acuzațiile sunt nefondate, a fost scos de sub urmărire penală. Dar, pentru scurtă vreme: la 15 august 1948 a fost arestat din nou, sub acuzația că a făcut parte (în calitate de ministru al educației naționale, cultelor și artelor) din primul cabinet Ion Antonescu. Procesul a avut loc în 1949, generalul Rosetti primind o pedeapsă ușoară: 2 ani de închisoare. Avea, însă, la vremea aceea, 72 de ani și suferea de diabet. În închisoare i s-a refuzat tratamentul cu insulină și dieta, absolut necesare pentru a ține sub control diabetul. Fiul generalului își amintea că, la proces, când l-a văzut pentru ultima oară, se străduia „să-și depășească slăbiciunea fizică pentru a-și ține capul sus: un ostaș până la capăt”¹⁵. S-a stins la 2 iunie 1949.

Cum spuneam, generalul Radu R. Rosetti a fost un om devotat. Tot ceea ce a făcut în viață a închinat țării sale și culturii românești. Ce a primit în schimb? A primit ceea ce el însuși a declarat într-un memoriu redactat în închisoare: „... după

¹² Dumitru Ivănescu, *Informații pentru istoria cercetărilor genealogice românești în corespondența lui M. Costăchescu*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, nr. 3–4, p. 212, nr. 23.

¹³ *Ibidem*, p. 213, nr. 24.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, p. 20.

27 ani de serviciu în armata română, în timp de pace și în timp de război, serviciu arătat de memoriul meu calificativ ca fiind îndeplinit cu pricepere, destoinicie și vitejie, consfințit prin înaintări numai la alegere și decorarea mea cu cea mai înaltă decorație militară; după serviciul de legătură cu armata franceză și în rândurile acestei armate, având drept urmare decorarea cu Legiunea de Onoare și Crucea de Război cu trei citații pe ordin de zi a armatei franceze; după 15 ani de colaborare la conducerea Crucii Roșii Române în calitate de vicepreședinte; după 7 ani de organizare și de conducere a Muzeului Militar Național; după 10 ani de desăvârșire a organizării și de conducere a Bibliotecii Academiei Române, ferind colecțiile sale de primejdiile războiului și reparând stricăciunile prilejuite localului bibliotecii de bombardamentele aeriene; după 21 de ani de participare la lucrările Academiei, în calitate de membru corespondent și de membru activ, trăgând o brazdă nouă în istoria artei militare a românilor, mă găsesc la 72 de ani cu un picior scurtat cu 4,5 cm prin rană pe câmpul de luptă și suferind de trei boli foarte serioase; lipsit, prin legea electorală, de drepturi politice; lipsit de anumite drepturi ce-mi conferă decorarea cu Ordinul Mihai Viteazul; lipsit de dreptul de a-mi câștiga viața prin desfășurarea oricărei activități; depărtat de la Academie și acuzat de acțiuni ce nu sunt întemeiate nici în fapt, precum s-a arătat în cursul dezbaterilor, și nici în drept¹⁶.

Prin hotărârea Adunării Generale a Academiei Române din 3 iulie 1990, generalul Radu R. Rosetti a fost repus, *port-mortem*, în dreptul său de membru activ al Academiei Române, la Secțiunea Istorică¹⁷.

¹⁶ *Ibidem*, p. 18–19.

¹⁷ Academia Română, *Anuar 1990*, București, 1991, p. 117.

VASILE PÂRVAN
(1882 – 1927)

În articole ocazionale sau în rememorări festive, evocatorii lui Vasile Pârvan amintesc, în treacăt, înclinația pe care viitorul arheolog a manifestat-o, la începuturile activității sale științifice, pentru istoria medievală românească. Se citează, de obicei, o lucrare întocmită în 1902, în seminarul condus de D. Onciul, despre *Români în cronica Notarului Anonim*, omițându-se – ori trecându-se cu ușurință peste ele – unele articole concepute înaintea plecării în Germania.

Un an înaintea terminării studiilor, în 1903, Pârvan începe să publice în „Convorbiri Literare“, revistă care, aflată atunci sub direcția istoricului și slavistului Ion Bogdan, căpătase o pronunțată orientare spre știință în general și spre istorie în special¹. Este vremea când fosta publicație a junimiștilor ieșeni adăpostește, în paginile ei, atacurile lui N. Iorga, dure – și nu de puține ori nedrepte – la adresa lui Ioan Tanoviceanu, eminent jurist și pasionat cercetător al trecutului Moldovei medievale, înainte-mergător pe tărâmul studiilor de genealogie medievală moldovenească. Asemenea atacuri făceau parte dintre „armele“ cu care „noua școală de istorie“ înțelegea să combată unele *Manifestări nouă ale unei școli vechi*. Acesta este, de altfel, titlul sub care N. Iorga a criticat mai multe lucrări, studii sau articole mărunte, în „Convorbiri Literare“, chiar în anul 1903². Debutul istoric al lui Pârvan nu a fost, desigur, întâmplător. Promovarea unui tânăr student, format la școala „triadei“ critice Onciul – Bogdan – Iorga și care dovedise, în timpul studiilor, aplicații deosebite pentru cercetarea istorică, ar putea fi considerată ca un alt aspect al înfruntării celor două „școli“.

Născut (28 septembrie 1882) în „blândă, melancolica, contemplativă“ Moldovă, Pârvan era un coborâtor din răzeșimea Țării de Jos; după Dimitrie Cantemir, avea să fie al doilea genealogist – din păcate, de durată iute trecătoare –

¹ Cf. Al. Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, 1985. Pentru viața și opera istoricului, cf. Al. Zub, *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*, Iași, 1974.

² „Convorbiri Literare“, XXXVII, 1903, p. 435–444, 626–641. Au urmat „rodomontadele” lui Tanoviceanu, în ziarul „Secolul”; N. Iorga, *Răspuns d-lui Tanoviceanu (La articolul din ziarul SECOLUL de la 28 mai 1903)*, reproduș în: idem, *O luptă literară*, ed. Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, II, București, 1979, p. 13–17. Pentru I. Tanoviceanu, v., în chiar acest volum, p. 1–6.

dat de această parte a Moldovei. După ce, în decembrie 1903, a publicat o primă parte din *Însemnări de pe manuscrise vechi*³, Pârvan încredințează „Convorbirilor Literare” un studiu care totalizează aproape 50 de pagini de revistă⁴. Cu greu s-ar putea bănui ce se ascunde în spatele titlului *Un vechi monument de limbă literară românească*: pornind de la o orație funebră din secolul XVII, autorul pornea să reconstituie istoria unei familii de boieri moldoveni. În bogatele depozite ale Academiei Române, descoperise manuscrisul cuvântării rostite de un anume Toader dascălul, la 17 martie 1639, la înmormântarea Sofroniei Ciogolea în satul Calafindești. „Oratorul” era un cărturar ardelean din satul Feldra de pe Someș, adus în Moldova cu câțiva ani mai înainte de fiul Sofroniei, logofătul Pătrașco Ciogolea, ca să fie dascălul „coconilor” săi. După ce analizează textul orației și epoca în care a fost compus, Pârvan adună, din documentele tipărite și din ineditele arhivelor, știri despre familia boierilor Ciogolea, alcătuind un frumos studiu de genealogie moldovenească, unul dintre cele mai temeinice și cu concluzii parțial valabile până azi. Pe baza informațiilor oferite de cronici și documente, Pârvan reconstituie cariera politică a fraților Constantin, Pătrașco și Miron Ciogolea, explicând ascensiunea acestora pe cale genealogică: prin mama lor, Sofronia (m. 1639), frații Ciogolești erau rude foarte apropiate ale Prăjeștilor, boieri bogați, puternici și apropiați Tronului. Dacă înrudirile înalte i-au ridicat pe frații Ciogolea în lumea marii boierimi, tot ele le-au adus căderea: unul dintre ei era cumnat cu Gheorghe Ștefan, logofătul lui Vasile vodă Lupu; atrași în acel complot de familie care l-a ridicat pe logofăt în tronul Moldovei – și în care Ciogoleștii n-au fost singurele rude ale viitorului domn – s-au văzut cuprinși de remușcări iar unul dintre ei s-a autodenunțat; doi frați și-au pierdut viața în primăvara lui 1653.

Pârvan nu s-a oprit, însă, la acest trist episod din istoria veacului XVII, ci a dus cercetarea genealogică mai departe, până în pragul veacului trecut (familia Ciogolea a supraviețuit până în zilele noastre). E greu de spus ce a însemnat apariția, în 1903, a acestui amplu studiu parțial filologic, parțial genealogic; valoarea și importanța lui sub cel de-al doilea aspect se poate mai ușor aprecia dacă adăugăm că, un sfert de veac mai târziu, scriind despre Ciogolești, Sever Zotta constata: „Regretatul V. Pârvan s-a ocupat în mod amănunțit de trecutul acestei familii, scutindu-ne de cercetări inutile”⁵. Astăzi, încă, după aproape un

³ *Însemnări de pe manuscrise vechi*, în CvL, XXXVII, 1903, 12, p. 1155–1157; retipărit în: Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, ediție îngrijită, note și indici de Lucian Nastasă, cuvânt înainte și studiu introductiv de Al. Zub, București, 1990, p. 261–262.

⁴ *Un vechi monument de limbă literară românească*, în CvL, XXXVIII, 1904, 10, p. 919–946 și 11, p. 979–1000; retipărit în: Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, cit., p. 227–260.

⁵ Sever Zotta, *O colecție veche de spițe de neam*, V. Ciogoleștii, în RI, XIV, 1928, 4–6, p. 156.

veac, studiul rămâne valoros nu numai prin materialul documentar adunat⁶, dar și prin *modelul* pe care îl oferă în ceea ce privește plasarea cercetării genealogice în contextul mai larg al unei cercetări de istorie atât *socială*, cât și *culturală*. Nu altfel se înfățișează cel de-al doilea text aflat sub incidența genealogiei, cel relativ la neamul Cuzeștilor⁷, în care a reprodus nu doar însemnările de „stare civilă” ale spătarului Ioniță Cuza (străbunicul domnului Unirii), ci și pe acelea privind întâmplări din istoria Moldovei din anii 1758–1765, veritabilă *cronică minoră* alăturată unei *cronici de familie*.

Constatând că *Pârvan a scris un mic capitol din istoria studiilor de genealogie moldovenească*, suntem în drept să ne întrebăm ce-l va fi îndemnat să pășească pe acest teren abia deșțelenit de I. Tanoviceanu. Nici unul dintre marii săi dascăli de la Universitatea din București (dominată atunci de „triada” Onciul – Bogdan – Iorga) nu era cunoscut ca genealogist; mai mult chiar, tocmai în vremea aceasta Iorga ataca vehement pe *genealogistul* Ioan Tanoviceanu, acțiune care putea fi interpretată ca pornind din lipsa de prețuire a cercetărilor genealogice.

În primul rând, căutând un răspuns, nu trebuie pierdut din vedere un amănunt: la Viena, D. Onciul fusese studentul lui Ottokar Lorenz, cunoscut ca un mare genealogist (și sub raport teoretic), autor al unui manual de genealogie (1898) și creatorul unei teorii a succesiunii generațiilor, preluată și aplicată de Onciul la istoria românească. Cum Pârvan s-a format în special în seminarul de istorie medievală al lui Onciul – dând lucrări care „promiteau un medievist ce-și lua rolul în serios”⁸ – nu e greu de întrevăzut o anumită influență.

În al doilea rând, în ciuda atacurilor pe care le îndreptase împotriva lui Octav George Lecca și a lui Ioan Tanoviceanu, Iorga însuși acorda cea mai mare prețuire „acelei genealogii istorice care, cu însemnătatea pe care au avut-o atâta timp la noi marile familii, este de cel mai mare ajutor istoriei propriu-zise, confundându-se uneori chiar cu dânsa”. Întâmpinarea elogioasă a ambelor contribuții genealogice ale lui Pârvan, în paginile „Sămănătorului” din 1904⁹, era de așteptat.

Pe de altă parte, însă, nu se poate ocoli nici întrebarea dacă, în „aventura” genealogică a lui Pârvan, nu va fi avut de jucat un rol și ambiția vreunuia dintre profesorii săi de a arăta „școlii vechi” cam cum s-ar putea lucra cu mai mult folos

⁶ Unele din concluziile ipotetice ale studiului nu se verifică; din perspectiva materialului documentar disponibil atunci, Pârvan nu a putut identifica existența a *două* familii cu același nume și cu omonimi aproape contemporani. Din păcate, noua ediție a studiului (cf. *supra*, n. 4) nu a adus necesarele limpeziri în acest domeniu: deși a remarcat că „genealogia Ciogoleștilor va trebui [...] refăcută” (*loc. cit.*, p. 260, n. 13), editorul s-a mulțumit să dea note mai ample doar pentru unele chestiuni generale și cu totul colaterale (învățămintul, mitropolitul Varlaam, scrisoarea lui Neacșu etc.).

⁷ *Câteva date nouă cu privire la familia Cuza*, în CvL, XXXVIII, 1904, 7–9, p. 750–759; retipărit în: Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, cit., p. 261–269.

⁸ Al. Zub, *Privire în atelierul unui istoric*. Studiu introductiv la volumul: Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, cit., p. 9.

⁹ Cf. *O luptă literară*, ed. cit., II, p. 146–147 și 168.

și cu orizonturi mai largi pe tărâmul genealogiei românești. E o întrebare la care răspunsul – judecând după complexitatea atât a personalității protagoniștilor acelor înfruntări, cât și a raporturilor dintre ei – ar putea fi afirmativ¹⁰. Dar nu aici e locul de a dezvolta o asemenea cercetare. Pentru împrejurarea de azi, rămâne suficientă constatarea că, înainte de a deveni istoricul și arheologul consacrat printr-o operă uriașă, Vasile Pârvan a făcut și câțiva pași, absolut remarcabili, pe tărâmul cercetărilor genealogice românești. Ceea ce justifică evocarea de astăzi.

¹⁰ O sugerează, de pildă, următorul pasaj din prezentarea făcută de N. Iorga studiului despre Ciogolești: „d. Pârvan a dat astfel, nu numai un capitol de genealogie, mult mai bun decât folositoarele genealogii ce înjgheba până acum, cu priceperea unui diletant, câte un Tanoviceanu – ci o însemnată contribuție la istoria Moldovei” (N. Iorga, *op. cit.*, p. 168; subl. mea).

GHEORGHE UNGUREANU
(1907-1975)

Au trecut mai bine de 90 de ani de când, la 8 martie 1907, se năștea Gheorghe Ungureanu, în comuna Hangu, județul Neamț, pe malul Bistriței, unde domniile cei vechi ai neamului nostru și-au însemnat evlavia, unde – după spusele lui N. Iorga – „îci și colo, pe înălțimi, acolo unde în alte țări stau pânditoare castele de pradă, priveghează aici lăcașurile pașnice de rugăciune”¹.

Proaspăt absolvent de liceu, Ungureanu trecea, în toamna anului 1926, pe sub turnul Golici, spre incinta unde se aflau atunci Arhivele Statului, cu intenția mărturisită de a găsi o slujbă, indiferent care, pentru a-și putea continua studiile la Facultatea de Drept din Iași. Mai târziu, arhivistul, căci asta a fost o viață întreagă, se confesa: „Cine ar fi bănuț măcar, atunci, că aici îmi voi petrece toți anii tinereții mele? Era ceva care mă atrăgea spre acel loc de păstrare a vechilor documente ale Moldovei, care îmi vor vorbi și îmi vor răspunde la toate întrebările mele”². A fost, vreme de patru ani, numai zilier, pentru ca din februarie 1930 să fie angajat ca ajutor de registrator³, devenind ulterior copist caligraf⁴, subdirector regional⁵, pentru ca, în cele din urmă, să dețină funcția de director al arhivelor ieșene, din decembrie 1941 și până în 1969.

Muncitor și pasionat de istorie, în momentul când ajunge la Arhivă are marea șansă de a-l întâlni pe Sever Zotta, omul care-l va iniția și îl va sprijini în cercetare. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că în localul de la Golia se afla și

¹ N. Iorga, *Sate și mănăstiri din România*, București, 1905, p. 133.

² Arh. St. Iași, fond personal Gh. Ungureanu, dos. 180 (cotă provizorie), f. 1.

³ *Ibidem*, fond Arhivele Statului Iași, dos. 1/1929, f. 3v.

⁴ *Ibidem*, fila 7v.; din iunie 1932 până în octombrie același an, șef de birou (*ibidem*, dos. 2/1932, fila 192v.).

⁵ O dată cu ieșirea la pensie a lui Sever Zotta la 1 mai 1934 (a se vedea procesul-verbal de predare-primire a arhivei între fostul director Sever Zotta și noul director Al. Băleanu din 2 mai 1934, *ibidem*, dos. 2/1934, f. 9) și numirea lui Al. Băleanu ca director, Gheorghe Ungureanu devine din noiembrie 1934 arhivar subdirector (*ibidem*, dos. 1/1934, f. 11) până în decembrie 1940 (*ibidem*, f. 53), apoi director interimar decembrie 1940– octombrie 1941 (*ibidem*, f. 58).

sediul revistei de istorie „Ioan Neculce“. Aici, uneori, seara, inițiatorii și principalii ei colaboratori – Gh. Ghibănescu, Mihai Costăchescu, N. A. Bogdan, împreună cu, pe atunci, directorul Sever Zotta – se întâlneau și discuteau probleme pasionante privitoare la istoria românilor.

În aceste împrejurări, probabil, studentul la drept Gh. Ungureanu s-a hotărât să se aplece asupra vieții și activității unor personalități culturale și științifice. Prima lucrare a sa este dedicată juristconsultului Damaschin T. Bojincă⁶. Subiectul i-a fost propus de profesorul Ilie Minea, iar încurajarea și înlesnirea cercetărilor au aparținut directorului Arhivelor Statului, Sever Zotta⁷. În încheierea *Prefetei* la acest studiu, Sever Zotta scria: „nu pot decât să urez d-lui Ungureanu succes deplin, mai ales moral, în activitatea d-sale publicistică viitoare, care succes nu va putea să lipsească, dacă va continua să lucreze cu pasiune și conștiinciozitate, conform principiului: *multum, non multa*“⁸.

Anul următor, 1931, marchează apariția unei alte lucrări, *Juristconsultul Christian Flechtenmacher (1785-1843). Contribuții la viața și activitatea sa*. În acest studiu începe să se observe și influența magistrului său, Sever Zotta. Gh. Ungureanu, ca om de arhivă, trebuia să pună pe masa celui interesat toate informațiile oferite de materialul documentar din arhivă. În cercetarea unei biografii, nu se lasă la o parte nici un document care ar putea fi fructificat, ulterior, de altcineva. Foile din dosar conțin uneori informații nebănuite. Ele trebuie descoperite, dar mai ales publicate, pentru ca toți să aibă acces la ele.

Consecvent acestor principii, Ungureanu aduce la lumină numai acele informații „care vin să precizeze unele date nesigure din viața lui [Flechtenmacher – *n.n.*] sau care oferă date până acum necunoscute“⁹. Cu acest prilej, ne este prezentată familia Flechtenmacher pe trei generații, autorul punând în circulație, în același timp, copiile unor documente originale referitoare la persoana juristului, cum ar fi actele de căsătorie, de deces, al său și al soției, pașaportul cu care a venit în Moldova, precum și câteva referiri la copii. Pregătirea intelectuală (era jurist de profesie) nu-i permitea să se avânte, în acel moment, prea mult în hățișurile genealogice. Va folosi, însă, din plin ajutorul dat de Sever Zotta, care îi pune la dispoziție o parte din materialele sale pentru a-și completa informația, în cazul spiței genealogice a ctitorului mănăstirii Pionul, Gheorghe hatmanul, fratele lui Vasile Lupu¹⁰, sau a familiei Movileștilor¹¹.

⁶ Gh. Ungureanu, *Juristul Damaschin T. Bojincă*, Iași, 1930.

⁷ *Ibidem*, p. 2.

⁸ *Ibidem*, p. VII (subl. aut.).

⁹ Idem, *Juristconsultul Christian Flechtenmacher (1785-1843). Contribuții la viața și activitatea sa*, Iași, 1931, p. 1.

¹⁰ Idem, *Mănăstirea Pionul sau Schitul Hangul și ruinele palatului cnezilor Cantacuzini*, Piatra Neamț, 1934, p. 7.

¹¹ Idem, *Mănăstirea Hangu sau Buhalnița. Schiță istorică*, Iași, 1931, p. 11.

A scris despre multe personalități cum ar fi Vasile Adamache¹², Gh. Asachi¹³, Vasile Alecsandri¹⁴, dar, o viață întreagă, a adunat material în vederea publicării tuturor documentelor referitoare la familia și activitatea publică a lui Ion Creangă și Mihai Eminescu.

În 1940, marelui povestitor îi dedică o primă lucrare intitulată *Din viața lui Ion Creangă. Documente inedite*¹⁵, unde sunt aduse în discuție noi informații despre familia Creangă. O parte dintre ele vor avea darul de a clarifica unele semne de întrebare privitoare la biografia lui Nică al lui Ștefan a Petrei Ciubotariul. Prima, și poate cea mai importantă, este fixarea zilei de naștere a lui Ion Creangă la 10 iunie 1839¹⁶ și nu la 1 sau 2 martie 1837, dată pe care o dă însuși marele povestitor într-un început de biografie și preluată de aici de toți cei ce s-au aplecat asupra vieții și operei sale. La jumătate de secol de la moartea lui Creangă, George Călinescu avea să scrie: „în jurul datei nașterii lui Creangă sunt mari îndoieli și se produc mereu acte de naștere oficiale și contrazicătoare”¹⁷. „Nici un temei serios nu trebuie pus pe niște mitrice care dau născut pe un Ioan la 10 iunie 1839 și pe un alt Ioan la 4 februarie 1842 (care se presupune a fi printr-o greșală fratele Zaheiu). Actele se făceau de mântuială după declarația părinților”¹⁸. Cu toate aceste opinii ale lui Călinescu, ce vizau direct lucrarea lui Gh. Ungureanu, ceilalți autori care s-au ocupat de Creangă au început să dea crezare înscrisului din mitrica aflată în arhiva Mitropoliei Moldovei. În momentul de față, atât dicționarele cât și lucrările monografice¹⁹ au preluat ca dată a nașterii marelui povestitor ziua de 10 iunie 1839.

Gh. Ungureanu va încerca să ofere, prin documentele publicate, și alte date asupra familiei Creangă. Mama, Smaranda lui David Creangă, era a doua soție²⁰ a

¹² Idem, *Din viața lui Vasile Adamache*, în „Vasile Adamache”, vol. XXVII, nr. 1, 1941.

¹³ Idem, *Figuri de arhiviști români. Gheorghe Asachi, 1788–1869*, București, 1969; idem, *Gheorghe Asachi*, în RA, VI (serie nouă), 1963, nr. 2, p. 201–231.

¹⁴ Continuă studiul lui Sever Zotta, *La centenarul lui Vasile Alecsandri*, Iași, 1921; arată că bunicul lui Vasile Alecsandri, Mihalache Alexandri, a fost vechilul mănăstirii Sf. Spiridon (Gh. Ungureanu, *Câteva date inedite despre familia și viața poetului Vasile Alecsandri*, în „Cetatea Moldovei”, nr. 5, 1943, p. 254–268).

¹⁵ Idem, *Din viața lui Ion Creangă. Documente inedite*, București, 1940.

¹⁶ *Ibidem*, p. 21.

¹⁷ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. a II-a revăzută și adăugită, prefăcută de Al. Piru, București, 1985, p. 477.

¹⁸ *Ibidem*, p. 478.

¹⁹ *Dicționar cronologic. Literatura română*, coordonatori I. C. Chițimia și Al. Dima, București, 1979, p. 107; Vladimir Streinu, *Ion Creangă*, București, 1971, p. 26.

²⁰ Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 12.

²¹ *Ibidem*, p. 14.

lui Ștefan a Petrei Ciubotariul, tatăl scriitorului. Unul dintre frații săi, Zahei, este născut, conform aceleiași mitrici, la 4 februarie 1842²¹. Și asupra morții părinților sunt aduse date noi: Ștefan a Petrei Ciubotariul moare la 28 iunie 1858²² și este înmormântat la Prigoreni (jud. Iași), iar mama trece spre liniștea eternă după 1863²³, Cercetând catagrafiile vremii, se încearcă un răspuns și în privința schimbării numelui: „Afirmația că schimbarea numelui în Creangă [din Ștefănescu – n.n.] s-ar datora afecțiunii pe care o avea tânărul Nică al lui Ștefan a Petrei pentru mama sa și nu pentru tatăl său trebuie înlăturată. Familia Creangă era privilegiată [...]; familia Ciubotariu făcea parte dintre bejenarii hrisovoliți, mai apoi trecuți în bir cu satul“. În aceste condiții, copilul birnicului Ștefan nu putea urma școala de catiheți, lucru în schimb, posibil pentru un vlăstar din familia Creangă, în care era deja un preot.

Ne-am oprit mai mult asupra acestei lucrări, care va fi revăzută și republicată în 1964²⁴, deoarece pune în circulație foarte multe date inedite despre familia scriitorului humuleștean. Nu ne sunt prezentate spițe de neam sau arbori genealogici, dar sutele de informații cuprinse în paginile sale oferă cercetătorului posibilitatea de a-si completa baza documentară pentru cel puțin trei-patru generații de ascendenți sau rude colaterale ale lui Creangă.

Un volum având aceeași structură și închinat lui M. Eminescu nu a mai apucat să-l termine. El a fost publicat postum²⁵ de colaboratorii săi, Virginia Isac și Dumitru Ivănescu. Dorința mărturisită a lui Gh. Ungureanu era aceea de a strânge în paginile lui toate urmele scrise ale înaintașilor marelui poet, proiect, din nefericire, rămas nerealizat.

Sc aduc, și cu acest prilej, date noi: Mihai Eminescu s-a născut la Botoșani și nu la Ipotești, unde a copilărit; Vasile Iurașcu, stolnicul, bunicul după mamă al poetului, a contribuit cu mulți bani la zestrea fiicei sale Raluca în momentul căsătoriei cu Gheorghe Eminovici și chiar și după aceea, documentele schimbând imaginea creată despre acest bătrân de un urmaș al său, Matei²⁶.

În fișele despre Iurășcești, am identificat o încercare de a întocmi un arbore genealogic al familiei. Acesta se referă la urmașii lui Iordache Iurașcu, căsătorit cu o fată din familia Kogălniceanu, care la rândul lor au avut doi fii: Iordache Iurașcu, unul dintre ascendenții lui Mihai Eminescu dinspre mamă, și Ion Iurașcu, căsătorit cu Maria Coroi, pe urma cărora au rămas *Maria* (căs. Dimitrie Strat).

²² *Ibidem*, p. 15.

²³ *Ibidem*, p. 10.

²⁴ Idem, *Ion Creangă. Documente*, București, 1964; referindu-se la monografiile apărute în deceniul șapte, printre care cea a Zoei Dumitrescu-Bușulenga (1963) și cea a lui Savin Bratu (1968), Mircea Scarlat spune că n-au reușit să impună vreo perspectivă inedită asupra scriitorului. Între biografii, menționa criticul, remarcabil este doar Gh. Ungureanu – Mircea Scarlat, *Posteritatea critică a lui Creangă*, II, în „Convorbiri Literare“, 1 (73) din ianuarie 1976, p. 25.

²⁵ *Eminescu în documente de familie*, ed. Gh. Ungureanu, București, 1977.

²⁶ *Ibidem*, p. IX.

Iordache (căs. Catinca Vidrașcu), și *Ion* (căs. Crupenschi). Fata acestora din urmă, Eleonora, va avea de soț un Grecianu; fiicele lor vor fi măritate: Maria cu Crupenschi și apoi cu Sturza, iar Eleonora cu un Donici²⁷.

În atenția cercetărilor sale a stat și familia vestitului rapsod al Iașilor de altădată, Barbu Lăutaru²⁸, care este prezentată, este adevărat trunchiat, pe șase generații. Și cu acest prilej Gh. Ungureanu se confesa: „sprijiniți pe documente de arhivă, dorim să aducem și noi o contribuție, deoarece știut este că în știința istoriei nimeni nu poate avea pretenția că a spus ultimul cuvânt, când în bogăția imensă a arhivelor românești cercetătorii pot găsi alte documente mai grăitoare și din discuția dusă în jurul lor, până la urmă se alege adevărul”²⁹.

Cât privește familia lăutarului, tatăl său, Stan Munteanu, locuia din 1773 pe ulița Frecăului, în mahalaua Țigănimea domnească și era de meserie cobzar. Fiul său, Barbu, mort de bătrânețe în 1858, în vârstă de o sută de ani, a fost ales de mai multe ori staroste al breslei lăutarilor din Iași. Copiii lui vor purta numele de botez al tatălui, Barbu, și prin Vasile spița neamului va continua până la primele decenii ale secolului XX.

Pe teme genealogice a purtat o bogată corespondență, mulți cercetători sau urmași ai unor familii de vază cerându-i sprijinul. Câteva exemple: căpitanul portului Mangalia, Ion Bogdan, solicita la 28 august 1942 date despre Manolache Bogdan și fiul acestuia, Ion Bogdan, mort în 1859³⁰, Dorin Damaschin se interesează în corespondența sa cu Gh. Ungureanu despre familia lui I. T. Onu, cel care a înființat în 1917 Școala Normală din satul Bădeni³¹, iar Ernest Grințescu era interesat de legăturile de rudenie dintre familia Țifescu din comuna Golu și Ilie Enache Țifescu, fost spătar și paharnic în veacul XVII³².

O lucrare referitoare la *Gospodăria moșierească Pomârla-Dorohoi a logofătului Anastasie Bașotă în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, cu ample referiri la familia Bașotă, a rămas la nivelul „bun de tipar”. Din cele 980 de file dactilografiate, la care trebuia să existe și o amplă introducere³³, se pot extrage foarte multe date despre membrii acestei familii trăitori în veacurile XVIII–XIX, informații despre istoricul formării domeniului Pomârla precum și a întregii averi a logofătului, populația satelor, investiții pentru mărirea veniturilor, comerț și

²⁷ Arh. St. Iași, fond personal Gh. Ungureanu, dos. 535 (cotă provizorie), p. 80.

²⁸ Gh. Ungureanu, *Cu privire la genealogia lui Barbu Lăutarul*, în „Cronica”, an VII, nr. 39 (347), 29 septembrie 1972, p. 14; vezi și manuscrisul la Arh. St. Iași, fond personal Gh. Ungureanu, dos. 30 (cotă provizorie).

²⁹ Arh. St. Iași, fond personal Gh. Ungureanu, dos. 30 (cotă provizorie), f. 1–2.

³⁰ *Ibidem*, dos. 246 (cotă provizorie).

³¹ *Ibidem*, dos. 318.

³² *Ibidem*, dos. 322.

³³ Vezi proiectul planului tematic conținând cuprinsul, numărul, bibliografia de văzut, cotele documentelor, fișele, două fotografii etc; *ibidem*, doc. 357.

industrializarea produselor textile și alimentare, școala înființată la Pomârla și multe altele. Cu această ocazie, Gheorghe Ungureanu scoate la lumină documente, în marea lor majoritate inedite. Valorificarea acestui material credem că poate aduce cu sine și unele lămuriri referitoare la viața și activitatea lui Anastasie Bașotă, fiind o continuare, mai mult decât necesară, a lucrărilor lui Gh. Ghibănescu³⁴ și Artur Gorovei³⁵.

Gheorghe Ungureanu rămâne în atenția genealogiștilor și printr-o lucrare de referință, monografia intitulată *Familia Sion. Studiu și documente*³⁶. Prin modul de organizare a materialului, prin redactarea concisă și bazată pe documente de arhivă, autorul a reușit să scoată la lumină adevărul despre această familie cu tradiții cărturărești. Având ca punct de plecare genealogia fantezistă dată de Constantin Sion în *Arhondologia Moldovei*³⁷, Gh. Ungureanu reușește să elimine aproape toate greșelile despre ascendenții familiei și să întocmească un arbore genealogic, având ca punct de pornire, documentar dovedit, pe un Ionașco Coșescul, trăitor pe la începutul secolului XVII. Un nepot de-al lui va fi numit, din botez *Sion*, urmașii acestuia schimbându-și numele de familie, din *Coșescu* în *Sion*. Meritul acestei lucrări este de a coborî cu mai mult de un secol (nu mai puțin de patru generații) începuturile sigure ale Sioneștilor și de a stabili (cu destulă exactitate, dacă ne gândim la numărul de documente publicate în momentul conceperii monografiei) filiațiile unei familii numeroase. Școala genealogică ieșeană, întemeiată de Sever Zotta, își arăta roadele.

În amintirea celor ce l-au cunoscut, Gheorghe Ungureanu (m. Iași, 29 decembrie 1975) a rămas ca un pasionat căutător de documente, un „arheolog” care scoate la iveală, din mii de foi fără valoare, pe acelea care, dintr-o istorie mărunță, pot crea o istorie adevărată. A scris despre mari personalități, în preocupările sale publicistice a abordat o tematică diversă, de la studii de istorie și genealogie, la modalități de inventariere a unor arhive publice. Dar toată viața a dorit să scoată la lumină cât mai multe documente (intuiția și experiența l-au ajutat în această privință), să fie ceea ce meseria aleasă îl obliga să fie: arhivist.

³⁴ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXIII (Bașoteștii și Pomârla), Iași, 1929.

³⁵ Artur Gorovei, *Folticenii*, 1938, p. 84–89.

³⁶ Gh. Ungureanu, *Familia Sion. Studiu și documente*, Iași, 1936; despre familia Sion, vezi și Gh. Ghibănescu, *Prefață* la lucrarea C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, Iași, 1892.

³⁷ Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei*, text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru, prefață de Mircea Angelescu, postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei, București, 1973, p. 266 și urm.

POSTELNIC DIN NAȘTERE, POSTELNIC „DIN FAȘĂ“

În amintirea lui
Alexandru V. Perietzianu-Buzău

Puțină vreme înainte de a ne părăsi, regretatul Alexandru V. Perietzianu-Buzău a trimis spre lectură la cel de-al IV-lea Simpozion de Studii Genealogice (Iași, 1993) o comunicare despre anumiți boieri de neam, în care, bizuindu-se pe patru documente din 1831–1835 privitoare la un Grigore Periețeanu, a arătat că fiii de boieri se nășteau *postelnici* sau *logofeți*. Astfel, a vorbit despre *Postelnici și logofeți prin drept de naștere*: este însuși titlul lucrării sale, apărută în „Arhiva Genealogică” în 1994¹. Într-o notiță, binevenită, adăugată de d-l Ștefan S. Gorovei la sfârșitul acestei comunicări, istoricul ieșean amintește de un Constantin Gane, pomenit ca *logofăt* la vârsta de numai 13 ani². *Logofăt din naștere*, bineînțeles.

Bunicul meu a publicat, în *Genealogia Năsturelilor*, un zapis din 1814, în care apare *Stoica postelnicul Năsturel*: acesta era nepot de fiu al marelui ban Constantin Năsturel (mort la 1765), tatăl unui Șerban care, în urma unei certe (cu blestem) ivită în jurul căsătoriei de-a doua a părintelui său, banul, și-a părăsit casa părintească și s-a călugărit la sfârșitul vieții sale sub numele de Macarie monahul. De ce Macarie?! Poate pentru că, în grecește, *Macarie* înseamnă *fericit* iar fiul răzvrătit se vede că abia atunci, la patul de moarte, după o viață grea și chinuită de acel blestem, și-a găsit alinarea și iertarea păcatelor.

Ion, fiul mai mare al lui Stoica postelnicul Năsturel, a trecut de partea lui Tudor Vladimirescu; era *logofăt*, „scriitor“, deci știa carte. Însă, datorită precizărilor aduse de Al. Perietzianu, înțeleg mai bine de ce era *logofăt*, *logofăt mic* și nu *postelnic* – *postelnic mic* – precum tatăl său, Stoica: neuitatul genealogist (pe care l-am cunoscut la Academie, lucrând la Secția de manuscrise, pe când eram foarte tânăr) ne lămurește că „rangul de *logofăt*, când nu era *vel*, *vtori* sau *treti*, ci *simplu logofăt*, așa-zisul *logofăt mic*, era [...] dobândit prin naștere de toți fiii de

¹ Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *Postelnici și logofeți prin drept de naștere?*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 3–4, p. 163–167.

² *Ibidem*, p. 167, nota cu asterisc.

postelnici mici, adică de nepoții de fiu ai unui boier, fără a fi necesară atribuirea lui prin cancelaria domnească³.

De la tatăl meu am auzit, însă, despre *postelnic din fașă*. Expresia nu o învățase în legătură cu acel Stoica postelnicul Năsturel, și nici cu Radu Năsturel (1750–1804), cocoșatul, paharnic „la naștere”, tatăl generalului Constantin Năsturel-Herescu (m. 1874). Tata, născut la 1893, cunoștea, desigur, acea expresie de acasă, de la tatăl său, care se născuse la 1854 și care o auzise cu siguranță din bătrâni. Spre mirarea mea, însă, formula *postelnic din fașă* nu pare a fi fost folosită în migăloasa *Genealogie a Năsturelilor*: poate pentru că va fi aparținut doar limbii vorbite, nu și celei în care se scriau vechile noastre acte?! În schimb, același autor – generalul P. V. Năsturel – scrie că la anul 1715 viitorul mare ban Constantin Năsturel, fiul marelui ban Șerban, era „postelnic ca orice fiu de boier”. Iar despre Șerban însuși arată că era postelnic, „titlu ce-l avea orice fecior de boier chiar de la nașterea lui”. Cu privire la Radu Năsturel cel cocoșat, spune că era paharnic, după „boieria căpătată la naștere”, cum se vede dintr-o inscripție de la Sf. Vineri, păstrată acum în biserica din Herești.

Și tatăl lui Udriște Năsturel, al Elenei doamna și al fraților și surorilor lor, Radu, apare ca *postelnic* prin anii 1593-1601, fiind făcut clucer la 1606 și ajungând, sub ginerele său, Matei Basarab, mare vistier și pe urmă mare logofăt. Fusese, așadar, postelnic în tinerețe, pentru că se născuse fiu de boier.

Tot așa și unul din fiii acestui Radu, anume Cazan, nu a mai ajuns dregător, apărând doar ca postelnic, deci *postelnic mic* sau ... *postelnic din fașă*. Însă pe el, împreună și cu alți boieri, Matei Basarab l-a făcut *ispravnic* al scaunului din București în 1652 și 1653. Isprăvnicia nu era dregătorie obișnuită, de sfat, ci, în lipsa domnului, cel căruia i se încredința această sarcină înaltă venea mai sus decât toți boierii sfatului, înlocuindu-l pe domnul țării.

De asemenea și Mateiaș (fiul lui Udriște Năsturel), mort însă la vârsta de 17 ani, în 1652, purta titlul de postelnic. La moartea, în lehzuzie, a mamei sale, Maria Corbeanca, el fusese înfiat de mătușa sa Elena și de Matei Basarab. Nu i se spune *voievod*, ca fiilor de sânge ai domnilor, în pofida faptului că Matei vodă îl înfiase – aș crede că încă de la botez (dându-i și numele) – și cu toate că, în gândul domnului, el ar fi trebuit să moștenească scaunul țării. La Strehia, el nu apare nici ca postelnic, nici ca voievod, ci ca *beizadea*, cum am citit cândva la fața locului; dar zugrăvelile acelui lăcaș au fost înnoite sub fanarioți, ceea ce permite bănuiala că în tabloul ctitoricesc inițial i se va fi spus *voievod*.

*

Postelnicului, ca dregătorie, documentele din veacul XV îi mai spuneau și *stratornic*, de la *strat*, „pat” în vechea română, ca și azi, încă, în aromână. Constantin C. Giurescu și Nicolae Stoicescu au făcut pe bună dreptate legătura cu *parakoimomen*-ul bizantin, cel care, etimologic, dormea, se culca – *koimómenos*:

³ *Ibidem*, p. 166.

culcat – alături (*pará*) de așternutul împăratului. Documentele latinești vorbesc de *cubicularius*, de la *cubiculum*, „dormitor“.

La bizantini (ca și la grecii vechi) apare cuvântul *prokoitos*, de la *pro*, „în față“, și *koiti*, „pat, culcuș“. Cuvântul are mai multe înțelesuri: *câinele de pază*, dar și *străjerul de noapte*, *caraula* și, de asemenea, cel care veghează asupra vieții cuiva, gardă de corp, *bodyguard* (în alt limbaj, o „gorilă“).

Romanele medievale apusene vorbesc de tineri nobili care dormeau alături de patul regesc: ajunge să pomenim pe Lancelot du Lac, care se culca lângă așternutul unchiului său, regele Arthur.

Cum s-a ajuns ca fiilor de boieri – nevoieriți, însă – să li se spună *postelnici*? După mine, ar putea fi mai multe pricini. Acești coconi, când erau mici, dormeau lângă dormitorul părintesc iar când creșteau, erau trimiși la curtea domnească sau la curțile unora dintre boierii mari ai țării – unde primeau o pregătire anume, care avea să le înlesnească, mai apoi, urcarea treptelor boierești. Acești coconi de boieri alcătuiau tagma *copiilor de casă* la curtea domnească. *Viața Sfântului Nifon* istorisește despre acel copil din neamul Craioveștilor, care, ascuns în pivnița domnească, l-au auzit pe Mihnea vodă cel Rău sfătuindu-se cu un înalt dregător al său cum să-i piardă pe Craiovești. Cum a ieșit din ascunzătoare, copilul și-a înștiințat părinții și pe mai-marele neamului său și toți au fugit atunci peste Dunăre, la turci. Copilul acela slujea, negreșit, la curtea domnească.

Nu știu de ce astăzi se folosește cu precădere neologismul *paj*, în loc de *copil de casă*. În franceză, *page* (etimologia lui nu e încă bine lămurită: pare să vină din grecescul *paidion*) înseamnă un băiat tânăr; i se spunea și *valet* sau *varlet*, tânăr nobil, slujitor (cuvântul este celtic, rădăcina lui se întâlnește și în *vassal*).

Documentele noastre atestă existența unor *vătafi de postelnice*; poate au existat și *ceauși de postelnice*, precum vedem că sunt cunoscuți *ceaușii de mazili*. Aceste denumiri dau de gândit că urmașii de boieri îndeplineau anumite servicii – de cinste sau cu plată? – ca hotărnicirea de moșii din poruncă domnească sau treburi de ispravnic. Specialiștilor vechilor noastre instituții le revine datoria de a lămuri treptat această stare de lucruri pe care în chip fericit a început a o desțeleni Al. Perietzianu-Buzău.

Regretatul genealogist a mai atras atenția și asupra faptului că reforma lui Constantin vodă Mavrocordat „a schimbat statutul boierimii valahe“. În a doua jumătate a veacului XVIII, mulțimea postelnicilor și logofeților arată, desigur, că avem de-a face cu titluri de cinste, amintind că purtătorii lor se trăgeau din strămoși mai însemnați, mai avuți, mai străluciți decât ei înșiși, lucru menit să-i deosebească, într-un fel, de oamenii de rând. Cuvântul cercetărilor viitoare va fi, poate, mai lămuritor.

Și poate va ieși, cândva, la iveală vreun document care să ateste sintagma *postelnic din fașă*, pe care eu o cunosc numai din zisa părintelui meu. Dar frumusețea ei o arată a fi curat românească și veche, atestând existența unor privilegii dobândite prin dreptul de naștere.

**O PRETINSĂ DESCENDENȚĂ A DOMNULUI
CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ÎN GEORGIA.
UN STUDIU DE CAZ**

Faima și averea domnului Constantin Brâncoveanu și a urmașilor săi au avut suficient răsunet până în prima jumătate a veacului trecut, pentru ca după stingerea familiei pe linie directă masculină, în 1832, să apară unele pretenții – pe cât de bizare, pe atât de neîntemeiate – la moștenirea bunurilor și numelui ei. Astfel, în timpul ocupației militare rusești, după reprimarea revoluției de la 1848, Departamentul Trebilor din Lăuntru din Țara Românească se pomenește, la 6 aprilie 1849, cu o adresă din partea consulatului general al Rusiei la București conținând jalba unui oarecare „Lazăr Brâncoveanu“, trăitor în gubernia Tiflis din Georgia, adresată locțiitorului guvernatorului din Caucaz, generalul cneaz Mihail Semionovici Voronțov, „cu stăruință de a să înștiința pentru moștenirea ce au rămas după moartea unchiului său Brâncoveanu“. În mod conștiincios, titularul Departamentului, Iancu Filipescu, a înaintat cererea Marii Logofeții a Dreptății la 2 mai 1849, pentru „a să cerceta în delile [= dosarele] canțalariei [= cancelariei] competente“, fețele „asupra cărora au trecut prezisa avere și a temeiurilor pe care s-au urmat această moștenire“. În anexă figura, în traducere românească, jalba adresată lui Voronțov de zisul Lazăr Brâncoveanu, auto-intitulat „boieru din Valahia“. Dar ce pretindea jeluitorul? El afirma, cu mult aplomb, că ar fi întreținut legături prin „corespondență“ cu bun unchiul său din Gubernia (!) Vlaho-Moldaviei, „boerul de București Brâncoveanu“, aflând însă de moartea acestuia după restituirea ultimei scrisori ce i-ar fi adresat-o; Lazăr s-a trezit, așadar, la 17 ani după decesul pretinsului său unchi, să întrebe cu disimulată candoare „cine au luat în stăpânire rămasul după dânsul și mișcătoare și nemișcătoare moșteniri, ca unul ce au fost fără-de moștenitor și rudă de aproape“? De aceea, petiționarul cerea lui Voronțov să ia în considerare jalba sa și să se adreseze „către cine se va cuveni, spre a să afla de adevărata moarte a făcătorului de bine al meu unchi Brâncoveanu și ce s-au făcut averea lui, ca să pociu, după ce se va lua știință de aceasta, a mă adresa pe temeiul pravilnic, unde se va cuveni, ca nepot ce sânt de viță basarabească (!), să eau rămasul după moartea unchiului meu Brâncoveanu moștenirea“.

Marea Logofeție a Dreptății a răspuns Departamentului Trebilor din Lăuntru, solicitând lămuriri în privința naturii cererii reclamantului, precizări pe care le aducea Consulatul rusesc din București prin nota sa din 9 septembrie 1849. Astfel, în notă se afirma că „aflându-se în Gruzia un Lazăr Brâncoveanu ce să numește boer de Valahia și nepot al mortului ban Grigorie Brâncoveanu“, el reclama „moștenirea averii numitului său unchi“. Lazăr pretindea, „pe temeiul adevăraților date de către locuitorii gruzieni“, că strămoșii săi, scoborâtori din familia însemnată a boierilor români Brâncoveni, ar fi fost siliți „să se tragă din patrie, din neîncetatele năvăliri (!) ce suferea din partea autorității otomane“ și că „*moșul reclamantului, cu fiul său, părintele al acestui reclamant* [sublinierea noastră], lăsând toată nu puțin însemnata stare părintească, s-au rezidat în pământul Cavcazului, unde au și murit“. Apoi „acest Lazăr, după ce au ajuns în desăvârșită vârstă, au aflat că unul din neamul Brâncovenilor, unchi al său, să află trăind în București, cu care au și început a corespunda; însă cea din urmă a sa scrisoare, din pricina morții unchiului său, i s-au înapoiat“. De aceea, Consulatul rusesc cerea Departamentului din Lăuntru să-l informeze: „în a cui stăpânire și după ce acturi a trecut averea mortului ban Brâncoveanu și până la ce grad poate fi vrednic de luat în băgare de seamă partea de moștenire cuvenită numitului Lazăr Brâncoveanu ce să numește *nepot de frate al boerului d-aci*“ [sublinierea noastră]. Din cuprinsul notei Consulatului rusesc se poate ușor constata că avem de-a face cu un impostor, deoarece banul Grigore n-a avut nici un frate, iar tatăl său, pretinsul moș al lui Lazăr, a fost banul Manolache Brâncoveanu, boier foarte bine cunoscut în Țara Românească, răposat în 1807 acolo și nu în Caucaz, ca un imaginar imigrat. De altfel, impostorul s-a ferit să redea prenumele atât al bunicului, cât și al tatălui său, pretinși boieri Brâncoveni. Totuși, datorită insistențelor, demne de o cauză mai bună, depuse de Consulatul rusesc, Departamentul din Lăuntru a fost nevoit să ceară, la 16 septembrie 1849, Marii Logofeții a Dreptății să caute „în delele și condicile Divanului și ale Cinst[itei] Logofeții“ cunoștințele ce se cer „despre moștenirea averii“ răposatului ban Grigore Brâncoveanu; dar, totodată, au fost formulate întrebări și „despre jăluitorul Lazăr de au fost cu adevărat de aici din București“, dorindu-se obținerea de lămuriri. La acestea, Marea Logofeție a Dreptății se conformă prin adresa înaintată Departamentului din Lăuntru la 22 octombrie 1849, precizând că averea banului Grigore „se stăpânește de Măria Sa Doamna Zoi, pe care răposatul, după voia ce a avut de la Pravilă a iotesit-o [= adoptat-o] prin îndeplinirea tuturor formalităților și de d[umnea]lei băneasa Safta Brâncoveanca, soția răposatului (ce au trecut în cinul călugăriei la Schitul Varaticu din ținutul Moldaviei), după adevărata sa diată ce au lăsat“. Totodată, Marea Logofeție arată că, prin temeiul paragrafului 22 de la foaia 73 din Pravilă, „copii de suflet, ori rude de vor fi, ori streini, moștenesc pe părinții lor cei sufletești după cum și copiii cei adevărați, fără de diată întocmai“. Și în concluzie amintita instanță precizează că „rămâne a cunoaște de poate să aibă acel Lazăr [ce] se numește de nepot al răposatului banului Brâncoveanu drept în

moștenirea aceasta și chiar nepot adevărat de-ar fi [...] cunoscând iotesia [= adopția] și diata de legiuite“, deoarece până atunci n-a făcut „nici o mișcare sau cârtire împotriva aceștii pravilnice iotesii și dietii“. Și, în sfârșit, „pentru știința ce se mai cere [...] de este cunoscut numitul Lazăr că e cu adevărat chiar din București, când și unde s-au dus de aici, acest Departament nu cunoaște nimic, nefiind“ de altfel „în căderile sale“ să afle „aceasta“. Lucrurile au fost, așadar, puse la punct. Chiar dacă Lazăr ar fi avut drepturi la moștenire, ceea ce Marea Logofeție lasă să se înțeleagă contrariul, el nu s-a ridicat la termenul convenit și n-a contestat legiuita diată a banului Grigore Brâncoveanu din 17 iunie 1824, prin care își lăsa averea văduvei sale Safta (născută Balș) și nepoatei de soră a acesteia, Zoc (fiica logofătului Alexandru Mavrocordat și a Ecaterinei Balș), înfiată la 16 martie 1824 și primă soție a viitorului domn al Țării Românești, Gheorghe Bibescu. După trimiterea acestei adrese, solicitările lui Lazăr din 1849 au încetat pentru moment¹. Dar... *perseverare diabolicum!*

După opt ani, Lazăr își face apariția în persoană în fața instanțelor românești, cu vechile pretenții; de data aceasta, el s-a auto-ridicat în grad, atât civil cât și militar, semnându-și reclamațiile cu titlul și rangul de *cneaz polcovnic*. Și pretindea de la Departamentul Dreptății, la 14 mai 1857, nici mai mult nici mai puțin, decât „să i se dea o relație de coprire a testamentului răpo[satului] moșusău Constantin vodă Brâncoveanu și din averea ce i-a rămas să i se reguleze (!) cariera vieții sale“ (!!!). Dar șeful Departamentului, Constantin Bălăceanu, deloc impresionat, a pretins de la petiționar, fără menajamente, convenita taxă de patru galbeni necesară eliberării oricărui document. Iar falnicul nostru „prinț polcovnic“ s-a pus în umilitoare situație de a-și dezvălui condiția materială mizeră în plângerea adresată prințului caimacam Alexandru Dimitrie Ghica, la 24 mai 1857. El mărturisea că plecase din Tiflis de aproape trei ani, șezând mai bine de doi ani la Constantinopol, de unde a venit la București; aceste călătorii l-au costat foarte mult, sleindu-l cu desăvârșire, neavând asigurată nici pâinea cea de toate zilele și fiind silit de sărăcie să-și amanezeze până și armele.

Neavând bani spre a-și plăti taxa reclamată de autorități, petiționarul rugă pe caimacam să fie scutit temporar de achitarea ei, până își va recupera bunurile după „săvârșirea pricinii“. Totodată, Al. Ghica mai era solicitat de aventurier să poruncească să i se asigure existența din Casa sa Brâncovenească, mulțumindu-se cu „o odăiță pentru adăpostire și pâine cu apă, iar alt nimic“. La această jalbă, plină de umilință, reflectând disproporția dintre pretențiile reclamantului și starea sa materială jalnică, acoperind de ridicol pe cel care semna cu atâta emfază „Prinț polcovnic Lazăr Brâncoveanu“, caimacamul s-a mărginit să dea o rezoluție seacă: „La Departamentul Dreptății“, fără să indice nici o rezolvare. Departamentul se grăbea la 1 iunie să comunice petiționarului „că Ministerul fără Înalț Ordin nu

¹ Vezi Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală (București), *Administrative Noi*, dos. 1438/1849.

poate apăra pe nimeni de plata legiuitei taxe. Asemenea nu poate îndatora pe Casa Brâncovenească ca să-l primească [...] și a-i da mijloace de eczistență“.

Dar aventurierul persistă cu încăpățănare în a-și reclama drepturile imaginare și, găsim un sprijin în medicul Iacopovici, trimite, prin intermediul acestuia, o nouă cerere Ministerului Justiției la 9 decembrie 1857, solicitând copii după diatele „prințului Gregorie, care acesta a încetat din viață încă de la 22 ani (!) și soții sale Safta Brâncoveanu, răposată acum 6 luni, în fine“ – în mod aberant – „și d-alte documente atingătoare de această familie ce se vor afla în Arhiva Statului, deslușitoare de împrejurările genealogice din anul 1814 (!!!) a fostului în acel timp prinț stăpânitor Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi, dimpreună cu urmașii lor“. Împlicinatul mai adăuga că „în anul 1848 sau 1849“ reclamase „prin Onorat General Consulat al Imperiului Rusiei de aici, contra posesorului de atunci a averii Iluminatei familii Brâncoveanu în privința împărțirii de moșii“, susținând cu nerușinare că era recunoscut (!!!) ca moștenitor“, fără să aibă însă îndrăzneala să afirme de către cine. Se solicita o copie și după petiția înaintată atunci Departamentului. Reclamarea copiilor se baza pe două așa-zise dovezi certificând identitatea personajului și care datau din 14 iunie 1849 și respectiv 9 decembrie 1854. În prima, 18 militari gruzini din armata rusă cu nume aristocratice răsunătoare, toți prinți, ștaps-căpitani, parucici, pod-parucici și praporcici din familiile Ciavciavadze, Giorgiagè, Celokaev, Karalov, Kobulov, Rusiev și Baciagè dădeau un atestat „D[omnu]lui Lazăr, fiul (!) al lui Grigorie Brâncoveanu, spre dovadă că știm că moșul său și tatăl său au fost fugiți din pământul Valahiei, orașul București, pentru a-și scăpa viața pe când Valahia au fost în stăpânirea Turciei, care după oarecare pricini au voit să stingă neamul boierilor Brâncoveni. Acum au rămas în viață din acea familie Lazăr, fiul lui Grigore Brâncoveanu, locuind în satul Cvarcli, județul Tenavski (!), gubernia Tiflis, neînsurat, cu purtări bune și acest Lazăr are în orașul București rudă boer Brâncoveanu, carele după cum am auzită este aproape rudenie cu Lazăr și care au încetat din viață în București fără moștenitori și de aceea averea rămasă după moartea acelui boer Brâncoveanu urmează să fie numitului Lazăr Brâncoveanu trăitorul în județul nostru“. Acest atestat dubios, datat din 14 iunie 1849, adaugă încă o piesă la dosarul problemei. O primă întrebare care se pune este aceea a neprezentării amintitului act în fața instanțelor românești chiar din 1849, când împlicinatul a deschis pentru prima oară problema succesiunii brâncovenești. Răspunsul firesc ar fi acela al plâsuirii ei ulterior inițierii acțiunii judiciare, fiind prezentată abia în 1857 ca act probator. Pentru a fi cât mai convingător, impostorul – care, în realitate, pare a fi fost un militar gruzin din armata țaristă – își plâsmuiește ca părinte pe un imaginar Grigore Brâncoveanu, care să poarte un prenume identic cu acel al ultimului Brâncoveanu din Țara Românească, marele ban Grigore, și dă dovadă de o crasă naivitate atunci când își închipuie că preinșii săi martori pot constitui o instanță judiciară, dând sentințe cu privire la atribuirea către sine a moștenirii brâncovenești. Cât despre calitatea de prinți și ofițeri în armata rusă a

presupușilor martori, ea ridică legitime semne de întrebare prin acumularea suspectă a atâtor ranguri și titluri înalte ale amintitelor personaje. Dar Lazăr nu păcătuiește prin modestie, ci supralicitează. Cel de-al doilea document introdus acum în instanța din București reprezintă o dovadă eliberată din Tiflis la 9 decembrie 1854 de către prințul maior Alexandru Bagratov Gruzinski, precum că „boerul Lazăr-pașa (!), fiul lui Grigore Brâncoveanu“ a fost botezat de tatăl său, prințul Bagrat, fiul celui din urmă „țar al Gruziei, Gheorghe“, făcând aluzie, probabil, la Gheorghe XII, ultimul rege a două provincii gruzine, Khartlia și Kakhetia, între 1798 și 1801, înaintea anexării lor la Imperiul rus.

Această înșiruire de personaje ilustre din cuprinsul celor două dovezi prezentate de doctorul Iacopovici, împluternicitul lui Lazăr, Ministerului Justiției la 9 decembrie 1857, ca întărire la solicitarea reclamantului de a deține copii după testamentul banului Grigore și al Saftei Brâncoveanu, n-au impresionat de fel autoritățile române, rezoluția dată de titularul Departamentului trimițând foarte sec pe petiționar la Consulatul rus spre a căuta acolo originalul jalbei sale din 1849, iar în privința testamentelor declară că nu i se poate face „nici o îndestulare [...] neaflându-se la Departament asemenea documente“.

Obstinatul Lazăr nu se dă, însă, bătut și revine cu o nouă cerere, peste doi ani, adresându-se de data aceasta, la 10 iulie 1859, chiar domnului Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza. Clamându-și „drepturile irevocabile“ la „eritagiul rămasurilor rudelor sale decedate“, potrivit testamentelor în ființă și legilor în vigoare, împricinatul mărturisește că n-a încetat „a reclama de la precedentele guverne, în timp de 3 ani“, de când a venit din Turcia, simple copii după testamentele banului Grigore și al soției sale Safta Brâncoveanu, precum și după acele ale strămoșilor săi (!) pentru ca să intre în „fondul acelei integrări“ în drepturile sale sacre, dar cererea lui nu i-a fost luată niciodată în considerare, protestând „formal în contra întârzierilor și opozițiilor“ ce a întâmpinat și așteaptă de la „ecuitatea“ principelui „ordinul“ pentru eliberarea amintitelor copii. Impostorul alipește apoi în copii „documentele ce dovedesc nașterea și familia“ sa, date de prinții gruzini și menționate anterior, în lipsa – bineînțeles! – a celor ale părinților săi, „care documente s-au ars“ – în mod foarte oportun! – în timpul invaziei circazienilor ce au redus în cenușă toate „proprietățile familiei situate în ținuturile unde au rămas stăpâni“. Și această ridicolă cerere este semnată „Kneazul Lazar Brâncoveanu Pașa-beiu de Gruzia“ (!), urmată de niște mângălituri ce se doresc o iscălitură cu caractere orientale. Domnitorul pune pe această petiție, cum era și firesc, o rezoluție foarte lapidară: „La Domnul Ministrul Justiției“. Titularul postului, Ion C. Cantacuzino, răspunde la 29 iulie 1859 în mod pertinent: „Se va arăta reclamantului că acele testamenturi neaflându-se la acest Minister, nu-i poate da aceste copii; le poate, însă, reclama prin pornire în judecată de la acei care le va fi posedând“. Aventurierul, intitulându-se de data aceasta doar „Prințul Lazăr Brâncoveanu colonel Gruziei“ (!) – dispărând titlurile de pașă și bei – se adresează

Ministerului Justiției la 17 noiembrie 1859, solicitând să îndrepte cererea sa către Tribunalul care se cuvine, cu plata taxei aferente, spre a începe procesul în privința moștenirii pretinse. Petiționarul primește chiar în aceeași zi rezoluția ministerului: „Liber e reclamantul a se adresa de-a dreptul la Tribunal“. În sfârșit, la 5 decembrie 1859, adresându-se din nou lui Cuza, tenacele Lazăr, rămânând fixat la titlul de „prinț... colonel de Gruzia“ (!), declară că a intrat în posesia testamentelor banului Grigore Brâncoveanu din 17 iunie 1824 și al soției sale, Safta, din 20 octombrie 1838, „în care testamente la art. 4 cuprinde «că prin alt deosebit înscris lasă după moartea răposatei Brâncovenci împreună cu dreptul de a se numi Brâncoveanu, <pe> nepotul Grigorie (fiul lui Bibescu vodă)»“ iar aceste „testamente confirmă [...] un alt deosebit înscrisu, prin care se înțelege că partea adoptată stăpânește starea răposaiților Brâncoveni“. Într-adevăr, prin înscrisul din 27 august 1828 banul Grigore a dat fiului său Grigore – fiul fetei sale (înfiate) Zoc și al lui Gheorghe Bibescu – dreptul de a purta numele Brâncoveanu, dăruindu-i și moșia de baștină a familiei, anume Brâncoveni din jud. Romanați. Lazăr se ruga de domn să recomande forurilor în drept eliberarea unei copii a acelui înscris, necesară lui în procesul de succesiune. Tribunalul căruia i s-a adresat răspunde reclamantului la 2 decembrie 1859 că acel act neaflându-se la secția respectivă în dosar, să se adreseze din nou Ministerului Justiției.

Se va scurge, însă, un an, timp în care Lazăr s-a strămutat în Austria, de unde împuternicește pe reprezentantul său, doctorul Iacopovici, să ceară din nou actele ce îi erau necesare prin mijlocirea consulului imperial din București, baronul Karl von Eder. La rugămintea acestui diplomat, adresată Ministerului Trebilor Străine și Secretariatului de Stat al Țării Românești, locțiitorul titularului Departamentului, Nicolae Cantacuzino, face apel la 29 septembrie 1860 la Ministerul Justiției spre a obține „copii după documentele oficiale relative la adoptarea Prințului actual cu acest nume, precum și după testamentul răposatului Gregorie Brâncoveanu, mort în anul 1832 și după acel al soției sale, testament prin care susnumitul fiu adoptiv s-a instituit moștenitor“. Prin rezoluția Ministerului Justiției din 30 septembrie, se hotărăște că „va trimite partea interesată o persoană a scoate copiile după actele ce se află la Ministeriu“. Această hotărâre a fost trimisă la 12 noiembrie 1860, printr-o adresă, și Ministerului Trebilor Străine pentru „a arăta D[omnu]lui Agent al Austriei că partea interesată poate trimite o persoană ca să scoată copiile după actele ce se află în Ministeriu“². Acesta este ultimul document cunoscut al încâlcitei acțiuni judiciare de revendicare a moștenirii averii și numelui de Brâncoveanu în fața instanțelor românești de către gruzinul Lazăr din gubernia Tiflis, după 1860 pierzându-i-se urma, probabil, din cauza unui răsunător eșec.

Ce concluzii se pot trage de pe urma acestei bizare afaceri? Acțiunea de

² Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală (București), *Ministerul Justiției*, dos. 7/1856, 30 file.

revendicare a bunurilor Casei Brâncovenești și a numelui de familie de către numitul Lazăr, inițiată la 17 ani după moartea ultimului membru direct al stirpei, banul Grigore Brâncoveanu, s-a desfășurat, vreme de 11 ani, în trei timpi: 1849, 1857 și 1859–1860.

Din parcurgerea documentelor de care dispunem, rezultă următoarele: un gruzin Lazăr, din satul Cvareli, județul Telavski, gubernia Tiflis, deschide o acțiune între aprilie și octombrie 1849 la București, în fața instanțelor judecătorești, prin intermediul locțiitorului guvernatorului Caucazului și al Consulatului rus, pretinzând că avea dreptul la moștenirea averii și numelui de Brâncoveanu, după unchiul său – al cărui prenume nu-l cunoștea pe atunci – răposat (nu știa când) dar „fără-de moștenitor și rudă de aproape” (ceea ce era parțial exact), ce a fost și „făcătorul său de bine”.

El mai prezenta și o adeverință potrivit căreia bunicul și tatăl său, „boeri rumâni Brâncoveni” – din nou fără prenume și precizări cronologice – emigraseră în Caucaz din pricina persecuțiilor turcești. Din schimbul de hârtii dintre autoritățile românești și Consulatul rus din București, a aflat că ultimul Brâncovean a fost marele ban Grigore decedat în 1832 iar moștenitorii averii sale au fost văduva Safta și fiica înfiată Zoc, soția lui Gheorghe vodă Bibescu. Acțiunea s-a stins atunci, dar este de notat faptul important că Lazăr nu s-a prezentat în 1849, în persoană, la București.

El apare aici odată cu reluarea plângerii sale, în 1857, după ce părăsise Tiflisul cu trei ani înainte, dintre care doi au fost petrecuți la Constantinopol, auto-intitulându-se „cneaz polcovnic” și prezentând două așa-zis noi dovezi ale originii sale, ca fiu al lui „Grigorie Brâncoveanu”, încercând astfel să fie mai convingător prin identitatea prenumelui tatălui său (dacă era real!) cu acel al presupusului său unchi, banul Grigore din Țara Românească; desigur – în mod providențial! – toate actele probatorii ale înaintașilor săi emigrați în Caucaz pieriseră în urma unei invazii a circazienilor. Totodată, Lazăr mai solicită autorităților și o copie după testamentul lui Constantin vodă Brâncoveanu – despre care va fi aflat ceva în timpul șederii sale la Constantinopol – dar fără a fi reținut data morții voievodului, plasată de el cu un secol mai târziu, în 1814! Ciudat pentru un membru al familiei să nu fi cunoscut acest important eveniment din istoria neamului său și a țării! Interesantă este, însă, apariția unui doctor Iacopovici din București, care devine procuratorul reclamantului, deși acesta se declară lipsit de orice mijloace materiale și neavând nici o cunoștință în capitala Țării Românești. Lazăr se încapățânează și în 1859, adresându-se și lui Cuza vodă, spre a obține copii după testamentele banului Grigore și al soției sale Safta, supralicitând și de data aceasta în titluri și ranguri; acum, el își semnează reclamațiile când „cneaz Pașa-beiu de Gruzia”, când „prinț colonel de Gruzia”. Afacerea ia sfârșit atunci când aventurierul emigrează în Austria, iar procuratorul său din București, doctorul Iacopovici, reclamă, în 1860, prin consulatul austriac, copia înscrisului banului Grigore Brâncoveanu din 1828 privind investirea finului său, Grigore Bibescu, ca moștenitor al numelui și averii familiei sale.

Dar, în ultimă instanță, cine a putut fi acest Lazăr? Din puținele sale afirmații veridice, rezultă că s-ar fi bucurat cândva de binefacerile banului Grigore Brâncoveanu și că a știut că acest boier nu avea descendență directă. Banul a avut, într-adevăr, reputația de filantrop. Printre alte acțiuni de asemenea gen se numără și adăpostirea unui turc, Husein aga, fost bešli aga de Târgoviște, care s-a refugiat în 1828, odată cu venirea trupelor rusești, la curtea sa, obținând de la ocupanți și un „pașuș” de locuit, la intervenția stăpânului casei. La moartea lui Husein, în mai 1829, el a lăsat urmașilor săi destule lucruri donate de binefăcătorul lui³. Deci este de presupus că membrii familiei lui Husein aga au apreciat pe banul Grigore Brâncoveanu ca filantrop, știind în același timp, trăind în casa lui, că nu avea urmași direcți. Ce s-a întâmplat mai departe, intră în domeniul supozițiilor. Astfel, s-ar fi putut ca unul din urmașii lui Husein aga, să presupunem Lazăr, să emigreze în Georgia, pe atunci parte componentă a imperiului Romanovilor, și de acolo – instigat sau sprijinit, în mod sigur, de autoritățile rusești, dornice de amestec și intrigi în treburile românești – în 1849, în timpul ocupației țariste a Principatelor, să emită pretenții asupra averii și numelui binefăcătorului său, al cărui prenume nu și-l mai amintea, ignorându-i și data morții. Apoi, mai aflând unele date despre banul Grigore, suferind de delirul grandoarei, atribuindu-și titluri de cneaz, pașă și bei de Gruzia, ca și gradul de polcovnic (presupunem în armata rusă) și autosugestionându-se cu trecerea vremii, acest Lazăr, ticluind și alte acte false, ajunge în 1857 la București, sărac și fără relații, după o peregrinare de doi ani la Constantinopol; nu știm când a intrat în legături cu doctorul Iacopovici (despre care, iarăși, n-am putut afla nici o informație) și cum acesta a ajuns procuratorul său. Continuând a-l reprezenta pe Lazăr, doctorul Iacopovici face o ultimă intervenție în 1860, la București, în sprijinul clientului său, după care acesta dispare fără urmă.

Ce semnificație a avut această stranie afacere? Că renumele și bogăția unei mari familii atrag totdeauna aventurieri – impostori care, profitând de anumite împrejurări, aparent favorabile lor, își fac apariția pentru a-și clama drepturile imaginare. În acest caz, fără concursul Consulatului rus din București nici nu s-ar fi putut deschide vreo acțiune împotriva moștenirii brâncovenești, al cărui ultim reprezentant al familiei a fost un adversar al rușilor și al generalului Kisselev iar moartea sa, foarte oportună în 1832, a ușurat aplicarea de către aceștia a Regulamentului Organic în Țara Românească. Apoi, în virtutea inerției și a autosugestiei, ca orișice impostor, Lazăr din Gruzia a continuat, în 1857–1860, lupta sa cu morile de vânt, asociindu-și și un medic, despre al cărui interes pentru dânsul nu știm nimic. Așa cum aventurierul s-a ivit din neant în 1849, tot acolo a dispărut după 1860, lăsând amintirea unui jalnic personaj care a încercat zadarnic să se atingă de numele și averea familiei Brâncoveanu.

³ Emil și Ion Vărtosu, *Așezămintele Brâncovenești. O sută de ani de la înființare 1838–1938*, București, 1938, p. 440, nota 1.

DESCENDENȚI MAI PUȚIN CUNOSCUȚI AI LUI MIRON COSTIN

Este o întreprindere temerară aceea de a aborda descendența marelui cronicar, după ce de aceasta s-au ocupat, în mod strălucit, istorici și genealogiști consacrați. Există, însă, în impunătorul arbore costinesc câteva „rămurele” care au rămas necercetate, pentru că nu prezentau nici un interes istoric, neputând scoate în evidență înrudiri ilustre cu vreo casă princiară sau măcar cu vreun mare dregător. Acesta este cazul urmașilor prin femei ai lui Miron Costin al II-lea zis și Mutenco („fiindcă a fost mut din naștere”).

Curajul de a aborda, totuși, această temă a avut ca suport și îndemn cuvintele lui Sever Zotta, care cerea ca genealogia să fie democratizată, înlăturându-se prejudecata că familiile care nu au ieșit la „suprafața claselor sociale” nu merită nici o atenție. Așa sunt cei mai mulți urmași ai Costineștilor de care va fi vorba în cele ce urmează: modești, neînsemnați, anonimi. Dar ei își trag totuși seva din rădăcinile mărețului arbore. În acest arbore genealogic, pe care îl admirăm pe cea de-a IV-a copertă a revistei noastre, Miron Costin *Mutenco* apare ca având doi fii, Manole și Ioniță. La fel în spița – pe două file mari – ce o găsim printre manuscrisele lui Sever Zotta¹, apar numai ramurile viguroase ale celor doi fii. *Lipsește sora lor, Maria.*

Maria, sora lui Manole și Ioniță Costin, a fost căsătorită cu Ilie Cracalie. O știm dintr-un document în traducere rusească ce s-a aflat (nu întâmplător) în arhiva familiei Meleghi din Basarabia. Este o „carte” dată de mitropolitul Gavriil, în anul 1781². Se arată că Ilie Cracalie, cu *soția sa Maria*, s-a judecat *cu cumnații săi Ioniță și Manole Costin* pentru niște sate ale Costineștilor: Șepeniț la ținutul Cernăușilor, Miclăușani de la Dorohoi și Rădulenii de la ținutul Sorocii.

Din context reiese că judecăți au fost multe. Poate că această animozitate creată de multiplele neînțelegeri a făcut ca frații Costin să ceară neincluderea surorii lor în spița ce se alcătua pentru ei la Divanul Moldovei de către Șerban, logofătul de taină, spița care a stat la baza celorlalte. Că nu poate fi vorba de o discriminare, de o excludere generală a femeilor din arborele genealogic, o dovedește prezența, la același nivel, a celor patru fiice ale lui Nicolae Costin și chiar a urmașilor lor imediați.

¹ ASB, Fond „Sever Zotta”, dosar 139, f. 288–289.

² Arhiva B.N., Fond „Saint Georges”, donația Meleghi, CCCXCII/13, doc. 9.

Maria Costin căsătorită Cracalie apare și într-un act de judecată pentru niște șiraguri de mărgăritare, unde se spune că pricina a fost „între Anița mazilița, soția lui Manole sin Miron Mutul, și Ioniță, fratele lui Manole sin Mutul, cu Ilie Cracalie care au ținut pe Maria sora lui Manole și Ioniță”³.

Știri despre această Marie mai găsim într-o însemnare pe o carte veche, proprietatea familiei Costin, însemnare scrisă după moda timpului în limba germană, dar cu veleatul socotit de la „zidirea lumii”: *Maria, fiica lui Miron Costin al II-lea † 7253 mai*⁴.

Acest veleat trebuie să fie greșit: Maria Cracalie nu putea să se judece în 1781, dacă era moartă din 1745!

Important este însă altceva. Urmașii Mariei Costin și ai lui Ilie Cracalie, feciorii lor menționați în cartea mitropolitului Gavril – Dumitrașco și Samson – și urmașii acestora sunt implicit descendenți ai lui Miron Costin. Pentru moment, nu avem o evidență a acestora. Dar cercetarea genealogică rămâne deschisă.

O posteritate destul de numeroasă o găsim la Manole Costin.

Unicul fiu, Dimitrie Costin, ctitorul bisericii din Șepeniț, în interiorul căreia se și află înmormântat (20 septembrie 1824), a avut descendenți în linie bărbătească până în veacul nostru, familia stingându-se, după cum bine se știe, cu Miron Costin al III-lea și cu fiica sa. În cimitirul bisericii din Șepeniț, un monument modern îi străjuiește locul de odihnă, împreună cu tatăl său, George Costin. Pe o latură a monumentului e săpat numele unui *Cavaler Alexandru von Kostyn*, care a trăit doar șase ani – 1860–1866 – probabil un frate al lui Miron⁵.

Dintr-o însemnare a lui Sever Zotta, aflăm că a mai fost și o soră, Irene. Ultimul Miron Costin a avut – după cum ne informează tot Sever Zotta – o fiică:

„Miron Costin né 1857, Lt. Col. de cavalerie, marié a Sophie, fille du general Vladesco. Bucarest, Chaussee Jianu. Une fille, Anisia”⁶.

Ar putea prezenta interes informația culeasă pe teren în anul 1995 de la doi bătrâni din Șepeniț. Își aminteau foarte bine de înmormântarea lui Miron Costin în februarie 1930, de „Mironca” cum i se spunea în sat doamnei Sofia Costin și... de un fiu George! Am dedus că era un nepot de fiică sau de soră a lui Miron Costin, căci la vremea aceea ultimul bărbat din neamul costinesc era prea bătrân pentru a avea un fiu de vârsta celor doi povestitori (iar o femeie pe nume Călina și-a adus aminte de frumusețea conacului, de grădina cu fel de fel de flori și de lacul cu „libode“...).

Consultând lucrarea lui Erich Procopowitsch, *Der Adel in der Bukowina* (în volumul *Spuren der deutschen Einwanderung in die Bucowina...*, editată de Rudolf Wagner în 1982 la München) am găsit la pagina 162 o spiță a familiei Wassilko.

³ V. A. Urechia, *Miron Costin. Opere complete*, I, București, 1888, p. 723.

⁴ Sever Zotta, *Știri despre Costinești*, în **RI**, XI, 1925, 4–6, p. 76.

⁵ Date culese în 1995 la Șepeniț (Bucovina) de Z. Diaconescu.

⁶ **ASB**, Fond „Sever Zotta”, dosar 76, fila 30v.

Aflăm că Alexandru conte de Wassilko se căsătorește în 1920 cu *Anisia Costin*, pentru a divorța în 1924. Din această căsătorie s-a născut în anul 1922 un fiu, *George*. Este acel George de care-și amintesc bătrânii din Șepeniț. Sângele costinesc se poate urmări, deci, și în această direcție, atât printr-o eventuală recăsătorire a Anisiei, cât și prin contele George Wassilko (Georg von Wassilko).

Descendenții lui Manole Costin prin fiul său Dimitrie sunt cunoscuți. De la Teodor Bălan aflăm că o spiță a neamului Costin a fost alcătuită de Dimitre Onciul la cererea arhiducelui Franz Ferdinand. La data când se dădea această informație (anii '30), spița se găsea la Radu Grigorcea din Prisăcăreni, județul Storojineț⁷. Nu știm ce s-a întâmplat după 1940 cu domnul Grigorcea și cu acea spiță. Se știe însă ce s-a întâmplat cu județul Storojineț și cu conacul de la Prisăcăreni.

Să trecem, însă, la urmașii necunoscuți ai lui Manole Costin, la urmașii prin femei.

Manole Costin a avut trei fete care apar pe frumosul arbore: Maria, Safta și Smaranda.

Începem cu *Safta*, pentru că despre ea e foarte puțin de spus. Căsătorită cu Constantin Costriș vornic, ea a murit de tânără, fără urmași. Aceasta apare în spița aflată în fondul „Sever Zotta“, unde scrie în limba latină „de mortua“, ceea ce rezultă și dintr-un zăpis în care niște nepoate declară că au moștenit părți de moșie de la mătușa lor Safta Costrișoia, care a murit fără copii⁸.

Maria, căsătorită cu căpitanul de dărbani Gheorghe Paraschiva, își avea locul de ședere la Răduleni, în ținutul Sorociei, unul dintre cele trei sate pentru care se judecaseră în 1781 Ioniță și Manole Costin cu Ilie Cracalie, cumnatul lor. Căpitanul Gheorghe Paraschiva apare ca proprietar al acestui sat în condica liuzilor din 1803⁹. Despre el pomeneste în treacăt și N. Iorga, în *Basarabia noastră*¹⁰. În anii 1822 și 1825, Maria Paraschivoia, rămasă probabil văduvă, își înzestra două nepoate. Primul document, din 1822 octombrie 22, este „Izvodul de zestre ce dau nepotii mele Ilincăi de fiică“¹¹.

Ilinca se căsătorea cu „dumnealui“ Tudorachi Gheorghiu, iar bunica, *născută Manoli Costin*, le dădea „blagoslovenia părințască“ împreună cu o parte din moșia Răduleni și o avea de zestre.

Al doilea izvod datează din 1825 octombrie 20¹²: „Izvod di zăstri cu agiutorul lui Dumnezău dau nepotii meli Zoița, *fiica adivăratii meli fiici Catinca*, pi cari au avut-o întru însoțare dumnealui Dumitru Ardăvanu“.

⁷ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. VI, Cernăuți, 1937, p. 312.

⁸ Arhiva BN, *Fond cit.*, doc. 53.

⁹ T. Codrescu, *Uricariul*, VIII, p. 281.

¹⁰ N. Iorga, *Basarabia noastră*, p. 12.

¹¹ L. T. Boga, *Documente basarabene*, vol. I (Izvoade de zestre), p. 30.

¹² *Ibidem*, p. 41.

Ilinca, măritată cu Toader Gheorghiu, devine în documentele rusești Elena Dimitrievna născută Ardăvanu. Soții Gheorghiu locuiesc la Pererâta, ținutul Hotin, și în anul 1851 îi dăruiesc fiicei lor unice, Alexandra, toată averea lor imobilă, între care și părți din moșia Rădulenii, zestre a Elenei. În dosarul cuprinzând această danie¹³ se specifică faptul că Alexandra este căsătorită cu Ștefan Ghițescu și că nu au copii. Ceea ce înseamnă că, aici, firul costinesc încetează.

Pe Zoița căsătorită Balaura o vom găsi locuind la Paustovo tot în ținutul Hotin¹⁴. În arhivele nobilimii basarabene, în dosarul privind înscrierea în rândurile acesteia, aflăm că familiei Balaura i s-a refuzat „dvoreneasca cinstire“, după ce inițial i-a fost acordată¹⁵. Într-o vreme, „pomescicul“ Anton *Balagura* locuiește chiar la Rădulenii, unde prin izvodul de zestre al Mariei Paraschivoaia primise în stăpânire casa de piatră din sat. Nu știm dacă soții Balaura au avut copii. Au decedat la Rădulenii, el în 1865, ea în 1883¹⁶.

Revenind la Maria Paraschivoaia, care, prin izvoadele de zestre date celor două nepoate, ne-a deslușit descendența sa, trebuie să-i acordăm toată admirația pentru *conștiința de clasă* de care dă dovadă, insistând repetat asupra faptului că moșia Rădulenii o are, după cum atât de frumos spune, „di pi neamul meu Costinesc și Mironesc“.

Înainte de a ne despărți de această mândră descendentă a lui Miron Costin, trebuie să amintim că în toamna anului 1825, la 8 noiembrie, ea apare ca nașă la cununia unei alte nepoate (de vară primară): Maria Sălceanul¹⁷ se mărită cu Ioan Perjul din Bucovina, fiul lui Ioniță Perjul și al Paraschivei născută Ilski. Deoarece în anul următor nu o mai aflăm în aceeași calitate, cum ar fi fost de așteptat, la botezul primului născut al finilor ei, putem presupune că în iarna 1825–1826 și această fiică a lui Miron Costin s-a mutat la cele veșnice¹⁸.

Din păcate, la ANRM (Arhiva Națională a Republicii Moldova) nu există condicile mitricale pentru Rădulenii până la 1830.

Cea mai interesantă descendență prin femei a lui Manole Costin o găsim la fiica acestuia, *Smaranda*. În scutul respectiv de pe coperta a IV-a a „Arhivei Genealogice“ scrie: *Smaranda Perjul*.

Smaranda Costin a fost căsătorită cu Nicolae Perjul „ot“ Văscăuți, fiu al lui Gheorghe Perjul (frate cu Constantin căpitanul) și nepot al lui Nicolae (care este începătorul neamului Perjul în Bucovina și despre care am mai scris)¹⁹. Soțul

¹³ Arh. St. Cernăuți, Fond 117/1/1204, fila 1–2.

¹⁴ ANRM, *Lucrările comisiei savante*, vol. III, p. 18.

¹⁵ ANRM, Fond 88/1/818.

¹⁶ ANRM, Mitricile pentru satul Rădulenii arată că au mai avut o fiică, Elena, care a murit în 1846, în vârstă de șase luni.

¹⁷ Arhiva Perjul, partea a II-a (Basarabia).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Zoe Diaconescu, *Note pe marginea unor spițe de neam*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2, p. 317.

Smarandei, legitimat ca nobil în 1789, 21 ianuarie, nu a deținut nici o funcție, fiind mazil și înregistrat ca atare în *izvodul* eliberat de Divanul Moldovei. Deși principala moșie o avea la Văscăuți pe Siret, prefera să locuiască la Verbăuți, unde era adunată toată familia.

Datorită faptului că în timpul administrației militare în satele bucovinene au fost numerotate casele²⁰, iar în condicile mitricale se treceau obligatoriu aceste numere, pentru a evita orice confuzii posibile, putem distinge cu ușurință evenimentele petrecute în fiecare ramură a Perjuleștilor. Nicolae Perjul și soția sa Smaranda, născută Costin, locuiau la nr. 50. În casa cu numărul 41 – Ilie Perjul. Casa cu nr. 42 e a lui lordache Perjul, urmat de fiul său Ioniță și de fiul acestuia Dimitrie. În alte case găsim familiile Iacobovici, Balasinovici, Vlad, care sunt gineri ai Perjeștilor²¹.

Condicile mitricale, introduse tot de stăpânirea austriacă, și în care am găsit multe date referitoare la Nicolae Perjul și Smaranda Costin, erau alcătuite foarte meticulos. Rubricile tipărite la început numai în limba română, mai târziu și în germană, prevedeau trecerea tuturor datelor, ceea ce face ca informația să fie amănunțită. Se scria uneori românește, uneori rusește, se pare că acest lucru depindea și de preot.

Prima știre despre Smaranda Costin o găsim consemnată în condica morților vol. II.

Casa 50. 1803, februarie 15. *Smaranda jena pana Nicolaia Perjula mazil ot Verbouť, 30 let. (diagnostic) na bolezň serťa*²².

În casa aceasta cu numărul 50 nu am găsit înregistrată nici o cununie, nici o naștere. Numai morți.

Despre copiii Smarandei Costin și ai lui Nicolae Perjul am aflat și din alte izvoare, în special din *Liber Haereditatum*.

Într-un document înregistrat la 14 aprilie 1819 citim²³: „Vermag Urkunde vom 15. August 1813 hat Nikolaus Perzul seiner Tochter Paraschiva vereheligt Gabriel Kosma zum Heiratsgute den von seiner abgelebten Gattin Smaranda geborene Kostyn verbliebenen sechszehten Teil von Schipenitzta übergeben“. În continuare, se spune că Gavril Cozma schimbă această a 16-a parte din Șepeniț cu o parte similară în Iurcăuți, de unde putem deduce că mai avea acolo pământ, poate chiar resedința permanentă.

Tot în *Liber Haereditatum*, XIX (p. 177) apare mențiunea: „Parasckiva Kosma erbt von seiner Mutter Perjul Smaranda, 14 April 1819“, și mai departe, fără dată, „Smaranda, geborene Kosma, vereheligt Zavadinska, bekommt Teile in Waschkoutz am Sereth und in Jurkoutz“²⁴.

²⁰ ASB, Fond „Consiliul Aulic de Război“, P. IV, doc. 24.

²¹ Dedus din *Condica Morților* pentru satul Verbăuți, vol. II, Arhiva Perjul.

²² *Ibidem*.

²³ Arh. St. Cernăuți, *Liber Haereditatum* XIX, Fond 979/1/102, p. 170.

²⁴ *Ibidem*, p. 177 și 187.

Faptul că nepoata Smarandei Costin îi poartă numele este o frumoasă dovadă de respect filial. Dar patrimoniul soțului ne duce cu gândul la o posibilă slavizare. Cercetarea cărților mitricale ale satelor Văscăuți pe Siret și Iurcăuți ar putea aduce date noi.

Despre a doua fiică a Smarandei Costin aflăm dintr-un document din anul 1830, înregistrat în *Liber Haereditatum*, XX²⁵. Este Ana (Ancuța), căsătorită cu Gheorghe Tabără. Documentul respectiv consemnează că de la Gheorghe Perjul și fiul său Nicolae Perjul trec în posesia Ancuței Tabără și a Paraschivei Cozma, fiicele lui Nicolae Perjul, părți din moșia Văscăuți pe Siret. În 1830, nici Nicolae Perjul, nici tatăl său nu se mai aflau printre cei vii. Este o intabulare târzie.

Despre cele două surori, fiice ale Smarandei Costin, vom mai afla câte ceva după 1812, când ele își lichidează, prin schimburi succesive, părțile de moșie din Răduleni, moștenire costinească²⁶.

Despre cei doi fii ai Smarandei Costin și ai lui Nicolae Perjul aflăm numai din Cartea Morților a satului Verbăuți: „Casa 50. 1817 noiembrie 8. Ioan fiul lui Nicolae Perjul pan din Verbăuți 21 ani“. E scris rusește de același preot care a înregistrat și decesul Smarandei. Dar la rubrica „de ce boală anume au răpusat“, o altă mână scrie românește: „de langoare“²⁷.

Tot de „langoare“ se stinge și al doilea fiu, tot în casa cu numărul 50, la 6 octombrie 1825²⁸. La acesta scrie doar „Gheorghe Perjul pan ot Verbăuți, 23 ani“, fără să specifice al cui fiu era. Asta pentru că acum devenise el „pan“ – domn, stăpân. Tatăl lui, Nicolae, soțul Smarandei Costin, murise cu câteva luni înainte, la 8 martie, la vârsta de 70 de ani, cu diagnosticul „de bătrânețe“, tot în casa cu numărul 50²⁹.

Mai avem însă știri despre Ancuța, căsătorită cu Gheorghe von Tabără. Ei își înzestrează fiica Paraschiva, care se căsătorește cu Vasile von Stârce la 20 iulie 1833³⁰. Iată deci o nouă direcție pentru căutarea unor urmași.

Se pare că Ancuța von Tabără se stabilește în casa părintească din Verbăuți. În Condica Morților găsim înregistrate următoarele decese, ambele la casa 50: 1834, 16 iulie, *Gheorghe Tabora ot Verbăuți, 50 de ani, de „durere capului“*; 1837, *Ana a lui Gheorghe Tabora. Tot de „durere capului“*.

În cimitirul vechi din Verbăuți, o cruce prăbușită poartă inscripția: „Aici odihnește roba lui Dumnezeu Anna von Tabără“ (fără dată).

Este posibil ca Ancuța și Gheorghe Tabără să mai fi avut o fată în afara

²⁵ Arh. St. Cernăuți, *Liber Haereditatum* XX. Fond 979/1/113, p. 333.

²⁶ Arhiva B.N. Fond Saint Georges, CCCXCII/13, doc. 3 (30).

²⁷ Arhiva Perjul, partea 1 (Bucovina) *Condica Morților*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. VI, p. 434–435.

Paraschivei căsătorită Stârce, lucru sugerat de următorul fapt.

În *Condica cununaților*, care începe cu anul 1840 (probabil vol. II³¹, dar foaia de titlu lipsește) primele foi, foarte deteriorate, sunt legate anapoda, astfel că foaia din dreapta nu corespunde cu cea din stânga. (Cununiile sunt înregistrate pe două pagini, având foarte multe rubrici). Am găsit următoarea înregistrare – mai bine zis jumătate din ea:

... ianuarie 1840. Casa mirelui 42/Casa miresei – Mirele: Dimitrie von Perjul, 28 ani, ortodox, holtei, nobel. Mireasa: Porhira von Tabora, 20 ani, ortodox, holtei (!), nobel. Pagina din dreapta, care cuprinde numele părinților, nașilor și al preotului, lipsește.

Faptul că la rubrica „casa miresei“ nu e trecut nici un număr este ușor de explicat. După moartea ambilor părinți (presupunând că e vorba într-adevăr de fiica Ancuței Tabără), orfana putea locui la rude, în același sat, sau la Iurcăuți (unde am văzut-o proprietară pe mătușa ei, Paraschiva Cozma) sau la Cuciurul Mic (unde erau mulți membri ai familiei Tabără). Ambele sate sunt în hotar cu Verbăuții.

Atâta timp cât nu avem un document care să arate explicit că soția lui Dimitrie Perjul din Verbăuți este nepoată Smarandei Costin, vom prezenta doar o ipoteză.

Un argument *material* „pro“ ar fi faptul că Porhira Perjul născută Tabără vinde în primăvara anului 1842 părți de moșie în Văscăuți pe Siret, care era zestrea ei de pe mamă³². Se mai pot aduce ca argumente și unele fapte *subiective* – vecinătatea, înrudirea (nu așa de apropiată încât să interzică o căsătorie), precum și interese comune în stăpânirea moșiilor.

Acceptând această ipoteză, că o a doua fiică a Ancuței Tabără (și implicit nepoată a Smarandei Costin) s-a căsătorit cu Dimitrie Perjul, fiul lui Ioniță Perjul și al Paraschivei născută Ilski, vom urmări în cărțile mitricale și în alte izvoare genealogice destinul acestei familii.

Din această căsătorie se naște, la 8 aprilie 1841, o fiică Maria³³. Dar în același an o găsim pe micuța Maria în *Condica Morților*³⁴.

1842 decembrie 4. Se naște Nicolae, fiul lui Dimitrie Perjul și al Porhirci³⁵.

1842 decembrie 5. *Condica Morților* consemnează: *Polhira, femeia a lui Demeter v. Perjul. Vârsta 20. La rubrica „de ce boală anume au murit“, altă mână scrie rusește „po rojdeniiu“*³⁶.

Despre această tragică noapte de decembrie avem și o altă mărturie. O

³¹ Arh. St. Cernăuți, *Condica cununaților*, Fond 1245/1/263.

³² Arh. St. Cernăuți, Fond 979/1/129, p. 267.

³³ Arh. St. Cernăuți, *Condica născuților*, Fond 1245/1/261.

³⁴ Arhiva Perjul, *Condica Morților*.

³⁵ Arh. St. Cernăuți, *Condica născuților*, Fond 1245/1/261.

³⁶ Arhiva Perjul, *Condica Morților*.

psaltire veche cu însemnări în limba germană, așa cum am văzut în Cartea Costineștilor din care a transcris Sever Zotta, evocă nespuse de impresionant acele întâmplări: „Mikolay Perzul ist in der Nacht vom 15. auf den 16. Dezember 842 neuen Kalender am Sonntag um 9. Uhr geboren und seine Mutter Pulcheria Perzul geborene Tabora in eben dieser obenerwähnten Nacht von 15. auf den 16. Dezember 842 um 3. Uhr von dieser Welt geschieden in ihrem 23 Jahre des Lebens...”³⁷.

În sfârșit, pentru Profira Perjul o ultimă mărturie în cimitirul părăsit din Verbăuți: „Aici odihnește roaba lui Dumnezeu Profirița născută Tabără răposată 15 dec. 1842”.

Nu e decât numele de fată, dar faptul că e alături de soacra ei Paraschiva Perjul născută Ilski și de soțul acesteia Ioan (Ioniță) este o dovadă că și ea e a lor.

Dacă ipoteza aceasta, deloc imposibilă, se va adevăra, înseamnă că o ultimă picătură de sânge costinesc va continua să curgă în vinele descendenților acestui Nicolae, a cărui venire pe lume a costat-o viața pe mama sa.

Conform însemnărilor de pe aceeași psaltire, Teofil, fiul lui Niko (probabil Nicu) Perjul, s-a născut la 10 aprilie 1870, Dimitrie fiul lui Teofil – la 13/25 iulie 1892, iar fiica lui Dimitrie, Vera, a venit pe lume în noaptea de 18 spre 19 octombrie 1923.

Urmează acum decesele:

Teofil Perjul – 23 decembrie 1929.

Vera Perjul – la 20 februarie 1931 (avea doar șapte ani și patru luni).

Demeter, fiul lui Teofil, moare la 22 mai 1935, iar mama sa Iulia, născută Epperlein, la 31 decembrie 1936.

Cea care a consemnat ultimele două decese, soția lui Dimitrie și mama micuței Vera, Milada născută Sulkowski, a murit în exil, la Graz, în Austria, la 2 august 1971³⁸.

Dacă această ramură, atât de firavă, este într-adevăr costinească, ea este stinsă definitiv.

*

Arborele costinesc la care ne referim mereu are sus, în mijloc, un scut cu inscripția: „Maria comite Logotheti”. Alături de fratele său, Iordache, Maria apare ca fiică a lui Ioniță Costin.

Dintr-o declarație a lui Ioan Zotta căpitan, datată 21 februarie 1794³⁹, aflăm că în urma lui Ioniță Costin au rămas într-adevăr doi copii, Iordachi și Maria, care, devenind majori, își iau în stăpânire moșiile: 1/3 Miclăușani, 1/6 Rădulenii și 1/2

³⁷ Psaltirea cu însemnări genealogice a familiei Perjul.

³⁸ Informație de la Crucea Roșie din München, din 21 ianuarie 1991.

³⁹ Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. VI, p. 312.

Șipeniț. Dar din aceeași declarație mai rezultă și faptul că Maria era căsătorită cu Alexandru Jianu. Conform obiceiului, i se spunea, după soț, Maria Jienița.

Într-un document din 1801 ianuarie 10, scris la Chisăalău, se spune că fiica răposatului Ioniță Costin sau Mutenco are părți de moșie în Moldova, la Miclăușani și la Răduleni, și că acestea se vor împărți între copiii ei⁴⁰. Tot la 10 ianuarie 1801, Maria Jienița dăruiește soțului său Alexandru Jianu părți din satul Șipeniț, în Bucovina⁴¹.

Se pune întrebarea: care e numele adevărat al fiicei lui Ioniță Costin? Maria Logotheti sau Maria Jienița? Răspunsul e simplu: după moartea lui Alexandru Jianu, Maria se căsătorește cu contele Logotheti.

Alexandru Jianu a murit înainte de 1822, când se vinde la licitație o parte din masa succesorală rămasă în urma lui, 11/12 din lurcăuți, pentru prețul de 40.000 galbeni⁴². Văduva se recăsătorește probabil chiar în acel an, căci în 1823 o găsim judecându-se cu vărul său, Dimitrie Costin din Șipeniț, pentru niste sate din ținutul Hotinului. „Proșenia“, adică cererea, este scrisă de vechilul „grafinei“ Logotheti, Dumitrachi von Vlahovici⁴³. Peste câțiva ani, o regăsim pe contesa Logotheti în alt proces, de astă dată în Forum Nobilium, pentru datoriile acumulate la cămătarul evreu Oiscr Niederhofer, care era de fapt agentul unui „rechin“ mai mare. Textul dovedește indubitabil identitatea împincinatei, care și acum e reprezentată de un vechil, „Dominus Haywas“⁴⁴:

19 oct. 829/7462

„Ex foro nobilium processus inter Marianna 1° voto Jyian, ad praesens com. Logotheti, cum domino Valeriano Wateresiewicz...“.

Mariana contesă Logotheti se obligă să achite datoriile prin vânzarea unor părți de moșie moștenite de la fostul ei soț. Trebuie să precizăm, însă, că Maria născută Costin nu era la a doua căsătorie, ci la a treia. *Non secundo voto, sed tertio!* Acest lucru rezultă clar din următorul document, aflat în pachetul Meleghi din fondul arhivei Saint-Georges⁴⁵:

„Mai gios iscălita prin această scrisoare mărturisesc că clironomie părțelor ce mi-au rămas în giumătate cu răposatul frate meu Iordache Costin ce-l zice și Mutenco, adecă a trie parte de sat Miclăușeni la ținut Botoșenii și a șase parte din sat Răduleni la ținut Sorocii, am dat zestre în giumătate frățește ficilor mele, anume Smaranda ce-au fost măritată după d-sa Toder Sălceanul și Catrinei, ce-i măritată după d-sa Vasăle Septilici. Cum și giumătate de sat di Bercești, la ținut Bărladului, ce li au rămas clironomie *de pe tatăl lor, răposatul Vasile Cozma...*“.

Semnează Maria Jienița.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, vol. V, p. 100.

⁴³ Arh. St. Cernăuți, Fond 117/4/43.

⁴⁴ Arh. St. Cernăuți, *Liber Instrumentorum VI*, Fond 979/1/107, p. 420.

⁴⁵ Arhiva B.N. Fond „Saint Georges“, CCCXCU/13, doc. 25.

De altfel, și în spița din fondul „Sever Zotta“, la care ne-am referit la început, fiica lui Ioniță Costin apare ca soție a unui Vasile Cozma.

Din documentul transcris mai sus deducem că din această primă căsătorie au rezultat două fete: Catrina, care la data emiterii documentului (1813) mai trăia („ce-i măritată“) și Smaranda, care nu mai era printre cei vii („ce-au fost măritată“).

Căsătorită cu Toader Sălceanul, se pare că Smaranda a trăit efectiv la Răduleni. Fiica ei Maria s-a căsătorit cu Ioan Perjul din Bucovina, cu care a avut doi fii: *Leon* născut în 1826, a cărui descendentă nu se cunoaște, și *Ioan*, care a întemeiat linia basarabeană a acestei familii, linie care pare să atingă sfârșitul acestui mileniu⁴⁶.

Nu știm ca Maria Costin, fiica lui Ioniță, să mai fi avut copii din a doua și a treia căsătorie, iar fratele ei lordache a murit fără urmași.

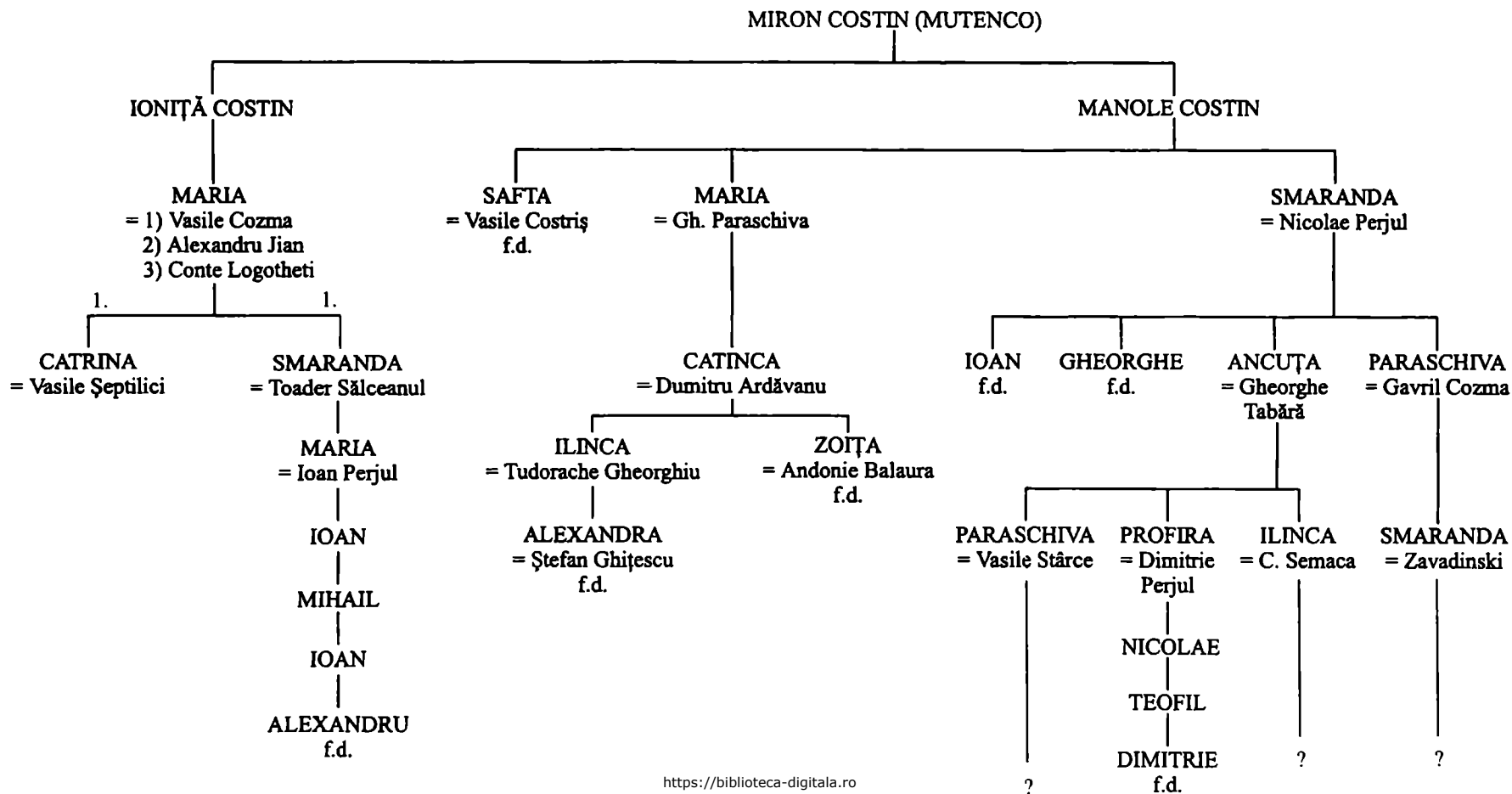
Ar rămâne necercetate, din spița lui Miron Costin al II-lea, familiile: Cracalie în ținutul Dorohoi, eventualii urmași ai soților Stârcea din Bucovina, ai soților Șeptilici – Vasile și Catrina – și ai lui Leon Perjul din Basarabia.

Addendum

Revenind asupra însemnărilor din Fondul „Sever Zotta“ (dosar 140), am găsit la fila 249 o declarație a unui C. Semaca din 1837, când acesta cere să fie recunoscut ca nobil. Cu trei ani în urmă, el luase de soție pe *Ilinca*, fiica moșierului *G. von Tabora*. Acesta deține părți (Antheile) în Vascăuți pe Siret, Verbăuți (jumătate de sat) și în Basarabia: 1/3 Hancăuți, 1/3 Răduleni și 1/4 Cerlena. Ceea ce înseamnă că soții Gheorghe și Ancuța Tabără au avut o fiică, Ilinca, ce s-a căsătorit cu un Semaca, și eventualii descendenți ai acestora sunt implicit coborâtori din Miron Costin. În sprijinul afirmației pledează și argumentul proprietății funciare. Satele Vascăuți, Verbăuți și Cerlena vin pe linia lui Nicolai Perjul, dar Hancăuții și Răduleni sunt sate costinești, în care a avut parte Smaranda Perjul, născută Costin.

⁴⁶ Z. Diaconescu, *Alte note pe marginea aceluiași spițe de neam*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 1–2, p. 335–344.

Spița descendenților din fiicele lui Ioniță și Manole Costin

GENEALOGII DE „CEANGĂI“ : UN DEMERS NECESAR

Ne propunem ca, prin intermediul acestei comunicări, să insistăm asupra unor aspecte privind „miza“ unui demers științific din perspectivă genealogică vizându-i pe locuitorii de rit romano-catolic din Moldova denumiți „ceangăi“ și implicit dificultățile pe care le ridică o asemenea abordare.

Ținem să precizăm că ghilimelele „sădite“ în titlu nu sunt întâmplătoare, motivele folosirii acestora regăsindu-se în cele ce urmează.

Termenul „ceangău“ era folosit inițial în Transilvania arătând o calitate, o însușire, raportat fiind *la individ* și nu la comunitate. Nu vom intra acum într-o dispută de „arheologie lingvistică“. Important, în acest cadru, este faptul că folosirea termenului la adresa catolicilor din Moldova este relativ târzie. Mențiunea provine din secolul XVIII, când preotul secui Zöld Péter, refugiat în Moldova în urma evenimentelor de la Mádéfalva (Siculeni) din 1764, referindu-se la catolicii în mijlocul cărora își găsise adăpost, folosește sintagma „csángo-magyarak“ (ceangăi-unguri).

Preotul secui a raportat această sintagmă pentru prima dată *la comunitate* și nu la individ, realizând de fapt o inovație lingvistică, în sensul alăturării a doi termeni: *ceangău* – folosit în Transilvania, și *ungur* – folosit îndeobște la adresa catolicilor din Moldova. Din acest moment, mulți cercetători, cu predilecție maghiari, din diverse domenii de specialitate, și-au folosit condeiele în dorința de a găsi sau măcar de a-și apropia adevărul în privința originii locuitorilor catolici denumiți „ceangăi“.

Până la inovația lingvistică a lui Zöld Peter, termenul „ceangău“ nu apare în documentele interne moldovenești, ori în relatările misionarilor străini, cu referire la catolicii din Moldova folosindu-se la adresa acestora termenii „ungur“, „ungurean“, „catolic“. De altfel, ei înșiși se denumeau „catolici, atât după neam, cât și după religie“, aspect amintit de Dimitrie Cantemir în a sa *Descriptio Moldaviae*.

Am făcut aceste succinte considerații, pentru a se înțelege mai bine care este segmentul de populație la care ne raportăm în demersul nostru, alături, firește, de dorința de a surprinde oportunitatea ori inoportunitatea folosirii termenului „ceangău“ la adresa locuitorilor catolici din Moldova.

Din punctul nostru de vedere, utilizarea termenului „ceangău“ trebuie întotdeauna raportată la individ și nu la comunitate, altfel folosirea acestuia relativ la catolicii din Moldova devine improprie, situație explicabilă dacă ținem seama de faptul că acești locuitori veniți din spațiul transilvan au o origine etnică eterogenă. Liantul unificator reprezentat de religia catolică le-a marcat existența ulterioară stabilirii lor în spațiul moldav.

Insistăm asupra faptului că ne aflăm în fața unui demers de început, rugând cititorul să nu se aștepte la un tablou finalizat, chiar dacă argumentația este uneori tranșantă. Ceea ce urmează este o creionare incompletă, presărată cu semne de întrebare, inerente de altfel în condițiile amintite mai sus. Prezentând rezultatele unor abordări incipiente, intenționăm mai ales să incităm la dialog, dar firește și la continuarea cercetărilor și, pentru aceasta, încercăm o delimitare, pe cât posibil, a ariei de cercetare.

Într-o atare explorare, sarcina cercetătorului nu este deloc ușoară, întrucât investigația cere multă răbdare și minuțiozitate. Recursul la arhive este, în acest caz mai mult decât în multe altele, absolut necesar, însă el trebuie făcut de pe o poziție relaxată și descătușată de orice fel de prejudecăți de natură etnicistă.

O analiză pertinentă în plan genealogic este de neconceput fără explorarea și exploatarea științifică a izvoarelor istorice scrise, roadele căutărilor noastre depinzând în întregime de densitatea și de calitatea acestora.

De altfel, trebuie să o afirmăm aici, mai mult decât oriunde altundeva, lipsesc genealogiile de „ceangăi“ din Moldova, întocmirea lor neputându-se face fără consultarea registrelor mitricale din cadrul parohiilor romano-catolice din Moldova, păstrate astăzi în arhive.

Prin urmare, în demersul nostru ne-am oprit firește și asupra acestora. Intitulate sugestiv *Status Animarum*, aceste izvoare, întocmite începând din secolul XVIII, se găsesc în cadrul amintitelor registre ale parohiilor catolice din Moldova, încadrându-se în categoria izvoarelor statistice confesionale, deși registrele cuprind un volum de informații de natură diversă privindu-i pe locuitorii catolici, cum ar fi „cărțile“ de botezați, căsătoriți și morți, foarte importante și ele într-o analiză de tip genealogic.

Intervalele la care erau întocmite aceste *Status Animarum*, între 10 și 20 de ani, sunt ideale pentru investigațiile genealogice, știut fiind faptul că în genealogie o generație este apreciată ca apărând la un interval de 30–33 de ani și cu o durată în jur de 65 de ani.

Firește că în acest cadru nu intenționăm o prezentare a izvoarelor amintite, mai ales că acest lucru a fost făcut de către noi într-un alt context¹. Le-am amintit aici, întrucât ele constituie principalul instrument de lucru în demersul nostru

¹ Cf. Anton Coșa, *Izvoare inedite privind catolicii din Moldova. „Status Animarum“*. în *ArhGen*, V (X), 1998, 1–2, p. 155–160 (I) și V (X), 1998, 3–4, p. 199–258.

genealogic, iar dificultățile pe care le întâmpinăm sunt direct proporționale cu densitatea și calitatea acestora.

Principala dificultate o constituie numeroasele omonimii existente. Depășirea acesteia reclamă parcurgerea atentă a „cărților” de botezați, căsătorii și morți. Este necesară și coroborarea izvoarelor amintite cu altele mai vechi din 1646 (Codex Bandinus) și 1696 (anexa la relatarea lui Bernardino Silvestri) din spațiul moldav, dar și confruntarea cu izvoare din spațiul transilvan, unde întâlnim nume asemănătoare cu cele întâlnite la catolicii din Moldova. Deoarece locuitorii catolici din Moldova au venit aici din diverse zone ale Transilvaniei, într-o perioadă lungă de timp, este practic imposibilă, în unele cazuri, stabilirea locului de proveniență.

Ne putem apropia de adevăr încercând o clasificare a răspândirii numelor întâlnite la catolicii din Moldova în spațiul transilvan, pe zone geografice distincte. Nici o asemenea întreprindere, însă, nu poate ajuta prea mult, întrucât pe de o parte numele catolicilor din Moldova sunt răspândite practic în toate regiunile spațiului transilvan, iar pe de altă parte, aceste nume au suferit, atât în Transilvania, cât și în Moldova, o serie de modificări în decursul timpului, din cauze asupra cărora nu insistăm aici.

Putem, în schimb, întocmi, cu mai mult succes, genealogii raportate doar la Moldova, pentru locuitorii catolici de aici, ajutându-ne de izvoarele existente de la mijlocul secolului XVII, chiar confruntându-ne cu numeroasele omonimii amintite deja. În același timp, putem survola și spațiul transilvan, având ca punct de reper unele nume de catolici din Moldova, a căror arie de răspândire în Transilvania este mai restrânsă, existând astfel posibilitatea unor localizări mai precise.

Nu putem neglija, în eforturile noastre, desigur, nici registrele de stare civilă provenind de la primării, registre care, în ceea ce îi privește pe locuitorii catolici din Moldova, au început a fi întocmite din a doua jumătate a secolului XIX.

O altă dificultate în întocmirea de genealogii o constituie, în unele cazuri, schimbarea în scris a numelui, în totalitate sau parțial, în sensul „maghiarizării” unora și a „românizării” altora. Maghiarizarea a avut loc în acele sate unde preoții erau maghiari, fără însă a fi un fenomen generalizat, întrucât numele majorității catolicilor din Moldova aveau deja o formă maghiară încă din Transilvania. Românizarea numelor o întâlnim în satele unde preoții nu erau maghiari, deci nu cunoșteau grafia maghiară și notau numele în forme speciale. De la sfârșitul secolului XIX, practic toate numele catolicilor din Moldova au căpătat, prin grafie, o formă românească. Dincolo de modificarea lor grafică, aceste nume vor continua să fie folosite de locuitorii catolici în mod normal până în zilele noastre, în relațiile dintre ei, cu precădere, atunci când utilizează „dialectul ceangău”.

Nume de catolici apar și în unele documente interne moldovenești, precum și în recensământul întocmit de ruși în anul 1774. Acesta din urmă, făcut din motive

de natură militară, nu amintește toate satele unde erau locuitori catolici, iar în cele notate nu sunt recenzați toți locuitorii. Se observă, în urma consultării catagrafiei, că numele catolicilor sunt în totalitate românizate prin grafie.

Întocmirea de genealogii de „ceangăi” se impune cu pregnanță, prin aceasta putând da răspunsuri multor întrebări, multor necunoscute privind pe acești locuitori catolici ai Moldovei. Accentuăm, însă, încă o dată, că un atare demers este imposibil de realizat în afara izvoarelor istorice amintite mai sus, izvoare ce trebuie coroborate, numai astfel rezultatele putând fi corecte și revelatoare.

O astfel de cercetare poate duce la rezultate interesante și din perspectiva istoriei sociale (statistici, stratificări sociale etc.). Deși indicat ar fi ca în tabelatele genealogice să apară și indicația anului de naștere a persoanelor notate, acest lucru este de multe ori imposibil, deoarece unele dintre persoanele respective nu apar în „cărțile” de botezați. O situație similară găsim și în ceea ce privește menționarea familiilor în care intră fetele în urma căsătoriei, în sensul că în „cărțile” de căsătorii uneori acestea nu sunt menționate.

Deși în *Status Animarum* este notată, cu unele excepții, și vârsta credincioșilor, totuși, comparând datele cu cele din „cărțile” de botezuri, observăm diferențe – uneori mai mici, alteori mai mari – datorate unor motive asupra cărora nu insistăm.

Fără cunoașterea aspectelor menționate mai sus, există dificultăți notabile privind urmărirea dinamicii populației precum și a consangvinității. În ceea ce privește tehnica studiului genealogic, menționăm că, pe lângă consultarea diverselor izvoare istorice scrise, am apelat la metoda anchetei individuale directe, coroborarea informațiilor obținute astfel ducând la rezultate interesante.

Din cele expuse până aici, desprindem câteva concluzii generale:

1) locuitorii de rit romano-catolic din Moldova au beneficiat până astăzi de numeroase studii cu privire mai ales la originea și proveniența lor, formând în acest sens obiectul unei lungi, pasionate dispute;

2) eventualele demersuri genealogice nu se cunosc, istoria familiilor de „ceangăi” nepreocupând pe cercetători, deși izvoarele stau la îndemână, după cum am văzut, începând încă cu secolul XVII;

3) studierea genealogiilor de „ceangăi” constituie o necesitate, asupra căreia ne-am propus să insistăm succint în lucrarea de față, indicând modalitățile de realizare, pe baza izvoarelor existente, dar și dificultățile pe care le ridică o asemenea încercare și implicațiile lor în plan metodologic.

GENEALOGIA FAMILIEI DE MUZICIENI DINICU

Dacă anul trecut, în acest (încă) pentru mine „dulcele Târg al Ieșilor“ și moldovean fiind, v-am expus, surprinzându-vă poate, genealogia unui reformator sas, protestantul Johannes Honterus¹, nici de această dată nu m-am oprit asupra istoricului unei familii moldave și nici măcar asupra unei vechi stirpe voievodale sau boierești. Voi supune atenției dumneavoastră cazul – interesant, cred eu – al unei adevărate dinastii de muzicieni, întinsă pe șase generații și ai cărei membri, grație talentului lor, au făcut cunoscută și apreciată peste hotare, de fiecare dată, creația muzicală românească, fie ea lăutărească, populară sau cultă, contribuind astfel la prestigiul țării. Este vorba despre familia *Dinicu*.

Rareori s-a văzut ca un asemenea talent să se răspândească într-o întreagă familie, peste mai multe generații, ca în acest caz. Fără îndoială, în toată istoria muzicii românești, locul familiei *Dinicu* rămâne unul de frunte, prin abordarea muzicală complexă, atât din punct de vedere componistic, cât și instrumental, căci îi găsim pe membrii ei mânuind cu tot atâta har chitara, vioara, violoncelul, pianul, fluierul și naiul, dovedindu-se înzestrați în egală măsură pentru dirijorat și carieră pedagogică, unii dintre ei fiind valoroși dascăli în cadrul instituțiilor de specialitate.

La începutul secolului trecut, la București apar doi lăutari din familia *Dinicu*: primul, al cărui nume nu se cunoaște încă, menționat doar cu porecla „Chitaristu“, a animat cu sunetele instrumentului său numeroasele serenade ale lui Năstase, Chiosea și Anton Pann. Fratele său, *Costache Dinicu* (1806–1884), a fost primul violonist din familie care, conducându-și propriul taraf, a cântat la curtea lui Grigore Ghica vodă, primul domn pământean al Munteniei după fanarioți. De la el au rămas, printre alte câteva creații, cunoscuta lucrare „Șapte scări“.

În următoarea generație, fiul lui *Costache* este *Angheluș* (1828–1905), cel care a cizelat și definitivat celebra compoziție „Ciocârlia“, cunoscută de atunci în aproape întreaga lume. Ajuns în străinătate, *Angheluș* își consolidează cultura muzicală, după ce în prealabil învață notele muzicale, pregătind urmașilor săi un destin mai bun. Tot el este acela care, la Expoziția Universală de la Paris din 1889,

¹ Radu Beldiman, *Descendența lui Johannes Honterus*, în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p. 141–144.

și-a uimit auditoriul prin ingeniozitatea unor artificii tehnice, precum potrivirea în țevile naiului a boabelor uscate de fasole sau mazăre, permițându-i obținerea unor rezultate sonore uimitoare. Remarcat de Carmen Sylva, *Angheluș* a fost convocat adesea la audițiile muzicale de la Castelul Peleş.

Dintre cei șapte copii ai lui *Angheluș* – despre a cărui nevăastă se știe doar că purta numele de *Mitana* – trei s-au făcut remarcăți: primul, *Gheorghe* (1863–1930), violonist, este cel care a publicat mai toate piesele lăutărești și populare ale veacului trecut, conducând numeroase formații de cafe-concert din cunoscutele grădini de vară bucureștene: Oteteleșanu, Stavri, Bristol. A fost profesor la conservator și la Azilul „Elena Doamna“, colaborator al lui George Enescu și inspirat autor al unei metode noi de vioară, care și azi mai este folosită; al doilea fiu, *Dimitrie* (1868–1936), violonist și celist, a studiat la Conservatorul din București la vârsta de 12 ani sub conducerea maestrului Constantin Dumitrescu; apoi, grație bursei de studii acordate de Regele Carol I și Regina Elisabeta, se perfecționează în instituțiile muzicale din Germania și Austria, urmând cursurile Conservatorului din Viena. În 1904, inaugurează la Sinaia concerte simfonice bisăptămânale, pe care le dirija personal, făcând parte de fiecare dată din Quartetul de coarde organizat de secretarul Reginei, Dall’Orso, alături de violoncelistul maghiar Károly Flesch și de Skohutil. Talentul său, apreciat de Adelina Patti – căreia i-a fost acompaniator o vreme – ca și patronajul Curții Regale, i-au deschis ușile unor saloane din înalta societate română unde se organizau concerte de muzică de cameră, saloane ținute de doamnele Carp, Al. Lahovary, Manu, Stolojan, Elena Pherekyde, Constanța Costinescu și Sabina Cantacuzino, ultima amintindu-l elogios în memoriile sale. Tot el a format orchestra simfonică a Ministerului Instrucțiunii Publice și a cântat în Quartetul de coarde „Carmen Sylva“ fondat de George Enescu. Profesor la Conservatorul din București, la înființarea căruia și-a adus contribuția, el și-a făcut apreciate calitățile pedagogice la catedra de muzică de cameră, ca și în cadrul clasei de violoncel de la Filarmonică, între anii 1906 și 1920.

Al treilea fiu al lui *Angheluș* a fost *Niculae*, primul român care a obținut doctoratul în muzică la Conservatorul din Viena. Din păcate, acesta a dispărut prematur din viață la vârsta de 20 de ani, în urma unui accident de automobil.

Ultimul copil al lui *Angheluș* a fost o fată, *Elena*, care s-a căsătorit cu Ion Dinu (1854–1924), violonist; urmașii lor vor purta tot numele de *Dinicu*.

Mai este menționat că foarte cunoscutul violoncelist Radu Aldulescu este fiul *Alexandrinei*, soră cu mai sus menționații frați *Dinicu*.

În a patra generație îl aflăm pe *Dumitru* (1898–1964), celist, care va participa și el la faima familiei *Dinicu*. După o îndelungată carieră de instrumentist, acesta va ocupa vremelnic postul de director adjunct al Filarmonicii bucureștene, în anii 1946–1949, fiind totodată și profesor la Conservator, unde în 1953 va fi numit decan iar din 1958 rector.

Acestei a patra generații, descinzând din *Dinu-Dinicu*, îi aparține figura probabil cea mai reprezentativă a familiei: violonistul *Grigoraș Dinicu* (1889–1949). Născut în București pe strada Sfinților, a început prin a cânta melodii lăutărești chiar și la înmormântări. În tinerețe, pentru a-și asigura un venit oarecare, a cântat la Moși, în dosul unei perdele în fața căreia un clovn mima cântatul la vioară. Descoperit de către unchiul său *Dimitrie (Mitică)*, întâmplarea era să-l coste eliminarea din Conservator. Examenul de diplomă îl dă în 1906, interpretând un concert de Paganini, după care, ca bis, a prezentat comisiei, în primă audiere, propria compoziție „Hora Staccato”, devenită de atunci celebră. Din cauza situației financiare precară a familiei, s-a văzut nevoit să renunțe la plecarea la Viena ca bursier al statului român, găsindu-și, în schimb, un angajament la restaurantul „Gambrinus” condus de I. L. Caragiale, întregindu-și aici tehnica și cultura muzicală în urma întâlnirii cu maestrul Vasile Filip. În 1913 a semnat un contract pe o lungă perioadă (22 ani) cu restaurantul „Enescu”.

În timpul primului război mondial, *Grigoraș Dinicu* și-a petrecut mai tot timpul alternând concertele date în orașele din spatele frontului cu cele din spitalele de campanie, unde alina suferințele răniților. Renumele său depășise de mult fruntariile țării, fapt ce i-a prilejuit angajarea la Green Park Hotel din Londra, unde se va bucura de un succes enorm, fiind ascultat de mai toți marii muzicieni ai vremii, în trecere pe acolo. Urmează, apoi, angajamente succesive la Hotelul „Ambasador” din Paris, la Monte Carlo și în Belgia, pentru ca în 1937 să cânte în cadrul pavilionului României de la Expoziția Universală din Paris. Un an mai târziu, George Cocea îi încredințează postul de concert-maistru al formației ProArte. Urmează Expoziția Universală de la New York, unde succesul său atrage propunerea americanilor de a se stabili în Lumea Nouă, dar spiritul patriotic, alături de alte considerente, îl vor face să refuze, întorcându-se în țară în urma declarației de război ce va declanșa a doua conflagrație mondială. Din nou, *Grigoraș Dinicu* va încerca să ușureze suferințele răniților noștri din spitale.

Începând cu anul 1947 se declanșează simptomele unui cancer la gât, din cauza căruia se va stinge din viață la 29 martie 1949, în ciuda unei intervenții chirurgicale menite a-l salva. A fost înmormântat la cimitirul „Pătrunjel”.

Nu putem încheia paragraful dedicat acestui artist fără a pomeni câte ceva despre cele trei viori ale sale: una, Sebastien Clotz Premier, achiziționată din succesiunea violonistului Nicolae Buică, înaintaș al lui *Dinicu*. Apoi a cumpărat, de la un lăutar ungur, o vioară Ruggieri, dar instrumentul pe care l-a folosit și apreciat cel mai mult a fost o vioară Amati, cu care a cucerit ambele continente.

Din aceeași a patra generație s-a mai ilustrat fratele său *Vasile* (1895–1950), violonist, care și-a desfășurat activitatea în cadrul Ansamblului Armatei și al Filarmonicii de la Bacău.

În a cincea generație se găsesc fiii precedentului: *Grigore* (1913–1968), violoncelist, și *Ionel* (1922–1987), violonist în Ansamblul „Perinița” și la Teatrul „Ion Vasilescu”.

O soră a lui Grigoraș Dinicu, *Constanța*, s-a căsătorit cu Gheorghe Dinu-Pitești (1875–1925), descendenții acestuia continuând să poarte numele *Dinicu* așa cum o făcuseră și cei cu o generație dinaintea lor. Printre ei, deci tot în a cincea generație, se ilustrează *Nicolae*, angajat al Operei, unde cântă la violă, *Alexandru* (1902–1966), violonist la Ansamblul „Ciocârlia” și *Costică* (1911–1981), concert-maistru al orchestrei „Barbu Lăutaru”.

Aceluiași palier genealogic îi aparține *Grigore* (1915–1956), fiul lui Grigoraș Dinicu, corepetitor la clasa Mariei Tănase.

Ultimul muzician cunoscut din această atât de înzestrată familie este renumitul *Sile Dinicu* (1919–1993), fiul natural al lui *Vasile*, compozitor de muzică ușoară și dirijor al Orchestrei Radioteleviziunii Române.

Ar mai fi de menționat, în a șasea generație, cei trei frați, *Costel*, *Gelu* și *Sorin*, nepoți de fiică ai lui *Vasile*, toți continuând tradiția familiei prin stăpânirea câtorva instrumente muzicale.

Văr primar cu precedenții trei este *Nițu*, cunoscut sub numele de *Titi Niculescu*, care a fost timp de 35 de ani concert-maistru al Orchestrei Teatrului „Constantin Tănase” și acompaniatorul permanent al Ioanei Radu.

Dacă de-a lungul acestei genealogii nu am pomenit nimic, cu o singură excepție, despre soțiile tuturor acestor muzicieni, este pentru simplul motiv că nu ne-au rămas decât numele lor de botez, ele neilustrându-se în vreun mod deosebit. Ca o curiozitate, voi menționa, însă, numele soției violonistului *Grigoraș Dinicu*, Aurelia Schwartzenberg-Wolfstall, a cărei mamă, Liza, era coborâtoarea directă din ilustra familie princiară a fostei monarhii austro-ungare. Dar cum această *Liza* se căsătorise în Ardeal cu un... dulgher, Anton Wolfstall, familia a renegat-o cu totul pe fiica ei Aurelia când aceasta s-a căsătorit cu un... lăutar!

În încheiere, aș dori să adaug că într-o statistică privind procentajul de muzicieni din familia *Dinicu*, 49% îl reprezintă partea exclusiv masculină care s-a manifestat sub aripile muzei Eutherpe².

² Informațiile acestui material le-am adunat dintr-un articol al muzicologului Viorel Cosma, și, în special, grație amabilității domnului *Jan Dinicu*, nepot lui *Grigoraș*, căruia țin să-i mulțumesc.

DE LA ISTORIA ȚĂRII LA ISTORIA SATULUI: CAZUL PORTĂREȘTILOR DIN TREBUJENI

Documentele emise de către autorități statale, cronicile, mărturiile călătorilor, corespondența diplomatică, memoriile, inscripțiile și însemnările ocazionale etc. sunt, fără îndoială, purtătoare de informații istorice. Aranjate într-o ordine logică, acestea ne permit să restabilim evenimente, să recreăm epoci și să definim legități în evoluția societății umane. Totodată, ele ne conturează, mai mult sau mai puțin clar, chipuri de oameni – parte a unor comunități umane – cu speranțele, bucuriile și suferințele lor. Avem de-a face, de fapt, cu o dublă perspectivă în tratarea oricărei informații istorice.

Studiul de față are ca repere de început și de sfârșit două informații, care, aparent, nu au nici o legătură între ele. Este vorba, mai întâi, de un act domnesc din 10 mai 1574, prin care Ioan vodă cel Cumplit întărea stăpânirea marelui logofăt Ioan Golăi și a lui Ieremia pârcălabul, cu soția sa Tudora, asupra a două locuri în pustie, unul pe Nistru, iar altul pe Răut, lângă Orheiul Vechi¹, și, mai apoi, de o însemnare de pe un stâlp, descoperit lângă Trebujeni, județul Orhei, la începutul secolului XX, care amintea de un Iordache Guruțencu, nepotul lui Dumitrașcu Portărescu, mort la 1745, în timp ce participa la construcția unei mori².

Despre „Ieremia pârcălabul” din actul domnesc citat, B. P. Hasdeu, în lucrarea *Ion vodă cel Cumplit*, credea că nu este altul decât fratele marelui logofăt Ioan Golăi și „trădătorul” din vara anului 1574³. Această legătură de rudenie a fost pusă însă la îndoială, mai întâi de către Sever Zotta, iar mai apoi de către Dinu C. Giurescu. Primul, referindu-se la documentul din 10 mai 1574⁴, ajungea la următoarele concluzii: 1. „pârcălabul Ieremia” amintit în actul discutat nu este altul decât pârcălabul de Orhei din acea vreme; 2. „Ieremia trădătorul” nu a fost un Golăi. El

¹ DIR, A, XVI/3, nr. 45, p. 36–37.

² Vasile Kurdinovski, *Okresnosti Starogo Orgeeva (iz arheologičeskoj poezdki po Bessarabii)*, în „Kišinevskie eparhial'nye vedomosti”, nr. 42, 1906, p. 1343–1344.

³ B. P. Hasdeu, *Ion vodă cel Cumplit*, București, 1865, p. 89. Această idee se regăsește și în *Uricariul*, XVIII, Iași, 1892, p. 450.

⁴ Sever Zotta data actul cu 10 martie 1574.

nu a fost nici pârcălab de Hotin, nici de Orhei, ci probabil pârcălab de Suceava și identic cu Slăvilă hatmanul⁵. La rândul său, Dinu C. Giurescu, respingând și el ideea lui Hasdeu, a susținut însă că acel „Ieremia trădătorul“ a fost, de fapt, portarul de Suceava, tot un Ieremia, supranumit „Cernăuțeanul“⁶.

Confuzia se explică prin faptul că în câteva documente din primăvara anului 1574 apar doi înalți demnitari moldoveni cu numele de Ieremia: unul în calitate de *portar de Suceava*⁷, iar al doilea ca *pârcălab de Orhei*⁸. Nu este cazul să reluăm aici discuțiile în legătură cu luptele decisive ale lui Ioan vodă cel Cumplit cu oștile turcești – și aliate lor – din prima jumătate a lunii iunie 1574, lângă lacul Cahul și la Roșcani (sau lângă Roșcani) și presupusa trădare a domnului de către un comandant de armată, numit Ieremia⁹. Din păcate, știrile documentare nu ne permit să adoptăm o poziție clară în legătură cu identitatea „trădătorului Ieremia“. La prima vedere, o trădare care a putut să impresioneze atât de mulți contemporani trebuia să vină din partea unei importante figuri în ierarhia militară moldoveană din vara anului 1574, iar cel mai „potrivit“ pentru acest rol ar fi fost conducătorul oștirii moldovene, adică Ieremia, portarul de atunci al Sucevei. Totuși, atrage asupra sa atenția insistența cu care cronicarii noștri însoțesc numele celui „Ieremia trădătorul“ cu vocabula „pârcălabul“. Pe aceasta o regăsim constant și în actele domnești, posterioare anului 1574, alături de „Ereimia pârcălabul“ – de Orhei, așa cum vom vedea – soțul Tudorei.

Sigur este, însă, faptul că Ieremia, pârcălabul de Orhei, de altfel ca și tizul său, *a murit* în timpul evenimentelor militare de lângă lacul Cahul. Afirmăm aceasta pentru că primul document de la Petru Șchiopul în care apar membrii sfatului domnesc nu mai atestă nici un Ieremia. La 5 martie 1575, portar de Suceava era Slăvilă, iar pârcălab de Orhei era Negrilă¹⁰. Pe de altă parte, Ieremia pârcălabul nu va mai apărea niciodată în acte domnești, chiar și atunci când acestea îi vizau proprietățile.

Am menționat mai sus că Ieremia amintit în actul din 10 mai 1574 nu era portar de Suceava, ci pârcălab de Orhei. De asemenea, știm că Ioan vodă cel Cumplit îi întârea lui și soției sale Tudora, pe de o parte, și lui Ioan Golăi, pe de

⁵ Sever Zotta, *O mistificare genealogică: Ieremia Golia*, în *Închinare lui Nicolae Iorga. Cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, 1931, p. 433–438.

⁶ Dinu C. Giurescu, *Ion vodă cel Viteaz*, ed. II, București, 1966, p. 72–75, 80, 168, n. 32.

⁷ Portarul de Suceava era de fapt și hatmanul țării.

⁸ *DIR*, cit., nr. 39, p. 29–30.

⁹ În legătură cu aceasta, a se vedea: Eugen Stănescu, *Colaborarea militară dintre români și cazaci în ultimul sfert al veacului al XVI-lea*, în „Studii“, VII, 1954, nr. 3–4; Leon Șimanschi, „Roșcani“ – o problemă de critică a textelor, în *AIIAI*, XV, 1978, p. 39–58; C. Cihodaru, *Cu privire la localizarea unor evenimente din istoria Moldovei: Hindău, Direptate, Crăciuna și Roșcani*, în *AIIAI*, XIX, 1982, p. 632–635.

¹⁰ *DIR*, cit., nr. 60, p. 42–44.

altă parte, două locuri în pustie, unul Ocsintia pe Nistru, iar altul lângă Orheiul Vechi, pe care ei le-au cumpărat de la însuși domnul cu opt cai buni și 400 de zloți tătarești¹¹. Locurile amintite se aflau în ținutul Orhei, iar unul dintre satele apărute după aceea dată (Trebujeni – Golăiești) avea să se situeze la doar cel mult 1 km distanță de Orheiul Vechi, fostă reședință a pârcălabilor de Orhei, unde, încă de la mijlocul secolului XVI, s-a încercat refacerea vechii cetăți ruinate cândva de tătari. Era, credem, firesc, așa cum s-a întâmplat în evul nostru de mijloc și în alte ținuturi, ca tocmai pârcălabul de Orhei să fie interesat în proprietăți aflate aproape de reședința sa. S-ar putea să ni se reproșeze că argumentul este doar unul de ordin logic. Din fericire, documentul din 10 mai 1574, păstrat în original, conține întreaga listă a sfatului domnesc, iar între membrii acestuia nu apare nici Ioan Golăi și nici Ieremia, pârcălabul de Orhei, în timp ce îl regăsim pe Ieremia, portarul Sucevei. Dacă toate documentele anterioare îl amintesc pe Ieremia pârcălabul de Orhei, lipsa lui din actul analizat poate fi explicată, ca și în alte situații similare, prin statutul său de persoană implicată nemijlocit în tranzacție.

În ceea ce privește presupusa înrudire dintre pârcălabul de Orhei Ieremia și Ioan Golăi, nu se poate afirma, într-adevăr, că ei ar fi fost frați. Totuși, dacă o filiație comună între Ioan Golăi și Ieremia este exclusă – cel din urmă nu apare niciodată cu numele Golăi și nici nu este amintit în acte care privesc exclusiv proprietățile Golăieștilor – între ei a existat o legătură de rudenie. Aceasta s-a realizat prin Tudora, soția lui Ieremia și sora lui Ioan Golăi¹². Ce ne face să credem acest lucru? Mai întâi, achizițiile funciare comune se contractau de regulă de către familii foarte apropiate. Aceasta ar explica apariția Tudorei în actul de la 1574, alături de Ieremia, în timp ce Ana, soția lui Ioan Golăi, lipsește. Tot în sprijinul acestei păreri, este locul să atragem atenția și asupra unui fapt cunoscut, dar ignorat de către cercetătorii care s-au aplecat asupra aceluiași caz. Satul ce a apărut lângă Orheiul Vechi după 1574 și cunoscut în prezent doar sub numele de Trebujeni, s-a numit mult timp, încă din anii '80 ai secolului XVI – înainte ca o parte a lui să intre în proprietatea mănăstirii Golia – și Golăiești, deci ca aparținând unor reprezentanți ai familiei Golăi, la fel ca și satul de origine al acestui neam, de pe Rebricea¹³. Așa cum vom vedea ceva mai încolo, aceasta nu este ultima informație care vine să confirme apartenența Tudorei la familia Golăieștilor.

Am constatat că documentele timpului nu ne oferă prea multe indicații utile pentru clarificarea unor aspecte esențiale în legătură cu identitatea lui Ieremia. În ceea ce privește ascendența sa, ca și în alte atâtea cazuri, rămâne să sperăm doar în

¹¹ Aurel V. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944, nr. 10, p. 18–19.

¹² Asupra acestei posibilități a atras atenția și Sever Zotta, încă în 1925. Vezi Sever Zotta, *Mănăstirea Golia*, în „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iași”, fasc. V (1925), nota 1, p. 23.

¹³ *Ibidem*.

depistarea unor noi informații. Totuși, absența lui Ieremia din actele domnești anterioare urcării lui Ioan vodă cel Cumplit pe tronul Moldovei ne face să ne oprim asupra unor constatări, fie și cu caracter general. Este cunoscut faptul că, odată confruntat cu încercările unei părți a marii boierimi de a-l alunga din scaunul Moldovei, la scurt timp după instalare, Ioan vodă a recurs la represalii nu numai împotriva celor vizați direct, dar și contra unor noi eventuali contestatari ai legitimității puterii sale. Printre măsurile luate, s-a numărat și aducerea unor noi boieri în anturajul curții domnești, fapt reflectat în înnoirea radicală a sfatului domnesc. Urmând politica predecesorilor săi, el a mizat pe atragerea unor figuri noi, mai ales din boierimea mică și mijlocie¹⁴. Unul dintre aceștia a putut fi și Ieremia, viitorul pârcălab de Orhei. Pe de altă parte, dacă rămânem la explicațiile tradiționale ale inițierii unei legături matrimoniale, până în epoca modernă – apartenența la același grup social și existența unor interese comune ale neamurilor implicate – trebuie să admitem că familia din care provenea Ieremia oferea anumite garanții economice și sociale cel puțin rezonabile pentru ca fiul lor să poată lua de soție o tânără dintr-un neam important al Moldovei acelor timpuri. Mai ales că această căsătorie trebuie să fi avut loc înainte de 1574, înainte de numirea lui Ieremia în importanta funcție de pârcălab de Orhei¹⁵.

În afară de viitorul egumen Gavril, Ieremia și Tudora au mai avut o fată, Frăsina¹⁶. Ea s-a căsătorit, cel mai târziu la 1603, cu Simion Portărescu¹⁷. Copiii lor vor prelua numele Portărescu și îl vor conserva în câteva sate situate pe cursul de jos al Răutului. Chiar și astăzi, el este frecvent în această zonă.

În legătură cu originea socială și geografică a lui Simion Portărescu, sursele documentare sunt destul de sărace. Într-un document din 5 august 1646 sunt amintite niște părți vândute de Constantin și Vremeș, copiii lui Simion Portărescu – și de Nastasia, fata Chirinei, nepoata Portăreștilor – în trei sate din ținutul Orhei¹⁸. În primul dintre acestea, era amintit ca martor, pe la 1600, Portărescu din Biliceni¹⁹, poate tatăl lui Simion. Documentele începutului de secol XVII mai atestă și alți Portărești la Condrești²⁰ și Dumești²¹. Primul se afla în ținutul Vaslui,

¹⁴ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 71.

¹⁵ Fiul lor era la 1591 egumen al mănăstirii Bistrița (Aurel V. Sava, *op. cit.*, nr. 13, p.25).

¹⁶ După decesul lui Ieremia, Tudora a mai avut alți doi copii: Toader și Ileana (*ibidem*, nr. 45, p. 57; nr. 59, p. 66–67).

¹⁷ *Ibidem*, nr. 21, p.33

¹⁸ Biliceni, Horodiște și Dereneu (*ibidem*, nr. 82, p. 86–87).

¹⁹ *Ibidem*. nr. 16, p. 27–28.

²⁰ DRH, A, XXIII, nr. 361, p. 395–396.

²¹ DIR, XVII/2, nr. 311, p. 239. Sat dispărut. A fost situat lângă Miclăușani, raionul Fălești (R. Moldova).

pe Bârlăzel, unde Portăreștii vor deține mai multe proprietăți. De fapt, în ținutul Vaslui numele Portari – de unde probabil și derivatul Portărești – are vechi rădăcini. La 1495, Ștefan cel Mare corecta și întărea hotarul târgului Bârlad, adăugându-i seliștea Ivancea, „de acolo drept la Smila, și peste Smila, la o fântână ce se află între Portari și între Drujești”²². Dintre acestea, primul apăsarea la 1637 sub numele de Portărești²³. Pentru a reveni însă în zona Bârlăzelului și, totodată, a Rebriceii, vom spune că neamul Portăreștilor a deținut proprietăți și la Răcești²⁴.

Documentele cunoscute nouă nu conțin referințe directe asupra unor legături de rudenie dintre Portăreștii din ținutul Orhei, pe de o parte, și cei din ținutul Vaslui, pe de altă parte, cu toate că acestea pot fi bănuite. Există, din fericire, alte informații, este adevărat indirecte, dar foarte importante. Astfel, la 8 martie 1588, Ana, văduva răposatului logofăt Ioan, împreună cu copiii săi, Mihail și Cristina, vindea partea lui Ioan Golăi „din jumătate de sat din Golăiești a triia parte”²⁵. Este vorba de Golăieștii de pe Rebricea, în ținutul Vaslui. Celelalte două părți ale satului se pare că aparțineau lui Ștefan, fratele logofătului dispărut și Tudorei, sora acestuia²⁶, nu alta decât mama Frăsinei. Golăieștii de pe Rebricea, unde avea o parte de sat și Tudora, erau situați la o distanță foarte mică de proprietățile neamului Portăreștilor. Aceasta ar putea fi o importantă explicație a împrejurărilor în care s-au cunoscut viitorii soți: Frăsina, fiica lui Ieremia și a Tudorei Golăi, și Simon Portărescu, din Biliceni Orheiului, dar rudă cu Portăreștii din ținutul Vaslui.

Nu știm când s-au stabilit Portăreștii în Trebujeni. Pentru perioada de până în iunie 1630, aflarea lor aici nu este sigură. În orice caz, la acea dată, conform unei mărturii a marelui vornic al Țării de Jos, Lupul, Frăsina Portărescu și copiii săi intenționau să-și vândă partea din acest sat²⁷. Situația avea să se schimbe, însă, după moartea lui Simion și a Frăsinei²⁸, când Dumitrașcu, Vremeș și Constantin Portărescu – împreună cu urmașii Tudorei după popa Toader și Ileana – își vindeau aceluiași Lupul vornicul partea de sat din Ocsintia²⁹, preferând totodată, să păstreze pentru ei jumătatea de sat din Trebujeni. De fapt, pe Portărești îi vom găsi

²² DRH, A, III, nr. 151, p. 279–283

²³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. III, Iași, 1907, p. 233–235.

²⁴ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. V, partea I, Iași, 1921, p. 46.

²⁵ Sever Zotta, *Mănăstirea Golia*, p. 28. Vezi și DIR, A, III, nr. 472, p. 380.

²⁶ Sever Zotta, *op. cit.*, p. 28.

²⁷ Aurel V. Sava, *op. cit.*, nr. 59, p. 66–67.

²⁸ Dispariția acestuia din viață, până în decembrie 1630, rezultă dintr-un act publicat *ibidem*, nr. 60, p. 67–68.

²⁹ Tranzacția a fost efectuată în ziua de 30 decembrie 1630 (*ibidem*, nr. 60, p. 67–68). Partea de sat amintită va fi dăruită de către Gheorghe, fiul lui Lupul, mănăstirii Golia, astfel că de la 1639 ea stăpânea întreg satul (*ibidem*, nr. 72, p. 78–79).

aici constant, începând cu mijlocul secolului XVII.

Așa cum spuneam, cel puțin pe linie feminină, prin Frăsina, Portăreștii din Trebujeni erau legați de familii cu o mare importanță în viața politică și economică a Moldovei din a doua jumătate a secolului XVI. Această apartenență va rămâne mult timp adânc înfiptă în conștiința comună a neamului, mai ales atunci când reprezentanții acestora intrau în contact cu autoritățile statului, în special în chestiuni legate de delimitarea unor proprietăți. Acest lucru străbate mereu nu numai din documentele secolului XVII, dar și din acelea de plin secol XVIII³⁰. Originea socială le va permite, totodată, să înfiripeze legături de prietenie și rudenie cu unele neamuri boierești importante din a doua jumătate a secolului XVII. Printre ele, documentele atestă familia pârălabului de Orhei, Andrei Mihuleț. Astfel, conform unei informații din 20 martie 1677, acesta era nașul lui Donosie Portărescu³¹, unul dintre nepoții Frăsinei și ai lui Simion Portărescu.

În a doua jumătate a secolului XVII, proprietățile Portăreștilor din Trebujeni intră, însă, într-un rapid proces de fărâmițare și înstrăinare. La aceasta a contribuit, mai ales, numărul tot mai mare de moștenitori. Astfel, Dumitrașcu, unul dintre cei trei copii atestați ai lui Simion și Frăsina Portărescu, a avut cel puțin șase copii care au primit părți de sat în Trebujeni.

Nu a fost de bun augur pentru Portărești nici vecinătatea cu partea deținută de călugării de la mănăstirea Golia³², cu care au fost implicați în îndelungate și epuizante dispute. Ecoul acestora se regăsește și în existența unor documente îndoielnice, la a căror origine s-au aflat, fără îndoială, călugării de la mănăstirea respectivă. O ultimă delimitare efectuată între proprietățile celor două părți, înainte de ocuparea și trecerea Basarabiei sub administrația țaristă, datează din 19 iulie 1789. Conform acesteia – ea era întocmită din inițiativa și la insistența călugărilor de la mănăstirea Golia –, terenul arabil aflat în stăpânirea Portăreștilor urma să se reducă la o suprafață extrem de mică³³. Este perioada în care balanța luptei dintre neamul Portăreștilor și mănăstirea Golia pentru supremație în Trebujeni se încheie în favoarea celei din urmă. Dacă cu 50 sau, cu atât mai mult, 100 de ani în urmă, Portăreștii reușeau să aducă în sprijinul lor martori destul de importanți, la sfârșitul secolului XVIII ei au trebuit să constate izolarea în concurența cu puternicul și influentul vecin.

În secolul XIX, spre deosebire de multe alte neamuri de răzeși basarabeni,

³⁰ *Ibidem*, nr. 217, p. 219.

³¹ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VI, Chișinău, 1992, nr. 27, p. 101–103.

³² Acestea au rezultat din dania făcută de Ana, soția marelui logofăt Ioan Golăi, și achizițiile ulterioare ale mănăstirii.

³³ La „zăci funii și 14 stânjâni în parti din gios, dintru a trie parti din giurădate de sat” (Aurel V. Sava, *op. cit.* nr. 266, p. 292). Către începutul secolului XIX, mănăstirea Golia, închinată Votopedului, deținea un impresionant număr de sate pe întreg întinsul Moldovei. Vezi Sever Zotta, *Mănăstirea Golia*, p. 23–24.

Portăreștii nu sunt găsiți printre pretendenții la obținerea titlurilor de nobili, prin invocarea descendenței din importante neamuri boierești. Mai mult, unii dintre ei au mai coborât o treaptă socială. Astfel, mitricele bisericești atestă, către sfârșitul secolului, mai mulți țărani Portărescu³⁴. O altă parte va continua, totuși, să se mențină într-o stare economică și socială privilegiată față de rudele lor. Este și rezultatul reformelor întreprinse de administrația țaristă după 1847. Se știe că până atunci dreptul de moștenire era, la răzeși, egal pentru toți copiii de ambele sexe. Fărămițarea continuă a proprietăților a impus, însă, introducerea în Basarabia a dreptului minoratului, conform căruia erau considerați succesori, în exclusivitate, cei mai mici copii de sex masculin. Pe aceștia din urmă îi regăsim în special în categoria „odnodvorților”³⁵. Fărămițarea continuă a proprietăților și spargerea solidarității de neam, ca urmare a noilor realități economice, a condus la stabilirea multor reprezentanți ai neamului Portăreștilor în afara Trebujenilor, în special în satele apropiate. Astfel, la sfârșitul secolului XIX îi găsim în Morovaia, Butuceni, Ocsentia și Molovata.

La începutul secolului XX, preotul V. Kurdinovski, un bun cunoscător al antichităților basarabene, găsea, pe malul Răutului, un stâlp cu următoarea inscripție: „Acest stâlp l-au pus ficiori tatălui lor, lui Iordache Guruțencu, nepot lui Dumitrașcu Portarescul ... Acesta Iordach<ie fă>cându moara aici <a>u murit de să se știe văleat 7253” (1744–1745)³⁶. Nu știm dacă preotul a aflat de la localnici cine au fost personajele amintite. Am putut, însă, constata că stâlpului amintit i s-au pierdut urmele, iar odată cu el, din memoria colectivă a Portăreștilor, care încă mai locuiesc în acele locuri, a dispărut și amintirea descendenței din strămoși ale căror nume au fost cândva pe limba unei țări întregi.

³⁴ Arhivele Statului Chișinău, fond. 211, inv. 5, dos. 501, 396, 488, 498, 392, 258, 487, 391, 392.

³⁵ Zamfir C. Arbure, *Basarabia în secolul XIX*, București, 1898, p. 409.

³⁶ Vasile Kurdinovski, *Okrestnosti Starogo Orgeeva*, cit., p. 1343–1344.

NEAMUL URSACHI

„...Ursachi cel vestit de bani mulți ce are”
(Neculai Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*)

Interesul pentru acest neam ne-a fost atras de o notă, destul de amplă, referitoare la Gheorghe Ursachi mare vistiernic, inserată de I. Caproșu în lucrarea sa *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit*¹. Erau remarcate acolo ascensiunea rapidă, bogăția imensă și sfârșitul tragic al lui Gheorghe Ursachi.

Marelui dregător i s-au consacrat destule alte pagini în istoriografia românească, neexistând însă o lucrare specială dedicată neamului Ursachi. Considerăm că acest gen de cercetare genealogică își justifică pe deplin rostul, având în vedere că „viata privată și chiar cea publică a oamenilor politici români din secolele trecute este încă foarte puțin cunoscută”². Majoritatea autorilor care au scris despre acest personaj au abordat, în primul rând, disputa cu negustorul grec, rezident în Polonia, Alexandru Balaban, precum și relațiile sale cu domnul Gheorghe Duca. Consemnăm astfel, studiile lui N. C. Bejenaru³, N. Iorga⁴, Paul Cernovodeanu⁵, Lia Lehr⁶, Dumitru Velciu⁷, precum și cunoscutul dicționar al lui Nicolae Stoicescu⁸ (unde sunt inserate destule informații prețioase!). Mai recent,

¹ Ioan Caproșu, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1989, p. 145, nota 361.

² I. Tanoviceanu, *Câteva notițe biografice asupra cronicarului Ion Neculce*, în „Arhiva”, an II (1890–1891), p. 330.

³ N. C. Bejenaru, *Din relațiile comerciale moldavo-polone în secolul al XVII-lea (Procesul vistiernicului moldovean Ursachi cu negustorul polon Balaban)*, în „Arhiva”, an. XXXIV (1927), p. 45–54.

⁴ N. Iorga, *Ucraina moldovenească*, în ARMSI, s. II, t. XXXV (1912–1913), p. 350–352; idem, *Istoria comerțului românesc*, vol. 1 (până la 1700), Vălenii de Munte, 1915, p. 317–320.

⁵ Paul Cernovodeanu, *Un episod din 1685 al relațiilor dintre Anglia și Moldova*, în „Danubius”, V, Galați, 1971, p. 139–152.

⁶ Lia Lehr, *Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în „Studii”, 21, 1968, nr. 1, p. 48–50.

⁷ Dumitru Velciu, „*Lordăchioaia vistierniceasa*”, bunica dinspre mamă a cronicarului Ion Neculce, în RITL, nr. 3 (1967), p. 449–466 (cu greșeli în privința căsătoriilor lui Gheorghe Ursachi); idem, *Neculce vistiernic, tatăl cronicarului Ion Neculce*, în LL, XV, 1967, p. 19–33.

⁸ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (secolele XIV–XVII)*, București, 1971, p. 453–455.

filologul ieșean Mircea Ciubotaru, încercând să lămurească sensurile arhaice ale cuvântului „budă”, a trebuit, inevitabil, să refacă cele mai importante repere ale vieții marelui vistiernic și exportator de potasă Gheorghe Ursachi⁹.

Grație lui Ștefan S. Gorovei, am putut alătura acestei bibliografii un material al lui Sever Zotta, din 1913¹⁰. Materialul acesta, omis din cauza unui titlu care nu spunea mai nimic („Un proces verbal din 1742”), aduce informații inedite și extrem de interesante despre urmașii lui Gheorghe Ursachi.

Neamul Ursachi, mai ales în prima generație, se remarcă în istoria Moldovei prin capacitatea impresionantă de a încheia alianțe matrimoniale și de a face avere; ineditul, în cazul lui Gheorghe Ursachi, constă în metodele alese – pe lângă aceea clasică, de adunare a numeroase proprietăți¹¹, acesta ocupându-se și de un întins comerț cu vite și, mai ales, de exploatarea pădurilor de pe unele din moșiile sale în scopul producerii cenușii de potasă și a potasei (îndeletnicirea aceasta, făcută în regim semiindustrial¹², fiind deosebit de rentabilă¹³). Astfel, marele vistiernic va ajunge în posesia unei bogății fabuloase, permițându-și ca atunci „când vine birul de [la] împărăție, de multe ori, când era în grabă”¹⁴, să îl dea din averea sa.

După toate probabilitățile, tatăl lui Gheorghe Ursachi era grec¹⁵, inițial numele familiei fiind, probabil, Isar¹⁶, deși în pomelnicul de la biserica Precista din Târgul Ocna apare un „Ursachi” trecut înaintea lui Gheorghe (Ursachi)¹⁷. Desigur, se știe că în secolul XVII o mulțime de greci populează teritoriile Munteniei și Moldovei¹⁸. Am dorit, prin cercetarea genealogică a unui neam grecesc, să constatăm modul în care acești alogeni se integrează în societatea moldovenească, felul în care se raportează la autohtoni, stilul lor de viață ș.a.

Nu știm dacă Gheorghe Ursachi s-a născut în Moldova. Primele știri despre acesta, incerte, ne vin din a doua jumătate a domniei lui Vasile Lupu¹⁹. Iorga crede

⁹ Mircea Ciubotaru, *Toponimele Buda. Implicații lexicografice și metodologice*, în „Studii și cercetări de onomastică”, Craiova, nr. 1 (1995), p. 113–137.

¹⁰ Sever Zotta, *Un proces verbal din 1742*, în *ArhGen*, I, 1912, p. 182–196.

¹¹ În 1670, avea 141 de proprietăți în 18 ținuturi ale Moldovei (cf. Dumitru Velciu, „Iordăchioaia vistiernicească”, p. 119).

¹² M. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 119.

¹³ Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în sec. XV – începutul secolului XIX*, București, 1973, p. 212.

¹⁴ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, București, 1959, p. 81.

¹⁵ S. Zotta, *op. cit.*, p. 192; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 435.

¹⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 445 și 453 (trimiterea autorului este greșită! În fapt, este vorba de volumul V, p. 618 din *Studiile și documentele...* lui Iorga, și nu de volumul IV).

¹⁷ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905, p. 28.

¹⁸ Constantin C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, București, 1972, p. 56.

¹⁹ Gh. Ghibănescu, *Surte și izvoade*, IV, Iași, 1908, p. 78–79; L. T. Boga, *Documente basarabene*, VII (1604–1653), Chișinău, 1929, p. 25–27.

că marele dregător s-a ocupat, în tinerețe, de comerț, fiind numit, într-un document din 1651–1652, „Ursu neguțitorul”²⁰. Din august 1654, avem prima atestare sigură a lui Gheorghe Ursachi²¹. Apoi, din 1658, vreme de 12 ani, va apărea neîntrerupt în sfatul domnesc a șase domni ai Moldovei, ocupând succesiv dregătoriile de mare stolnic, mare vameș, mare clucer și mare vistier²². Va fi mare vistier și în deceniul opt, în timpul domniei lui Antonie Ruset vodă²³.

Ca o curiozitate, semnalăm faptul că, în cuprinsul majorității documentelor în care apare, marele dregător este numit *Gheorghe Ursachi*, însă la finalul documentelor, el semnează invariabil *Gheorghe Ursu*.

A avut relații excelente cu domnul Iliș Alexandru (care i-a fost și naș de cununie!)²⁴, pe de altă parte, va intra, din mai multe motive, în dizgrația Ducăi vodă. De altfel, a avut unele neînțelegeri cu viitorul domn încă din 1662, când acesta nu era decât al doilea vistiernic²⁶. Potrivit lui Ion Neculce, din a doua domnie (noiembrie 1668 – august 1672), Duca vodă „au început a să acolisi”²⁷ și a-l prăda pe Gheorghe Ursachi²⁸. Motivul principal a fost succesul de care se bucura în afacerile sale marele vistiernic. Ca atare, din vara anului 1670 Ursachi nu mai ocupa dregătoria de mare vistier²⁹. În 1671, Alexandru Balaban, rumeliot ca și Duca, asociatul lui Ursachi din Polonia, îl acționează în justiție. Netemeinicia acestei acțiuni este dovedită de hotărârile Comisiei de arbitraj (în care fiecare dintre împričinați avea câte doi reprezentanți³⁰). Credem că, încă din această perioadă, Duca și Balaban acționează concomitent și sistematic pentru distrugerea lui Ursachi. Fire răzbunătoare (sau poate doar justițiară!), Ursachi îl va pârî pe Gheorghe Duca vodă sultanului. Acest fapt va atrage mazilirea domnului în august 1672, nelipsind mult ca Duca să fie ucis de turci³¹. Desigur, acest eveniment va spori din plin ura lui Duca față de Ursachi.

²⁰ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, XVI, București, 1909, p. 191, nr. 34.

²¹ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, II, Cernăuți, 1933, p. 146–148, nr. 72.

²² N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 453–454.

²³ *Ibidem*, p. 454

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Motivul principal îl constituia concurența pe care Gheorghe Ursachi o făcea lui Duca, încă de pe vremea când acesta din urmă era dregător al sfatului domnesc, în comerțul cu potasă (pe relația nord-vest!); vezi pentru aceasta mai ales studiul lui N. C. Bejenaru.

²⁶ CDM, III, p. 177, nr. 773.

²⁷ A se lega dușmănește de cineva – cf. Aurel I. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, București, f.a., p. 8.

²⁸ I. Neculce, *op. cit.*, p. 81.

²⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, V, București, 1903, p. 89 – documentul din 1 iunie 1670.

³⁰ N. C. Bejenaru, *op. cit.*, *passim*.

³¹ Episodul s-a petrecut în august 1672 – cf. I. Neculce, *op. cit.*, p. 43.

În domniile lui Ștefan Petriceicu, Dumitrașcu Cantacuzino și Antonie Ruset (august 1672 – noiembrie 1678) – ultimii doi domni rude ale sale! –, Gheorghe Ursachi își va continua afacerile sale prospere³². În vremea lui Antonie Ruset voievod, în contextul conflictului polono-otoman, va conduce o solie moldovenească la principele Ardealului, Mihai Apafi³³, fiind socotit unul dintre apropiații moldoveni ai influentului căpitan ungur Paul Beldi³⁴.

Ursachi a fost căsătorit de trei ori, primele două soții aparținând unor influente neamuri străine stabilite în Moldova, Coci, respectiv Cantacuzino. Spre bătrânețe, se va căsători cu Alexandra Șoldan³⁵, cea care, trăind încă vreo 20 de ani după moartea marelui boier, îi va purta povara datoriilor. Toate trei i-au adus, ca zestre, numeroase proprietăți³⁶.

Dintr-o sumară analiză a proprietăților lui Gheorghe Ursachi se observă că aproape trei sferturi din acestea se află în ținuturi situate în nordul și nord-estul Moldovei. De altfel, schimburile și cumpărăturile făcute în perioada 1660–1670 confirmă tendința sa de a-și concentra proprietățile înspre zone aflate în apropierea Poloniei.

În lași a locuit nu departe de locul în care se află astăzi Palatul Roznovanu (actuala Primărie). A fost un bun gospodar, după mărturia lui Miron Costin³⁷. Om bogat, a împrumutat cu bani sau a ajutat prin alte mijloace pe mulți dintre boierii, fie ei mari sau mici, ai Moldovei³⁸.

În legături strânse cu familia Cantacuzinilor, se pare că a mijlocit ambele căsătorii ale cumnatei sale, Ecaterina, prima cu Neculce vistierul³⁹ și a doua cu Enache grămaticul⁴⁰ (acesta fiind, dacă se va dovedi că sunt una și aceeași persoană, diacul marelui vistier Ursachi⁴¹).

³² N. C. Bejenaru, *op. cit.*, *passim*.

³³ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, XI, București, 1939, p. 169–171, nr. 121.

³⁴ *Ibidem*, p. 173–174, nr. 123.

³⁵ CDM, V, p. 169, nr. 652; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 453.

³⁶ A se vedea proveniența și numărul proprietăților la I. Marinescu, *Documente relative la Ioan Neculce până în 1670*, în BCIR, IV, 1925, p. 20–33.

³⁷ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 211–213.

³⁸ Mai multe mențiuni în documente din perioada 1668–1687 (vezi N. Iorga, *Studii și documente*, XI, București, 1906, p. 77, nr. 128; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 211–213; T. Bălan, *op. cit.*, III, Cernăuți, 1936, p. 52–53; CDM, III, p. 340, nr. 1586 și IV, p. 244, nr. 1080; *Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău*, București, 1976, p. 32–33, nr. 57).

³⁹ D. Velciu, „Iordăchioaia vistierniceasa”, p. 461.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III, 2, lași, 1912, p. 107; T. G. Bulat, *Documentele mănăstirii Văratec*, Chișinău, 1939, p. 98–99, 101 și 101–102 (în perioada iunie 1668 – martie 1670 apare un „Enachie dăiac” ca scriitor al zapiselor lui Gheorghe Ursachi).

A fost ctitor de biserici. Cea mai importantă ctitorie a sa rămâne mănăstirea din Târgu Ocna; nu știm ce l-a îndemnat să ridice această mănăstire atât de departe de cele mai multe dintre proprietățile sale⁴². Biserica, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, a fost înălțată înainte de 1681, Gheorghe Ursachi și urmașii săi înzestrând-o cu numeroase moșii (mai ales în ținuturile Bacău și Tecuci)⁴³, pivnițe, cârciumi și dughene în Iași⁴⁴. Mănăstirea va fi închinată la Muntele Athos⁴⁵.

Este posibil ca și în Suceava să fi ridicat o biserică, după cum pare a indica un document din ianuarie 1711⁴⁶. Face danii mănăstirii Vorona – în al cărei pomelnic este trecut „neamul dumisale Dumitrache Ursachi cluceri”⁴⁷ – și Mitropoliei⁴⁸.

Revenirea pe tron, în noiembrie 1678, a lui Gheorghe Duca vodă va însemna începutul sfârșitului pentru Ursachi. Procesul cu Balaban este redeschis, fiind strămutat din Polonia la Iași⁴⁹. Modul în care Duca vodă a înțeles să-și ducă răzbunarea până la capăt, faptul că Ursachi a fost sărăcit aproape total, fiind chiar întemnițat, sunt lucruri care au făcut senzație în epocă, fiind pe larg prezentate de cronicarii moldoveni din a doua jumătate a secolului XVII⁵⁰ și de autorii menționați mai sus. După toate probabilitățile, Gheorghe Ursachi a fost închis în turnul curții domnești vreme de un an⁵¹, din vara lui 1681 până în vara anului următor. Deși Duca va mai domni circa un an și jumătate, se pare că s-a mulțumit să-i confişte fostului mare vistier, începând cu luna decembrie 1682, o mare parte

⁴² E posibil ca relațiile destul de bune cu anumite persoane influente din Transilvania să-l fi îndemnat să ridice mănăstirea din Târgu Ocna.

⁴³ Cf. „Arhiva”, an. VI, 1895, p. 342–343; CDM, IV, p. 159, nr. 660; *ibidem*, V, p. 3, nr. 1 și p. 26–27, nr. 98; *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, București, 1966, p. 115.

⁴⁴ CDM, V, p. 59, nr. 232; p. 62, nr. 250.

⁴⁵ Cf. „Arhiva”, an. VI, 1895, p. 342.

⁴⁶ CDM, V, p. 269, nr. 1003.

⁴⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 263; Dumitrașcu nu a ocupat, după câte știm, dregătoria de clucer (cf. Stoicescu, *op. cit.*, p. 454–455); e posibil să fie o confuzie cu tatăl său, care, într-adevăr a fost mare clucer în perioada ianuarie 1663–mai 1665 (*ibidem*, p. 453).

⁴⁸ Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888, p. 6–7.

⁴⁹ N. C. Bejenaru, *op. cit.*, p. 53.

⁵⁰ I. Neculce, *op. cit.*, p. 81; Neculai Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României*, II, București, 1872, p. 22; Nicolae Muste, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în M. Kogălniceanu, *op. cit.*, III, București, 1874, p. 8.

⁵¹ Acest fapt rezultă din coroborarea informațiilor oferite de documente cu cele aflate în cronica lui Neculai Costin; vezi și N. C. Bejenaru, *op. cit.*, p. 53–54; totuși, nu se poate susține documentar aserțiunea lui N. C. Bejenaru, potrivit căreia „din temniță, nenorocitul vistier al Moldovei n-a ieșit decât spre a trece în mormântul pe care Duca vodă i-l pregătise cu atâta bestialitate”. Ursachi, probabil infirm fizic, va mai trăi ani buni în libertate (cf. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 6–7; I. Marinescu, *op. cit.*, p. 37–38; CDM, IV, p. 184, nr. 779 și, mai ales, documentul din 9 aprilie 1687 – *ibidem*, p. 244, nr. 1080).

a averii în favoarea lui Balaban⁵². În aceste condiții, Ursachi este nevoit să împrumute mari sume de bani⁵³ pentru a acoperi cei 140.000 de taleri datorați lui Balaban, în contul cărora, neputând plăti decât o mică parte, i se confiscau proprietățile.

Cum un necaz nu vine niciodată singur, în 1686 are loc expediția polonilor, urmată de o cruntă pustiire tătărească (căreia îi cad pradă și multe din puținele sate pe care le mai avea Gheorghe Ursachi). Aceste evenimente par a umple un pahar plin de amărăciune. Bătrân și suferind (era olog, urmare a bătailor primite în timpul detenției)⁵⁴, „cu rămășițele averii împărțite între moștenitori și ctitoria sa de la Târgu Ocna”⁵⁵, cu datorii imense (pentru care vor plăti urmașii săi până spre anii 1710–1715)⁵⁶, scârbit probabil de întorsătura pe care o luase viața sa în ultimii zece ani, Gheorghe Ursachi moare înainte de 24 noiembrie 1689⁵⁷. Duhovnic i-a fost egumenul ctitoriei sale din Târgu Ocna, Cozma, căruia îi încredințează și diata sa⁵⁸. Va fi înmormântat în biserica mănăstirii de la Ocna.

*

Născut înainte de 1670, văr drept cu Ion Neculce, Dumitrașcu Ursachi a avut o tinerețe agitată. Înainte sau imediat după moartea tatălui său, „s-a lepădat” de el, după expresia lui Constantin Cantemir voievod, risipind „2000 de zloți roșii, afară de alte bijuterii și odoare scumpe ce le avea date de mama sa”⁵⁹. Se căsătorește, înainte de 1692, cu Maria, fata hatmanului Alexandru Buhuș⁶⁰, socrul său fiind unul dintre asociații lui Gheorghe Duca vodă la spolierea tatălui său⁶¹. Știutor de carte și dornic de înavuțire, prin 1691 scrie o diată falsă, prin care ar fi trebuit să moștenească mai multe proprietăți ale matusii sale, Acsana⁶². În relații proaste cu bătrânul Cantemir, țintă, printre multe altele, a marelui vistier Iordache Ruset (care

⁵² N. C. Bejenaru, *op. cit.* p. 54.

⁵³ P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 148–150; N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 54, nr. 37; p. 81, nr. 153 și p. 280–281, nr. 38; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 107–108 și 113–114.

⁵⁴ I. Neculce, *op. cit.*, p. 81.

⁵⁵ P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 149.

⁵⁶ T. Codrescu, *Uricariul*. XVII, Iași, 1891, p. 359–360; CDM, V, p. 92, nr. 361; CDM, S. 1, p. 339, nr. 1073.

⁵⁷ Cf. Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, București, 1983, p. 316–317, nr. 199; probabil că Paul Cernovodeanu nu cunoștea această scrisoare din 24 noiembrie 1689, din moment ce arată ca dată a morții lui Gheorghe Ursachi 17 februarie 1692 (*op. cit.*, p. 150).

⁵⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 54, nr. 37.

⁵⁹ Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 317.

⁶⁰ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 454.

⁶¹ N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București, 1925, p. 77.

⁶² „...pentru o diată ce au făcut nepotul meu Dumitrașco Ursachi la o dzăcare a me, eu n-am știut nemic, și fără știrea mia s-au făcut aceia diată, să nu să bage întru nemică samă” (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 280–281, nr. 38).

îi era și rudă!), în vara anului 1693 se hotărăște, împreună cu frații Costin și Cantacuzino, să fugă în Muntenia. Prinși, au fost puși „în here“, la Iași așteptându-l soarta fraților Miron și Velicico Costin⁶³. Va scăpa cu viață numai datorită morții lui Constantin Cantemir voievod.

Fire risipitoare îl întâlnim în acte mai cu seamă atunci când e vorba de vinderea moșiilor date ca zestre de socrii săi sau lăsate moștenire de părinți; nu întâmplător apare în *Istoria ieroglică* sub numele de Șoarecele⁶⁴. E drept, la vinderea moșiilor a contribuit și necesitatea achitării unei părți din datoria tatălui său⁶⁵.

În timpul primei domnii a lui Constantin Duca vodă a fost mare sluger⁶⁶, pentru ca în prima parte a celei de-a doua domnii să fie mare stolnic⁶⁷. Curios, în iarna anilor 1701–1702, Dumitrașcu, împreună cu alți mari boieri, rude ale sale (Ilie Cantacuzino, Ion Balș, Ion Sturza ș.a.), la îndemnul marelui intrigant Iordache Ruset, fuge în Transilvania⁶⁸. Mihai Racoviță vodă îi va reda dregătoria de mare stolnic⁶⁹.

Înclinațiile sale cărturărești se regăsesc în rescrierea, pe cheltuiala sa, a unui cronograf, tradus din grecește de Pătrașco Danovici trei logofăt⁷⁰. Acest fapt ni-l arată interesat de circulația și păstrarea manuscriselor, probabil semnalarea din iunie 1707 nefiind singulară.

Moare în partea a doua a anului 1707⁷¹, neavând încă 40 de ani. Va fi înmormântat la mănăstirea Barnovschi⁷².

Maria, jupâneasa sa, rămasă văduvă de tânără, se va îngriji de educația celor patru copii rezultați din căsătoria lor. După N. Stoicescu, aceasta s-ar fi recăsătorit cu marele vistiernic Radu Racoviță⁷³. Nu există, însă, nici un temei documentar în acest sens, Maria apărând mereu în acte, vreme de vreo 25 de ani de la moartea soțului, ca soția răposatului Dumitrașco Ursachi sau ca Maria Ursăchioaia. Va face numeroase danii la multe mănăstiri din țară și străinătate (Barnovschi, Neamț, Ocna, Schitul Mare ș.a.).

⁶³ I. Neculce, *op. cit.*, p. 114.

⁶⁴ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglică*, în *Opere complete*, IV, București, 1973, p. 69

⁶⁵ CDM, V, p. 92, nr. 359 și 361.

⁶⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 455.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Suceava. *File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului (1388–1918)*, vol. I, București, 1989, p. 355–357, nr. 215.

⁶⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 455.

⁷⁰ Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I, București, 1978, p. 36–37, 108.

⁷¹ CDM, V, p. 178, nr. 693.

⁷² T. Bălan, *op. cit.*, III, p. 172–173.

⁷³ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 359.

După 1715, văduva Ursachi se va retrage la una din moșiile sale, probabil la Borăuți (în ținutul Cernăuți). A trăit până la moarte strâmtorată financiar, plătind mereu în contul datoriilor socrului și soțului. La rândul ei, a trebuit, cu diverse ocazii, să se îndatoreze⁷⁴. După Sever Zotta, care amintește o însemnare a nepoților ei Buhușești, Maria ar fi contribuit „la decăderea familiei” Ursachi⁷⁵; vânzările de sate la care fac referire acești nepoți se explică, însă, prin marile datorii la care trebuia să facă față văduva lui Dumitrașcu Ursachi.

Bătrână fiind, obosită de plata atâtor datorii, prin 1730 se călugărește, devenind monahia Marfa (Martha)⁷⁶. Se va stinge din viață în preajma anului 1736⁷⁷, fiind înmormântată lângă soțul ei, la mănăstirea Barnovschi.

Dintre copiii celor doi, se vor remarca Vasile și Gheorghe. Primul, neastâmpărat precum tatăl său, va avea o viață agitată. Născut pe la sfârșitul veacului XVII, încă din tinerețe este pomenit alături de mama sa, de care se pare că a fost foarte atașat; ca fiu mai mare, preia o parte din atribuțiile tatălui răposat. Nu știm din ce considerente, se călugărește în perioada 1724–1730, luându-și numele Varlaam. Nu va face față, decât în mică măsură, rigorilor vieții monahale, deși va fi chiar egumen la mai multe mănăstiri (Râșca⁷⁸, Ilișești⁷⁹ și Slatina⁸⁰). În noiembrie 1733 sau 1734 este pomenit un Varlaam Ursachi șoltuz de Suceava⁸¹. Cum va fi ajuns în această postură și dacă este același personaj – sunt întrebări la care încă nu se poate răspunde îndeajuns de precis. Desemnat, în octombrie 1732, ca epitrop al (averii) Mariei Humă, rudă a sa, vinde „fără cale” o jumătate din satul Meleșăuți mănăstirii Solca⁸². Călugării de aici se vor plânge ani în șir domniei împotriva lui Varlaam Ursachi. De-abia în ianuarie 1744, la insistențele egumenului de la Solca, personajul nostru, care nu era de găsit nicăieri, este dat în urmărire de către domnie⁸³. Dorința lui Varlaam de a aduna avere (moștenire de la bunicul său!), deși aceasta nu prea cadra cu noul său statut, se vede și dintr-o altă împrejurare. Gheorghe, fratele său mai mic, si-a lăsat la moarte aproape toată averea domnului Grigore Ghica⁸⁴. Acest lucru fiind făcut doar pe cale orală,

⁷⁴ T. Bălan, *op. cit.*, IV, Cernăuți, 1939, p. 25–27; N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 58, nr. 53 și 54.

⁷⁵ S. Zotta, *op. cit.*, p. 192.

⁷⁶ Într-un document din 18 ianuarie 1739 doi dintre copiii ei (Vasile și Gheorghe) îi spun Sărafima sau Serafima (N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 58, nr. 53 și 54; T. Codrescu, *Uricariul*, XVI, p. 341); T. Bălan, *op. cit.*, IV, p. 93.

⁷⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 236–237, nr. 89.

⁷⁸ *Ibidem*, XVI, p. 321, nr. 71.

⁷⁹ T. Bălan, *op. cit.*, IV, p. 114–115.

⁸⁰ *Documente privind relațiile agrare*, p. 194; S. Zotta, *op. cit.*, p. 192.

⁸¹ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 104.

⁸² T. Bălan, *op. cit.*, IV, p. 115–117.

⁸³ *Ibidem*, p. 117.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 183–184; S. Zotta, *op. cit.*, *passim*.

⁸⁵ S. Zotta, *op. cit.*, p. 190 și 193.

Varlaam va cere cercetarea împrejurărilor morții fratelui și cedarea proprietăților către el⁸⁵.

Moștenitor al cronografului făcut pe cheltuiala tatălui său, îl înstrăinează în noiembrie 1737, vânzându-l lui Vasile Sturza, ruda sa⁸⁶.

În ceea ce-l privește pe Gheorghe, acesta a fost postelnic și jitnicer (II sau III?) în timpul primelor două domnii ale lui Grigore Ghica voievod⁸⁷. Nu a moștenit decât cinci moșii în ținutul Cernăuți, fapt care l-a făcut să se stabilească în reședința ținutului⁸⁸. A avut relații speciale cu domnul Grigore Ghica, fiind „ciracul”⁸⁹ acestuia. Aceste relații s-ar putea explica prin ajutorul substanțial pe care l-a acordat Grigore Ghica vodă, în prima domnie, Mariei Ursăchioaia și fiilor ei, pentru a-și recăpăta moșia Borăuți⁹⁰. O altă explicație ar fi de natură genealogică: socrul fratelui său Vasile, Antiohie Jora mare logofăt, a fost căsătorit cu Ecaterina, fiica soției lui Grigore Ghica vodă⁹¹. De asemenea, a avut relații foarte bune cu marele căpitan de Coțmani, Manole Zamfir, care l-a ajutat în unele situații mai neplăcute⁹². Nu a fost căsătorit, murind în 1741, „la vârsta tinerețelor sale”⁹³, domnul trebuind să-l îngrijească după moarte și să dispună de moșiile sale. În legătură cu moartea sa ni s-a păstrat un original document din 2 ianuarie 1742, pus în circulație și comentat cu acribie de Sever Zotta, considerat a fi „cel mai vechi proces verbal românesc”⁹⁴. Practic, acest document conservă mărturiile celor care au fost în preajma lui Gheorghe Ursachi în clipele agoniei sale. Moartea sa a pus în mișcare înalte fețe bisericești și însemnați dregători, deoarece, după cum am mai amintit, fratelui său i s-a părut suspectă dania făcută de Gheorghe. Ce mai aflăm din acest proces verbal? Că Gheorghe Ursachi jitnicer a murit bolnav în casa sa din Cernăuți, că avea un copil de casă (numit Iordachi) și un vizitiu; că vrând să-și facă diata nu a mai putut, fiind „buiguit de moarte”⁹⁵ și că, înainte de a muri, „au pofit ceai”⁹⁶; toate acestea reprezintă informații prețioase în legătură cu viața cotidiană a micii boierimi moldovenești de la mijlocul veacului XVIII.

⁸⁶ G. Ștrempel, *op. cit.*, p. 36–37, nr. 108.

⁸⁷ T. Codrescu, *Uricariul*, XVI, p. 342; T. Bălan, *op. cit.*, IV, p. 183–184.

⁸⁸ S. Zotta, *op. cit.*, p. 191–192.

⁸⁹ Protejatul, favoritul, omul de casă – cf. A. Scriban, *Dicționarul limbii române*, Iași, 1939, p. 286.

⁹⁰ S. Zotta, *op. cit.*, p. 184.

⁹¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 412.

⁹² T. Bălan, *op. cit.*, IV, p. 193–194; S. Zotta, *op. cit.*, p. 192, nota 1.

⁹³ N. Iorga, *Studii și documente*, VI, București, 1904, p. 445–446, nr. 1685.

⁹⁴ S. Zotta, *op. cit.*, p. 191.

⁹⁵ „Frănitic și buiguit de fire este omul excitat, delirant [...] din cauza febrei produse de boală”: Dr. Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc (1382–1775)*, vol. I, Călărași-Ialomița, f. a., p. 309.

⁹⁶ S. Zotta, *op. cit.*, *passim*.

Pe parcursul a aproape 100 de ani am urmărit viața a trei generații din cadrul aceleiași neam. Ascensiunea rapidă a lui Gheorghe Ursachi a fost urmată de o decădere și mai rapidă, cu accente tragice. Boier inteligent, dotat cu un acut spirit precapitalist, dacă nu chiar capitalist, poate puțin oportunist, Ursachi a avut neșansa de a fi contemporan cu Gheorghe Duca vodă. Fiul său, Dumitrașcu, va reuși, în bună parte, să se mențină în vârful ierarhiei sociale și politice, în vreme ce nepoții săi vor intra în rândul micii boierimi, numai unele întâmplări scoțându-i din sărăcie și anonimat.

NOTE LA GENEALOGIA FAMILIEI AGARICI

În ținutul Fălciului, din Albeștii Crasnei până în Luncașii din preajma Hușilor și dincolo de Oțeleni, o mare parte din satele aflate în această zonă „au fost prinse în mreaja unui neam, Agarici”¹, unul destul de răspândit, ai cărui reprezentanți s-au întins, în veacul trecut, până în Ciuciulenii Basarabici² și Călugărenii Romanului.

În istoriografia română, preocupările pentru istoria acestei familii nu lipsesc. Iorga a publicat, în 1914, pe baza unor documente păstrate în arhiva învățătorului Petru Dimitriu, un studiu intitulat *Neamul Agarici. Răzeși fălcieni și vasluieni - câteva documente*, urmat, trei decenii mai târziu, de chiar învățătorul menționat mai sus, cu studiul *Un neam de „viteji” de pe valea Lohanului. Neamul Agarici din satul Curteni – Fălcui, după acte și documente*. În 1986, ocupându-se de genealogia familiei Conachi, d-l Paul Păltănea a formulat și câteva observații interesante, relative la istoria acestui neam³.

Ne propunem, în prezentele pagini, bazându-ne pe documente publicate în colecții mai vechi sau mai noi, precum și pe acte nepublicate, să umplem câteva goluri din genealogia acestui neam și să îndreptăm unele din erorile prezente în studiile amintite mai sus.

Primul purtător atestat al numelui **Agarici** (mai exact **Agărâci**⁴, în forma sa veche) a fost un anume Erimiia. Lui și „fraților” săi, Nechifor (Musteață) și Ionașco Buzdugan diacul, din satul Popești, ținutul Fălciului, li se întărea, în 1623, o seliște pe Bujor, „unde s-au numit c-au fost Giurcan Șandru cel Orbu”⁵. Această

¹ P. Dimitriu, *Un neam de „viteji” de Valea Lohanului. Neamul Agarici din satul Curteni - Fălcui, după acte și documente* (în continuare: *Un neam...*), Iași, 1943, p. 21.

² *Ibidem*, p. 38–39.

³ P. Păltănea, *Note la o genealogie a familiei Conachi* (în continuare: *Note...*), în *AIIAI*, XVII/2, 1985, p. 642–643.

⁴ Cu privire la numele acestei familii, s-au formulat două ipoteze. B. Petriceicu-Hasdeu (în *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, București, 1886, p. 487), urmat de N. A. Constantinescu (în *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 179) și Iorgu Iordan (în *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 22), considera că *Agarici* ar deriva din numele latinesc al unei ciuperci, *Agaricus quercinus*, devenit *Agariciu*, la români, sub influența pluralului (B. Petriceicu-Hasdeu, *loc. cit.*). Cea de-a doua opinie îi aparține lui P. Dimitriu, care considera că *Agarici* „ar putea proveni de la cuvântul *Agari*, nume cu care în cronici sunt denumiți turcii” (cf. *Un neam...*, p. 21).

⁵ *DIR*, A, XVII/5, p. 190–191.

seliște, Giurcanii, moștenită de la moșul lor, Movileanu, soțul „giupânesăi Moviliancăi“, cumpăratură a sa din timpul bătrânului Ștefan vodă⁶, a rămas în stăpânirea Agariceștilor mai bine de două veacuri⁷.

Într-o „schiță“ de neamuri, întocmită „după arătarea Agariceștilor“ la 2 mai 1783, de către Dumitrașco logofăt de taină, „schiță“ publicată de Petru Dimitriu⁸, Erimia este prezentat drept urmaș al lui Ion Mărgilat, „ce-au fost agă“, fiul lui Drăguș Mărgilat, moștenind de la acesta moșiile Mărgilații, Bălăceana și Maladineștii, din ținutul Orheiului⁹. Un anume Drăguș Mărgelat din satul Scorțești, pe Lăpușna, este atestat într-un document din 1546¹⁰, însă nu putem ști dacă Erimia Agărâci i-a fost sau nu urmaș.

Se poate afirma însă, fără teama de a greși, că Erimia s-a născut, cel mai târziu, pe la 1580, ținând cont de faptul că în 1641 nepoata sa Aftenia era deja măritată¹¹. El nu era străin în Popești, așa cum credea Petru Dimitriu¹², și nici nu s-a stabilit acolo în urma căsătoriei pe care a contractat-o cu Anghelina, fata lui Ion Ciorteș¹³, nepoata lui Petre Plăcintă¹⁴.

Moșiile din Popești și Giurcani, noile achiziții făcute în Budești¹⁵, bălțile Lăpușna și Lăpușnița, cumpărate în anul 1648¹⁶, zestrea Anghelinei, constând din ocini în satele Bunești¹⁷, Căbicești¹⁸, Ciortești¹⁹ și Folești²⁰ au constituit moștenirea pe care Erimia Agărâci a lăsat-o celor opt copii ai săi: cinci băieți (Chirilă, Nicolae, Pavel, Gavril și Andonie) și trei fete (Ilinca, Nastasia și Maria)²¹.

Pe Chirilă îl găsim, pentru prima oară, amintit ca martor în documente din anul 1634²². Prin diverse mijloace, el a intrat în posesia unor moșii din Botoiu²³,

⁶ *Ibidem*.

⁷ Th. Codrescu, *Uricariul*, Iași, 1893, p. 207.

⁸ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20.

⁹ *Ibidem*,

¹⁰ DIR, A, XVI/1, p. 474.

¹¹ C. Solomon, C. A. Stoide, *Documente tecucene*, II, Bârlad, 1939, p. 16.

¹² P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 21–23.

¹³ *Ibidem*, BCIR, IV, p. 209.

¹⁴ CDM, II, p. 141, nr. 636.

¹⁵ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 21–23.

¹⁶ CDM, II, p. 394, nr. 2020.

¹⁷ *Ibidem*, IV, p. 435, nr. 1972.

¹⁸ *Ibidem*, III, p. 262, nr. 1185.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ BCIR, IV, p. 209.

²¹ Chirilă și Pavel sunt menționați atât în „schiță“ de la 1783, cât și în documente. Pe Nicolae, „schiță“ aceea nu-l amintește, însă el este atestat de un număr destul de mare de acte. Gavril nu apare în „schiță“ neamului Agarici, acolo, fiul său, Tiron, fiind considerat, în mod eronat, drept fecior al lui Erimia (cf. P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20), iar Andonie este menționat doar într-un document. Ilinca și Nastasia sunt pomenite într-o „schiță“ alcătuită, probabil, la începutul secolului trecut, de Ștefan Agarici (*ibidem*, p. 22), în vreme ce sora lor, Maria, apare doar în „schiță“ de la 1783 (*ibidem*, p. 20).

²² DRH, A, XXII, p. 124–125.

²³ *Ibidem*, p. 292.

Cordeani, pe valea Crasnei (1667)²⁴, Budești (1680 și 1694)²⁵. Documentele îl mai pomenesc cu mai multe ocazii, între anii 1654 și 1703, ca martor sau întâmplător²⁶. Petru Dimitriu credea că în 1702 „vârsta lui, probabil, va fi fost cel puțin 90 de ani“, reușind să-și însușească „o stare materială corespunzătoare“ statutului său social²⁷. Un an mai târziu, încă mai era în viață, fiind, probabil, neputincios a mai apărea ca martor la o vânzare sau un proces“.

Soția sa, Stanca, fiica lui Bejan Buzne, era strănepoata lui Bogza logofătul²⁹ și nepoata marelui medelnicer Vasile Banu³⁰. Stanca, aflată, probabil, la cea de-a doua căsătorie, i-a adus lui Chirilă, ca zestre, moșii în satele Cordeanii³¹ și Cășotenii din Jos³² și mai mulți copii: Vasile Vrabii, Anița Mărculeasa, Strătulat Agarici, Gavrilă și Varvara³³. În afară de Strătulat, nu se știe care dintre ei sunt copiii lui Chirilă.

Din păcate, și despre unii dintre frații acestuia din urmă nu avem decât puține informații. Astfel, **Gavril** și fiul său Tiron sunt cunoscuți doar din „schita“ de la 1783 și dintr-un document din 1707, an în care era vândută episcopului Varlaam de Huși ocina lor din Bunești³⁴. Despre Tiron, știm doar că a avut un băiat, Vasile³⁵. O soră de-a lui Chirilă, **Maria**, a avut un urmaș, Simion Turbatu, amestecat și el în afacerile Agariceștilor³⁶. Îl pomenesc „schita“ de la 1783 și două acte, unul din 1747³⁷ și celălalt din 1761³⁸, ani în care trebuie să fi fost un om foarte în vârstă.

Un alt fiu al lui Erimiia, Pavel, a stăpânit și el, alături de rudele sale, moșii în mai multe sate: Popești, Bunești, Căbicești. A urmat, la un moment dat (1697–

²⁴ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 26–27, 41.

²⁵ *Ibidem*, p. 28, 30, 42–43; N. Iorga, *Neamul...*, p. 190.

²⁶ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, 1908, p. 74; V, 1908, p. 45, 49; **BCIR**, IV, p. 204; **CDM**, IV, p. 296, nr. 1317; N. Iorga, *Neamul...*, p. 192, 195; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 32, 42.

²⁷ *Ibidem*, p. 31.

²⁸ *Ibidem*, p. 33, 42; N. Iorga, *Neamul...*, p. 195.

²⁹ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 24; N. Iorga, *op. cit.*, p. 192.

³⁰ Stanca era sora lui Pătrașco Buzne (cf. Gh. Ghibănescu, *Surete*, XXIV, 1930, p. 24–25) și, conform unui document din anul 1671, nepoata lui Vasile Banu (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VI, București, 1904, p. 88, nr. 65).

³¹ Idem, *Neamul...*, p. 189–190, 192–193. Vezi și P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 26–27, 41.

³² Gh. Ghibănescu, *Surete...* XXIV, p. 24–25.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Melchisedec, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, București, 1869, p. 167; **CDM**, V, p. 172.

³⁵ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20.

³⁶ **BCIR**, IV, p. 210.

³⁷ Arhivele Naționale, Ep. Huși, LXX/40.

³⁸ Vezi *supra*, nota 36.

³⁹ **CDM**, IV, p. 435, nr. 1972; p. 446, nr. 2028; B. Petriceicu-Hasdeu, *op. cit.*, p. 487–488; Melchisedec, *op. cit.*, p. 157.

1700), pilda nepoților săi, vânzându-și unele ocini episcopului Varlaam³⁹. A fost prezent și el în multe din afacerile rudelor sale, între anii 1680 și 1703⁴⁰. A avut două fete: Ilinca⁴¹ și Urâta, proprietară la Săcăreni, la jumătatea veacului XVII⁴². Dintr-un document datat 6 februarie 1683 cunoaștem și numele feciorului Urâtei, Marcul căpitanul, stăpân pe moșiile bunicului său, Pavel, și ale fratelui acestuia, Andonie⁴³, la Părtănoși, ținutul Vasluiului⁴⁴.

Alți doi copii de-ai lui Erimiia, Nastasia și Ilinca, îi găsim amintiți doar în „schița” întocmită de Ștefan Agarici⁴⁵.

Cel mai de seamă dintre urmașii direcți ai lui Erimiia a fost însă, contrar celor scrise de Petru Dimitriu⁴⁶, Nicolae, singurul care a ajuns la o stare materială mai bună și la un statut social mai înalt, intrând în rândurile boierimii. Născut, probabil, pe la începutul secolului XVII⁴⁷, Neculai a ajuns, mai spre bătrânețe, să ocupe și unele dregătorii mărunte. Pârcălab, înainte de 1671⁴⁸, a ajuns, în cele din urmă, vornic de poartă, prin anii 1673–1674⁴⁹. A moștenit de la mama sa, Anghelina, o moșie la Folești⁵⁰, pe care a mărit-o prin noi achiziții, acolo⁵¹ sau în alte părți: în Tălăbești⁵², Bălănești⁵³, Bunești⁵⁴, Liești⁵⁵, Căbicești⁵⁶, sate aflate în ținuturile Tecuci, Fălciu și Vaslui. A murit după 1691⁵⁷, trăind vreo 85–90 de ani⁵⁸.

Din căsătoria sa cu o Maria⁵⁹, a avut o fiică, Aftenia⁶⁰, căreia i-a rămas toată

⁴⁰ N. Iorga, *Neamul...*, p. 190, 194–195; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 29, 33, 42; **BCIR**, IV, p. 204–205; Gh. Ghibănescu, *Surete...*, V, p. 45, 49.

⁴¹ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20.

⁴² *Moldova în epoca feudalismului*, V, Chișinău, 1987, p. 175.

⁴³ Acesta a fost considerat, în mod greșit, drept fiu al lui Pavel Agarici și nu frate al său. Confuzia aceasta, pe care o aflăm în „schița” de la 1783, se datorează faptului că ocinile lui Andonie, din satul Părtănoși, țin. Vasluiului, au fost moștenite de către nepotul său, Marcu (cf. I. Antonovici, *Documente bărlădene*, III, 1915, p. 234, nr. CCXCIII).

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 22.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁷ Vezi *supra*, nota 11.

⁴⁸ **BCIR**, IV, p. 204.

⁴⁹ C. Solomon, C. A. Stoide, *op. cit.*, II, p. 25–26; **BCIR**, IV, p. 204, 209–211; T. Codrescu, *Uricariul*, XX, p. 187–188.

⁵⁰ **BCIR**, IV, p. 209.

⁵¹ *Ibidem*, p. 204, 209; CDM, III, p. 262, nr. 1185.

⁵² C. Solomon, C. A. Stoide, *Documente tecucene*, II, p. 25–26.

⁵³ T. Codrescu, *Uricariul*, XX, p. 187–188.

⁵⁴ CDM, III, p. 262, nr. 1185.

⁵⁵ **BCIR**, IV, p. 204; *Creșterea colecțiilor*, No. XXXI–XLIII (1920–1932), București, 1936, p. 63 și „Teodor Codrescu”, an V, no. 1, 1935, p. 9.

⁵⁶ CDM, IV, p. 363, nr. 1634.

⁵⁷ În acest an, pentru ultima dată, era pomenit, fiind încă în viață (cf. **BCIR**, IV, p. 204).

⁵⁸ Vezi *supra*, notele 11 și 47.

⁵⁹ CDM, IV, p. 363, nr. 1634.

⁶⁰ Aftenia nu era fiica lui Erimiia Agarici, așa cum apare la „schița” de la 1783 (cf. P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20), ci nepoata acestuia.

⁶¹ P. Păltănea, *Note...*, p. 642.

averea părinților, primind o parte ca zestre⁶¹, iar restul după moartea acestora.

Aftenia, născută, probabil, prin anii 1620-1625, s-a măritat, înainte de 1641⁶², cu vătaful Petre Golăe⁶³, „de la spătariul Postolachi“ (Apostol Mălescu?)⁶⁴, ajuns, la bătrânețe, între 1687⁶⁵ și 1708⁶⁶, vornic de poartă⁶⁷. Aftenia și Golăe și-au rotunjit și ei averea prin achiziții în satele unde aveau deja proprietăți (Folești, Liești, Popești, Budești, Căbicești, Tălăbești, Bălănești)⁶⁸ și în moșiile Șurdești⁶⁹, Ivănițești⁷⁰ și Părtănoși⁷¹. Au avut numeroase probleme, ei și copiii lor, determinate de stăpânirea, îndreptățită sau nu, a unora dintre aceste moșii. De pildă, pentru moșia Părtănoșii, s-au judecat vreme de șase decenii (între anii 1682 și 1741) cu Nacul de la vistierie și cu feciorul acestuia, Ion⁷².

Golăe a murit înainte de 1709, an în care jupâneasa lui, Aftenia, îi dăruia lui Ștefan Luca treti logofăt „părți din dreptele ei ocini. la Bălănești și Țepeni, pentru mult folos și bine ce a cunoscut de la dumnealui“⁷³. Bătrână fiind, „ajungând-o nevoia“⁷⁴, ea și-a vândut și a dăruit moșii din Căbicești, Bunești și Budești Episcopiei Hușilor și lui Radu vtori paharnic⁷⁵. Mai trăia încă prin anii 1710–1718, stăpânind, împreună cu copiii, unele din vechile sale proprietăți⁷⁶.

⁶² C. Solomon, C. A. Stoide, *op. cit.*, II, p. 16–17.

⁶³ *Ibidem*; cele mai multe dintre documentele pe care le-am consultat menționează doar numele său de familie. Un singur act, târziu însă (din 10 februarie 1807), amintește numele său de botez, Petre (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 173, nr. 131). P. Dimitriu scria, neindicând însă izvoarele folosite, că Aftenia ar fi fost căsătorită cu Palade Golăe (*op. cit.*, p. 31). Pe acesta din urmă, așa cum se va vedea mai jos, toate documentele îl prezintă drept *fiu* și nu *soț* al Afteniei. Despre părinții vătafului Golăe nu avem, din păcate, informații. Știm doar că era nepot al unui anume Goescul (cf. C. Solomon, C. A. Stoide, *op. cit.*, I, p. 41–42, nr. LXXXIII) și că avea unele proprietăți la Golăești (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 173, nr. 131), satul în care, în veacul XV, avea moșie Golăi de la Rebricea (cf. DRH, A, III, p. 41).

⁶⁴ BCIR, IV, p. 205.

⁶⁵ C. Solomon, C. A. Stoide, *op. cit.*, I, p. 41, nr. LXXXII.

⁶⁶ Gh. Ghibănescu, *Surte....* VIII, p. 10.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ TC, an V, no. 1, 1935, p. 9; *Creșterea colecțiilor, loc. cit.* BCIR, IV, p. 205; C. Solomon, C. A. Stoide, *op. cit.*, II, p. 16–17, 25–27; Gh. Ghibănescu, *Surte....* V, p. 45, 49; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 34–35.

⁶⁹ Gh. Ghibănescu, *Surte....* V, p. 49.

⁷⁰ *Ibidem*, VIII, p. 10.

⁷¹ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, III, p. 223, nr. CCLXXI; p. 225, nr. CCLXXVI.

⁷² *Ibidem*, p. 233–236, 238, 243–245.

⁷³ T. Codrescu, *Uricariul*, XX, p. 187–189.

⁷⁴ Gh. Ghibănescu, *Surte....* III, p. 5.

⁷⁵ *Ibidem*, VIII, p. 5; CDM, IV, p. 363, nr. 1634; P. Păltănea, *op. cit.*, p. 642.

⁷⁶ TC, *loc. cit.*; P. Păltănea, *loc. cit.*

A avut șase copii: Paraschiva, Anușca, Pălade, Angheluță, Vasilie și Neculai⁷⁷.

Una dintre cele două fete a fost căsătorită cu Ion armașul⁷⁸. Paraschiva a avut o fată, Ioana, măritată cu Gavril Burgheluș⁷⁹, fiica lor purtând numele de Irodia⁸⁰. Aceasta din urmă, căsătorită Rășcanu, a fost mama a doi copii: un băiat, Grigoraș Rășcanu, și o fată, căsătorită cu un anume Simion Munteanu, proprietari în moșiile părintești la începutul veacului XIX⁸¹.

Anușca a avut și ea o fată, Irina, mamă a doi băieți, Neculai și Ioniță⁸².

Acești copii și nepoți ai Afteniei și-au vândut, în cele din urmă, între anii 1710 și 1807, bruma de moșii pe care le mai aveau de la părinți⁸³. Nu de puține ori, au fost nevoiți să se judece pentru moștenirea lor⁸⁴, fapt care nu a rămas fără urmări, descendenții lor sărăcind și intrând în anonimat.

Cei mai numeroși reprezentanți ai familiei Agarici îl au, însă, ca ascendent pe Chirilă. După cum am arătat mai sus⁸⁵, dintre copiii săi poate fi identificat doar **Strătulat**⁸⁶. Ca și tatăl său, el a cumpărat, între 1675 și 1708, moșii mai ales de la rude, întinzându-și stăpânirea în satele din jurul Popeștilor (Folești, Liești, Cășoteni, Curteni și Budești), acolo unde îi vom găsi, mai târziu, și pe numeroșii săi urmași⁸⁷. A procedat la fel ca rudele sale, vânzând sau dăruind Episcopiei Hușilor câteva proprietăți (1693–1709). La o vârstă relativ înaintată, Strătulat a îmbrățișat o carieră eclesiastică: diacon și ierodiacon (prin 1693–1705)⁸⁹, Strătulat

⁷⁷ Primii cinci sunt cunoscuți dintr-un număr destul de mare de documente (vezi mai jos, notele 78–84), iar ultimul doar din „șchița” de la 1783 (cf. P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20).

⁷⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 207, 209.

⁷⁹ **BCIR**, IV, p.209–211.

⁸⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 173, nr. 131.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² **BCIR**, IV, p.210–211

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Cele mai multe procese le-au susținut, decenii în șir, mai ales Pălade și Angheluță Golăe, nepregetând chiar să încalce hotărârile domniei (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 207–209; I. Antonovici, *op. cit.*, III, p. 233–236, 243–244; P. Păltănea, *loc. cit.*

⁸⁵ Vezi *supra*.

⁸⁶ Acesta nu este una și aceeași persoană cu Strătulat din Oltenesci, așa cum credea P. Dimitriu (*op. cit.*, p. 28), Strătulat neavând moșii în acel sat.

⁸⁷ N. Iorga, *Neamul...*, p. 190, 193–195; **BCIR**, IV, p. 208; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 31–32, 43; **CDM**, V, p. 213–214, nr. 800, 801.

⁸⁸ B. Petriceicu-Hasdeu, *loc. cit.*; Melchisedec, *op. cit.*, p. 37, 155, 170; **CDM**, IV, p. 357, nr. 1599; p.435, nr. 1972.

⁸⁹ N. Iorga, *Neamul...*, p. 194–195; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 33, 42; **CDM**, IV, p. 357, nr. 1599; vol. V, p. 109, nr. 420.

⁹⁰ B. Petriceicu-Hasdeu, *loc. cit.*; Melchisedec, *op. cit.*, p. 170; **CDM**, IV, p. 435, nr. 1972 (document datat greșit de către editori); V, p. 205, nr. 776; p. 206–207, nr. 778.

⁹¹ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 20, 22, 34.

a ajuns, în cele din urmă, preot⁹⁰. A avut mai mulți copii: Grigoraș, Neculai, Ion, Acsania, Irina, Todosia⁹¹.

Neculai și fiul său Ioniță, **Acsania** și **Todosia** (căsătorită Dărdală) apar doar în „schița” de la 1783⁹². **Irina** și feciorul ei, Antohi Grosu, sunt amintiți în câteva documente târzii, de la începutul veacului XIX⁹³.

Ion, armaș și mare agă (1707–1746)⁹⁴, a deținut și el câteva proprietăți⁹⁵, însă a sărăcit treptat, devenind „un om mai scăpat” și, din invidie, l-a dat în judecată pe fratele său Grigoraș, pentru ca acesta „să-i facă și lui parte la moara din satul Oțeleni”⁹⁶. A avut un băiat, preotul Neculai⁹⁷, cunoscut doar din „schița” lui Dumitrașco logofăt.

Fratele său, **Grigoraș Agarici**, a reușit să pătrundă și el în rândurile boierimii. Călăraș de Țarigrad (1738–1740)⁹⁸ și vornic de poartă (1743–1760), Grigoraș a participat la hotărnicirea a numeroase moșii⁹⁹. A stăpânit și el ocini în satele familiei sale, unele dintre acestea fiindu-i lui de moștenire de la părinți¹⁰⁰ sau de cumpărătură și danie de la rude, în moșiile Orzești, Târzii¹⁰¹, Oltenesți¹⁰² și Oțeleni¹⁰³.

Din căsătoria cu Anița, fiica Mariei Trohin¹⁰⁴ și a lui Manta Burghilea¹⁰⁵,

⁹² *Ibidem*.

⁹³ DJ Iași AN, Doc., P. 433/223, 237, 238, 264.

⁹⁴ **BCIR**, IV, p. 208; Gh. Ghibănescu, *Surete...*, VII, p. 170. Vezi și „schița” din 1783 și documentul dat de Scarlat Alexandru Calimah lui Ștefan Agarici, strănepotul lui Ion Agarici (cf. P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 36–37).

⁹⁵ Gh. Ghibănescu, *Surete...*, VII, p. 170.

⁹⁶ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 36–37.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 20. În „schița” întocmită de Ștefan Agarici (*ibidem*, p. 22) este menționată o fiică a lui Ion Agarici, Chira, însă dintr-un document datat 2 iulie 1812, aflăm că această fată era fiica lui Grigoraș, fratele lui Ion Agarici (cf. Gh. Ghibănescu, *Surete...*, X, p. 138–139).

⁹⁸ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 43–44; N. Iorga, *Neamul...*, p. 195.

⁹⁹ D. Dan, *Măndstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 201; Gh. Ghibănescu, *Documente*, în IN, II, 1922, p. 275, 279; idem, *Surete...*, VII, p. 124, 154–155; XVII, p. 32, 37, 130; Melchisedec, *op. cit.*, p. 51, 234, 239, 245–247, 256, 264, 267; Arhivele Naționale, Ep. Huși, LXX/40; **BCIR**, IV, p. 201; B. Petriceicu-Hasdeu, *loc. cit.*; *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente. 1393–1848*, București, DGAS, 1983, p. 270, nr. 821, 825; p. 357, nr. 1134; p. 380, nr. 1146; N. Iorga, *Neamul...*, p. 195; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 36.

¹⁰⁰ **BCIR**, IV, p. 208; Arhivele Naționale, Ep. Huși, LXX/40; Gh. Ghibănescu, *Surete...*, X, p. 138–139; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 34–35, 43–44; N. Iorga, *Neamul...*, p. 191, 195.

¹⁰¹ Gh. Ghibănescu, *Surete...*, XXIV, p. 24–25; N. Iorga, *Neamul...*, p. 190, 195; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 35–36, 44.

¹⁰² Gh. Ghibănescu, *Surete...*, VII, p. 170.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 91; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 36.

¹⁰⁴ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 38.

¹⁰⁵ N. Iorga, *Neamul...*, p. 190, 195.

¹⁰⁶ A se vedea „schița” lui Ștefan Agarici (cf. P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 44) și un document din anul 1812, publicat de Gh. Ghibănescu (*Surete...*, X, p. 138–139).

s-au născut mai mulți copii: Constantin, Angheluță, Lupu, Neculai, Chira și Safta¹⁰⁶.

Angheluță Agarici a moștenit ocini în mai multe sate (Curteni, Părtănoși, Cășoteni)¹⁰⁷ și în Bârlad (1774)¹⁰⁸. Soția sa, Catrina, fiica lui Antonie Mogâldca, egumenul mănăstirii Florești, i-a adus ca zestre pământ în satele Vârtoapele¹⁰⁹, Cârlești și Golăești¹¹⁰. Catrina se afla la cea de-a doua căsătorie, după ce fusese măritată cu clucerul Iordache Romașco¹¹¹. Pentru moștenirea părintească, soția lui Angheluță a intrat în conflict cu egumenul care a succedat tatălui său la mănăstirea Florești, reușind, în cele din urmă, să aibă câștig de cauză¹¹². A avut doi copii: Ioniță¹¹³ și Vasile¹¹⁴. Paraschiva, fiica lui Vasile, a fost căsătorită cu Manolachi Boul baș bulucbaș¹¹⁵.

Chira a lăsat în urma ei patru copii (Iordache, Maria, Smaranda, Zenaida), având și doi nepoți (Lupu și Catrina) de la fiul ei, Iordachi¹¹⁶. Fiul Saftai s-a numit Apostu, având și el un băiat, Ioniță¹¹⁷. Lupu, fratele Saftai, a lăsat trei urmași: Gavril, Chira și Safta¹¹⁸.

Despre Constantin sau Costachi se știu ceva mai multe¹¹⁹. Mazil la Cășoteni (în 1765)¹²⁰, jumătate de veac mai târziu, la bătrânețe, Constantin era logofăt la isprăvnicia ținutului Fălciu (în 1815)¹²¹. În același an, împreună cu târgoveții din Huși, a cumpărat un loc din târg de la Profira Dimachi¹²². Constantin Sion scria că el s-a ridicat la boierie în vremea domnului Ioan Sturdza¹²³.

¹⁰⁷ Gh. Ghibănescu, *Surete....*, X, p. 138–139; N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 67; DJ Iași AN, Doc., P. 230/56; I. Antonovici, *Documente bărlădene*, III, p. 247.

¹⁰⁸ *Ibidem*, I, p. 48.

¹⁰⁹ Idem, *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova*, București, 1916, p. 129, nr. XI.

¹¹⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 168, nr. 109.

¹¹¹ I. Antonovici, *Mănăstirea....*, p. XLII.

¹¹² A se vedea, referitor la această problemă, documentele publicate de I. Antonovici (*Mănăstirea....*, p. 17–19, 129, 23–24) și N. Iorga, (*Studii și documente*, XVI, p. 64–65, nr. 20; p. 67, nr. 29).

¹¹³ DJ Iași AN, Doc. P. 130/8.

¹¹⁴ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 13.

¹¹⁵ I. Antonovici, *Mănăstirea....*, p. 17–19; Gh. Ghibănescu, *Surete....*, X, p. 138–139.

¹¹⁶ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 38.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, II, p. 125.

¹²⁰ DJ Iași AN, Doc. P. 230/56.

¹²¹ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, I, p. 92; IV, p. 266.

¹²² *Ibidem*, II, p. 353.

¹²³ C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 18.

Fiul său, Ion¹²⁴, fost primar al Romanului și deputat în Parlamentul României, a lăsat, în 1897, Academiei Române, prin testament, moșia ipotecată de la Moara Grecilor, la 10 km de Vaslui, pentru întreținerea unei școli de agricultură¹²⁵.

Fratele lui Costachi, Neculai¹²⁶, trăitor prin anii 1740-1800, a fost căsătorit cu Todosia, fiica lui Grigoraș Bosie, de la care a primit pământuri în Benești¹²⁷. Într-una din jalbele sale către domnie, se jăluia că are dreptul de a „clironomisi“ pe soacră-sa, „ce-au fost soră cu Matei Bantâș negușitorul“, aceasta întrucât avea doi copii clironomi¹²⁸. Urmași a avut și el în număr mare: Gheorghe, Anița, Toderășco, Anușca, Lupu, Catrina, Ileana și Ștefan¹²⁹. De la copii, a avut nu mai puțin de 24 de nepoți: Maria, Dinu (copiii lui Gheorghe), Maria, Catrina (copiii Aniței), Mihalcea, Gheorghe (copiii lui Toderășco), Neculai, Catrina, Gheorghe (copiii Anușcăi), Dumitru, Maria, Casandra (copiii Catrinei), Ioana, Vasile, Pavel, Gheorghe (copiii lui Lupu), Iordache, Vasile, Iancu, Lefter, Dumitrache, Ion, Matei și Marin (copiii lui Ștefan)¹³⁰.

Ștefan și Lupu, feciorii lui Neculai, au obținut în 1801, de la Constantin vodă Ipsilanti, carte prin care au fost așezați cu dările la „rânduiala mazărilor“¹³¹. În 1815, ei au depus o plângere împotriva lui Vasile și Gheorghe Vasiliu, care, stabiliți la Budești în 1808, puseseră stăpânire și pe ocinile răzeșilor din Popești, „ba, pentru a-i face pe răzăși să-și ia lumea în cap, i-au prigonit, luând bunăoară, lui Ștefan Agarici, vinul ce-l avea de vânzare la orânda obștească, fără a i-l plăti“¹³². În 1827, răzeșii au fost repuși în drepturi, însă această situație nu a durat mult, deoarece între ei s-a amestecat un neam răzășesc pe care postelnicul Ștefan Agarici îl numea „acolisătoriu“, neamul Bălăneștilor. Vasile Bălănescu a ajuns în posesia unui însemnat număr de acte, pe care le-a vândut uzurpatorilor din Budești și „răzășii au rămas dezarmați“. Ștefan Agarici nu s-a lăsat, a scos copii de pe actele de proprietate, însă a murit otrăvit la Iași, fiind înmormântat la biserica „Sf. Andrei“¹³³.

¹²⁴ Referitor la ascendența lui I. C. Agarici, părerile lui P. Dimitriu sunt contradictorii, considerându-l, uneori, fiu al lui Costachi (*op. cit.*, p. 39), iar alteori, fiu al lui Neculai, fratele acestuia (*op. cit.*, p. 45).

¹²⁵ I. Bianu, *Pomenirea donatorilor Academiei Române*, în „Academia Română. Anale“, tom XLII (1921–1922), București, 1923, p. 155. Vezi și IN, 1923, p. 240; P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 39; N. Iorga, *Neamul...*, p. 139.

¹²⁶ Numeroase acte îl pomenesc ca martor, între 1773 și 1784 (cf. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, V/2, Iași, 1923, p. 48; *Surte...*, XXV, p. 76–77, 95–97; vol. VII, p. 150–156).

¹²⁷ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 45.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 36.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 38.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, p. 36, 44; N. Iorga, *Neamul...*, p. 191, 196.

¹³² *Ibidem*, p. 37.

¹³³ *Ibidem*.

După moartea sa, cauza răzășilor nu a mai putut fi susținută în Popești și noii proprietari și-au rotunjit averea, distrugând satul, după 1861¹³⁴ și protejând câteva case ale neamului Bălănesc, care-i servise¹³⁵.

O situație asemănătoare întâlnim și în satul vecin, Curteni. Acolo, însă, a revendicat drept de proprietate clucerul Ion Mardare, și pe bună dreptate. În urma dovezilor prezentate de ambele părți, în anii 1833-1834, s-a ajuns la o înțelegere între săteni și clucerul mai sus amintit¹³⁶. După moartea acestuia din urmă, întâmplată în anul 1841, Dumitru, fiul său, a redeschis procesul și, în urma unei hotărâri arbitrare a Judecătoriei ținutului Fălciu, a „rășluit“ o parte din moșiile Agariceștilor¹³⁷. Răzășii au înaintat jalbe domniei, au mers la rudele lor din Ciuciuleni Basarabiei¹³⁸ pentru a aduna mărturii necesare redeschiderii procesului, și-au amanetat moșia și forța de muncă pentru a face rost de bani (1849)¹³⁹ și au reușit, în cele din urmă, să-și primească înapoi pământul¹⁴⁰. Drept mărturie a acestor neînțelegeri stau și două scrisori trimise comisului Dimitrie Mardare de către preotul Toma Vasiliu din Ciuciuleni: „...cu răzășii dumitale, Gavril și Nicolai (Agarici), mai bini di doo luni m-am muncit mai tari dicât cu niști lupi grei [...] Adivăru vă spun, căci Gavril și Nicolai au eșit din Basarabia numai plângându...“¹⁴¹; „... Dumitru, crăză-mă, că eu m-am atins di păcati în predmetul acesta, pentru dumneata...“¹⁴².

Dintre fiii lui Ștefan, cel mai cunoscut a fost polcovnicul Dumitrachi, trăitor în anii 1808-1885¹⁴³. În 1846, el a obținut de la Mihail Sturdza recunoașterea sa în „rânduiala celorlalte neamuri și apăratură despre toate dările către vistieria țării, folosindu-să, în sfârșit, de toate drepturile legiuite celor de asămenea lui“, arătând mărturia Divanului din anul 1773, conform căreia „curgirea niamului său este din veliții boieri ai Moldovei“¹⁴⁴.

¹³⁴ Acesta este ultimul an în care satul Popeștii mai este menționat în catagrafii (cf. *Tezaurul toponimic al României*. Moldova, I, Partea a 2-a București, 1992, p. 931, sub voce).

¹³⁵ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 38.

¹³⁶ DJ Iași AN, Doc., P. 433/301.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ *Ibidem*, P. 433/265, 266.

¹³⁹ *Ibidem*, P. 433/292.

¹⁴⁰ *Ibidem*, P. 433/325.

¹⁴¹ *Ibidem*, P. 433/265.

¹⁴² *Ibidem*, P. 433/266.

¹⁴³ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 1.

¹⁴⁴ N. Iorga, *Neamul...*, p. 191, 196.

A fost stăpân la Curteni, susținând numeroase procese. împreună cu frații săi, Matei și Lefterache, și-a mărit stăpânirea în acest sat, efectuând, în 1856, un schimb avantajos cu Dimitrie Castroean¹⁴⁵. Dumitrachi a fost și păstrătorul grijului al actelor moștenite de la înaintași¹⁴⁶.

Agariceștii mai trăiesc, în număr destul de mare, și astăzi. Din păcate, doar d-l dr. Victor Dimitriu, fiul învățătorului pomenit de mai multe ori pe parcursul acestei lucrări, ne-a oferit ajutorul pentru a elabora această scurtă prezentare a neamului al cărui urmaș este. Sperăm ca, văzând această lucrare¹⁴⁷, și alți membri ai familiei își vor manifesta interesul și vor accepta să ne comunice informații și documente relative la ascendenții lor.

¹⁴⁵ P. Dimitriu, *op. cit.*, p. 38.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ Din păcate, materialul documentar insuficient, pe care l-am avut la dispoziție, nu ne-a permis întocmirea unei spițe genealogice cuprinzătoare. Multe persoane, al căror nume trebuia înscris acolo, am fost nevoiți să le omitem. Chiar și Agariceștii basarabeni (despre care avem câteva informații, grație ajutorului oferit de d-l Silviu Tabac, căruia îi mulțumim și pe această cale), nu-și află locul în spița prezentată în anexa la această lucrare. Viitoare cercetări, cu mult mai rodnice decât acestea, ne vor permite, poate, să revizuim acest studiu.

NOTE DESPRE ADĂMEȘTII DIN ȚINUTUL COVURLUI (GALAȚI)

Numele *Adam*, luat prin taina botezului, a fost întrebuințat cu mult înainte de prima atestare documentară, 27 iulie 1574, când Adam diacul scria hrisoave la Iași¹. Numele a avut o circulație restrânsă². Prezent, mai întâi, în nordul și centrul Moldovei, va fi folosit și în centrul țării, pe la începutul secolului XVII. În această vreme, trăia în ținutul Covurlui un Adam căpitan, care, pe la începutul domniei lui Vasile Lupu, cumpără de la Drac Celebi, fiul influentului boier Curt Celebi, satul Măcișeni (com. Corni, jud. Galați)³.

Ne-am oprit asupra acestui *Adam căpitan*, numit uneori (ca la 20 februarie 1651⁴), Adam Moviliță, pentru că aparține unei spițe de răzeși care au reușit nu numai să dobândească și ranguri boierești din „clasa a doua și a treia“, după împărțeala lui Dimitrie Cantemir, dar și să ctitorească o mănăstire, Mănăstirea Adam (jud. Galați), unică în zonă la mijlocul secolului XVII și pe care au înzestrat-o cu multe moșii. Ne-a mai reținut atenția și dăinuirea în timp a acestui neam, continuat, de la începutul secolului XIX, prin familia „Stamatinilor, curgători din familia Adamască“⁵. Au fost, în realitate, două neamuri diferite, care se înrudesc, de pe la mijlocul secolului XVII, prin fetele lui Cârstea Ghenovici, mare vornic, Anghelina și Schiva. Nu vom insista acum și asupra Stamatineștilor, neam din care coboară și distinsul istoric Sergiu Iosipescu.

Referitor la originile acestui neam, paharnicul Constantin Sion, înrudit, prin soție – Eufrosina, fata lui Toma Stamatina – cu Adămeștii, pe care îi considera Movilești, a susținut că „drepti Movilești sunt numai Stamatineștii și acești

¹ DIR, A, XVI/3, p. 40–41, nr. 54.

² B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, București, 1887, p. 246.

³ Constantin I. Andreescu, *Documentele satului Măcișeni*, în AR, X, 1945–1946, p. 236. Documentele publicate aici, ca și altele, rămase inedite, au fost dăruite lui Constantin Gane de către Elena Emandi. Le-a păstrat până în 1945, când le-a donat *Fundației Culturale „Mihail Kogălniceanu“* – C. Gane, *Rădăcini*, București, 1947, p. 7; Ștefan S. Gorovei, *Constantin Gane*, în ArhGen, III (VIII), 1996, 3–4, p. 27–30.

⁴ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 234–235.

⁵ ASG, CAG, secția a II-a, 1865, dos. 8, f. 258v. Precizare într-un document din 8 iulie 1818, regist inclus într-un opis al documentelor moșiei Gornești (com. Smulți, jud. Galați) întocmit la 15 februarie 1867.

Stamatinești sunt, în adevăr, în linie bărbătească, coborâtori din strălucita odinioară și veche familie Movilească⁶. Constantin Gane afirmă și el, în romanul *Rădăcini*, publicat în 1947, că Adam Moviliță coboară „din feciorii mai săraci ai neamului” domnesc și de aceea „și-au zis Moviliță”⁷. Ștefan S. Gorovei, mai reținut față de o asemenea opinie, admite, totuși, că „s-ar putea să avem de-a face cu o ramură desprinsă mai din vechime din trunchiul Movileștilor”⁸. Ne îngăduim, în replică, să atragem atenția că Adam Moviliță nu a stăpânit, prin moștenire, nici o moșie de-a Movileștilor domnitori. Cât privește patronimicul *Movilă* sau *Moviliță*, este dovedită folosirea lui de către răzeși de pe la sfârșitul secolului XVI și începutul celui următor⁹. Neamul Adămeștilor din ținutul Covurlui nu coboară nici din Adam Luca, nepotul pârcălabului de Chișinău, Luca, și tatăl lui Vasile Adam, cu proprietăți în ținutul Fălciu, cum a pretins Gh. Ghibănescu¹⁰.

Documentele cercetate ne îndreptătesc să presupunem că locul de origine al lui Adam căpitanul s-a aflat în vecinătatea satului Măcișeni, din a cărui obște răzăsească nu a făcut parte, pentru că nu-l găsim amintit printre răzeșii care vând acest sat, la 17 ianuarie 1628, lui Curt Celebi¹¹. Dintr-o mărturie scrisă la 6 iunie 1724, aflăm că Ioniță Movilă, călugărit Iorest, nepotul lui Adam căpitan, a stăpânit părți din satul Dimăceni rămas de la „moșul său Crăstea vornic”¹², adică de la marele vornic Cârstea Ghenovici, mort înainte de 2 august 1616¹³. Descendența s-a

⁶ Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei*, ed. Rodica Rotaru, note de Ștefan S. Gorovei. București, 1973, p. 162. Comentând afirmația lui C. Sion, I. Tanoviceanu credea că „Movileștii și-au schimbat numele mai întâi în Adam și în urmă iar și l-au schimbat în Stamatini și Șerban” (*Studiu asupra Arhondologiei paharnicului Costache Sion*, în „Arhiva”, IV, 1893, p. 42).

⁷ C. Gane, *Rădăcini*, p. 40. Ispisocul din 1573, amintit de autor, prin care s-ar dovedi că bunicul căpitanului Adam era înrudit cu Movileștii (*ibidem*), nu l-am regăsit.

⁸ C. Sion, *Arhondologia*, p. 162.

⁹ Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de persoane*, ed. I. Caproșu. București, 1995, p. 473.

¹⁰ Gh. Ghibănescu, *Familia Greceanu*, în IN, IX, 1931, p. 194.

¹¹ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 228–229. O traducere făcută de Evloghie dascălul, la 17 noiembrie 1785, la ASB, A.N., MMDCCLXXVI/77, nr. 1. Afirmațiile lui Adam căpitanul,

consemnate de C. Gane, că bunicul lui, Ilie Moviliță, ar avea drepturi „de răzăsie în Măcișeni, în Cleni și Bujoreni după moșii mei Movilești” (*Rădăcini*, p. 31, 39) nu se regăsesc în documentele acestor moșii. Impresia lui Marcel Lutic că Adămeștii s-ar fi înrudit cu neamul „popei Filip”, amintit în hrisovul din 18 octombrie 1491, este falsă (*Ascendența lui Nicu și Constantin Gane – o ipoteză*, în „Dacia Literară”, VII, 1997, 3, p. 6), pentru că invocarea acestuia în mărturia sfatului din 1 februarie 1695 (C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 248–249) nu a fost făcută de Costea Adam, ci de răzeșii vânzători. Într-un document de mai târziu, 25 august 1748, se amintește „fundul” pă râului Mândra (la nordul satului Măndrești, com. Valea Mărului, jud. Galați) „unde au fost casa lui Adam”. Nu se știe însă la ce dată au fost construite acestea (ASB, *Doc. ist.*, CXC/6; TC, IV, 1935, p. 41).

¹² ASB, *M-rea Adam*, IV/77, nr. 13. Satul Dimăceni, Dămăceni, numit și Vadul Roșca, a dispărut. A fost pe teritoriul satelor Vulturul (jud. Vrancea) și Bucești (com. Ivăști, jud. Galați). Vezi și N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 21. Pentru depistarea unor documente din fondul *Mănăstirea Adam*, ne-am folosit și de CDM, I–V.

¹³ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XII–XVII*, București, 1971, p. 299–300.

făcut prin bunica lui Ioniță-Iorest, Tofana, soția căpitanului Adam, fiica Schivei, fata lui Cârstea, căsătorită cu Dabija Nădăbaico, mare paharnic¹⁴.

Nu se știe nici când a intrat Adam în slujba „căpitaniei“. Interesul lui pentru satul Măcișeni, din ținutul Covurlui, ne îndeamnă să credem că slujba o îndeplinea în acest ținut¹⁵ din vremea uneia din cele două domnii ale lui Alexandru Iliaș (10 septembrie 1620 – octombrie 1621; după 5 noiembrie 1631 – martie 1633), care l-a miluit cu niște sălașe de ȝigani robi, pentru poruncile domnești îndeplinite¹⁶.

Din veniturile slujbei și ale moșiei ce o avea, a reușit să-și încropească o bună stare materială, căci la începutul domniei lui Vasile Lupu, după omorarea la Constantinopol a influentului boier grec Curt Celebi (decembrie 1635)¹⁷, cumpără de la fiul acestuia, Drac Celebi, satul Măcișeni¹⁸ cu o parte din Pârlești¹⁹, plătind cinci cai buni. Nu a avut liniște în stăpânire, căci s-au sculat o ȝiitoare a lui Curt Celebi, Zamfira, care l-a „pârât la Vasile vodă“ Lupu, reușind să-i ia „acel sat și i-au răsăpit și casele“²⁰. Se pare că nu s-a mai judecat cu aceasta, dar după ce Baba Celebi, cel de-al doilea fiu al lui Curt, va recăpăta satul, printr-o nouă judecată domnească, căpitanul Adam Moviliță se grăbește să-l cumpere, la 20 februarie 1651, împreună cu partea din Pârlești, plătind 168 de galbeni. Vânzătorul nemaiaivând „dresele“ de cumpărătură pe care le primise de la Curt Celebi, marele logofăt Gavrilă Costache și alți mari boieri adevăresc că acestea „au pierit când au bătut tătarii și cazacii țara noastră și au ars întreg târgul Iașilor“²¹. Nenorocirea aceasta s-a întâmplat în anul 1650, când Vasile Lupu refuză să accepte căsătoria domniței Ruxanda cu Timuș Hmielnițki: „A ars atunci tot orașul – povestește Miron Costin – unde și unde au rămas câte o dugheniță. Curtea cea domnească, casele boierilor și tot orașul într-o mică de ceas cenușe au stătut“²².

¹⁴ Sever Zotta, *Despre neamul Cantemireștilor*, Iași, 1931, p. 15.

¹⁵ Pentru obligațiile căpitanilor de ținut, vezi N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, București, 1968, p. 246–260; N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, București, 1971, p. 314–316.

¹⁶ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 252; C. Gane (*op. cit.*, p. 40) a susținut că Adam căpitanul ar fi primit această șatră de ȝigani prin 1626.

¹⁷ N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, VI, București, 1940, p. 69.

¹⁸ Satul Măcișeni este atestat în documente la 8 martie 1513 (M. Costăchescu, *Un document de la Bogdan voievod din 7021 (1513) martie 8*, în *AR*, X, p. 195–196; *DIR*, A, XVI/1, p. 67–68 nr. 82), dar el exista și în vremea lui Ștefan cel Mare, căci într-un alt hrisov dat de Miron Barnovschi, pentru cumpărătura lui Curt Celebi, se amintește un uric de la „Ștefan voievod“ (*DRH*, A, XIX, p. 356 nr. 268).

¹⁹ Satul a dispărut. A fost la nord-vest de Măcișeni, unde este acum Dealul Pârlești (com. Smulți, jud. Galați).

²⁰ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 236. Într-un alt hrisov domnesc, din 30 iunie 1662 (*ibidem*, p. 240–242), se arată că Adam căpitanul a cumpărat de la răzeși numai o jumătate de sat, după ce aceștia îl răscumpăraseră de la Drac Celebi. Într-alte documente, „ȝiitoarea“ este Ilinca, fata Zamferei (*ibidem*, p. 237, 241).

²¹ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 233–235; *ASB*, A.N., MMDCCCLXXVI/77, nr. 4; *ibidem*, *M-rea Adam*, V/44, nr. 5. Hrisovul din 15 februarie 1652 (*ibidem*, V/44, nr. 6, regist) este de fapt cel emis în 1651. C. Gane (*Rădăcini*, p. 61) a inversat ordinea proceselor.

²² Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București 1958, p. 133.

Cumpărarea din nou a satului Măcișeni nu i-a micșorat veniturile, căci foarte curând, probabil în vară, se hotărăște să ctitorească o mănăstire cu hramul Adormirea Maicii Domnului, în codrul Ghenghii (satul Adam, com. Drăgușeni, jud. Galați). A fost sfințită la 14 octombrie 1652²³. În anii următori, se va preocupa de cumpărarea, în împrejurimi, a unor hlize răzășești. La 24 iulie 1659, Ignat, feciorul lui Stroe din Bălțăței, îi vinde un „bătrân“ din Cernătești²⁴. În condiții pe care nu le cunoaștem, a devenit stăpân și pe părți din două sate vecine Măcișenilor: Gornești și Cleni²⁵. Cele din satul Curmezișeni, ținutul Tecuci, le-a dat, mai târziu, zestre, fiicei Rainca²⁶.

La puțină vreme după 1628, s-a căsătorit cu Tofana, fiica lui Dabija mare paharnic, fiul lui Nădăbaico vornic, și a Schivei, fata marelui vornic Cârstea Ghenovici²⁷. Căsătoria mai este amintită într-o mărturie din 1 februarie 1695 a sfatului domnesc pentru satele stăpânite de feciorii lui Adam căpitanul, menționându-se totodată, și niște „șarbi robi“ ce-au fost a „Tofanii, a fetii Dabija paharnic“²⁸. Au avut cinci fii – Vasile, Dabija, Movilă, Costea, Alexandru²⁹ – și o fată, Rainca³⁰.

Adam căpitanul a murit la oarecare vreme după iulie 1659. Nu știm nici când s-au sfârșit zilele Tofanei, soția lui.

După moartea lui Adam căpitanul, satul Măcișeni s-a împărțit între feciorii lui: Vasile, Dabija, Movilă și Costea³¹. Nu știm ce a revenit fratelui Alexandru³² și surorii Rainca, măritată cu Gheorghe pitar, un boiernaș din zona ținutului Tecuci.

²³ ASB, *M-reă Adam*, II/15; B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I. p. 245–246; Paul Păltănea, *Vechi locașuri de cult și viață bisericească în sudul Moldovei până în anul 1864*, în *Monumente și izvoare creștine*, Galați, 1987, p. 224–226; Sorin Geacu, *Mănăstirea Adam*, Galați, 1998, p. 62. Au greșit C. Constantinescu-Mircești și I. Dragomirescu când au afirmat că Movilă Adam este ctitorul Mănăstirii Adam (*Marginea Țării*, în SAI, IX 1967, p. 98).

²⁴ ASB, *M-reă Adam*, I/8. La răsărit de Măcișeni au fost două sate Bălțăței: unul pe teritoriul com. Băleni, celălalt în com. Vârlezi, jud. Galați. Satul Cemătești a fost în vecinătatea satului Fundeanu, com. Drăgușeni, jud. Galați.

²⁵ Cumpărăturile sunt menționate în documentele de mai târziu (C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 254, 260). Satul Gornești a fost în com. Smulți, iar Cleni a fost în partea de sud a Măcișenilor.

²⁶ ASB, ms. nr. 573, f. 158. Satul Curmezișeni a dispărut. A fost în zona dintre com. Costache Negri și Grivița, jud. Galați.

²⁷ În răstimpul 1 septembrie 1627 – 31 august 1628, Tofana și sora ei, Anisia, vând fratelui Ghioni părțile lor de moșie (DRH, A, XIX, p. 324 nr. 240). Nu era deci căsătorită. Vezi și Sever Zotta, *Neamul Cantemireștilor*, p. 15; N. Stoicescu, *Dicționar* p. 393.

²⁸ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 253.

²⁹ Într-un document din 11 februarie 1696, Alexandru Adam este amintit alături de fratele lui, Movilă Adam.

³⁰ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 236, 244. ASB, ms. nr. 573, f. 158. Într-o socotință încheiată la 20 iulie 1690 pentru niște bani rămași de la „Adam cel bătrân“, se arată că, în afară de Vasile Adam și sora lui, mai erau încă patru frați (ASI, Doc., 405/217). Rainca este numită și Rinca într-un document scris la 8 mai 1704 (ASB, *M-reă Răchitoasa*, V/27; ms. nr. 573, f. 160v–161).

³¹ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 250, 268.

³² Pe acesta, care a împlinit și el slujba „căpitaniei“, l-am întâlnit amintit doar în două documente, din 11 februarie și 20 aprilie 1696 (ASB, *M-reă Adam*, VI/29; ASI, Doc., 428/18).

Baba Celebi, vechiul proprietar al Măcișenilor, a încercat să profite de această împrejurare ca să-și reia moșia vândută. Eustratie vodă Dabija și boierii sfatului său, aflându-se la Tecuci, la 7 decembrie 1661, au respins pâra lui Baba Celebi, întărind stăpânirea fraților Adămești³³. N-au avut decât patru luni de liniște, căci la 15 martie 1662 merg la Iași, la o nouă judecată domnească, reclamându-i pe feciorii Ilincăi, fata Țiitoarei Zamfira, care s-au amestecat „fără nici o treabă și fără lucru“, cerând satului Măcișeni cu partea Pârleștilor. Frații Adămești și-au căpătat dreptatea, primind acum și alte „direase ce s-au aflat la feciorii Ilincăi“³⁴. Nemulțumită de judecata domnească, Ilinca, împreună cu feciorii ei, și trei săteni s-au năpustit asupra Adămeștilor și „i-au scos den satu și le-au stricat casele“. Jeluindu-se pentru pagubă domnului, acesta poruncește pârcălabului de Covurlui, Pană, fost paharnic, la 15 aprilie, să meargă la fața locului și să le împlinească Adămeștilor „precum le scrie lor zapisul și casele așijderale [...] să le faci plată“³⁵. Nu știm cum a fost pedepsită Ilinca, dar sătenii i-au despăgubit cu 20 de boi și le-au refăcut casele. Pentru împăcare, răzeșii au căpătat „și o bucată de moșie, un bătrân a Pârlei“³⁶. Nu a trecut nici o lună de zile de la această învoială și Dabija Adam este nevoit să meargă, la 30 iunie, la Curtea domnească, pentru că Sava Radul și Toader Pâslarul „cu toți oamenii din Măcișeni“ cereau jumătate de sat. Domnul, care cunoștea pricina Măcișenilor de pe vremea lui Vasile Lupu, fiind față la „divanul“ din care „Țiitoarea“ Ilinca a fost scoasă „cu rușine“³⁷, hotărăște, la 30 iunie, ca „de acum înainte să fie acel sat Măcișeni cu partea Pârleștilor [...] feciorilor lui Adam dreaptă ocină și moșie“³⁸ – întăritură de care se vor bucura o bună bucată de vreme.

Vasile Adam a fost căpitan al ținutului Covurlui, cunoscut de domnii vremii sale și de marii boieri. Avea această slujbă la 2 martie 1655, când cumpără o țigancă cu un copil, plătind 18 galbeni³⁹. Dintre poruncile domnești ce i s-au încredințat, o cunoaștem pe cea din 27 septembrie 1670, când este rânduit alături de Grigorie, fost mitropolit de Niceea, și de pârcălabii de Galați, să cerceteze cum s-a făcut vânzarea unor părți din satele Dănceni și Șendreni (jud. Galați) de către

³³ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 236.

³⁴ *Ibidem*, p. 237. **ASB, A.N.**, MMDCCCLXXVI/77, nr. 6, regist; T. Codrescu, *Uricariul*, VI. 1875, p. 332–333, mențione într-o carte domnească din 29 mai 1825. Aici sfatul Pârlești este numit Gornești.

³⁵ C.I. Andreescu, *op. cit.*, 238–239. **BNR, Doc.**, XV/11 cu data falsificată: 17 august 1670 (7178). **ASB, A.N.**, MMDCCCLXXVI/77, nr. 9, tot cu data falsificată, 30 iunie 1670 (7178); *ibidem*, *M-reă Adam*, VI/44 cu același vâleat, 7178.

³⁶ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 239. **BNR, Doc.**, XV/10 cu vâleatul falsificat 7177 (1669); **ASB, A.N.**, MMDCCCLXXVI/77, nr. 8, tot cu vâleatul falsificat.

³⁷ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 237. Hrisovul domnesc conține și precizarea: „iară Ilinca, fata Samfirei, s-au aflatu că au fost Țiitoare lui Curt Celebi paharnicul“.

³⁸ C.I. Andreescu, *op. cit.*, 240–242; **BNR, Doc.**, XI/7 cu data falsificată, 7 decembrie 1666 (7175); **ASB, A.N.**, MMDCCCLXXVI/77, nr. 7, cu data falsificată, 10 decembrie 1666 (7175).

³⁹ **ASB, M-reă Adam**, VI/19.

Baba Celebi⁴⁰. S-ar putea ca în anii următori să fi trecut la căpitănia ținutului Tecuci, căci la 15 aprilie 1672 semnează, împreună cu Ursul, pârcălab de Tecuci, un zapis pentru părțile pe care le cumpărase, mai înainte, Păun vameșul în satul Trohănești (com. Barcea, jud. Galați)⁴¹, dăruite, în același an, la 5 iunie, mănăstirii Dancu din Iași. La 8 septembrie 1675 este trimis de Dumitrașcu vodă Cantacuzino „să aleagă și să stâlpească” siliștea unde este „odaia” lui Manolache (com. Vânători, jud. Galați)⁴².

Averea pârintească a rămas, o seamă de timp, sub privegherea lui Vasile, timp în care a reușit să o mai înmulțească, prin noi cumpărături. La 20 august 1676, Purcar, feciorul Drăghii Idricioaia, vinde „fiilor lui Adam” doi „bătrâni” din siliștea Fundeanul, ținutul Tutova⁴³. În vara următoare, la 18 iunie, cumpără trei părți din satul Cernătești, „care se numea Motășăști”, situat la „obârșia” pârauului Corod⁴⁴. Feciorii lui Adam aveau grijă și de ctitoria tatălui, mănăstirea Adam: prin august 1681, ei cer lui Gheorghe vodă Duca să se aleagă hotarele moșiilor mănăstirii, călcate de unii megieși. La 1 septembrie, Ion Tălăbescu, fost pârcălab, vărul cronicarului Miron Costin, primește poruncă domnească să stâlpească haturile acestor moșii⁴⁵. Cu ocazia altei cercetări hotarnice făcută de Tălăbescu, la 12 noiembrie 1686, cu privire la părțile mănăstirii din siliștile Iliești și Răspopi, i s-au arătat de către „ctitorii sfintei mănăstiri” mai multe zapise ale altor dăruitori⁴⁶.

Între cei patru frați nu a existat întotdeauna o bună înțelegere. O plângere a lui Movilă împotriva lui Dabija va fi judecată de marele logofăt Miron Costin⁴⁷. Acesta hotărăște ca Dabija, care vânduse 400 de merțe (circa 55 tone) „din pâinea fraților săi Movilă și Costea”, să restituie „din pâinea nouă” merțele vândute. Movilă se mai jelui și lui Constantin vodă Cantemir, înainte de 30 noiembrie 1689, pentru silniciile ce i le făcuseră ceilalți frați. Vasile, acum călugărit, luase, fără a le

⁴⁰ ASB, *M-rea Brazi*, XXV/15. Curt Celebi a cumpărat cele două sate în răstimpul august 1627 – 29 aprilie 1630 (ASB, *M-rea Brazi*, XXV/3,4). Baba Celebi a vândut înainte de 19 ianuarie 1661 unele părți de moșie lui Gheorghe vodă Ștefan, care le-a dăruit mănăstirii Cașin, ctitoria sa. Vânzarea a fost urmată de un lung proces. Satul Dănceni a fost în partea de apus a satului Șendreni, jud. Galați.

⁴¹ Florin Marinescu, *Roumanika engrafta tou Aghiou Orous. Arheio Ieras Monis Xiropotamous I*, Atena, 1997, p. 149–152, nr. 134.

⁴² ASB, *Episcopia Roman*, XI/2. „Odaia” lui Manolache a mai fost numită și Tomuzeni. Manolache a fost fiul lui Tudor pârcălabul de Galați, se precizează într-un zapis din 20 decembrie 1705 (ASB, *Doc. ist.*, CLVIII/172).

⁴³ ASB, *M-rea Adam*, III/6 bis. „Siliștea” din care s-a cumpărat este satul Fundeanu, com. Drăgușeni, jud. Galați.

⁴⁴ ASB, *M-rea Adam*, I/9.

⁴⁵ CDM, IV, nr. 661. Nu am putut cerceta documentul, în noiembrie 1997, pentru că după anul 1970, cota *M-rea Adam*, VIII/2 a fost schimbată și pentru moment documentul nu a fost regăsit.

⁴⁶ ASI, *Doc.*, 405/157. Siliștele Iliești și Răspopi au fost la răsărit de satul Drăgușeni (jud. Galați) între Dealul Răspopi și Valea Suhurluiului.

⁴⁷ Documentul (ASB, *M-rea Adam*, IV/30) are data incompletă: 13 mai. CDM, IV, nr. 42, completează cu răstimpul 1676–1682.

spune, o „slujbă” în arendă, păgubind 750 de lei pe care i-a putut împlini făcând negustorie, fără a-i restitui partea ce i se cuvenea. Dabija s-a asociat și el la silniciile fratelui mai mare. Costea îi oprișe și el niște bani, după ce vânduse niște grâne, deși arătura o făcuse Movilă cu „călărașii lui”. Dreptatea i-a împlinit-o vornicul Vasile Costache, care trebuia să le ia „samă și pentru alte ce vor avea ei între dânșii”. „Socotiala” s-a încheiat tocmai la 20 iulie 1690⁴⁸.

Pe lângă negustoria făcută, desigur, ocazional, Vasile mai obișnuia să dea bani cu camătă. În răgazul 1 septembrie 1665 – 31 august 1666, Moscu din Măcișeni i-a pus zălog partea lui de moșie pentru un împrumut⁴⁹. Cămătărie va mai face și după ce se va călugări la mănăstirea Adam, probabil spre sfârșitul anului 1673. La 25 noiembrie 1682, Focșa din Grădinari⁵⁰ ia de la Adam călugărul o „bute” cu 100 de vedre (1290 l) ca să plătească o datorie a tatălui său, pentru care zălogește a patra parte dintr-un „bătrân” din acest sat. Dacă nu-i va restitui banii la „vadeaua” fixată, Sf. Dumitru, să rămână stăpân pe această ocină⁵¹. Trăia la 1 octombrie 1695, când dăruiește nepotului Gavrilă, fiul fratelui Dabija, patru pogoane de vie la Cleni. Își schimbase, poate, metania la mănăstirea Rusului, căci în zălogul de danie își înseamnă dorința ca aceasta să-i „curețe” nepotului patru pogoane de pădure, ca să-i facă vie⁵².

A fost căsătorit cu fiica unui Rusul, căpitan din Puțeni (com. Valea Mărului, jud. Galați). Au avut un fiu, Alexandru, din care coboară ramura Stamatineștilor, dar și fete al căror nume nu-l cunoaștem⁵³.

Cel de-al doilea fiu al lui Adam Moviliță, **Dabija**, a slujit, probabil, tot la „căpitănia” ținutului Covurlui, dar și la cea a Tecuciului⁵⁴, unde a stăpânit sate. La 23 ianuarie 1686, cumpără la Nicorești trei pogoane de vie cu cramă și pivniță, plătind 15 lei și două merțe de grâu pentru un pogon⁵⁵. A mai moștenit, din moșiile părintești, părți la Măcișeni și Dimăceni. În vremea domniilor lui Constantin Duca (aprilie 1693 – 8 decembrie 1695; 14 septembrie 1700 – 15 iunie 1703), ajutat de

⁴⁸ ASB, *M-rea Adam*, IV/32; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 245–246. ASI, *Doc.*, 405/217.

⁴⁹ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 263.

⁵⁰ Sat dispărut. A fost pe teritoriul com. Drăgușeni, jud. Galați.

⁵¹ ASB, *M-rea Adam*, VI/21.

⁵² Ibidem, VI/28. Constantin Solomon, C.A. Stoide, *Documente tecucene*, I, Bârlad, 1938, p. 47. Mănăstirea Rusului, probabil un schit, a fost la apus de Mănăstirea Adam. În partea de nord a satului Stictești (com. Drăgușeni, jud. Galați), pe Valea Bolohani (Dimitrie Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al României*, București, 1972, p. 459; Cristofor Mironescu, *Observații geografice, etnografice și antropogeografice asupra regiunii de la Mănăstirea Adam*, în AGA, 1914–1915, p. 260–261, harta).

⁵³ ASB, *Doc. ist.*, CLXXXV/307.

⁵⁴ Catastiful, fără dată, de călărași de la ținutul Tecuci ai căpitanului Dabija (ASB, *Doc. ist.*, LXXII/97, semnalat de d-l prof. Ion T. Sion, căruia îi mulțumim și pe această cale) s-ar putea să se refere la fiul lui Adam Moviliță.

⁵⁵ C. Solomon, C.A. Stoide, *op. cit.*, I, p. 40.

fratele Costea, a luat de la răzeși, cu silnicie, satul Pârlești. Fiind reclamați, domnitorul îi silește să înapoieze satul celor pe care îi năpăstuiseră⁵⁶.

Nu știm cu cine a fost căsătorit. A avut doi feciori: pe *Gavriliță*, care în anul 1700 dăruiește mănăstirii Adam părțile din Dimăceni ale tatălui său⁵⁷, și pe *Ioniță*. Acesta a fost căpitan al „cătanelor” nămite de Vasile Ștefan-Ceaurul⁵⁸, cu care s-a alăturat trupelor austriece intrate în Moldova sub comanda căpitanului François Ernaut, *Ferenț* în cronicile Moldovei. În ziua 17 ianuarie 1717, când austriecii ocupă Iași, Vasile Ștefan-Ceaurul a năvălit la „Covurlui” și a jefuit mănăstirea lui Adam⁵⁹. Pentru „jacul și paguba” făcute, verii lui Ioniță, Constantin și Dumitrache, fiii lui Movilă Adam, se plâng la 27 decembrie 1718, lui Mihai vodă Racoviță, care-i îndreptățește „a popri și a ținea parte[a] de moșie a lui Ioniță căpitan [...] de la Măcișeni, ce are împreună cu dâșii și de la Cleni și cu o paragină de vie și cu o parte din țigani”. Li se mai îngăduie să ia în stăpânire „și toată parte[a] de moșie din Mileaști”⁶⁰ a lui Constantin Coșniță „fost stegar de cătane la căpitani”, care „au prădat și el împreună cu căpitanul” Ioniță⁶¹. Dabija Adam a murit cu puțin înainte de anul 1700 și a fost îngropat la mănăstirea Adam⁶².

Despre *Movilă*, cel de-al treilea fiu al lui „Adam bătrânul”, care a fost și el căpitan de Covurlui, avem știri la 16 iunie 1662, când rudenii din satul Vitănești (com. Tufești, jud. Vrancea) îi dăruiesc partea lor din satul Văcărești (com. Garoafa, jud. Vrancea) pentru niște țigani vânduți lui, dar luați cu sila de „Jorăști”⁶³. Mai târziu, adică la 2 mai 1675, cumpără împreună cu fratele mai mic, Costea, o parte din satul Răspopi, „cu pământuri în țarini și cu loc de fâneată și locuri de grădini din vatra satului”, pe care o dăruiesc mănăstirii Adam⁶⁴. Tot cu Costea plătește, la 25 martie 1688, 40 de lei pentru „o vie paragină”, patru

⁵⁶ BNR, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/9.10.11; ASB, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/77, nr. 17; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 265–267.

⁵⁷ ASB, *M-rea Adam*, V/18.

⁵⁸ Este fiul lui Dumitrașcu Ștefan și al Mariei, fata lui Stamatie Hiotul, frate cu Ecaterina, soția Antioh vodă Cantemir – P. Păltănea, *Știri inedite despre familia domnitorului Antioh Cantemir* (I), în *AIHAI*, XXXVI, (ArhGenAIIX, I) 1989, p. 706.

⁵⁹ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695–1754*, ed. Nestor Camariano și Adriadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 201; N. Iorga, *Histoire des Roumains*, VII, p. 56.

⁶⁰ Sat înglobat în com. Smulți, jud. Galați.

⁶¹ BNR, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/18; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 259.

⁶² ASB, *M-rea Adam*, V/18.

⁶³ ASB, ms. nr. 572. f. 28. Dăruitorii erau Mărza și soția lui Irina, unchiul sau mătușa lui Movilă Adam. Prin fiul său, Iorest, partea Adămeștilor din Văcărești, moștenită de la Cârstea Ghenovici, va ajunge la Toader Palade, mare vistiernic, strănepot al vornicului (C. Constantinescu-Mircești, I. Dragomirescu, *op. cit.*, p. 91–92). „Jorăștii” se înrudeau cu Anghelina, fiica Cârstei, printr-o Tudosca, măritată cu Simion Jora (ASI, *Doc.*, CIX/19, comunicat de d-l Petronel Zahariuc, căruia îi mulțumim și pe această cale; N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 301). După Ștefan S. Gorovei, Simion Jora a fost căsătorit cu Ana, nepoata lui Luca Arbure (*Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*), în *ALIL*, XXIV, 1973, p. 116).

⁶⁴ ASI, *Doc.*, 405/159.

pogoane, din satul Ipotești, ținutul Tecuci⁶⁵. În lunile următoare, mai cumpără alte părți din satele Grădinari și Pârlești⁶⁶. Înainte de 1 februarie 1695, Movilă Adam și Costea au plătit 24 de galbeni pentru hlyze din moșia Puțenilor. Cam în același timp a cumpărat, de unul singur, un „bătrân” și jumătate din satul Zăncești (com. Gohor, jud. Galați)⁶⁷. La 11 februarie 1696 este la Iași, împreună cu fratele Alexandru, la curtea domnească, Antioh Cantemir întărindu-le un vad de moară din satul Purcelești (com. Bolotești, jud. Vrancea), rămas de la cel de-al doilea soț al surorii lor, Rainca, un „gelep”⁶⁸. Erau la Iași și la 20 aprilie, când scriau preotului Grigoraș și lui Nicolae Murguleț din Mogoșești că le-ar da părțile ce le-au moștenit de la „Gelepul și Gelepoaia” tot pentru un vad de moară de la Purcelești⁶⁹, dăruit, mai târziu, mănăstirii Adam. La 18 mai 1705, egumenul mănăstirii, Leontie, se judecă în fața sfatului domnesc cu Nicolae Raneti căpitan, care pretindea vadul⁷⁰.

Nu știm cu cine a fost căsătorit. A avut cinci feciori: *Constantin*, călugărit spre bătrânețe, *Dumitrache*, *Silion* monahul, *Ghedeon* și *Ioniță*, călugărit de tânăr, Iorest, la mănăstirea Adam, unde a fost stareț. A avut și o fiică, *Maria*. Căpitanul Movilă Adam a murit după 1 martie 1709, când îi dăruiește nepotului Alexandru Adam o parte din satul Gornești, în schimbul unei vii de la Cleni⁷¹.

Cel de-al patrulea fecior al lui Adam căpitanul, *Costea*, a ieșit, se pare, din obișnuința fraților săi de a sluji în căpitănia ținutului Covurlui. Documentele pe care le cunoaștem, până acum, nu ni-l arată, pentru anii tinereții, ocupând vreo slujbă. Contemporanii lui, răzeșii de la care cumpără ocine, îl numesc „jupânul” Costea. Trebuie să fi avut, totuși o dregătorie, căci altfel nu ar fi ajuns să îndeplinească, prin august 1693, funcția de al doilea logofăt⁷². Părțile de moșie moștenite de la părinți le sporește cu noi cumpărături și danii ale răzeșilor. Penteleu și Folga din satul Vitejești⁷³ dăruiesc „jupânului” Costea, la 16 februarie 1676, părțile lor din codrul Ghenghei, cu loc de fânaș, iaz, casă și pădure⁷⁴. Peste trei zile, cumpără o parte din siliștea Năvârniți⁷⁵, plătind „pământul” cu un zlot⁷⁶.

⁶⁵ Ibidem, *Doc.*, 405/150. Ipotești (toponim atestat la 18 mai 1671, Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XXI, p. 26–27) este vechiul nume al com. Țepu, jud. Galați.

⁶⁶ *ASB, M-rea Adam*, VI/24; ibidem, *A.N.*, MMDCCLXXVI/77, nr. 10; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 244.

⁶⁷ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 249–251.

⁶⁸ *ASB, M-rea Adam*, VI/29. Gelepul – negustor străin care cumpăra vite – a fost, probabil, Chiriță Hurmuz, care trăia, în octombrie 1681, la Curmezișeni, ținutul Tecuci, unde Rainca stăpânea ocine (*ASB, M-rea Răchitoasa*, V/19). În urma căsătoriei, ea a fost poreclită și „Gelepoaia”.

⁶⁹ *ASI, Doc.*, 428/18. Nu am putut localiza satul Mogoșești.

⁷⁰ *ASB, M-rea Adam*, VI/33.

⁷¹ Ibidem, III/22.

⁷² Ibidem, I/18.

⁷³ Sat dispărut. A fost la sud-vest de satul Drăgușeni, jud. Galați.

⁷⁴ *ASB, M-rea Adam*, III/5.

⁷⁵ Sat dispărut. A fost pe teritoriul com. Corod, jud. Galați.

⁷⁶ *ASB, M-rea Adam*, V/4; „pământ” – unitate de măsură pentru suprafețe de teren, a cărei mărime a variat în timp. În 1706 avea, de pildă, 10 pași (16,7 m), dar și 20 pași în 1719 (*DLR*, VIII, 1972, p. 267).

Spre toamnă, fiind la Măcișeni, încheie zapisul prin care Florința, fata Boncului, îi vinde partea ei din satul Răicălești⁷⁷, pentru că „din mar[e] nevoi[e] mi-au scos capu[1], iar frații mei și oamenii mei atunci m-a[u] lăsat într-atâta nevoi[e]“. Într-o împrejurare asemănătoare, când l-a ajutat pe Sava, feciorul Măgdălinii, „căzut într-o nevoie închisoare în temniță, în Bârlad“, a primit ocina acestuia din satul Răspopi⁷⁸. La 8 aprilie 1685, aflându-se, din nou, la Măcișeni, cumpără, împreună cu fratele Movilă, o parte din satul Grădinari, plătind 14 lei „bătuși“⁷⁹. Spre miezul verii, la 12 iulie, a luat, tot cu fratele Movilă, de la Maria, fata Bechii din Pârlești, partea ei din acest sat, cu loc din vatra satului, fânețe și izvoare⁸⁰.

La cererea lui Costea Adam, probabil, Constantin vodă Cantemir scrie, la 8 iunie 1688, lui Ion Tălăbescu, „boierul nostru“, să aleagă ocinile cumpărate de „feciorii lui Adam căpitanul“ în siliștele: Ghenghești, Răspopi, Răchielești, Cărmetești, Deocheți, Lebești, Fundeanul, Cernătești, Năvârniți și Vitejești⁸¹, care vor ajunge, prin danie, în stăpânirea Mănăstirii Adam.

Toader Miran îi vinde lui Costea, înainte de 1 februarie 1695, „satul Gugești întregu, cu vad de moară în Berheciu“, plătind 20 de galbeni. Alți 10 galbeni i-a dat pentru trei „bătrâni“ din satul vecin, Zăncești, unde stăpânea, după cum am văzut, și fratele mai mare, Movilă. O rudenie din partea mamei, Anghel armaș, îi vinde un „bătrân“ din satul apropiat, Ipotești, ce-i este „ocină și moșie despre moșul nostru Nădăbaico vornic“⁸². Stăpânirea peste aceste ultime moșii a fost întărită de Constantin vodă Duca la 12 februarie 1695, după o mărturie a sfatului domnesc⁸³.

La 1 februarie 1695, Costea Adam își semnase „diata“ arătând că „în mulți ani, cu multi nevoinți am nevoit di am cumpărat și am îndemnat oamenii di au dat danii și cu mari greutate și multi cheltuieli am împlinit [...] zăci săliști alese și hotărâte prin pregiurul sfintei mănăstiri [Adam – *n.n.*] una lângă alta“. Dintre acestea, șase sunt dăruite mănăstirii: Vitejești, Năvârniți, Cernătești, Fundeanul, Răicălești și Diocheți. Celelalte patru – Lebegi, Cărmetești, Răspopi și Ghenghești – le păstrează „să mai hrănească pe dânsili până voi fi viu, iară după moartea mea, iarăși să s[ă] hrănească soțul meu Todosca și cu coconii noștri“. Alte două sate „ci am la gura Berheciului [Gugești și Zăncești – *n.n.*] și viili de acolo și moara di acolo și loc de crăsmă di acolo și viea de la Nicorești și moșia de la Măcișeni, a

⁷⁷ Sat dispărut. A fost pe teritoriul com. Drăgușeni, jud. Galați.

⁷⁸ **ASI**, *Doc.*, 405/148, 214.

⁷⁹ **ASB**, *M-reă Adam*, VI/24.

⁸⁰ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 244; **ASB**, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/77, nr. 10, cu data de 2 iunie.

⁸¹ **ASI**, *Doc.*, 405/147. Satul Cărmetești a fost, probabil, în partea de nord a satului Drăgușeni, unde a fost și Diocheți. Pe lângă acesta, au fost Lebești sau Lebegi și Răchielești sau Răicălești. Vitejești a fost lângă satul Fundeanul.

⁸² C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 247, 253. Satul Gugești a fost în partea de sud a satului Nârtești, com. Gohor, jud. Galați.

⁸³ **ASB**, *Fond Sever Zotta*, dos. 139, f. 4. Pentru mărturia boierilor, vezi N. Iorga, *Alte acte*, în **RI**, X, 1924, 10–12, p. 274–277; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 247–253.

patra parte din sat, și moșia de la Puțani, cari esti aleasă și hotărâtă, neputându-li ținea Todosca și văzându-li ca să pustiesc, să aibă vo[i]e călugării a li stăpâni“. Dacă Todosca se va recăsători, după moartea lui, „să n-aibă treabă în aceste moșii, ci să fii toati pre seama sfintei mănăstiri, până s-or ridica cuconii care s-ar alege“⁸⁴. Vrednicia lui, ce-a depășit-o pe cea a fraților săi, se deslușește bine prin această „diată“.

Îngrijorările care l-au îndemnat să-și scrie „diata“ s-au risipit repede, căci spre sfârșitul anului următor, la 7 decembrie 1696, este martor la facerea zapisului prin care Vasile Costache, mare vornic al Țării de Jos, cu care se înrudea pe linie maternă⁸⁵, dăruiește schitului Brădicești, ctitoria episcopului Varlaam (1690–1709), ocinele sale din Valea Crasnei⁸⁶. Servicii îi mai face lui Vasile Costache și în anul următor, 1697, când asistă la hotărnicirea părților pe care acesta le cumpărase din moșia satului Torcești (com. Umbrărești, jud. Galați)⁸⁷.

La sfârșitul anului 1696 a fost chemat, probabil, în cancelaria lui Antioh vodă Cantemir, primind postul de al doilea logofăt. Era în funcție la 30 august 1697, când Velica Păduroae îi dă părțile ei din Iliești și Răspopi⁸⁸. Cu titlul de al doilea logofăt este amintit și la 12 ianuarie 1708⁸⁹. Nu știm cum își îndeplinea îndatoririle ce-i reveneau, căci în 1701, din luna mai și pâna spre toamnă, stă la mănăstirea Adam, priveghind scrierea unor zapise de dani pentru ctitoria neamului său⁹⁰. Spre sfârșitul anului 1704, este însărcinat să hotărnicască, împreună cu Constantin Zbierea clucerul, moșiile Bosâncești și Fundeni, ținutul Tecuci (com. Munteni, jud. Galați), cumpărate de marele vornic Iordache Rosetti de la Poiană uricariul⁹¹. Își găsește timp, printre atâtea obligații, să mai cumpere o ocină la Vitejești în toamna anului 1706 și cam tot atunci se judecă, împreună cu ceilalți frați, pentru a treia parte din satul Dimăceni⁹². Mai trece, din vreme în vreme, și pe la mănăstire, unde era la 12 ianuarie 1708, când este martor la scrierea zapisului prin care ctitoria neamului său, „ce-i de piatră“, este dăruită cu o parte din satul Budești „ce se cheamă Pupezeni“ (com. Bălărești, jud. Galați)⁹³.

⁸⁴ ASB, *M-rea Adam*, I/17; ASI, *Doc.*, 405/212.

⁸⁵ Mama lui Costea Adam. Tofana, a fost vară primară cu Tofana, nepoata lui Cârstea Ghenovici, soția sulgerului Costache, vornicul Vasile Costache fiind nepotul acestuia (informație de la d-l prof. Ion T. Sion. Vezi și N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 382).

⁸⁶ ASB, *Episcopia Huși*, XXIV/29. Pentru ctitoria episcopului Varlaam, vezi Melchisedec. *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea nume*, București, 1869, p. 140 și urm; N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic*, p. 119–120.

⁸⁷ ASB, *Doc. ist.*, LXXII/105; ASI, *Divanul Domnesc*, Tr. 806, op. 916, dos. 27. f. 71–72.

⁸⁸ ASI, *Doc.*, 405/206; ASB, *M-rea Adam*, II/8.

⁸⁹ ASB, *M-rea Adam*, II/8.

⁹⁰ Ibidem, II/140–142; V/12.

⁹¹ Ion T. Sion, *Câteva documente tecucene*, în AIIAI, XVIII, 1981, p. 642–643. ASB, ms. nr. 628, f. 69. Tot în ținutul Tecuci, Costea Adam, al doilea logofăt, a mai hotărnicit, la o dată pe care nu o cunoaștem, satul Șendrești (a fost pe teritoriul satului Perchiu, com. Huruiesti, jud. Bacău. Vezi și C. Solomon, C.A Stoide, *Documente tecucene*, II, 1939, p. 71–75).

⁹² ASB, *M-rea Adam*, III/20; IV/77. nr. 2.

⁹³ ASB, *M-rea Adam*, II/8.

Nu știm din ce neam a fost Tudosca, soția lui. Dintre „cuconii“ amintiți în „diata“ din 1 septembrie 1695 cunoaștem fetele: *Catrina, Ilinca, Anița și Măriuța*. Costea mai trăia la 29 noiembrie 1715, când urma să se adune la Măcișeni întregul neam, pentru împărțirea moșiei⁹⁴.

Tudosca logofoteasa purta încă de grijă celor patru moșii ce-i rămăseseră, la 4 iunie 1724, dar ajunsese, după cum singură declară, „la mare scăpăciune“. Cea de-a treia copilă, Anița, fiind acum „la vârstă de căsătorie și neavând nici o puțință ca să o grijim“, Tudosca se duce la Galați, unde întocmește zapisul prin care vinde, cu 40 de lei, „bani buni“, moșia „de la Crac, de la Vadul Roșcâi“ – Dimăceni –, nepotului Ioniță, feciorul lui Movilă Adam⁹⁵.

Rainca, fiica lui Adam căpitanul, a fost căsătorită cu Gheorghiiță pitar, dregător cu slujbe în ținutul Tecuci⁹⁶. Era văduvă la 12 ianuarie 1682, când dăruiește lui Constantin Ciobanul postelnic partea ei din satul Curmezișeni⁹⁷. Peste câțiva ani, la 20 iulie 1690, când frații Adămești împart niște bani rămași de la tatăl lor, i se spunea „Gelepoaia“. Se recăsătorise, probabil, cu Chiriță Hurmuz gelepul, care încă din octombrie 1681 avea unele treburile în satul Curmezișeni. A murit înainte de 11 februarie 1696, frații Alexandru și Movilă moștenind o parte din averea ei și a gelepului: un vad de moară în gârla Putnei, la Purcelești, dăruit, mai târziu, mănăstirii Adam⁹⁸.

Cea de-a doua generație de urmași ai lui Adam căpitan bătrânul o începem cu *Alexandru*, fiul lui Vasile Adam. Slujea, la 20 septembrie 1685, în căpitănia ținutului Covurlui. Cumpără acum, cu 20 de lei „bătuți“, o parte din satul Grădinari, pe care o alătură moștenirii lăsată de părintele său. Vinde totul, la 17 aprilie 1706, egumenului mănăstirii Adam cu 30 de lei, pentru că primise, mai înainte, 40 de vedre de miere⁹⁹.

Între timp, la 28 iulie 1690, cumpărase de la Armenia un „bătrân“, a treia parte din satul Gornești și cu o parte din Pârlești. Au mai urmat și alte luări de ocine din aceste două moșii, stăpânire întărită în anul 1705 de Antioh vodă Cantemir. Pe unii dintre răzeșii vânzători, se arată în hrisovul de întărire, „i-a scos din foamete și li-au grijit și li-au căsătorit din casa lui“. Nu l-au ajutat, însă, pe

⁹⁴ C. Gane, *Rădăcini*, p. 105.

⁹⁵ **ASB**, *M-rea Adam*, IV/10; C. Solomon, C.A. Stoide, *Documente tecucene*, I, p. 56–57; **ASI**, *Anaforele*, 32, f. 294, cu precizarea greșită că ocina a fost cumpărată de Movilă Adam.

⁹⁶ **ASB**, ms. nr. 573, f. 158–159v. Pe Gheorghe pitar îl întâlnim, la 24 iulie 1679, ca martor la cumpărarea unor părți din satul Ilcești, ținutul Tecuci (ibidem, f. 211v–212. A fost lângă satul Furcenii Vechi, com. Cosmești, jud. Galați). Într-un alt document scris în aceeași zi, are rangul de pitar (ibidem, f. 212v–213). La 2 mai 1680 semna „fost mare pitar“ o mărturie hotarnică pentru cumpărăturile Doamnei Dafina în satul Țigănești (com. Munteni, jud. Galați) – **ASB**, *Doc. ist.*, CCLXXX/120.

⁹⁷ **ASB**, ms. nr. 573, f. 158. Într-un zapis din 8 mai 1704, care amintește o mai veche vânzare, se spune că este „jupâneasa lui Gheorghiiță pitarul“ (ibidem, f. 160v–161, 162v–163; *M-rea Răchitoasa*, V/27).

⁹⁸ **ASI**, *Doc.*, 405/217; *M-rea Răchitoasa*, V/19; *M-rea Adam*, VI/29, 33.

⁹⁹ **ASB**, *M-rea Adam*, VI/25,35.

Isaia Bărnă, care tâlhărise prin zonă. L-a scăpat de spânzurătoare starostele ținutului Putna, Manolache Rosetti, fiind dăruit cu hliza din Pârlești a vinovatului¹⁰⁰. Moșia de la Gornești a mărit-o, la 1 martie 1709, când unchiul lui, Movilă Adam, îi dă o ocină din acest sat în schimbul unei vii din satul Cleni. „cu locul rămnicului, cu pom dinprejur“, ce-o avea de la tatăl lui¹⁰¹. Între timp, adică la 17 aprilie 1706, aflându-se la Gornești, dă un zapis de vânzare egumenului Leontie de la „mănăstirea lor“ – Adam – pentru partea lui din satul Grădinari de pe pârâul Hobalna¹⁰². Probabil că Alexandru este cel care reclamă domnului Nicolae Mavrocordat, la 14 decembrie 1713, pe „moșinașii“ din Vadul Roșca, mai înainte Dimăceni, care se împotriveau la plata dijei¹⁰³.

Alexandru Adam a murit curând după 1713. Cu puțin înainte de 9 februarie 1716, „jupâneasa“ lui, al cărei nume nu-l cunoaștem, se plânsese lui Mihai vodă Racoviță că „a rămas văduvă săracă de trei ani, cu cinci fete“¹⁰⁴. Dintre acestea, cunoaștem pe *Safta*, căreia fratele Stamatini îi semnează, la 1 februarie 1740, o mărturie pentru moșiile părintești ce i s-au cuvenit,¹⁰⁵ pe *Alexandra* și pe *Casandra*¹⁰⁶.

Urmașii lui Movilă Adam vor folosi, în actele pe care le semnează, prenumele tatălui lor ca nume de familie,¹⁰⁷ cel de Adam, rar întrebuintat, rămânând ca un soi de poreclă. Așa se întâmplă cu fiul mai mare, *Constantin*, în anii de tinerețe. Când i se face o danie din moșia Pârlești, la 21 aprilie 1715, este numit „giupânul“ Constantin Movilă Adam, dar, după anul următor, când domnul Mihai Racoviță îi dă dreptate, la 4 august 1716, într-un proces cu Manolache, vornic de poartă, pentru satul Măcișeni, renunță la vechiul nume de familie¹⁰⁸. Probabil că de pe acum fusese numit căpitan al călărașilor din satul Puțeni, cu care, mai târziu, se mai judeca pentru câteva pricini¹⁰⁹.

¹⁰⁰ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 247, 254–255; *Documente privind relațiile agrare*, II, Moldova, București, 1966, p. 110–111. **ASG**, *CAG*, secția a II-a, 1865, dos. 8, f. 256v–257; **ASB**, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/77, nr. 12; T. Codrescu, *Uricariul*, VI, p. 303–304.

¹⁰¹ **ASB**, *M-reia Adam*, III/22.

¹⁰² *Ibidem*, VI/35.

¹⁰³ *Documente privind relațiile agrare*, II, p. 128.

¹⁰⁴ **ASG**, *CAG*, secția a II-a, 1865, dos., 8, f. 257.

¹⁰⁵ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 262.

¹⁰⁶ **ASB**, *Doc. ist.*, CLVIII/202, MCCVIII/165; *M-reia Adam*, I/19.

¹⁰⁷ Nu putem preciza dacă familia Movilă (Ștefan Movilă serdar, Costache Movilă sulger) care a stăpânit, la mijlocul secolului XIX, părți din Cișmele și Odaia Manolache (com. Smârdan și Tulucești, jud. Galați) s-a înrudit acești descendenți din Adam căpitanul. Vezi **ASG**, *CAG*, secția a II-a, dos. 20 și Florin Marinescu, G. Penelea-Filitti, Ana Tabaki, *Documents gréco-roumains. Le fonds Mourouzi d'Athènes*, Atena–București, 1991, p. 204 nr. 406.

¹⁰⁸ **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/19; **ASB**, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/77, nr. 13, 14; *M-reia Adam*, V/44, nr. 9; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 256–258. Manolache vornic de poartă este Manolache Bogdan (Documente privind relațiile agrare, II, p. 138, 528).

¹⁰⁹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. Corneliu Istrati, II, Iași, 1986, p. 157–159. nr. 390–392; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 265–267.

Stăpânirea moșiilor moștenite este împovărată de câteva judecăți. În vremea domniilor lui Nicolae Mavrocordat (6 noiembrie 1709 – 203 noiembrie 1710; 8 noiembrie 1711 – 25 decembrie 1715) se plânge împotriva lui Rusul călugărul pentru o moară la Vadul Roșca¹¹⁰. La 21 ianuarie 1719 cumpără de la Ioana Băbăruică o jumătate de pogon dintr-o vie „paragină“, la Cleni, dând o „păreche de pluguri“ și doi zloți. La o jalbă a lui și a fratelui Dumitrache capătă, la 9 octombrie 1720, o măturie hotarnică de la Vasilache, căpitan de Puțeni, câștigând partea de 405 stânjeni ce era alături cu hotarul Măcișenilor. La Cleni mai cumpără și la 18 decembrie 1725¹¹¹. Viile din acest sat neaducându-i un venit prea mare, se străduie să devină rezeș în podgoria Nicoreștilor (acum în jud. Galați). Tot ceea ce cumpărase, patru pogoane, cu loc de ogradă, pivniță și „patru căzi cu teasc“, vinde la 5 octombrie 1738, pentru 100 de lei vechi¹¹². Peste trei ani, la 17 mai 1741, este reclamat de câțiva răzeși din Puțeni, Pârlești și Mândrești (com. Valea Mărului, jud. Galați) că le-ar fi încălcat hotarul dinspre Măcișeni¹¹³. Parte din averea strânsă a fost risipită la 14 septembrie „ziua Sfintei Cruci“, când tătarii „au lovit satele din câteva ținuturi, adică: Lăpușna, Fălciul, Covurluiul, Vasluiul, Tutova și Putna, arzând, prădând și robind“. Ceea ce a mai rămas a ajuns la 17 mai 1760, prin „diată“, în stăpânirea mănăstirii Adam, deși nepoții, feciorii lui Dumitrache, ar fi vrut să ia unele ocini. Egumenul Iorest, dovedind temeinicia „diatei“, le-a stânjenit lăcomia¹¹⁴.

A îndeplinit și porunci domnești. La 12 iunie 1744 este desemnat ca, împreună cu Negre Apostol, fost mare căpitan, ispravnic al ținutului Tecuci, să cerceteze jalba „jupănesei“ Maria¹¹⁵ a „răposatului“ Toader Costache, fost mare spătar, pentru părțile ce le avea în satele Moinești, Ochișești, Rădăcinești și Săsăști¹¹⁶. Domnul Ioan Mavrocordat îi va porunci la 27 aprilie 1745, când era mare căpitan de Covurlui, să judece, alături de Negre Apostol, o pricină pentru un vad pe pârăul Oancea, ținutul Covurlui¹¹⁷. Singur, va hotărâni, la 25 august 1748, moșia satului Mândrești¹¹⁸. În domnia lui Constantin Racoviță, la 18 iunie 1750,

¹¹⁰ **ASB**, *M-reia Adam*, IV/63.

¹¹¹ *Ibidem*, III/23, 25. **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/15; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 260–261.

¹¹² T. Codrescu, *Uricariul*, XXIV, 1895, p. 409–411, 435–437.

¹¹³ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 262–265.

¹¹⁴ Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Aurora Ilieș, Ioana Zmeu, București, 1987, p. 81; **ASB**, *M-reia Adam*, IV/42.

¹¹⁵ Este fiica lui Pătrașcu Catargiu (*Două anafore*, în **ArhGen**, I, 1912, p. 181; Virgil Caraivan, *Movila Roșie*, Bârlad, 1913, p. 64).

¹¹⁶ **ASB**, *Doc. ist.*, CCLXXX/43. Satele amintite au dispărut. Moineștii au fost pe teritoriul municipiului Tecuci, în partea de nord-est. La 22 mai 1685 se spune despre sat că este „din sus de târgul Tecuci“ (**ASB**, *Doc. ist.*, CCLXXX/14). Ochișeștii au fost între satele Țigănești și Ungureni (com. Munteni, jud. Galați); Rădăcinești și Săsăști au fost în partea de nord a municipiului Tecuci, unde s-a format, în 1881, cartierul Tecucul Nou.

¹¹⁷ **ASB**, *Doc. ist.*, CDLXV/74.

¹¹⁸ *Ibidem*, CXC/68; **TC**, IV, 1935, p. 41.

avea rangul de al doilea postelnic. Acum i s-a poruncit să-l însoțească pe Costin Negre, postelnic, la însemnarea hotarelor unei părți din moșia Popeni cumpărată de Vicol serdarul¹¹⁹. Nu știu cu cine a fost căsătorit. După o împărțire a satului Măcișeni, făcută în anul 1786, nu ar fi avut urmași¹²⁰.

Cel de-al doilea frate, *Dumitrache*, era un om înstărit în vremea celei de-a doua domnii a lui Dimitrie Cantemir. La 1 mai 1711 se jeluise domnului că niște răzeși din Pârlești, cărora le dăduse 350 de lei ca să-și cumpere o sabie tătărească, întârziiau să-i restituie banii împrumutați¹²¹. În noiembrie 1715, când sluja și el la căpitănia ținutului, este grăbit de vărul lui, Ioniță, fiul lui Dabija Adam, să-l ajute ca să-și aleagă moșia părintească de la Măcișeni. Neamul Adămeștilor nu s-a putut aduna la Măcișeni, ca să-i îndeplinească dorința lui Ioniță, care-și va pierde moșia „propriță”, cu o carte domnească adusă chiar de Dumitrache, la sfârșitul anului 1718, pentru „jacul” ce-l făcuse „la mănăstirea Adam” cu un an mai înainte¹²². Toată partea „Movilească” din Măcișeni și Pârlești o va moșteni unul din fiii lui Dumitrache, medelnicerul Constantin. A mai avut doi feciori – Clement monahul și Gheorghe – și trei fete: Bălașa, Voichița și Zoita.

Fiul mai mic al lui Movilă Adam, *Ioniță*, s-a călugărit, după 4 iunie 1724, la mănăstirea Adam, luând numele de Iorest. A devenit repede stareț al mănăstirii. La 10 martie 1726 se îngrijea de nevoile chinoviei pe care o conducea¹²³. A fost prețuit de răzeșii satelor din jurul ctitoriei Adămeștilor, care, la îndemnul vrednicului stareț, înmulțesc daniile către mănăstire. La 16 martie 1742, de pildă, risipește pretențiile lui Luca paharnicul¹²⁴ asupra unor ocine dăruite de neamurile sale¹²⁵. A trebuit să se judece și cu unele rude, care nu-i mai recunosc stăpânirea pe ocini vândute altcândva. La 7 iulie 1734, Constantin vodă Mavrocordat îl împruternicește pe Iorest să dărâme o „crâsmă” de la Dimăceni făcută de Gavril Stamat¹²⁶, lângă o altă „crâsmă” mai veche, de „baștină”. Tot acum i se îngăduie să aibă aici, la Siret, un „pod trecător”. Neînțelegerile cu Stamat vor fi curmate la 30 mai 1744 în favoarea lui Iorest¹²⁷. Nici vara lui, Anița, soția șetrarului Nicolae Greceanu, nu-i dă pace, pretinzând, la 1 septembrie 1748, o parte din același sat Dimăceni, vândută la 4 iunie 1724. Sfatul domnesc nu-i dă dreptate Aniței, care stăruie în falsele ei pretenții și la 14 iunie 1755, când Matei vodă

¹¹⁹ *ASB, Doc. ist.*, CCLXIX/158. Popeni este vechiul nume al satului Brătulești, com. Corod, jud. Galați.

¹²⁰ C. Gane, *Rădăcini*, p. 207.

¹²¹ C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 256.

¹²² C. Gane, *op. cit.*, p. 104–105; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 259.

¹²³ C. Solomon, C.A. Stoide, *Documente tecucene*, I, p. 56–57. *Documente privind relațiile agrare*, II, p. 156–157.

¹²⁴ Era strănepotul lui Prebici, pârclab de Bârlad, care stăpânea, în răstimpul 1 septembrie 1591 – 31 august 1592, a treia parte din satul Râspopi (*DIR*, A, XVI/4, p. 35–36, nr. 39), dăruită mănăstirii chiar de mama lui Luca paharnicul, Ilinca, fata lui Constantin Ciuntul.

¹²⁵ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, p. 396–397 nr. 1053.

¹²⁶ Descendent din Anghelina, fata lui Cârstea Ghenovici (*ASI, Anaforale*, 32, f. 295).

¹²⁷ *ASB, M-rea Adam*, II/11, 13, 15.

Ghica îi respinge cererea de a răscumpăra acel crâmpiei de moșie¹²⁸. Tot pentru Dimăceni se judecă și la 3 iunie 1753, cu Lupu Bujoreanu medelnicer, care revendica a treia parte, moștenită de la strămoașa Anghelina, altă fată al lui Cârstea Ghenovici vornic. Vrajba s-a încheiat la 23 februarie 1756, când Iorest rămâne stăpân pe ocina disputată¹²⁹.

Întâmplându-se, mai înainte de 5 iulie 1759, un „cutremur mare“, lasă de o parte grijile sale, pentru cele ale mănăstirii care „au căzut de tot și s-au risipit“. Primind Iorest ajutorul fraților mai mari – Constantin, fost căpitan și Ghedeon – precum și al vărului Gavriiliță, fiul lui Dabija Adam, au „zidit-o de iznoavă“, înzestrând-o cu noi moșii. Scriind acum domnului Ioan Teodor Callimachi, starețul Iorest arată că închinarea mănăstirii la Muntele Sinai, făcută de feciorii căpitanului Adam, ctitorul, înainte de 28 ianuarie 1685,¹³⁰ de multă vreme nu mai este luată în seamă de „părinții sinaiți“, care „au dat și scrisoare cum că nu [le] iaste trebuitoare“ mănăstirea. De aceea, pentru a nu se mai amesteca alte „mâini străine“, o închină la Sfânta Mitropolie a țării, „făcând-o metoh“. Domnul îi întărește dorința la 12 august 1759¹³¹. Sfârșitul egumeniei lui se întâmplă după 14 septembrie 1764. La 12 iunie 1765, mănăstirea era chivernisită de starețul Erimia¹³².

Am văzut că unul din fiii lui Dabija Adam, *Ioniță*, s-a amestecat în încercarea de înlăturare a lui Mihai vodă Racoviță, pierzându-și ocinile. Cel de-al doilea, *Gavriiliță Adam*, câștigase rangul de al doilea comis, pe care-l păstra și la 4 iunie 1724. Neavând feciori, dăruiește mănăstirii Adam, cu două zapise, din 10 ianuarie 1734 și 1 martie 1736, părțile ce le avea la Dimăceni¹³³. Mai trăia în vara anului 1759, când sprijină eforturile verilor săi pentru rezidirea mănăstirii Adam, unde s-a călugărit¹³⁴.

Despre cel de-al treilea fecior al lui Dabija, *Grigoraș*, amintit într-un document din 20 iulie 1763, nu avem alte știri¹³⁵.

Catrina, probabil fata cea mai mare a lui Costea Adam, era căsătorită, la 4 iulie 1724, cu Șerbul Tuduri, logofăt, descendent, poate, din neamul gălățeanului Toderașcu Tuduri. Rămânând văduvă, vinde la 4 octombrie 1736, pe când se afla la Nicorești, împreună cu unul dintre fii, Ștefan, din zestrea părintească, mitropolitului Antonie, cel plecat în Rusia la sfârșitul lunii octombrie 1739, cu trupele generalului Münnich, două pogoane de vie paragină din satul Greci, ținutul Tecuci (com. Gohor, jud. Galați), adunate „din râvna sufletului spre ceale vecinice“,

¹²⁸ ASI, *Anaforale*, 32, f. 294v; ASB, *M-reă Adam*, IV/33, nr. 20; 90, nr. 20.

¹²⁹ *M-reă Adam*, IV/18, 19, 22–24, 29; ASI, *Doc. CIX/19*; *Anaforale*, 32, f. 295.

¹³⁰ P. Păltănea, *Vechi locașuri de cult*, p. 224.

¹³¹ ASB, *Doc. ist.*, CLXXXI/73, 124.

¹³² Ibidem, *M-reă Adam*, IV/46; 90, nr. 26.

¹³³ C. Solomon, C.A. Stoide, *Documente tecucene*, I, p. 56–57. Pe documentul scris la 17 aprilie 1706 a semnat Gavril Adam comisul (ASB, *M-reă Adam*, VI/35), deci avea încă de atunci rangul de al doilea comis.

¹³⁴ ASB, *Doc. ist.*, CLXXX/124; *M-reă Adam*, III/33.

¹³⁵ BNR, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/8.

și cu o danie, un loc sterp¹³⁶. *Ilinca*, a doua fată, era și ea căsătorită, la 4 iunie 1724, cu Ioniță Batin căpitan¹³⁷. *Anița*, cea de-a treia fiică a lui Coste Adam, s-a măritat, la puțină vreme după 4 iulie 1724, cu Nicolae Greceanu medelnicher¹³⁸. „Ilie schivnicul“, unul din cei trei fii ai lor, amintit în pomelnicul de la Drăgușeni (jud. Galați), ajunge și el stareț la mănăstirea Adam înainte de 27 februarie 1773¹³⁹. Nu știm cu cine a fost măritată *Maria*, ultima născută. Rămasă văduvă și cu o fată, Lupa, se călugărește, primind numele de Marta. Nu era lipsită de o bună stare materială. Într-un moment pe care nu-l putem preciza, împrumută pe postelnicul Ioniță Mitre cu 150 de lei, primind ca zălog o parte din satul Oncani (com. Drăgușeni, jud. Galați). Rămânând stăpână pe această moșie și ajungând „la neputință“, o dăruiește, probabil prin 1768, „mănăstirii Mavromolul de la Galați“¹⁴⁰, fiind atunce[a] egumen acolo sfinția sa părintele Antim, ca s[ă] mă grijască“. Murind egumenul „curându și dându și vremele de răzmeriță“¹⁴¹ și neavând la cine să ne sprijinim ca s[ă] ne poarte de grijă și cât era să ne ia și păgânii“, s-a rugat, la 16 octombrie 1776, de nepotul ei, Ioanichie Greceanu, starețul mănăstirii Adam, dăruind acestei obști monahale moșia ei de la Oncani¹⁴².

Fiii lui Dumitrache Movilă nu s-au prea înțeles între ei pentru moștenirea părintească. La 27 februarie 1773, Clement monahul se certa cu fratele Gheorghe căpitanul. Se înțeleg, până la urmă, să dea egumenului Ioanichie părțile lor din Dimăceni și să ia de la mănăstire „câteva hlize“ din Cleni și Măcișeni¹⁴³. Ajunsese la bătrânețe, căci la 1 iulie 1777 își semnează „diata“, lăsând toată averea fratelui mai mic, Constantin, fost medelnicher, stabilit de mult în Țara Românească¹⁴⁴. Cam în această vreme murise și fratele Gheorghe, fost al doilea spătar. La 16 decembrie

¹³⁶ C. Solomon, C.A. Stoide, *Documente tecucene*, I, p. 56–57; AS Suceava, *M-reă Putna*, I/63, descris și în *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente, 1393–1849*, București, 1983, p. 249–250, nr. 748.

¹³⁷ Neamul Batin este originar din satul Brăhășești (jud. Galați). Nu ar fi exclus ca soțul Ilincăi să fie totuna cu Ioniță Batin, „călugărul de la Brăhășești“, pârât, la 6 decembrie 1749, de nepotul lui, Constantin Batin, mazil (C. Solomon, C.A. Stoide, *Documente tecucene*, I, p. 62–63).

¹³⁸ Gh. Ghibănescu, *Familia Greceanu*, în IN, IX, 1931, p. 194; C. Sion, *Arhondologia*, p. 58, cu numele greșit al soțului Aniței: Constantin. Nici știrea că moșia Diocheți ar fi fost zestrea Aniței nu este sigură. Știm că, la 2 iunie 1777, fiul acesteia, Iancu, ia prin schimb de la mănăstirea Adam „siliștea“ Diocheți (ASI, *Anaforale*, 13, f. 40). Cristian-Dragoș Căldărar, *Pomelnicul de la Drăgușeni-Covurlui cu o spiță de neam a familiei Greceanu din Moldova*, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic*, IV, Galați, 1988, p. 146. Întregirea „vistiernic“ pentru vocabula *Vii*, din pomelnicul întocmit în 1823 de marele vornic Ioan Greceanu, nu corespunde realității: Nicolae Greceanu nu a avut această dregătorie. Tot aici, la p. 153, numele *Anița* este transcris *Safta*.

¹³⁹ Cristian-Dragoș Căldărar, *op. cit.*, p. 147. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 194, nu-l amintește. BNR, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/6.

¹⁴⁰ Pentru această mănăstire, vezi P. Păltănea, *Informații inedite despre Biserica Mavromol din Galați*, în BMI, XXXIX, 1974, 4, p. 61–64.

¹⁴¹ Războiul turco-rus din anii 1768–1774.

¹⁴² ASB, *Doc. ist.*, CCXXXVIII/27, DCXLVIII/130.

¹⁴³ BNR, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/6; ASB, *M-reă Adam*, IV/54.

¹⁴⁴ BNR, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/1.

1780, soția lui, Ileana, se judecă, având alături pe Alexandru, nepotul lui Alexandru Adam, cu niște răzeși din Puțeni, pentru o parte de moșie din marginea Măcișenilor¹⁴⁵. Peste câțiva ani, în vara anului 1784, Ileana spătăroaia nu-și lasă nepotul Gheorghe Șerban, mare căpitan de Covurlui¹⁴⁶, să-și stăpânească în liniște moșiile cumpărate, la 18 februarie 1785, de la unchiul Constantin, printre care se găsea și satul Măcișeni¹⁴⁷. La pâra pe care o face căpitanul Șerban, domnul Alexandru Mavrocordat-Firaris poruncește lui Manolachi Conachi, fost mare ban, 20 iunie 1785, s-o oblige pe spătăroaie să plece de pe acea moșie¹⁴⁸. Disputa s-ar fi putut încheia pe la începutul anului 1792, când moare spătăroaia, dar Constantin medelnicerul, supărat de această vrajbă, anulează vânzarea făcută, hotărâre care-l obligă pe Gheorghe Șerban să pornească un nou proces, cu unchiul Constantin, câștigat la 1 decembrie 1793¹⁴⁹.

Feciorul lui Alexandru Adam a primit, la botez, numele de *Stamatin*, amintind, probabil, pe Gavril Stamatin, al treilea comis, văr cu străbunica Tofana, soția lui „Adam cel bătrân“, și trăitor la 23 august 1699, când stăpâna în Dimăceni „partea Anghelii“, fiica vornicului Cârstea Ghenovici¹⁵⁰. La 1 mai 1722 avea rangul de clucer și era împuternicit să hotărânicească o parte din satul Gereni¹⁵¹. La 17 martie 1726 se amintește o mărturie dată de Stamatin, fost căpitan de Tecuci, pentru o pricină a lui Vicol căpitan, răzeș în moșia Liești (jud. Galați). Cu aceleași obligații de hotarnic îl găsim, cam tot atunci, la moșia vornicului Costache Razu, Tomcești (com. Tudor Vladimirescu, jud. Galați)¹⁵².

A moștenit de la părinții săi o parte din satul Dimăceni, pentru care primește o carte domnească de stăpânire la 31 octombrie 1722¹⁵³. Satul Gornești „din hotar în hotar“ era în seama lui, „osebit de surori“, la 30 iulie 1732¹⁵⁴. Peste câțiva ani, la 1 februarie 1740, Stamatin împarte moștenirea tatălui cu surorile sale. Saftei i-a

¹⁴⁵ **ASB**, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/6. Procesul acesta nu se încheiase încă în iunie 1785 (ibidem, MMDCCCLXXVI/17 a, b, 21; **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 698/8, 11, 13, 19).

¹⁴⁶ Este fiul Bălașei, fata lui Dumitrache Movilă, și al lui Enache Șerban. La 23 august 1766, acesta hotărânicește moșia satului Frumușița (jud. Galați, **ASB**, *Doc. ist.*, CLX/24).

¹⁴⁷ **ASB**, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/3, 4, 5, 7, 14; **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 698/5, 20.

¹⁴⁸ **ASB**, *A.N.*, MMDCCCLXXVI/8.

¹⁴⁹ Ibidem, MMDCCCLXXVI/10, 12, 15, 18, 20, 22, 24, 25, 27, 40, 41, 49–53. V.A. Urechia, *Istoria românilor*. VI, 1893, p. 452–455.

¹⁵⁰ **ASB**, *M-rea Adam*, VI/32. Gavril Stamatin era nepotul lui Lupu Bujoreanu, cu care s-a tocmnit pentru „partea Anghelii“. Acesta era frate cu Pavel Bujoreanu, părinții lor fiind Vasile Bujoreanu stolnic și Anghelina, fata lui Cârstea Ghenovici. Au avut și o fată căsătorită cu Stamatin, părinții lui Gavril Stamatin (**ASI**, *Anaforale*, 32, f. 295). Într-o altă spiță a descendenților Anghelinei, Bujoreni nu sunt trecuți (ibidem, *Doc.*, CIX/19).

¹⁵¹ **ASB**, *Doc. ist.*, XCIX/12. Satul Gereni a fost la vărsarea pâraului Gerul (satul Vameș, com. Piscu, jud. Galați).

¹⁵² C.A. Stoide, D.L. Stăhiescu, *Un mănunchi de documente referitoare la satul Liești*, București, 1941, p. 6. **ASB**, *Doc. ist.*, CII/29; *M-rea Neamț*, XXVII/18.

¹⁵³ **ASB**, *M-rea Adam*, IV/90, nr. 43.

¹⁵⁴ **ASG**, *CAG*, secția a II-a, 1865, dos, 8, f. 257.

dat moșia de la Pârlești „de pe moșe-mea Rusoea“, soția lui Vasile Adam¹⁵⁵. Peste vreo 25 de ani, la 19 iunie 1766, mai dă surorii Alexandra părți din moșiile Codrul Ghenghei, Stieșăști (com. Drăgușeni, jud. Galați), Vitejești, Tăplăoani, Movila Gorunului și Galbeni (com. Tănăsoaia, jud. Vrancea)¹⁵⁶. O altă soră, Casandra, măritată cu un Savin căpitan, moștenise de la moșul ei, Rusul căpitan (tatăl „Rusoei“), părți din satele Tămăoani (com. Frumușita, jud. Galați) și Oasele (com. Redit, jud. Galați), dăruite mănăstirii Adam înainte de 6 martie 1773¹⁵⁷.

Dăruit cu rangul de clucer, în timpul domnului Grigore II Ghica, trebuie să se judece la 25 iunie 1741 pentru moștenirea părintească¹⁵⁸. A mai stăpânit părți din Cleni și Măcișeni, hotărnicite la 20 iulie 1763¹⁵⁹, dar și la Dimăceni. La 19 iunie, marele ban Costachi Conachi și Dediu serdar aleg partea ce-i despre cea a lui „Stamatin, nepotul lui Iorest Movilă“¹⁶⁰.

Nu știm cu cine a fost căsătorit. Urmașii lui, doi feciori, Alexandru și Toma, se vor numi Stamatin, ei continuând, sub acest patronimic, vechiul nume al Adămeștilor.

Reconstituirea spiței neamului Adam, din vechiul ținut al Covurluiului, care nu s-a înrudit cu alți Adămești din Moldova, este incompletă, puținătatea documentelor păstrate până astăzi neîngăduindu-ne să cunoaștem și alte aspecte ale existenței lor, mai ales cele legate de dregătoriile pe care le-au îndeplinit, pentru a se putea reface cadrul cât mai complet al contribuției pe care au avut-o, alături de alte neamuri boierești, la dezvoltarea economico-socială a zonei în care au trăit.

¹⁵⁵ **ASB**, A.N., MMDCCCLXXVI/77 nr. 16; **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/12; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 202.

¹⁵⁶ **ASB**, *M-rea Adam*, I/19. Satul Tăplăoani a fost pe teritoriul satului Cărpăcești, com. Corod, jud. Galați. Movila Gorunului nu mai poate fi localizată.

¹⁵⁷ **ASB**, *M-rea Adam*, IV/52. Partea din satul Tămăoani a fost dată de egumenul Ioanichie vistiernicului Ioan Cantacuzino, la 15 decembrie 1775, pentru un sălaș de țigani „buni meșteri herari“ – P. Păltănea, *Note genealogice despre Cantacuzinii de la Băleni*, în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3–4, p. 68).

¹⁵⁸ **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/8, **ASG**, *CAG*, secția a II-a, 1865, dos. 8, f. 257.

¹⁵⁹ **BNR**, *Fond Kogălniceanu*, dos. 699/8; C.I. Andreescu, *op. cit.*, p. 267.

¹⁶⁰ **ASB**, *M-rea Adam*, IV/44.

ALTE ABREVIERI

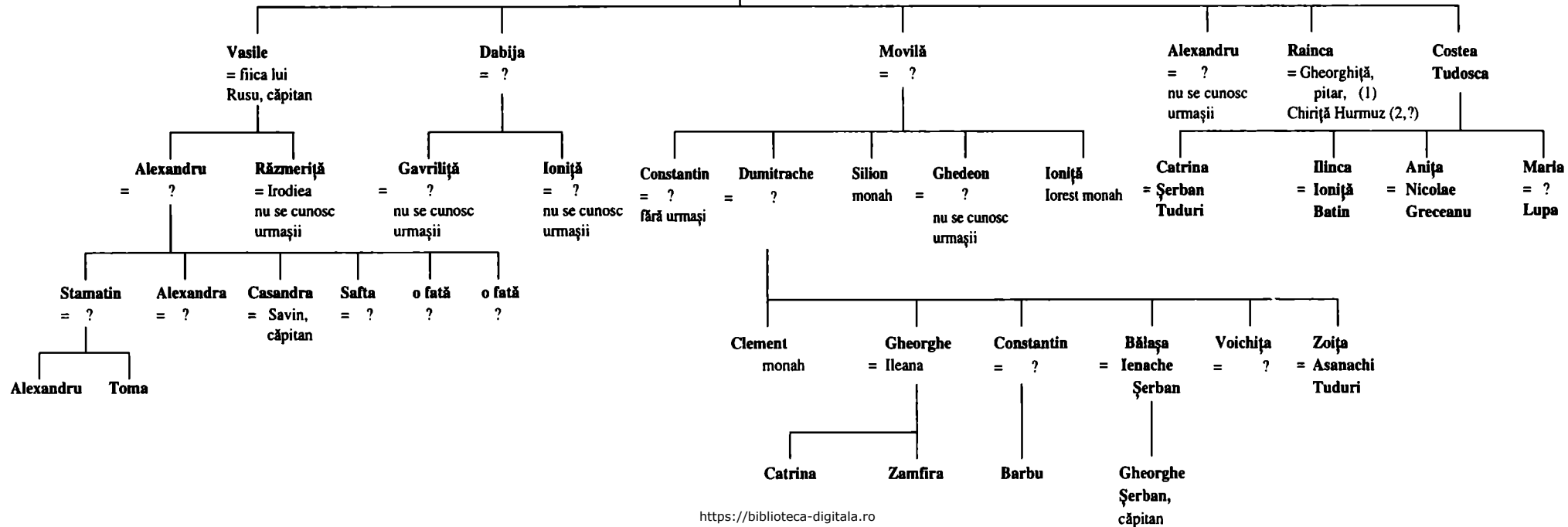
AGA = Anuar de Geografie și Antropogeografie.

ASG, *CAG* = Arhivele Statului Galați, Curtea de Apel Galați.

BNR = Biblioteca Națională a României.

ADĂMEȘTII DE LA ȚINUTUL COVURLUI

Adam, căpitan
= Tofana

PAHARNICUL PANĂ DE LA GALAȚI ȘI DESCENDENȚA SA PÂNĂ AZI

Cu vreo 400 ani în urmă se năștea cel ce va deveni, în prima jumătate a secolului XVII, paharnicul Pană de la Galați. Din punct de vedere genealogic, el este vârful unei ramuri colaterale dintr-un vast arbore, care pornește din secolul XIII în Maramureș și coboară din generație în generație până la semnatarul acestor rânduri.

Nu cunoaștem părinții paharnicului Pană, nici locul nașterii sale, nici dacă a avut frați sau surori, după cum nu știm nici ce înfățișare avea; nu știm numele soției sale și nu avem date despre copilăria, adolescența și moartea sa. Singurele informații despre el provin dintr-un număr de 12 documente istorice din anii 1625–1647, pe care le vom analiza în cele ce urmează.

1. Primul document, din 29 martie 1625, menționează pe *Pană pârcălabul de Galați*¹ ca semnatar, împreună cu șoltuzul și 12 pârgari și mulți oameni buni din satele Dănceni și Șendreni, care au asistat la întocmirea zapisului prin care Tufă și Ioan și Părasca au vândut lui Constantin cămărașul partea lor de moșie din Șendreni, doi bătrâni cu 150 ughi. Semnătura pârcălabului Pană este făcută cu litere grecești; de aici există dubii asupra originii acestui strămoș al nostru, fie că primise învățătură grecească, fie că era chiar grec de origine.

În tot cazul, la data aceea Pană era încă tânăr și deținea doar funcțiunea de pârcălab de Galați.

2. La 1 decembrie 1632 este menționat un zapis al lui Toader, feciorul lui Anton, prin care vinde o parte din moșia sa din satul Andrieșești, lui *Pană, fost paharnic*². Acest document apare într-un peripetis (listă) de dovezile înfățișate la judecătoria Tutova, în „jurnalul” din 4 iunie 1838, de către marele căpitan Constantin Balaban în pricina de judecată ce a avut cu preotul Petre Alde, cu vornicul de poartă Costachi Bode și cu Constantin Murgoci, pentru părțile de moșie ce își pretindeau în mod reciproc. Documentul depus la judecătoria a fost restituit lui Constantin Balaban la data de 22 octombrie 1832 de către Iordache

¹ DIR, A, Moldova, XVII/5, nr. 441, p. 332–333.

² ASI, Tr. 806, op. 916, dos. 6, fila 28.

Cantemir, protocolistul judecătorei. Importanța acestui document privat rezidă în faptul că Pană este menționat pentru prima oară ca *fost paharnic*.

3. La 8 septembrie 1633, Nour, cu soția sa Piiatra întocmesc un act de danie privind toată averea lor mobilă și imobilă din satul Zărnești, pe care o dăruiesc binefăcătorului lor, *paharnicul Pană*³, urmând ca acesta, după moartea lor, să se îngrijească de înmormântarea și slujbele rânduite creștinilor. Din actul respectiv rezultă că rudele mai îndepărtate ale testatorilor, respectiv nepoții lor, nu se îngrijeau de soarta acestor bătrâni. Actul este întocmit în prezența a numeroși oameni din sat și poartă șapte peceti ale semnatarilor.

4. La 8 iunie 1635, Piiatra (cu soțul ei Nour), nepoata lui Constantin și a Brândușei, fata lui Gavril și a Maricăi din satul Zărnești, ținutul Covurlui, dăruiesc fostului paharnic Pană și urmașilor săi moșia lor din Zărnești⁴. În acest act se arată că *fostul paharnic Pană* a transformat locul pustiu din Zărnești într-un sat cu oameni.

5. La 26 septembrie 1636, Vasile vodă Lupu întărește fostului paharnic Pană mai multe trupuri de moșie din satul Zărnești, ținutul Covurlui⁵:

- 1/4 din Zărnești dăruit de Piiatra și Nour, soțul ei;
- 1/4 din Zărnești vândut de Tiron Negre cu 40 galbeni ungurești;
- 1/4 din Zărnești vândut de Sava și soția sa cu 20 de galbeni ungurești.

Merită menționat că, în documentul de vânzare întocmit de Sava și soția sa, cumpărătorul este numit „Panu, ce a fost vel paharnic“.

6. Cu data de 4 octombrie 1636, avem o mărturie hotarnică, întocmită de Dumitru uricarul, prin care s-a ales partea de moșie a lui *Pană paharnicul* din satul Zărnești, ținutul Covurlui⁶.

7. La 9 noiembrie 1636 s-au pârât în fața sfatului domnesc boierul *Pană, fost paharnic*, cu vecinii săi din satul Zărnești, în număr de 26, care nu vor să asculte de boier. Domnul hotărăște ca respectivii vecini să asculte, sub pedeapsă domnească⁷.

8. La 15 decembrie, Prăjănă, fiul lui Andronic, arată ca a vândut *paharnicului Pană* partea sa din Zărnești, cu tot venitul, câtă se va alege⁸. Această vânzare nu a fost menționată în întărirea domnească a lui Vasile Lupu din 26 septembrie 1636.

9. La 8 mai 1637, Vasile vodă Lupu recunoaște dreptul de moștenire al *paharnicului Pană*, într-un proces pe care acesta l-a avut cu Bărbânță și Tuluș și cu alți nepoți ai lui Nour⁹.

10. La 29 iulie 1642, un zapis adevărește că *Pană, pârcălabul de Covurlui*, cumpără o parte din satul Oteci pe Suhurlui. Actul este întărit de Iacomii pârcălabul

³ Toma G. Bulat, *Documentele mănăstirii Văratec (1497–1836)*, Chișinău, 1939, p. 85; DRH, A, XXI, nr. 388, p. 488 (cu o eroare de tipar la dată: 1632!).

⁴ DRH, A, XXIII, nr. 132, p. 167.

⁵ *Ibidem*, nr. 524, p. 575.

⁶ *Ibidem*, nr. 557, p. 579.

⁷ *Ibidem*, nr. 551, p. 600.

⁸ DRH, A, nr. 569, p. 618.

⁹ Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 17–18.

de Galați, împreună cu mulți alți martori, printre care și Mihai șoltuzul cu cei 12 pârgari¹⁰.

11. La 9 martie 1644, *paharnicul Pană* cumpără cu zapis de la egumenul de Dobrovăț un bătrân din cei cinci ai satului Hulești pe apa Covurluiului din sus de Zărnești, pentru care a plătit un cal bun și 12 ughi. Zapisul poartă semnătura părților și a numeroși martori localnici¹¹.

12. La 15 iunie 1647, *paharnicul Pană* împreună cu soția sa și copii săi, cumpără cu zapis de la Matei, feciorul Vasilcăi și de la nepotul acestuia, Gheorghiță, un bătrân din satul Zărnești, pentru care a plătit 12 galbeni. Actul este semnat de preotul satului Zărnești, popa Mașteiu și de mulți alți martori localnici¹².

N. Iorga susține că Gheorghe hatmanul, fratele lui Vasile Lupu, a avut case în Galați, pe locul dat de Doamna Marghita Movilă lui Pană paharnicul¹³. Aceste case luate de Gheorghe hatmanul de la Pană paharnicul erau însă în Iași, lângă „feredeul” vechi¹⁴ (baia publică).

Uneori, paharnicul Pană este numit *Andronache Pană*, iar alteori apare ca **fost mare paharnic**. Cel mai credibil este documentul întărit de Vasile vodă Lupu, care îl menționează ca „fostul nostru paharnic”.

Numele *Andronache* derivă din grecescul *Andronic*; acest prenume este purtat și de fiul lui Pană paharnicul, de care ne vom ocupa mai încolo. Faptul că la 29 martie 1625 Pană pâcălabul semna cu litere grecești și împrejurarea că el purta, ca și fiul său, un prenume de origine grecească, întărește dubiul nostru, formulat la începutul acestui studiu, asupra provenienței sale sau a educației primite.

Plasat în timp, Pană paharnicul și pâcălabul este un personaj important de la Galați și în ținutul Covurlui, contemporan cu Vasile vodă Lupu, dar și cu vornicul Avram Mesehănescul, ginerele lui Toader Jora, care realizează legătura genealogică între frații Jora și numeroasa familie Balaban, care a determinat schimbarea numelui vechiului sat Românești în satul Bălăbănești. De această familie Balaban se va lipi ultima descendentă a neamului Pană, prin căsătoria sa cu Ioa T. Balaban.

Descendența paharnicului Pană de la Galați

În cele ce urmează, prezentăm trei generații de descendenți ai paharnicului Pană de la Galați, în lumina documentelor de care dispunem: fiul, nepotul și strănepoatele acestuia.

Andronache Pană, și el pâcălab de la Galați, este contemporan cu Eustratie Dabija voievod și cu bătrânul Constantin vodă Cantemir. Despre Andronache Pană am găsit șase documente, pe care le analizăm mai jos.

¹⁰ ASB, *Documente istorice*, XLIII/54 a.

¹¹ Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 87.

¹² *Ibidem*, p. 88.

¹³ N. Iorga, *Studii și documente*, XXIV, p. 68.

¹⁴ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, p. 204–205, 206 și 211–213.

1. În 1662, *Andronache Pană*, pârcălab de Covurlui, cercetează datoriile pe care sătenii din Măcișeni aveau să le îplinească față de feciorii căpitanului Adam Moviliță¹⁵.

2. La 31 mai 1679, Duca vodă întărește lui *Andronache, fiul lui Pană paharnicul*, stăpânirea asupra vecinilor din satul Zărnești cu care s-a judecat, câștigând procesul¹⁶.

3. La 28 februarie 1680, *pârcălabul Andronache Pană, fiul lui Pană fost mare paharnic, cu soția sa Alexandra și copiii săi Vasilache, Oprișan, Safta, Sofia și Catrina*, vând lui Cantemir serdarul și soției acestuia Alexandra satul Zărnești întreg, din ținutul Covurlui, cu toți țărani ce au fost vecini, cu vadul de moară, moara cu heleșteu pentru 600 lei¹⁷. Dintre cei cinci copii (doi băieți și trei fete), în generația următoare nu vom regăsi în documente decât pe Vasilache Pană din Rădești și pe fratele acestuia, Oprișan Pană.

4. La 9 iunie 1682, Dumitrașco Mite, căpitan de Covurlui, cercetează, din poruncă domnească, pricina vecinilor lui Andronache Pană din satul Zărnești, dându-i acestuia pe toți vecinii fugiți pe timpul lui Dabija vodă¹⁸.

5. La 23 septembrie 1682, Constantin, fost mare comis și Pavel Bujoranul, la porunca domnului, aleg hotarele satului Zărnești, cumpărat de Cantemir, mare clucer, de la Andronache Pană pârcălab. În zapis nu este cuprins tot satul Zărnești¹⁹.

6. La 23 septembrie 1687, *Andronache Pană, fiul paharnicului Pană*, în locul vecinilor fugiți de pe moșia sa Zărnești, dă lui Cantemir clucerul, drept despăgubire, ocina sa de la Cătănași. Actul este semnat de mai mulți martori²⁰.

Am arătat mai sus că la 1647 paharnicul Pană este arătat ca având mai mulți copii, însă documentele ne vorbesc numai despre Andronache Pană, pârcălab.

Vasilache Pană din Rădești, fiul lui Andronache Pană pârcălabul și nepotul paharnicului Pană de la Galați, reprezintă a treia generație din prezenta genealogie; el este contemporan cu Antioh Cantemir și apare în șapte documente, între anii 1696 și 1724, pe care le vom analiza în cele ce urmează.

1. La 1696, *Vasilache Pană* cumpără de la Savin, fiul Măgdălinii, partea mamei sale din satul Șendrești, a patra parte din bătrânul Colții²¹.

2. La 17 mai 1713, *Vasilache Pană* este menționat într-un act, din care rezultă că ar fi primit niște cai de la Macsim, spre a-i duce la Nicorești, când au căzut la gloabă²².

¹⁵ C.I. Andreescu, *Documentele satului Măcișeni*, p. 238–239.

¹⁶ CDM IV, nr. 386, p. 105 (A.N., MMCMV/6 nr. 37).

¹⁷ *Ibidem*, nr. 462, p. 120 (A.N., MMCMV/6 nr. 33).

¹⁸ *Ibidem*, nr. 727, p. 173 (A.N., MMCMV/6 nr. 38).

¹⁹ *Ibidem*, nr. 751, p. 178 (A.N., MMCMV/6 nr. 34).

²⁰ *Ibidem*, nr. 1111, p. 250 (A.N., MMCMV/6 nr. 35).

²¹ *Ibidem*, V, nr. 1854, p. 315 (M-rea Răchitoasa, I/3 nr. 3).

²² *Ibidem*, V, nr. 1165, p. 315 (Colecția Adamache, I/8).

3. La 5 iunie 1718, Mihai vodă Racoviță dă câștig de cauză lui *Vasilache Pană*, într-un proces cu niște oameni din Rădești, pentru o ocină din Hulești, cumpărată cu zăpis în 1644 de către *bunicul său, paharnicul Pană de la Galați*²³.

4. La 23 mai 1722, Mihai vodă Racoviță dă un ispisoc lui *Vasilache Pană* ca să stăpânească părți din Rădești, Telegi și alte sate²⁴.

5. La 21 mai 1723, Mihai vodă Racoviță poruncește lui Mârza postelnicul să meargă, împreună cu mulți oameni buni și răzeși din localitate, să stâlpească moșia lui Pană, care se învecinează cu a lui Antioh Cantemir vodă la Zărnești, în ținutul Covurlui, căci Pană vrea să vândă partea sa de moșie postelnicului Caragea²⁵.

6. La 18 august 1723, Mârza postelnicul și pârcălabul Potolea au cercetat din nou această pricină, pentru stâlpirea moșiei lui *Vasilache Pană* de la Zărnești, ținutul Covurlui²⁶.

7. La 13 ianuarie 1724, *Vasilache Pană, fiul lui Andronache Pană*, arată că a vândut doi bătrâni din satul Hulești, învecinat cu satul Zărnești din ținutul Covurlui, lui Antioh Cantemir vodă, cu 55 lei²⁷.

Târziu, la 20 mai 1798, ierodiaconul Simion Bogescu, fiul Anei, fiica lui *Vasilache Pană* și Lupul Balaban, fiul Sandei, fiica lui *Vasilache Pană* și soră Anei, prin zăpis au făcut un schimb de moșii cu logofătul Ioan Cârje. Descendenții lui *Vasilache Pană* dau moșiile lor de la Rădești și Telegi și primesc în schimb, de la logofătul Ioan Cârje, moșia acestuia de la Voinești, pe apa Tutovei. Semnează Simion Bogescu și Lupu Balaban cu feciorii săi²⁸.

La data redactării acestui zăpis, *Vasilache Pană* murise de mult. Documentul prefațează generațiile următoare din prezentul studiu genealogic, așa cum vom arăta mai jos.

Oprișan Pană, fratele lui *Vasilache* din Rădești și al altor trei surori (Safta, Sofia și Catrina) apare în documentul din 28 februarie 1680, când, împreună cu tatăl său, mama sa Alexandra Pană, împreună cu toți copiii participă la vânzarea satului Zărnești către Cantemir serdarul, cu 600 lei.

La 2 noiembrie 1690, pârcălabul Mihai din Galați alege partea lui Chiriac Pană²⁹, probabil fiul lui *Oprișan Pană*, din moșia Câlțești. Sunt singurele date pe care le avem despre *Oprișan Pană* și descendența sa.

²³ Toma G. Bulat, *op. cit.* p. 40–41.

²⁴ ASI, Tr. 806, op. 916, dos. 6, f. 28–29.

²⁵ Bulat G. Toma, *op. cit.* p. 41–42.

²⁶ ASB, Doc. ist. CLXVI/37, 51.

²⁷ ASB, A.N., MMCMV/39.

²⁸ I. Antonovici *Documente bărlădene*, IV, p. 236–239.

²⁹ ASB, XLIII/54 b.

Surorile *Sanda* și *Ana Pană* constituie cea de a patra generație din descendența paharnicului Pană de la Galați; aceste două surori au trăit în epoca fanariotă și, prin căsătorii, și-au schimbat numele de familie.

Ana Pană, căsătorită Bogescu, are ca fiu pe ierodiaconul Simion Bogescu, menționat în documentul din 20 mai 1798, după care nu-i mai cunoaștem descendența, deși apare în mai multe procese cu vărul său Lupu Balaban și feciorii acestuia din Bălăbănești.

Sanda Pană, menționată în actul de la 20 mai 1798, murise la data aceea; fusese căsătorită cu Ioan Balaban, din Bălăbănești, ținutul Tutova, fiu al lui Todirașco Balaban. Identitatea lui Ioan T. Balaban este cu precizie determinată de un zăpis din data de 14 septembrie 1811, al fraților Șerban și Nicolae Balaban, în care se arată că Ioan Balaban este tatăl lui Lupu Balaban și bunicul celor doi frați menționați. În același zăpis, se mai arată că Ioan Balaban este fiul lui Todirașco Balaban și nepotul lui Vasile Balaban căsătorit cu Tudosca Mesehănescu, strănepoata vornicului Avram Mesehănescul³⁰.

La 30 aprilie 1778, Ioan Balaban, om bătrân la data aceea, participă la o hotarnică a Româneștilor (Bălăbănești), împreună cu Stan Tașcă, Ioniță (Niță) Tașcă și preotul Dumitrache Balaban³¹.

Continuând linia descendentă a familiei Balaban, găsim pe fiul lui Ioan T. Balaban, care este Lupu I. Balaban, văr primar cu diaconul Simion Bogescu, cu care s-a judecat la 15 mai 1797 la Isprăvnicia ținutului Tutova pentru o vie.

La 24 ianuarie 1806, Lupu I. Balaban adresează o jalbă lui Alexandru vodă Moruzi, pentru revendicarea moșiei Șușnești de pe Jeravăț, în litigiu cu mănăstirea Bursuci³².

Într-un zăpis din 10 martie 1816 sunt menționați cei patru fii ai lui Lupu I. Balaban, și anume Șerban, Constantin, Ioan și Nicolae, care fac un schimb de terenuri³³. Acești patru fii ai lui Lupu I. Balaban apar și în catagrafia satului Bălăbănești din anul 1832 astfel: *Constantin, Ioan și Nicolae* ca „privilegheți”, iar *Șerban* decedat, în locul său apărând soția sa Ilinca, văduvă³⁴.

Ioan Balaban a murit în 1836, iar în catagrafia satului Bălăbănești din 1838 apare văduva acestuia, Chiriaca Balaban; rămăseseră în viață frații Constantin și Nicolae Balaban, ambii figurând printre „cei de la neamuri”, adică descendenți din marii boieri ai Moldovei³⁵.

După marea reformă fiscală a lui Constantin Mavrocordat în Moldova din anul 1749, răzeșii din Bălăbănești au cunoscut importante modificări în structura lor socială, fiscală și deci materială. Reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat

³⁰ ASB, *Documente istorice*, 199/LXXXVIII.

³¹ ASB, *Documente istorice*, 212/XCVI.

³² ASB, *Documente istorice*, 119/VII.

³³ ASI, Fond Colecția „Documente”, P. 607/71.

³⁴ ASI, Tr. 885, op. 1011, nr. 132.

³⁵ ASI, Tr. 1316, op. 1488, nr. 1255, fila 213 și urm.

acorda unele privilegii fiscale descendenților din micii boieri de țară, care erau denumiți mazili, iar descendenților din marii boieri de divan, numiți „de la neamuri“, le dădea privilegii încă mai importante. Vistieria Moldovei acorda titlurile respective în urma solicitărilor individuale sprijinite de dovezi certe, care erau adevărate spițe de neam. La Bălăbănești, găsim în catagrafia din 1838 numai trei contribuabili „din cei de la neamuri“ (Constantin și Nicolae Balaban, cei doi frați menționați mai sus, și Dumitrache G. Tașcă, fiul mazilului Gheorghe S. Tașcă și ginerele lui Constantin L. Balaban). În catagrafia satului Bălăbănești din anul 1832, găsim 24 de gospodării de mazili și încă 23 de gospodării de „privileghieți“. În realitate, toți acești 47 de gospodari ar fi putut obține de la Vistieria Moldovei avantajele fiscale ale „celor de la neamuri“, dacă s-ar fi străduit să ceară și să dovedească spița de neam căreia aparțineau.

Răzeșii, s-a spus, erau cei mai nobili dintre țărani, dar în același timp cei mai puțini nobili dintre boierii Moldovei. În realitate, răzeșii erau acei boieri moldoveni care, din pricina sistemului juridic moștenit din dreptul roman, își împărțeau prin succesiune averea între toți copiii, atât fete, cât și băieți. Astfel multe averi boierești din Moldova s-au pulverizat, din cauza numărului mare de descendenți, dând naștere numeroasei clase de răzeși, care având în vine sânge boieresc, posedau pământuri deosebit de mici ca întindere, grupate în sate răzășești, cu principii severe în ceea ce privește dreptul de vânzare a pământului; este vorba de dreptul de preemțiune sau protimisis³⁶.

Numai trei cazuri concrete, tipice pentru Bălăbănești, vor exemplifica, în încheiere, fărâmițarea proprietăților devenite răzeșii.

1. Vasile Balaban, soțul Tudoscăi Mesehănescu, mai avea încă cinci frați și patru surori, din care trei frați nu au avut urmași, iar fetele au avut ca urmași familiile Vârgolici, Stratulat, Pătrășcanu și Țau³⁷.

2. Mazilul Stan Tașcă s-a căsătorit cu Antonia Balaban, cu care a avut cinci băieți (Gheorghe, Petre, Ioniță, Tudorache și Roman) și o fată căsătorită cu Ștefan Chiriac, privighetor al Ocolului Zeletin³⁸.

3. Mazilul Gavrilică Dabija a fost căsătorit cu Maria Balaban, cu care a avut patru băieți (Manolache, Ion, Gheorghe toți mazili și Vasile sulger) și o fată Smaranda, căsătorită la Galați³⁹.

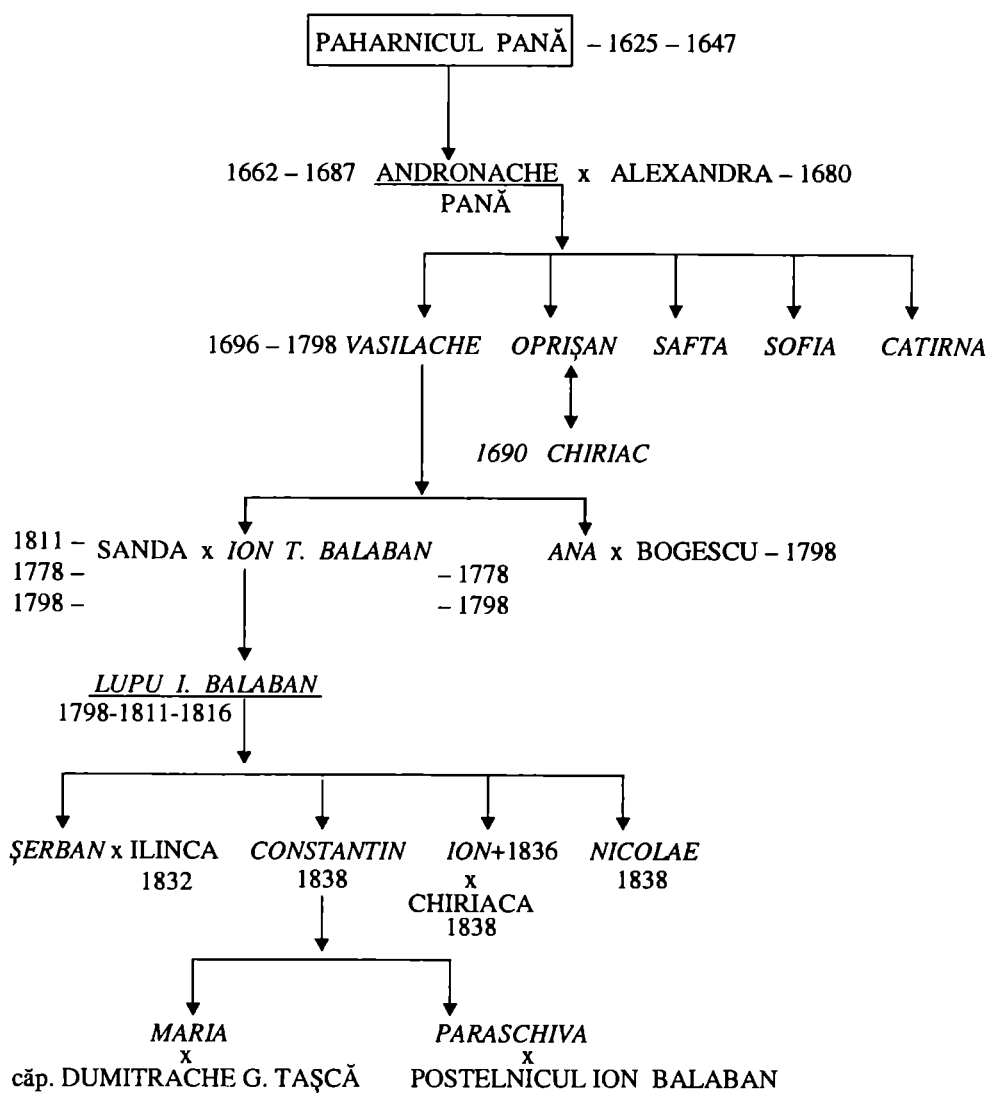
Descendența căpitanului Constantin Lupu Balaban a fost înfățișată în studiile pe care le-am publicat tot în „Arhiva Genealogică“, 3-4/1994 și 1-2/1995.

³⁶ Valentin Al. Georgescu, *Preemțiunea în istoria dreptului român. Dreptul de protimisis în Țara Românească și Moldova*, București, 1965.

³⁷ I. Antonovici, *op. cit.* p. 149–151 și 221–224.

³⁸ Vezi *supra*, n. 35.

³⁹ Vezi *supra*, n. 34 și 35.

UN GENEALOG PRIBEAG ȘI OPERA SA: ROSTISLAV VON KOTZEBUE (1910–1993)

I. Note bibliografico-genealogice¹

„Generalul“ Nicolae Mavros² (1786–1868), cunoscut nouă – între altele – ca inspector al carantinelor, agent al lui Kiseleff și colecționar de antichități, a avut din a doua căsătorie cu Sevastia Suțu (1800–1886) trei fiice ajunse la maturitate. Pe primele două le-a măritat, în 1846 și 1847, cu vârstarele unor familii ilustre din Țara Românească, Cantacuzino și Ghica³. Cea de-a treia fiică Paulina (1833–1912), s-a măritat mult mai târziu, în 1856, se pare după placul inimii sale, cu un cunoscut al fratelui său consanguin, Dimitrie, anume Nicolae Muhin, general rus și consul la Beirut. Căsătoria nu a rezistat mult, cu toate că rezultaseră trei copii. Dornică de petreceri, Paulina locuia mai mult la Petersburg decât la Beirut și aici a cunoscut un ofițer de marină, mai tânăr ca ea, Ernest von Kotzebue (1838–1914), cu care a plecat în Germania și cu care s-a căsătorit în 1862, după ce divorțase de Muhin în 1861. Ernest a ales apoi cariera diplomatică.

Ernest von Kotzebue era de origine germană, coborâtor dintr-o ramură stabilită în Rusia la începutul secolului XIX. Tatăl său, Karl von Kotzebue, fusese consul general rus la Iași, în 1838–1847, apoi la București, în 1847–1853, deci într-o perioadă plină de frământări politice și sociale: domnia lui Mihail Sturdza în Moldova; revoluția din 1848; prima domnie a lui Barbu Știrbei; ocupația rusă în Muntenia. Atitudinea lui Karl von Kotzebue a fost puțin favorabilă năzuințelor românilor⁴. Spre deosebire de acesta, fratele său Wilhelm Basilius (1813–1887), care a petrecut multă vreme în Moldova pe lângă Karl,

¹ Vezi și *Anexa*.

² Nicolae Mavros era cel mai probabil grec. Vezi însă și Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943, p. 195–196, care afirmă – *apud* I.C. Filitti – că Mavros era român.

³ Maria Mavros (1828–1902) se căsătorește în 1846 cu Ioan C. Cantacuzino (1823–1882), viitor candidat la domnie și viitor ministru de Justiție pe vremea lui Cuza. Alexandrina Mavros (1830–1926) se căsătorește în 1847 cu Ioan D. Ghica (1816–1897), scriitor, pașoptist, bey de Samos, om politic.

⁴ Vezi Cornelia Bodea, *1848 la Români*, vol. I, București, 1982, p. 343, 344, 346, 367, 379, 384, 564, 567, 673.

însurându-se în 1839 cu o moldoveancă, Aspasia Cantacuzino, a scris cu dragoste și înțelegere câteva lucrări privitoare la viața și cultura moldovenească în jurul anului 1850. Traduse în română, aceste lucrări se citesc și astăzi cu interes⁵.

Din căsătoria lui Ernest von Kotzebue cu Paulina Mavros au rezultat doi copii:

– *Madeleine*, căsătorită în 1884 cu contele Heinrich Reh binder; fiica lor, Marusia și soțul ei, generalul conte Paul Keller, se vor refugia în România după prăbușirea imperiului țarist;

– *Paul Ernestovici Kotzebue* (1885–1974), militar de carieră în armata rusă, va ajunge general, va participa la războiul ruso-japonez în primul război mondial și va conduce o armată rusă în luptele cu germanii, pe linia Nămolosa-Galați.

Căsătoria Paulinei cu Ernest s-a destrămat. Atras de o altă femeie, acesta a plecat din Germania la Washington în 1895, ca trimis al Rusiei. Paulina s-a reîntors în România, ocupându-se de moșia ei de zestre de la Moara Domnească, situată la 8 km de București. Acolo a zidit și capela în care a fost înmormântată la moartea ei, în 1912. După revenirea în țară, a făcut multe călătorii în timpul iernii, prin toată lumea, fiind și o clientă asiduă a cazinoului Monte Carlo, unde câștiga destul de des.

Ernest von Kotzebue s-a recăsătorit în 1912, după moartea Paulinei și a murit în 1914, la Vevey (Elveția), unde este înmormântat.

Dar să revenim la viitorul general Paul von Kotzebue. S-a născut în 1856 la Frankfurt pe Main, unde tatăl său era consul. S-a căsătorit prima oară în 1896 cu o grecoaică din Odessa, Maria (Mura) Cumbary, cu care a avut patru copii, născuți între 1897 și 1901. În 1907, fiind colonel în garnizoana de la Penza, s-a îndrăgostit de o tânără artistă, Lyda (Lidia) Suhanov, divorțată Gladky, care ducea o viață destul de boemă. Ca urmare, soția sa l-a părăsit și s-a mutat cu copiii ei în Elveția. A murit abia în 1967 la Lausanne și este înmormântată la Vevey. Rămas liber, Paul von Kotzebue s-a instalat la Sankt Petersburg împreună cu Lidia Suhanova și în acest oraș – sau la Penza – s-a născut în 1910 unicul lor copil, Rostislav⁶.

⁵ Iată lucrările lui Wilhelm von Kotzebue: *Rumänische Volks poesie*, Berlin, 1857; *Aus der Moldau. Bilder und Skizzen*, Leipzig, 1860, traducerea din 1944 cu introducere de Gala Galaction poartă titlul *Din Moldova. Tablouri și schițe din 1850*, Iași, Institutul grafic Ath. D. Gheorghiu; *Laskar Vioresku*, Leipzig, 1863, traducerea publicată la Iași în 1920 poartă titlul *Lascăr Viorescu. Roman din viața Moldovei (1851)*; această din urmă traducere, însoțită de o introducere de M. Sadoveanu purtând titlul *Un prieten al nostru*, cuprinde precizarea că lucrările lui Wilhelm von Kotzebue privind Moldova au fost scrise în germană și că primele lor traduceri în română au fost tipărite „acum 35 de ani”, ceea ce ne dă anul 1885.

⁶ Nu știm sigur sub ce nume de familie a fost declarat Rostislav, întrucât actul său de naștere nu apare în Anexele operei sale. Pe de altă parte, atât tatăl cât și fiul afirmă că în 1918, după căsătoria lui Paul von Kotzebue cu Lidia Suhanova, Rostislav a fost *adoptat* de tată său.

În 1914, Paul a plecat pe front, Lidia și Rostislav rămânând în capitală. De aici înainte, viața lui Rostislav poate fi urmărită pe trei căi: amintirile sale⁷, amintirile tatălui său și corespondența lui Rostislav cu rude din România, după stabilirea sa la Paris în 1961.

Din aceste surse, aflăm că mama sa Lidia era absolventă a Școlii de Belle-Arte din Moscova. Avea un talent deosebit pentru sculptură și era o bună muziciană. Dădea serate artistice și frecventa cercurile progresiste. La izbucnirea revoluției, în 1917, casa lor a fost jefuită și parțial ocupată. Frica, mizeria și foamea a determinat-o pe Lidia să părăsească Petersburgul și să plece, împreună cu băiețelul ei de șapte ani, în căutarea lui Paul. După o călătorie de trei săptămâni, cu opriri nesfârșite, având ca bagaje o singură boccea, ei vor ajunge la Odessa, unde îl vor aștepta câteva luni pe generalul Paul von Kotzebue, asigurându-și cu greu întreținerea. Lidia a luat legătura cu comitetul revoluționar local, a făcut portretul judecătorului șef al tribunalului poporului, s-a ocupat cu montarea și decorurile unor piese la teatrul orașului, primind ca răsplată titlul de „artist al poporului“. Rostislav cutreera orașul, riscând să fie omorât de mai multe ori. Căpătase un costum de marinăr, mânca pe unde apuca și vindea țigări.

În sfârșit, a sosit la Odessa și Paul von Kotzebue, fugit la rândul său din armata pe care o condusesese și care se răsculase. Întrucât viața le era amenințată, au părăsit Odessa în plină iarnă și au plecat pe jos, în zdrențe, ajungând la Bolgrad, în Basarabia. În 1918, Paul a reușit să divorțeze de Maria Cumbari și în același an, la Galați, s-a căsătorit cu Lidia Suhanova, făcând forme de adopțiune pentru fiul lor Rostislav. Între 1918 și 1923, familia a locuit la Bolgrad, unde Paul a înjghebat o mică fabrică de țigle, cărămizi și olărie. Oalele erau decorate de Lidia.

În 1923, familia s-a mutat la București, întrând în stăpânirea casei și a ceea ce rămăsese din moșia de la Moara Domnească, zestrea Paulinei născută Mavros. De aici înainte, Lidia von Kotzebue s-a afirmat ca o sculptoriță de mare talent. După mai multe expoziții, a câștigat în 1925 concursul pentru Monumentul Aviatorilor din București, considerat și astăzi drept una dintre cele mai reușite opere de artă plastică din Capitală. Execuția a durat însă până în 1935 și în acea perioadă de acute conflicte politice, Lidia, rusoaică bănuită de simpatii comuniste cel puțin în trecut, nu a avut voie să-și semneze opera și nu a fost invitată la inaugurare. Abia în 1947, după instaurarea dominației sovietice, fiul său Rostislav a primit autorizația de a grava semnătura mamei sale pe monument, în baza acelorași argumente care opriseră, în 1935, afirmarea dreptului de autor. Lidia a murit în 1944 și a fost înmormântată la Moara Domnească.

Paul von Kotzebue a încercat să monteze în București un atelier de vulcanizare și reparații, care a dat faliment. Retras la Moara Domnească, el a început să-și scrie memoriile prin 1944 (avea 79 de ani). Le-a terminat în 1947, cu

⁷ *History and Genealogy of the Kotzebue Family*, f.l. <Paris>, f.a. <1984>, p. I-VII, 335-345; cu privire la Lidia Kotzebue, p. 328-332.

două luni înaintea morții sale, însă la București, unde se refugiase după venirea armatelor sovietice.

Dar să revenim la eroul principal al comunicării noastre. Venit în București în 1923, la vârsta de 13 ani, Rostislav a fost înscris la liceul „Sf. Sava“, ale cărui cursuri le-a absolvit în 1929. Și-a ales apoi cariera militară, ajungând ofițer de geniu. Repartizat la un regiment din București, a fost apoi numit profesor la Școala de ofițeri de tancuri, unde a ajuns căpitan. La venirea sovieticilor, a scăpat ca prin minune de a fi deportat în U.R.S.S. împreună cu cetățenii români de origine etnică germană, însă a fost scos din cadrele armatei.

În cei 16 ani de luptă pentru supraviețuirea sa (și a tatălui său, între 1945 și 1947), Rostislav a îndeplinit cele mai variate meserii: șofer de camion și apoi proprietar de camion, lucrând pentru șantiere. Creșterea astronomică a impozitelor pe proprietate l-a obligat să renunțe la meseria de camionagi, vânzând caroseria și folosind părțile lemnoase pentru a se încălzi iarna. A lucrat pe diferite șantiere ca electrician, instalator ș.a.

În 1961, ajuns aproape muritor de foame, a reușit să emigreze în Franța, stabilindu-se la Paris, unde avea un unchi care l-a sprijinit, la început. Aici și-a petrecut ultimii 32 de ani ai zbuciumatei sale vieți, după șapte ani în Rusia și 44 de ani în România, unde a revenit o singură dată, în 1980, timp de o lună, pentru punerea în ordine a mormintelor familiei sale, aflate la Moara Domnească. Lucrările de reparații și amenajări, efectuate cu cheltuiala sa, au cuprins reînhumări reclamate de profanările devenite un obicei în comunism și care se continuă, nestânjenit, și astăzi. Pentru identificarea osemintelor strămutate, peretele de apus al pronaosului capelei a fost îmbrăcat cu plăci comemorative, precum și cu fotografii.

În interiorul și în jurul capalei sunt înmormântați: Paulina, Paul și Lidia von Kotzebue; Maria Ventura, mama lui Nicolae Mavros (1750–1810); Maria Suțu, născută Lapiti (1780–1851), mama Sevastiei Suțu, căsătorită Mavros; Constantin A. Suțu (1804–1882), fratele Sevastiei; Sofia Mavros (1832–1838), sora Paulinei. În capelă sunt și fotografiile lui Ernest von Kotzebue (1838–1914) și Rostislav, ale căror morminte se află, însă, în străinătate.

La Paris, Rostislav și-a câștigat existența folosindu-și cunoștințele de electrician și instalator. Venitul modest i-a permis, totuși, să-și amenajeze cu gust o locuință cu două camere, într-un fost garaj din cartierul Pantin și să ducă la bun sfârșit opera vieții sale: istoria familiei.

A murit în 1993, la vârsta de 83 de ani, în urma unui cancer a cărui evoluție începuse cu zece ani în urmă, printr-o operație de esofag. Este înmormântat în cimitirul cartierului Pantin⁸.

⁸ Informațiile privind sfârșitul vieții lui Rostislav von Kotzebue ne-au fost date de doamna Liana Bogdan, care ne-a pus la dispoziție și o scrisoare a autorului, cu date inedite privind biografia Lidiei Kotzebue. Pentru toate acestea, îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

II. Povestea memoriilor lui Paul von Kotzebue și a monografiei familiei Kotzebue scrisă de fiul său Rostislav.

Memoriile lăsate de Paul von Kotzebue la moartea sa erau scrise pe foi libere, fără o ordine anumită și erau redactate de-a valma în rusă, franceză și – către sfârșit – în română. Aducerea lor într-o formă publicabilă se datorează lui Rostislav, care după 1947 și-a folosit tot timpul liber pentru a ordona cronologic textul, a-l unifica și a-l traduce integral în franceză, aducând unele completări, adnotări și corectări. Abia prin 1955 a putut plăti dactilografierea în trei sau patru exemplare. Manuscrisul dactilografiat are următorul titlu:

Mémoires du général Paul von Kotzebue, précédés d'un avant-propos de son fils Rostislav Kotzebue.

Tabla de materii cuprinde: I. Generalități privind istoria familiei, de la început până astăzi; epoci și moravuri. II. Membrii familiei și istoria lor. III. Indice alfabetic. IV. Arbore genealogic. Lucrarea nu a fost publicată, dar a folosit parțial ca bază a istoricului familiei publicat ulterior de Rostislav. Exemplarul nr. 1 al manuscrisului a fost expedit acestuia la Paris, pe căi oculte, după 1961, din cauza interdicției de scoatere din țară a manuscriselor necenzurate. Exemplarul 2 sau 3, lăsat nepoatei mele Colette Ghimpețeanu și ajuns în prezent în posesia mea, este legat în pânză neagră; are 147 pagini, dactilografiate la două rânduri pe ambele fețe ale foilor de format A 4. În text, sunt intercalate 27 de foi de hârtie groasă, pe care sunt lipite 48 de fotografii de familie și reproduceri după gravuri de epocă, cu legendele scrise de mână de Rostislav. Arborele genealogic este scris de aceeași mână. Nu cunoaștem soarta celorlalte exemplare.

Amintirile lui Paul von Kotzebue, începute la vârsta de 79 de ani, uimesc prin precizia detaliilor și a anecdotelor de familie, memoria excepțională a autorului acoperind trei generații. Redactarea s-a bazat și pe o numeroasă corespondență purtată cu familia sa din străinătate, prețios material documentar care a fost distrus în 1949, împreună cu biblioteca, mobilierul și cu tot inventarul casei de la Moara Domnească. Memoriile au un pronunțat caracter personal, care sporește interesul mărturiei unui participant direct la una dintre cele mai mari răsturnări politice și sociale din istoria omenirii, ale cărei efecte l-au urmărit până la sfârșitul vieții.

Odată stabilit la Paris, Rostislav von Kotzebue s-a hotărât în 1962 să scrie istoria familiei sale, țel pe care l-a atins după 22 de ani de muncă intensă. A stabilit mai întâi legături cu membrii familiei răspândiți în întreaga lume, parte dintre ei ajutându-l și material în cercetarea pe care mijloacele sale materiale modeste nu ar fi putut-o asigura. Căutând urme ale strămoșilor săi, a călătorit în Germania de Est și de Vest, în țările baltice, Polonia, Uniunea Sovietică, Danemarca, Italia, Elveția, Grecia. În aceste țări, a luat legătura cu membrii existenți ai familiei sale, a făcut și

copiat fotografii, a cercetat biblioteci, arhive civile și bisericești. Doar pentru Statele Unite, documentarea a fost făcută numai prin corespondență.

Înarmat cu materialul documentar astfel obținut, Rostislav a redactat o nouă versiune a istoricului familiei sale. Memoriile tatălui său au fost înserate sub formă de fragmente, care vin în sprijinul descrierii unor evenimente sau completează unele date biografice. Redactată în limba franceză, lucrarea a fost apoi tradusă în engleză, în 1978, de către o canadiană, franceza fiind mai puțin cunoscută de rudele din Danemarca, Germania și S.U.A., cărora cartea le era în primul rând destinată. Textul final a fost tehnoredactat computerizat, imprimat și multiplicat. Redau aici titlul complet al lucrării:

History and Genealogy of the Kotzebue Family. Completed from general Paul von Kotzebue's memories folloowed by historical data about note-worthy persons. This book was composed and completed by his son Rostislav von Kotzebue. Remarcabilă prin modestie și reverență față de memoria tatălui său este și absența de pe copertă a numelui autorului, titlul – **History and Genealogy of the Kotzebue Family** – fiind însoțit de armele familiei.

Textul istoricului este însoțit de o foarte bogată ilustrație. Anexele cuprind indici de persoane, adresele membrilor în viață ai familiei, lista arhivelor și bibliotecilor consultate, grafice și tablouri genealogice.

Tirajul cărții s-a redus la 600–700 de exemplare numerotate și nepuse în comerț. Ele au fost distribuite de autor, în primul rând celor 47 de membri în viață ai familiei și celor care l-au ajutat, apoi marilor biblioteci și arhive din Europa și S.U.A. În România, Rostislav a trimis un exemplar Bibliotecii Academiei Române, purtând numărul 20. La moartea sa, existau încă exemplare nedistribuite, a căror soartă nu se cunoaște.

Opera genealogică a lui Rostislav von Kotzebue îmbină în mod original și atrăgător memoriile, cercetarea de arhivă, albumul de familie, graficele și lista cu adresele membrilor în viață. Remarcăm buna idee de a însoți numele persoanelor din tabelele genealogice cu numărul paginii din istoric unde se află principala mențiune a persoanei respective.

Analiza calităților și uneori a lipsurilor lucrării a fost făcută în 1992 de Mihai Sorin Rădulescu⁹ și nu este cazul să le reiau. Pe lângă semnalarea existenței unui exemplar din opera memorialistică a lui Paul von Kotzebue, comunicarea de față și-a propus reconstituirea condițiilor vitrege în care a fost creată o istorie genealogică valoroasă și unică, despre care se poate vorbi cu aceleași cuvinte folosite ca și de Montaigne, în fruntea *Eseurilor* sale: „C'est icy un livre de bonne foy, lecteur“.

⁹ Mihai Sorin Rădulescu, recenzie la *History and Genealogy of the Kotzebue Family*, în „Revista Istorică“, III, 1992, 9–10, p. 1067–1068.

SUMAR GENEALOGIC

indicând legăturile directe dintre familiile
Kotzebue, Mavros și Cantacuzino-Moldova (Basarabia)

August Friedrich von Kotzebue

n. 1761 Weimar, m. 1819 Mannheim, asasinat.

Dramaturg

= Wilhelmine von Krusenstiern, div. von
Kursell (1778–1852)

opt copii, dintre care

Karl Ferdinand

n. 1805 Jerlep (Estonia)

m. 1896 Taormina (Italia)

Consul rus la Iași (1838–1847)

și la București (1847–1853)

= 1833 Molly von Koskull (1809–1881)

trei copii, dintre care

Ernest

n. 1838 Riga, m. 1914 Vevey (Elveția)

Diplomat

= 1862 Paulina Mavros, div. Muhin

n. 1833 Moara Domnească, m. 1912

= 1912 Alexandra Ilinski

Fără copii

doi copii, dintre care

Paul

n. 1865 Frankfurt/Main, m. 1947 București

înmormântat la Moara Domnească

General în armata rusă, refugiat în România.

Memorialist.

= 1896 Maria Cumbari (1872–1967)

div. 1917.

= 1918 Lidia Suhanova, div. Gladky

n. 1885 Saratov, m. 1944 Moara Domnească

patru copii

Wilhelm Basilius

n. 1813, m. 1887. Scriitor,

diplomat, stă un timp în

Moldova.

= 1838 Aspasia Cantacuzino
(1822–1891)

Cecilia

m. 1871

Maria

n. 1857, m. 1908

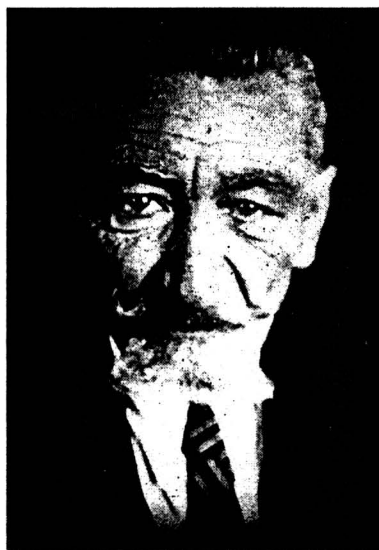
= 1884 baron Emilian
von Schilling
(1857–1912)

Rostislav

n. 1910 Petrograd, m. 1993

Paris. Ofițer român, genealogist.

Necăsătorit.

Generalul Paul von Wotzebue la 77 de ani și soția sa Lydia la 55 de ani

Rostislav von Kotzebue la vâstele de 9 și 27 de ani

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA SPIȚELE DE NEAM RĂZEȘEȘTI

Surse documentare de prin arhive ale statului ori păstrate încă de către săteni ne dau posibilitatea să constatăm un fenomen specific sfârșitului de secol XVIII și începutului celui de-al XIX-lea ce se caracterizează, mai ales în satele din sudul Moldovei, prin schimbări esențiale și ireversibile în viața social-economică. Se intensifică și ia amploare acum ceea ce sociologul H. H. Stahl consideră a fi fost „procesul de transformare a foloaselor în venituri”¹, evident bănești, căpătând preponderență economia de schimb în detrimentul celei de consum. Respectivul proces ne este ilustrat, printre altele, de întocmirea numeroaselor *spițe de neam răzeșești* prin care alcătuitoarii lor își revendică drepturi de stăpânire pe criteriul apartenenței la un anume strămoș îndepărtat, *un bătrân*. În virtutea unei asemenea apartenențe, obștea sătască și autoritatea de stat trebuie să le confere pretendenților legitimitatea ieșirii definitive și totale din indiviziunea de mai înainte. Se produce în viața satelor devălmașe „o soluție de compromis între interesele diverse existente în sânul categoriilor diferențiate sătești”, sublinia același autor, afirmație ce trebuie considerată ca fiind în concordanță cu mutațiile ce se succed cu repeziciune atât în interiorul, cât și în exteriorul așezărilor rurale. Nu poate fi reținută, însă, opinia sa referitoare la valoarea documentară a spițelor de neam, anume că „ele nu sunt altceva decât *legende juridice* etiologice și atâta tot”², îndemnând la „respingerea unor asemenea legende din cercetările de istorie socială”. Ceva mai încolo, același autor afirmă: „În ansamblul ei, spița nu e decât un inventar al cetelor și subcetelor din sat, nicidecum o genealogie propriu-zisă”³, aspect doar în parte real, în sensul că spițele de neam, de tipul celor răzeșești în discuție, cuprind numai capii de familie de la prima și a doua generație și abia în cele următoare înscriu pe toți urmașii ce decurg din spița bătrânului cu care a început. Observat cu minuțioasă atenție, fenomenul ni se pare destul de complex și

¹ Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. II, București, 1959, p.201.

² *Ibidem*, vol. I, București, 1958, p. 71

³ *Ibidem*, vol. II, p. 289.

⁴ Ștefan S. Gorovei, *Clanuri, familii, autorități, puteri*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2, p. 90.

interesant prin faptul că surprinde în formă și în conținut o diversitate de situații și relevă realități despre care „izvoarele vremii nu dau deslușiri foarte bogate”⁴, realități pe care Ștefan S. Gorovei le raportează la secolele XIV-XVIII, dar valabile, în privința efectelor, și pentru începutul celui următor, de unde rezultă și necesitatea subliniată de d-sa de „a le dibui, a le reconstitui și a le explica”, istoricul având misiunea de a face „serioase cercetări genealogice”⁵; astfel s-ar crea condițiile înlăturării controverselor și confuziilor în acest dificil domeniu care este genealogia românească, în general, cea a spițelor de neam răzeșești, în particular, tipul acesta de genealogie fiind, totuși, diferit de ceea ce am putea numi genealogia propriu-zisă. Avem convingerea că numai cunoașterea valorii reale a spiței de neam, ca document, ne poate aduce în situația de a constata dacă avem în față un izvor istoric cu informații veritabile ori fictive. Altfel spus, se impune ca strict necesară investigarea și analiza amănunțită a fiecărei spițe de neam ce-și compune și revendică descendența dintr-un strămoș, pentru a putea dovedi că el este ori unul *inventat* dintr-un „sistem genealogic simbolizat printr-un anume «moș» sau «bătrân»”⁶, cum afirmă H. H. Stahl, ori un ascendent *real* al acelora care își alcătuiesc respectiva spiță de neam. Am în vedere depistarea și a altor documente ale satului, cercetarea și confruntarea lor pentru a putea afla prezența și viețuirea persoanelor menționate nominal și a legăturii dintre acestea și numele celor care se regăsesc ca descendenți în spițele de neam de mai târziu. Ideal ar fi fost să se fi păstrat cât mai multe documente pentru fiecare sat și strămoș invocat în spițe. Și tot ideal ar fi ca investigatorul să fie un bun cunoscător al neamurilor ce au alcătuit și alcătuiesc satul, de preferință un localnic.

Ceea ce știm acum, cel puțin pentru satele din fostul ținut al Tecuciului, din care avem informații mai numeroase, este faptul că aproape nu există așezare satească veche care să nu fi cunoscut forma „*umbłării pe bătrâni*”, adică a diviziunii, la un moment dat, pe părți de stăpânire, implicit părți de venit cuvenit fiecărei familii din structurile economice ale obștii satești. Dar documentele rezultate cu ocazia primelor împărțiri pe bătrâni, și chiar cele de mai târziu (ne referim la spițele de neam răzeșești), sunt rare, răzlețe și pentru prea puține sate, rareori în integralitatea bătrânilor menționați documentar sau știuți tradițional.

Un asemenea ultim fericit caz am întâlnit recent pentru satul Rădăcinești din fostul ținut al Tecuciului, sat care a „umblat” pe trei bătrâni – Tănăsă Buiacu, Ionașco Jepu (și Jăpu) și Gligore Trifan – ale căror spițe genealogice au fost întocmite prima dată de către medelnicerul Ștefan Abaza în calitate de hotarnic al moșiei și satului în anul 1776, lucrare preluată și amplificată cu ramuri noi și alte spițe pe alți descendenți din primii bătrâni, în 1814 și 1845⁷. Spițele de neam întocmite pentru respectiva obște satească sunt complete ca nume și număr de

⁵ *Ibidem*.

⁶ H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 261.

⁷ Arhivele Statului Vrancea (ASV), *Colecția de documente*, P. XVI/1–6.

locuitori, specificându-se toți curgătorii din vechii bătrâni, caz rar și interesant prin aceasta, dar și prin faptul că foile pe care sunt înșirate numele au dimensiuni mari, pornind de la 1,40 m x 0,83 m la cele din 1814 și ajungând la 2–3 m x 0,85 m la cele din 1845, adevărate cearceafuri statistice și cu nume de persoane. Dacă astfel de acte s-ar fi păstrat în număr suficient pentru toate sau măcar pentru majoritatea satelor răzeșești, s-ar fi creat premise favorabile pentru o exactă reconstituire a *hotarelor bătrâne* satești, cât și a componenței și densității demografice pe criterii sociale înainte de întocmirea cunoscutei catagrafii nominale din 1774 și a celor care au urmat, având și calitatea unei mai sigure exactități decât aceea din catagrafii, mult prea lacunare⁸ din motive ușor de explicat prin natura scopului întocmirii lor, impunerile față de ocupantul străin.

Dar diferența dintre spițele pierdute și cele păstrate este enormă pentru cele mai multe sate răzeșești. Spre exemplu, din cele 38 de „*țidule*” cu arbori genealogici pe verso întocmite în 1817 de către banul Petrache Negrea, în calitatea sa acum de hotarnic al moșiei Umbrărești, „partea din gios răzășească”⁹, s-au găsit abia două, una pentru un bătrân întreg, Vlasie, cealaltă pentru o jumătate de bătrân, Vasca, numărul bătrânilor fiind de 34, opt dintre ei căpătând spițe pe câte jumătate de bătrân. Ca moșie, acești bătrâni porneau din malul vestic al apei Bârladului, la hotarul de răsărit, și ajungeau până în pârâul Dimaciului, la apus, o distanță de circa 10 km. Pârâul Dimaciului străbate satul Suraia, ai cărui locuitori, potrivit numeroaselor surse documentare, își au obârșia în obștea umbrăreșteană. Interesant este pentru cercetătorul actual, căruia îi vin în față, în câmpul cercetării, sate diferite ca vatră și nume, distanțate în spațiu (Umbrărești – Tecuci, Suraia – Putna), să afle identități de tradiție, de nume de bătrâni și identitate de obște și moșie. Într-o încercare de monografie a satului din urmă scrisă în 1908, întâlnim aceeași informație păstrată de tradiție la Umbrărești în legătură cu originea fiecărei așezări. O redăm pe a surăienilor, cu precizarea că este identică cu aceea a umbrăreștenilor: „.... după tradiția istorică, din spusele bătrânilor, satul exista din timpul lui Ștefan cel Mare și moșia pe care e situat e dăruită de acest domn la 34 de luptători pentru serviciile aduse la înfrângerea muntenilor”¹⁰, același început fiind invocat și de către oamenii bătrâni ai satului Umbrărești în încercările de a explica originea satului lor. Căci, nu-i așa, „toate satele vreau să se tragă din strămoșii dăruiti de Ștefan pentru vitejie”¹¹, precum constata pe bună dreptate marele N. Iorga. Identice sunt și numele de bătrâni păstrate în ambele așezări: Azimioară, iuzbașa Dima, iuzbașa Epure, Stamate Goe, Calalb, Bulcoiu, Ciocniș, Borș, Cerchez, Bălan, Juncu, Guneș, Pârvu, Țărălungă, Vițenchiu, Donici, Ochi Albi, Scurtu, Vlasie etc. Lipsește din lista surăienilor numele

⁸ Sunt omisiuni de locuitori și chiar de sate întregi, precum Boziești, Cudalbii, poate și altele.

⁹ Ion T. Sion, *Alte documente tecucene*, în *AIHAI*, XIX, 1982, p. 602.

¹⁰ *ASV, Prefectura județului Putna*, dos. nr. 32/1908.

¹¹ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1966, p. 247.

¹² Deținătorul ei a fost locuitorul Andrei Munteanu din satul Condrea.

¹³ De exemplu, într-un act de vânzare din 28 august 1892, dar și în altele, se indică „*bătrânul Rahiria*” (Rahilia) (documente aflate în posesia noastră).

bătrânului Vasca, dar îl aflăm pe cel al urmașului acestuia, „*Rafilia*“, scriu ei, considerându-l a fi nume de „*bătrân femeie*“, corect însă e „*Rahilie*“, așa cum este arătat în spița bătrânului Vasca găsită de noi la Umbrărești¹² și cum îl aflăm scris și în alte acte umbrăreștene de mai târziu¹³.

Situația aceasta ne ajută să înțelegem că inițial cei 34 de bătrâni, capi de familie, trăitori cu mult timp după perioada ștefaniană, formau deja o obște sătească întinsă, ca spațiu teritorial și temporal, originea și evoluția ei, a obștii sătești, fiind cu mult anterioară decât aceea atribuită de tradiție și, chiar, decât prima împărțire pe cele 34 de părți numite bătrâni. Străvechimea ei se dovedește și prin urma de natură arheologică¹⁴ și prin cele de structură teritorială a hotarelor aferente¹⁵. Obștea aceasta poate fi considerată cel puțin asemănătoare, dacă nu identică pentru vremurile ei vechi, cu renumita și bine cunoscuta obște vrânceană din apropierea noastră. Pentru că și obștea umbrăreșteană cuprindea în perimetrul hotarelor sale mai multe vetre cu nume distincte pe plan local, dar numai cu acela de Umbrărești când se impunea o identificare oficială mai precisă, mai conformă cu vechi realități. Subliniez că, așa cum locuitorii din obștea Vrancei se defineau în afara zonei lor de viațuire prin genericul „*vrâncean*“¹⁶, indiferent dacă locuia în Năruja, Nereju, Păulești, Voloșcani etc, la fel locuitorii de pe vetrele umbrăreștene Torcești, Boziești, Tămășeni, Condrea își declinau identitatea în afară și oficial prin termenul generic „*umbrăreștean*“. Chiar și surăienii, în numeroase litigii cu copărtașii lor de răzeșie, își arată explicit originea scriind într-un document: „răzășii de moșia Umbrărești, Sava Hărăbor, Apostu Hărăbor, Ștefan Hărăbor, Vasile Nour, satul Suraia“ și aduc ca probă a dreptului lor de stăpânire în obștea Umbrăreștilor un „opis de dovezi pentru moșia din Umbrărești [...] 1817 octomv[rie] 28 îadulă de împărțirea făcută de răpos[atul] Petrache Negrea pi partea cuvenită bătrânului Vițenchi și în dos spiță arătătoare de fișticare“¹⁷; ei revendicau partea pe jumătate din acest bătrân, ai cărui descendenți se arată a fi prin Ioana, apoi Vasile Nour, altul decât cel din jalba dată de către cei patru de mai sus. Cazul nu e singular. Rezultă din cele arătate că obștea și oamenii Vrancei nu au reprezentat în zona noastră, sub aspect social, un caz „sui-generis“, cum îl prezintă mulți istorici și sociologi¹⁸, ci este o zonă într-o evoluție cu ritm mai lent de trecere de la faza zisă arhaică, implicând păstrarea, în consecință, mai pregnantă a urmelor din vremurile vechi în satele Vrancei, fiind, din punct de vedere geografic, a regiune mai ferită de contaminările și influențele survenite în

¹⁴ Numeroase puncte arheologice de pe teritoriul comunei Umbrărești atestă o viațuire umană ce pornește din neolitic și trece prin toate celelalte epoci istorice, inclusiv cultura Dridu, deci o continuitate exemplară.

¹⁵ Ca în toate așezările de acest fel, hotarele se definesc prin formula cunoscută, „pe unde din vechi au folosit“.

¹⁶ A. Sava, *Documente putnene*, vol. I, Focșani, 1929, p. XX (studiul introductiv).

¹⁷ ASI, *Judecătoria Tecuci*, tr. 464/op. 502/ dos. 30/1838.

¹⁸ H. H. Stahl, *Probleme confuze în istoria socială a României*, București, 1992, p. 174.

¹⁹ ASB, *Documente istorice*, CXXXVIII/145.

perioada modernă, dar mai intens cercetată de către sociologi și istorici.

Nu s-au păstrat spițe de neam (ori nu le-am aflat) pentru bătrânii satului Liești, menționat cu cinci la număr¹⁹, Torceștii, împărțit odinioară pe patru bătrâni²⁰, Durăștii cu 18²¹, cu cinci Gohorul²², Țigăneștii de lângă Tecuci cu opt bătrâni²³, Țepu de trei²⁴ etc. Unele dintre aceste sate au rămas până destul de târziu, măcar parțial, în formă de organizare devălmașă, răzeșia originară cu „răzeși născuți, nu făcuți”²⁵, de tip Vrancea, cum au fost Lieștii, Umbrăreștii, Cudalbii, Matca etc, altele au devenit stăpâniri aservite unor boieri sau mănăstiri (Durăștii²⁶, Țigăneștii²⁷, Torceștii²⁸, parțial Lieștii²⁹, Umbrăreștii³⁰). Pentru satul de răzeși Corod, un intelectual al satului, Ion Lefterescu, a adunat, între 1935 și 1965, numeroase documente, inclusiv spițe de neam răzeșești, atât sub titlul de „izvoade de neamuri”, cât și spițe propriu-zise, fără însă ca din ele să reiasă că ar fi existat cândva un anume număr de bătrâni pe care să fi „umblat” satul în vechime. Reținem spițe și izvoade pe neamuri specifice satului: „spița Țoculeștilor”³¹ „spița Cărcoteștilor”³² din anul 1800, „spița Tenie și Ginghamă”³³, „spița Tășculeștilor” însoțită de „izvod de neamuri după spiță”³⁴, „izvod de neamuri Lăzăresc și Pădure”³⁵, dând în continuarea izvodului și „spița lui izbășa Giurge de Corod”. În copiile unor documente corodene, se fac mențiuni cu privire la „spițuri” efectuate în 1707 și 1737, validate unele, invalidate altele în pricinile de judecată dintre urmași în anii ce au trecut după cei menționați.

O interesantă spiță de neam, atât prin formă, cât și prin cuprins, având drept

²⁰ *Ibidem*, P. LXXII/105; ASI, *Divanul Domnesc*, tr. 806/op. 916/dos., 27 (fost 94), f. 71–72.

²¹ ASI, *M-rea Neamț*, p. XXV/33.

²² Mărturie hotarnică din 1794 în păstrarea d-lui Antinogen Andronic din satul Gohor.

²³ ASI, *Documente istorice*, CCCIII/22 și CCLXXX/293.

²⁴ *Ibidem*, P. MCDLXXVI/59 și 60.

²⁵ Avem în vedere pe răzeșii proveniți din obștile sătești devălmașe față de răzeșii descinși din neamurile boierești, răzeș însemnând, în primul rând „părtaș” la venit, ceea ce era specificul primordial în obște, iar nu proprietar de pământ sau megieș, realități ulterioare.

²⁶ Intră în stăpânirea marelui vornic Ionașco Balș, ajunge, în cele din urmă, stăpânire a Mănăstirii Neamțului, dănie de la boierul Toma Cocoranul (ASI, *Documente istorice*, CCLXI/61).

²⁷ Au stăpânit satul, în ordine cronologică: Istratie vodă Dabija, ginerele său, Iordache Ruset, ginerele acestuia Ilie Catargiu, trece la Costache Razu care, în 1760, face schimb cu Constantin Conachi, dându-l pentru Bărgăoani.

²⁸ Boierii Costăchești vor fi primii cumpărători ai satului în persoana marelui vornic al Țării de Jos, Vasilie Costache (ASI, *Divanul Domnesc*, tr. 806/op. 916/dos. nr. 27, f. 71–72).

²⁹ Const. Solomon, C. A. Stoide, *Documente tecucene*, III, Bârlad, 1942, p. 31–37; C.A. Stoide, D. L. Stahiescu, *Un mănunchi de documente privitoare la satul Liești-Tecuci*, în „Revista Arhivelor”, IV (1940–1941), p. 256–279.

³⁰ ASI, *Anaforale*, nr. 2, p. 114–116.

³¹ Ion Lefterescu, *Documente corodene*, caiet manuscris nr. I, doc. 41.

³² *Ibidem*, caiet manuscris nr. II, p. 48.

³³ *Ibidem*, același caiet, parte nenumărotată și nepaginată.

³⁴ *Ibidem*, caiet manuscris nr. III, nepaginat și nenumărotat.

³⁵ *Ibidem*.

rădăcină ascendentă pe „bătrânul Petre Perjul“, unul din cei șapte ai satului Poiana (antica Piroboridava), a fost alcătuită în 1815, înscriindu-se în ea: „noi, toți răzășii ci ni tragim din bătrânul Petre Perjul am dat samă de toate niaturile ce să trag din numitul bătrân și am făcut spița, spița aceasta dreaptă și adevărată; și în frica lui Dumnezeu, punim toate neamurile precum se arată în spiță“³⁶, semnând de autenticitate 16 răzeși copărtași și alții opt „iscăliți de marturi“, printre aceștia doi preoți și doi diaconi locali. Exemplarul ajuns la noi este o copie ce-l are drept autor pe un cinovnic, Ioniță Popov, datată 21 octombrie 1839.

Evident că acte de felul acestora semnalate mai sus, fiind rare și împrăștiate, nepuse într-o ordine pe date și teritoriu aferent, oferă slabe posibilități pentru a aborda cu deplină siguranță realitățile timpului și locului la care se raportează și a-l feri pe cercetător de riscul unor erori. Celui interesat de a afla știri și date sigure și exacte – despre structura socială și evoluția așezărilor din categoria acestora de mai sus, sub aspectul teritorializării în hotare distincte, al formei de organizare și de stăpânire, al modului de transmitere succesorală din generație în generație, al onomasticii specifice satului sau câtorva sate vecine etc – nu-i rămâne decât să opereze cu aceste sărace resurse documentare. El va încerca, credem că va și reuși, să întregească sau măcar să contureze imaginea a ceea ce a fost cândva satul respectiv, folosind fragmente informative și, pe cât posibil, ferindu-se de a întrebuița termenii târzii de genul „proprietate de moșie“ în loc de „stăpânire de moșie“, cum indică documentele timpului³⁷, plecând și de la constatarea că fiecare generație se constituie în segmente dintr-un întreg, inclusiv secvențe de viață autentică. Iar analogiile dintre părțile păstrate și cele pierdute înlesnesc în bună măsură demersul recuperator, la fel cum restauratorii procedează în arheologie și artă pentru a pune în evidență, pe cât posibil mai veridic, ceea ce a fost. Se va putea constata, printre altele:

– în ce măsură spițele de neam respective se pretează sau nu cercetării și valorificării științifice prin coroborarea informațiilor lor cu date din alte surse documentare ale satului în studiu;

– dacă bătrânii din care descendenții pretind că provin au fost viețuitori ai locului ori reprezintă „*legende juridice etiologice*“;

– cât de bine a fost încheagată obștea sătească și cum a evoluat ea în timp;

– dacă sursa documentară existentă poate servi drept reper de bază privind evoluția sau involuția demografică în spațiul teritorial și temporal dat;

– ce personalități mai mult sau mai puțin importante au descins din neamul pe care-l consemnează spița (dregători, cărturari, preoți, dieci, militari, hotarnici) și credem că nu am epuizat relevanțele ce pot fi desprinse din astfel de documente.

³⁶ Spiță aflată la noi.

³⁷ Credem că și sub acest aspect este valabilă observația d-lui Ștefan S. Gorovei când arată „necesitatea de a nu mai transfera asupra răzeșilor din veacurile vechi imaginea pe care ne-a lăsat-o moștenire veacul XIX“ (*Originea socială a înaltului cler monahal*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 3–4, p. 189).

Acest din urmă aspect este surprins și corect subliniat de d-l Ștefan S. Gorovei în demersul din care am citat, anume că răzeșimea reprezenta într-o vreme „acea stare socială definibilă prin stăpânirea liberă a unei întinderi de pământ, în virtutea și pe baza unui document, întindere de pământ ce asigura, din punct de vedere juridic, statutul de om liber căruia accesul la funcțiile din aparatul de stat îi era neîngrădit”³⁸. Credem, totuși, că existența documentului emis de domnie devine necesar în faza avansată a disoluției obștii, în care stăpânirea pământului precede emiterea actelor; criteriul stăpânirii „unei întinderi de pământ” prin care se asigura „statutul de om liber” era suficient, inițial, pentru accesul funcției, știut fiind și faptul că acestea, adică stăpânirea și statutul de om liber, își au sorginea în serviciul militar și juridic, formele incipiente ale organizării statale. Cu alte cuvinte, înainte de a fi omul aservit unei stăpâniri anume, a fost omul liber din obștea sătească, elemente care s-au păstrat la scară restrânsă în multe din satele românești. Pot fi exemplificate asemenea stări de lucruri prin spițele de neam răzeșești recuperate de la locuitori sau prin altele din arhive. De pildă, doar doi din cei 34 de bătrâni umbrăreșteni sunt arătați cu mica slujbă militară, aceea de iuzbașă, celorlalți nearătându-li-se nici o funcție, ei făcând parte din categoria acelor numiți în acte prin sintagma „oamenii buni și bătrâni”. Or, trebuie să recunoaștem că expresia vine din străvechime și s-a păstrat intactă ca importanță și semnificație și după organizarea statală. Nu contestăm existența răzeșilor descinși din dregători mai mari sau mai mici, din neamuri de boieri, răzeși „făcuți”, cu acte ale ascendenților lor. Un caz tipic sub aspectul acesta ne este oferit de satul Liești, ținutul Tecuci, ai cărui locuitori răzeși știu și afirmă că satul și moșia lor „umbla” în vechime pe bătrânii „*Frățilă și nepoții lui, Mareș, și Florea, și Danciu, și Bădea*”³⁹, cu uric de la Ștefan cel Mare din veletul 7003 (1495) ianuarie 12. Într-o pricină juridică din 1795, răzeșii satului Liești, de la sud de Tecuci⁴⁰, probează cu hrisovul domnesc arătat mai sus dreptatea și descendența lor din cei cinci bătrâni⁴¹; la fel la 25 septembrie 1820, când ei vin cu „*ispisoc sârbesc din 7003 ghenar 72*”⁴². Și în cazul transmiterii de stăpânire, indiferent de forma în care se face (vânzare, danie, schimb), cei interesați își „mărturisesc de bună voea lor”

³⁸ Idem, *Clanuri, familii, autorități, puteri*, p. 87.

³⁹ Vezi nota 19.

⁴⁰ DRH, A. Moldova, vol. III, p. 300, nr. 163, editorii localizând greșit satul Lieștii din documentul respectiv pe teritoriul comunei Priponești (p. 601).

⁴¹ Iată cum prezintă documentul răzeșilor lieșteni situația: „ei au arătat un suret di pi un ispisoc vechiu de la Ștefan voevod din velet 7003 ghenar 12 prin care arată că moșia Lieștii au umblat în cinci bătrâni, anumi: Frățilă, și Florea, și Danciu, și Bade, și Maros” (ASB, *Documente istorice*, CXXXVIII/145).

⁴² ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/142.

⁴³ IN, 6 (1926–1927), p. 213, cu veletul greșit, 7190 în loc de 7110.

⁴⁴ DRH, A. Moldova, vol. III, p. 295, nr. 160.

dreptul de a face actul respectiv. Așa procedează „cești oameni din sat din Țigănei”, în număr de 16 capi de familie, la 25 martie 1602, când „și-au vândut ei satul ce-i mai sus scris Țigănei, ce să cheamă la Dimaci, ce este la ținutul Tecuciului, *din drese de danie ce au avut strămoșii lor Alexa, și Jurca, și Dragoș, și Jurje de la Ștefan vodă*“⁴³, tot din 12 ianuarie 1495⁴⁴. Și dacă primelor trei nu li se cunosc descendenții, cel de-al patrulea este bine cunoscut și cu urmași de notorietate, el fiind Giurgea Hrăbor⁴⁵ ascendentul lui Maxim Hrăbor postelnicul cel mare de pe timpul domniei lui Petru Rareș și puțin după el⁴⁶, din aceștia descinzând dregători mai mici, precum Ștefan căpitanul și urmașii lui. Iar noi credem că și întreg neamul Hărăborilor de la Suraia⁴⁷, despre care am amintit ceva mai sus, are aceeași obârșie. Nu au astfel de acte sate precum Umbrăreștii, Corodul, Cudalbii, Matca, localități răzeșești aproape în întregime, dar în care întâlnim destui dregători mărunți mai târziu, fără ca investirea lor să fie însoțită de vreo sursă documentară anume⁴⁸.

În aceea ce privește existența reală a bătrânilor din care au descins răzeși umbrăreșteni, evidențiem aspectul cu situația unor nume de bătrâni pe care le întâlnim în actele satești. Astfel, bătrânul cu numele *Vlasie* este atestat prin participarea unui urmaș al său cu numele tot *Vlasie*, de la generația a patra în spiță, martor la dania unui „vad de moară pre apa Bârladului, la târgu la Tecuci“⁴⁹, act din 1686 în care i se arată mica dregătorie, „*Vlasie, vornicul din Umbrărești*“⁵⁰ iscăind *manu propria*. Donatoarea vadului era „*Anița, ce-au fost a Dimei, fata Rusandei, nepoata lui Deli Gheorghe*”, staroste de Tecuci⁵⁰. Dima, soțul Aniței, poate fi identificat cu unul din cei 34 bătrâni umbrăreșteni, iuzbașa Dima, la data de mai sus fiind decedat. Ce ne spune hotarnicul Petrache Negrea despre neamurile care curg din bătrânul *Vlasie*? Că „*s-au ales bătrânul lui Vlasie din care se trag alde Băraru și alde Bute cu neamurile lor*“, evident cele rezultate prin naștere și alianțe matrimoniale. Căci cei doi urmași direcți ai bătrânului sunt femei, *Vasâlca* și *Ioana*, înțelegându-se că descendenții acestora au format cele două neamuri, „*alde Băraru*” din „*Vasâlca*“, iar „*alde Bute*” din *Ioana*. Și dacă din ramura Băraru întâlnim documentar doar pe un „*Vasile Bărariul, socrul lui Ursul*”

⁴³ DIR, A. Moldova, XVI/1, p. 80: document din 1508, când „Giurgea Hrăbor comis“ cumpără satul Blănești, în hotar cu Țigăneștii de la nord de Tecuci.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 410, nr. 377; p. 493, nr. 446; p. 574, nr. 513 ș. a.

⁴⁷ Unul dintre ei a plătit cu viața pentru că s-a opus colectivizării forțate.

⁴⁸ Se poate ușor observa că în timp ce satele aservite dispun de numeroase surse documentare, cele răzeșești dispun de surse informative puține și destul de târzii. În legătură cu dregătorii mărunți menționați în sate răzeșești, avem o situație din 1839 în care Condrea apare cu șapte mazili, Matca cu 13, iar Corodul cu 74 (ASG, Prefectura Tecuci, dos. nr. 2/1839).

⁴⁹ ASB, Documente istorice, P. LXXII/92;

⁵⁰ *Ibidem*, M-rea Nicoriță, P. IX/9; CDM I, p. 348, nr. 1526.

⁵¹ *Ibidem*, Documente istorice, P. LXXII/105.

⁵² BAR, Ms. rom. A. nr. 2983, f. 98–100

Chihaiă“ făcând danie „partea sa ce-au fost zestre Ursului, partea lui din Torcești“⁵¹, mențione cu mult posterioară daniei, respectiv 1697, ramura „alde Bute“, mult mai prolifică în urmași, este identificată prin numeroase subramuri în cataografiile din 1774, 1831 și 1845, dar și în alte numeroase acte umbrăreștene, inclusiv cele legate de partea boierească a lui Gavril Conachi⁵². În catagrafia din 1831 întâlnim șapte familii cu numele Bute la satul de răzeși Umbrărești, înscrise și în spița din 1817, dintre care un Miron Bute este arătat cu dregătoria de căpitan ținutal de margine, într-un timp fiind în slujba foarte mărunță de „epistatul cantoniștilor acestui ținut“ Tecuci⁵³, semnând cu titlul de „căpi[ta]n“, având și un scutelnic ca privilegiat de ultim rang. Un Andrei Bute este înregistrat în aceeași catagrafie ca preot la biserica din satul Condrea. O altă subramură desprinsă din bătrânul Vlasie a fost aceea a neamului Gorgan, neam identificat în spița din 1817 la generațiile a cincea și a șasea. Ei descind din Maria, fiica lui Grigore (Băraru?), căsătorită cu un Gorgan neatestat în alte acte cu acest apelativ. Dintre urmași, doar Sărea Gorgan apare ca „pacinic“ al satului și unul dintre cei zece „giurați“ ce atestă exactitatea cifrelor catagrafiei din 1845 pentru satul Condrea. De altfel, la unul din descendenții acestuia s-a păstrat spița bătrânului Vlasie⁵⁴.

Cealaltă spiță umbrăreșteană, pe jumătatea bătrânului Vasca, comportă cam aceleași observații, doar că descendența poate fi mai bine urmărită în alte acte ale satului, cu toate că numele bătrânului nu se întâlnește în ele. Plecând de la precizarea hotarnicului că „această giumătate de bătrân s-au dat neamului alde Boboce, ce trag după Rahilie din bătrânul Vasca, alături cu giumătatea de bătrân a lui Stamate Goe“, că al doilea fiu al lui Vasca era Vasile și că „niamurile ce curg dintr-acesta s-au trecut în țădula ce s-au dat niamului alde Murgoci, carele trag cealaltă giumătate de bătrân din bătrânul Vasca“⁵⁵, deducem cum și-au luat urmașii în stăpânire părțile atribuite prin hotarnica din 1817 și înțelegem că aceea ce locuitorii umbrăreșteni numeau în vremea din urmă „bătrânul Boboce“ și „bătrânul Murgoci“ erau, de fapt, urmași ai originalului și veritabilului bătrân Vasca, aspect valabil și pentru urmașul direct al său, Rahilia. Cum pricinile și neînțelegerile dintre răzeși au fost cele care au generat hotarnica și întocmirea spițelor din 1817, cum ele, neînțelegerile, au continuat și după această dată, constatăm documentar că la multe procese cei împlicinați vin cu „țidulele“ eliberate atunci pe bătrâni pentru a-și proba drepturile lor de stăpânire, generând și un fel de cazuistică a fenomenului răzășesc local. De exemplu, în 1832, Trușan Ion se află în dispută cu un Diaconu Darie sub „cuvânt că nu sântu răzăș de moșie dinpreună cu dânsul în bătrânul Manea“⁵⁶ și Apostol Ciocniș împotrivit de la stăpânirea „unui bătrân întreg anume Ciocniș“⁵⁷ de către localnicul Marin Căulea.

⁵³ ASG, *Prefectura Tecuci*, dos. nr. 12/1846, f. 7.

⁵⁴ Este vorba de Vasile Gorgan II, în prezent decedat.

⁵⁵ Ion T. Sion, *op. cit.*, p. 603.

⁵⁶ ASI, *Judecătoria Tecuci*, tr. 167, dos. nr. 4/1832.

⁵⁷ *Ibidem*, dos. nr. 202/1832.

⁵⁸ *Ibidem*, tr. 213, dos. 411/1833, f. 10.

⁵⁹ *Ibidem*, tr. 282, dos. 199/1836.

În 1833, „preoteasa Catrina“ se judecă cu rudele sale susținându-și cauza cu „țidula după spița cea adevărată că i s-a cuvin 11 stâneni moșie din bătrânul Stamate Goe“⁵⁸. În 1836, preotul Ion Lazăr din Suraia cu alți răzeși ai lui „de moșia Umbrărești, ce trag din bătrânul Ionașco Dolii, pe lângă jalobă, au înfățișat o țadulă hotarnică din 1817 octomv[rie] 28 de la răpos[atul] Petrache Negrea, atuncea ban, cu spiță din dos de alegerea ce-au făcut bătrânului“⁵⁹ dat lor în stăpânire. Date semnificative, pentru speța în discuție, rezultă din filele dellei unui proces din 1838 între localnicii Năstase Hagiș și vecina sa, Catrina, soția răposatului Dumitrache Borș, care i-a încălcat primului stăpânirea stabilită prin hotarnica și „spița bătrânului Azimioară din 28 octomv[rie] 1817, pe care le păstrez în sânul meu“, arată primul în reclamația dată⁶⁰. Judecătoria „hotărăște ca toți curgătorii din Mihăilă Azimioară să rămâie cu părțile lor statornice“. Dar, pentru că unii dintre răzeșii „au prins părți precum li s-a părut în acel bătrân, Azimioară, făcându-și case, grădini și curături“, cere privighetorului de ocol „să meargă la fața locului și să măsoare pogănește tot bătrânul lui Azimioară“⁶¹ (subl. n.), scăzând de la cei ce au prins mai mult și împlinind celorlalți.

Problematica privitoare la spițele de neam răzeșești prezintă unele diferențieri, în sensul că nu există un anume prototip, un șablon valabil pentru orice sat și situație. Ne convingem de aceasta și din modul diferit în care autorii spițelor de neam văzute de noi au conceput încheierea lor. Astfel, hotarnicul Umbrăreștilor din 1817 lasă loc pentru adăogirea unor eventuali omiși, scriind: „Și oricari în urmă să vor găsi nepuși în spiță și să vor dovedi de neamuri, vor merge la partea lor“⁶²; în schimb, hotarnicul din 1814 al moșiei Rădăcinești închide spița prin textul: „toate aceste spițe ce s-au rădicat după spițele vechi și după adevărata știință a răzășilor localnici, s-au adeverit atât de mine, cât și cu iscăliturile numiților răzăși curgători din ele, cu arătarea și de câtimea numelor cuprinse în fiecare spre a nu adăogi mai mult“⁶³ (subl. n.). În spița de la Poiana este pusă la îndoială de către unii răzeși autenticitatea bătrânului Perju într-o notă marginală: „Pentru acest bătrân Perju ci Șandresții zăc că ar fi Tofan, iară nu Perju, fiindcă din scrisori nu s-au putut dovedi de este Tofan sau Perj, au rămas să giure patru oameni bătrâni dintre răzeși, oameni niînpărăcheți în întru Tofan sau Perj, cum au apucat din bătrânii lor“⁶⁴.

Cele de mai sus spuse reprezintă doar o mică parte din problematica foarte vastă a categoriei răzeșilor, o cercetare amplă fiind de stringentă necesitate prin investigarea a cât mai multe cazuri consemnate în documente păstrate în arhive și încă necunoscute.

⁶⁰ *Ibidem*, tr. 464, dos. nr. 29/1838.

⁶¹ Un Mihăilă Azimioară face parte dintre „oamenii buni“ care în 1687 vin cu mărturia lor pentru validarea unei cumpărături în Boziești făcută de marele logofăt Miron Costin (ASB, *Documente istorice*, P. CLVI/90).

⁶² Ion T. Sion, *op. cit.*, p. 603 și 604.

⁶³ ASV, *Colecția de documente*, P. XVI/7.

⁶⁴ Spița respectivă provine de la un locuitor din satul Poiana și se află la noi.

INFORMAȚII GENEALOGICE ÎN „GAZETA MAZILILOR ȘI RĂZEȘILOR BUCOVINENI“

La sfârșitul secolului XIX, Dionisie Bejan, Vasile Tudan și alți bucovineni fondau *Societatea Mazililor și Răzeșilor Bucovineni*, al cărei organ de presă – „Gazeta Mazililor și Răzeșilor Bucovineni” – va apărea un deceniu mai târziu, proprietar fiind Ioan Cuparencu, colaborator și al lui Sever Zotta la „Arhiva Genealogică”¹.

Pentru a înțelege de ce a apărut Societatea și „Gazeta” ei, trebuie să aruncăm o privire asupra situației Bucovinei după 7 mai 1775. Prin convenția turco-austriacă din acea dată, Poarta ceda Austriei partea de nord a Țării Moldovei, unde odihneau rămășițele pământești ale marilor voievozi. Alipirea la Galiția, în 1790, a deschis porțile Bucovinei pentru ucraineni, care se așează în valea Ceremușului și a Putilei, și apoi spre Prut și Nistru, fugind de pe moșiile poloneze. Era începutul rutenizării Bucovinei, făcută cu sprijinul guvernanților de la Viena, dar și al unora dintre români. Treptat, rutenii au căpătat școli, locuri în ierarhia bisericească, la Universitate și la Facultatea de Teologie, profitând de neînțelegerile dintre liderii politici români. Rezultatul: rutenizarea unei părți a populației românești și inversarea raportului numeric. Acțiunile acestea n-au rămas fără ripostă din partea intelectualilor, politicienilor și preoțimii românești².

O altă formă de luptă a fost și înființarea Societății mai sus pomenite și a organului ei de presă. Scopul era de a uni pe toți mazilii și răzeșii bucovineni pentru a păstra ființa națională. Primul său conducător a fost Dionisie Bejan (1900); dintre vicepreședinți, menționăm pe Leon Samson (1901–1902) și pe Iancu Cuparencu³. Societatea a activat până la 1918. Activitățile sale au vizat mai multe planuri: *politic* – sprijinirea în presă a candidaților români pentru cercurile și

¹ După încorporarea la Austria a părții de nord a Moldovei (numită ulterior Bucovina), mazilii și răzeșii vor primi, pe baza documentelor, titlul de *Ritter*, care le asigura un anumit loc în societate și în fața celorlalți nobili ai imperiului. După Unirea cu România, titlul nu mai are nici o importanță. Sever Zotta a renunțat la el încă înainte de Unire.

² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Iași, 1991, p. 16–340.

³ „Gazeta Mazililor și răzeșilor Bucovinei” (în continuare: *GMRB*), Cernăuți, anul III, nr. 7–8, 18 octombrie 1913, p. 126.

districtele electorale bucovinene (ex: Titus Onciul, Nico Vlad, dr. Constantin Isopescul-Grec⁴), *cultural* – organizarea unor întruniri (ca acelea de la Piedecăuți, Căbești, Costești⁵) și *istoric* – adunarea și publicarea documentelor care se mai aflau în arhivele familiilor bucovinene⁶, evocând contribuția românilor bucovineni la diverse evenimente⁷.

„Gazeta” apare între anii 1910 și 1914. Cititorul interesat poate afla în paginile ei următoarele domenii: *politic* (alegerile din 1911⁸, adunările din diferitele localități⁹), *cultural* (contribuțiile bănești și seratele), *istoric* (publicarea documentelor), *realități românești* (familiile românești pe localități¹⁰, numele ctitorilor de biserici¹¹), *necroloage*¹², *știri mărunte* (evenimente mondene¹³, acordarea unor decorații¹⁴ etc.), propaganda ruteană la sate și politica ei de deznationalizare¹⁵.

În viziunea responsabililor politici români din Bucovina, publicarea documentelor aflate încă în stăpânirea unor particulari români era unul dintre mijloacele cele mai bune pentru atingerea scopului propus. Ca atare, s-a publicat, după originale, un număr mare de documente; din păcate, colecția pe care am putut-o consulta la Biblioteca Centrală Universală „M. Eminescu” din Iași este incompletă: ea începe cu numărul 11 din anul I (1911) și se oprește în 1913.

Cele 48 de acte, depistate în numerele existente la Iași, aparțin secolelor XVII-XIX și sunt de categorii diferite:

a) *acte oficiale* – 22: urice domnești (14), cărți de judecată (4), hotarnice (3), somații (1), emise atât de vechii domni, cât și de noii stăpâni;

b) *acte particulare* – 26: „scrisori” (6), mărturii (4), contracte de veșnică vânzare (4), de schimbătură (1), de zestre (1), izvod de zestre (3), cărți de danie (3), vechilicuri (3), testamente (1). Ambele categorii de acte oferă informații genealogice și biografice pentru un număr de 56 de familii bucovinene.

1. *Familia Baranovschi*: mărturie din 30 aprilie 1805¹⁶.

⁴ GMRB, an. I, nr. 10, 23 aprilie 1911, p. 81.

⁵ *Ibidem* an. I, nr. 11, 5 mai 1911, p. 97–98.

⁶ Documente publicate în anii 1911–1914.

⁷ Precum războaiele napoleoniene – vezi povestirea lui G. Grigorovitză în anul I, p. 164, 181–183, 195–196, 212–215, 228–230, 244–245 și 264.

⁸ GMRB, an. I, nr. 10, 23 aprilie 1911, p. 81.

⁹ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 5 mai 1911, p. 97–98.

¹⁰ *Ibidem*, an. III, nr. 7–8, 18 octombrie 1913, p. 103–105.

¹¹ *Ibidem*, an. III, nr. 4, 18 iulie 1913, p. 59–60.

¹² *Ibidem*, an. II, nr. 2, 5 aprilie 1912, p. 23.

¹³ *Ibidem*, cf. anii 1911–1914.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ GMRB, an. III, nr. 1, 28 mai 1913, p. 11–12.

2. *Familia Barbovski*: uric domnesc de la Constantin Mavrocordat, văleat 7250 (1742), în comun cu familiile Brăescul, Brahă și Pisoschi¹⁷.

3. *Familia Bărberiuc* – somație din 13 iulie 1780¹⁸.

4. *Familia Bejan* – hotarnica Comăreștilor, din 15 mai 1762¹⁹ și mărturia Departamentului Pricinilor Streine a Principatului Moldovei din 10 septembrie 1808²⁰.

5. *Familia Boșneag* – amintită la 12 februarie 1812 într-o împărțeață de zestre a familiei Răus²¹, act de vânzare la 18 octombrie 1818, între Vasile Tușinschi și Ioan Boșneag²², izvodul de zestre pentru Păunel²³, la care se adaugă și contractul familiilor Brahă și Boșneag²⁴.

6. *Familia Brahă* – uric domnesc din 1731 august 1²⁵; carte domnească din 1731²⁶, uricul domnesc din 1742²⁷ și mărturia familiei Strășca din 1742, 12 iunie²⁸; hotarnica din 1762, mai 15²⁹, contractul familiilor Răus și Constantinovici din 1816, aprilie 23³⁰, cu mențiuni în acte la 1849 iunie 15³¹.

7. *Familia Brăescul* – uric domnesc din 1742³².

8. *Familia Buțura* – hotarnica Ivâncăușilor, din 1732 august 29³³; Decretul Înalțului Forum din 1814 martie³⁴, acte din 20 mai³⁵ și 20 iulie 1826³⁶, ca și cel din 8/20 noiembrie 1828³⁷.

9. *Familia Calmuțchi* – documente din 7262 (1754) septembrie 3³⁸ și 29 august 1797³⁹.

¹⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 19, 3 noiembrie 1911, p. 231–233.

¹⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 14, 7 iulie 1991, p. 156.

¹⁹ *Ibidem*, an. II, nr. 14, p. 130–131.

²⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 17, 20 februarie 1913, p. 234–236.

²¹ *Ibidem*, an. II, nr. 14, 28 februarie 1913, p. 220–211.

²² *Ibidem*, an. III, nr. 7–8, 18 octombrie 1913, p. 112–113.

²³ *Ibidem*, an. III, nr. 1, 28 mai 1913, p. 10–11.

²⁴ *Ibidem*, an. III, nr. 11, 3 aprilie 1914, p. 171–172.

²⁵ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 8 mai 1911, p. 235–236.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 19, 3 noiembrie 1911, p. 231–233.

²⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 20, 30 noiembrie 1911, p. 248.

²⁹ *Ibidem*, an. II, nr. 18, 15 octombrie 1911, p. 216.

³⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 8–10, p. 130–131.

³¹ *Ibidem*, an. III, nr. 11, 3 aprilie 1914, p. 171–172.

³² *Ibidem*, an. I, nr. 19, 3 noiembrie 1911, p. 231–233.

³³ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

³⁴ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 5 mai 1914, p. 105.

³⁵ *Ibidem*, an. I, nr. 10, 23 aprilie 1911, p. 95.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 13, 8 iunie 1911, p. 134–136.

³⁸ *Ibidem*, an. II, nr. 6–7, 2–9 iulie 1912, p. 104–105.

³⁹ *Ibidem*, an. II, nr. 3, 4 mai 1912, p. 57.

10. *Familia Cantacuzino* – acte din 1767 iunie 5⁴⁰; carte domnească din 1768 iunie 18⁴¹; carte de jăluire din 1771 iunie 2⁴².
11. *Familia Cazimir* – act din 30 iunie 1821⁴³.
12. *Familia Cealăcul* – documente din 1726 (1753) septembrie 3⁴⁴, 1727 (1763) noiembrie 27⁴⁵ și 1771 iunie 2⁴⁶.
13. *Familia Cheșco* – act din 1742 iunie 15⁴⁷.
14. *Familia Chitar* – mărturie din 15 septembrie 1805⁴⁸.
15. *Familia Cocea* – hotarnica din 1732 august 29⁴⁹ și 1771 iunie 2⁵⁰ (carte gospod care amintește și acte din 1767 și 1768 iunie 10) și martie 1814⁵¹.
16. *Familia Constantinovici-Grec* – act de zestre din 12 februarie 1812⁵², contractul din 23 aprilie 1816⁵³, cel din 18 octombrie 1818⁵⁴ și cel de zestre din 11 octombrie 1839⁵⁵.
17. *Familia Corne* – contract de vânzare din 1724 (1745) septembrie 23 cu familia Săvescul⁵⁶ și mărturia Săveștilor din 1720 (1762) ianuarie 25⁵⁷.
18. *Familia Cotoman* – acte din 1726 (1753) septembrie 3⁵⁸, din 1727 (1763) noiembrie 27⁵⁹, 1765 februarie 4⁶⁰ și 1765 septembrie 3⁶¹ (cu amintirea documentului din 1760 iulie 9); 1765 iunie 16⁶², 1767 iunie 5⁶³, 1768 iunie 18⁶⁴ (mențione pentru 1762 aprilie 2) și 1771 iunie 2⁶⁵.

⁴⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 6–7, 2–9 iulie 1912, p. 104–105.

⁴¹ *Ibidem*, an. II, nr. 11, 7 noiembrie 1912, p. 172–173.

⁴² *Ibidem*, an. II, nr. 17, 20 februarie 1913, p. 236–238.

⁴³ *Ibidem*, an. I, nr. 21, p. 264–265.

⁴⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 11, 7 noiembrie 1912, p. 170–171.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 171–172.

⁴⁶ *Ibidem*, an. II, nr. 17, 20 februarie 1913, p. 236–238.

⁴⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 20, 30 noiembrie 1912, p. 248.

⁴⁸ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 28 iunie 1913, p. 43.

⁴⁹ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

⁵⁰ *Ibidem*, an. I, nr. 20, 30 noiembrie 1912, p. 248.

⁵¹ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 5 mai 1911, p. 105–106.

⁵² *Ibidem*, an. II, nr. 14, 28 februarie 1913, p. 220–221.

⁵³ *Ibidem*, an. III, nr. 6, 22 august 1913, p. 75.

⁵⁴ *Ibidem*, an. III, nr. 7–8, 18 octombrie 1913, p. 112–113.

⁵⁵ *Ibidem*, an. III, nr. 9, 12 noiembrie 1913, p. 137–139.

⁵⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 13–4, 29 mai 1914, p. 209–210.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁵⁸ *Ibidem*, an. II, nr. 11, 7 noiembrie 1912, p. 170–171.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 171–172.

⁶⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 14, 28 ianuarie 1913, p. 219–220.

⁶¹ *Ibidem*, an. II, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185–186.

⁶² *Ibidem*, an. II, nr. 8–10, 1912, p. 132–134.

⁶³ *Ibidem*, an. II, nr. 6–7, 2–9 iulie 1912, p. 104–105.

⁶⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 11, 7 noiembrie 1912, p. 172–173.

⁶⁵ *Ibidem*, an. II, nr. 17, 20 februarie 1913, p. 236–238.

19. *Familia Caracalia* – 1737 august 1⁶⁶.
 20. *Familia Crăciun* – 1611 octombrie 9⁶⁷, 1732 august 29⁶⁸, 1795 februarie 28⁶⁹.
 21. *Familia Contrăș* – 1771 iunie 2⁷⁰.
 22. *Familia Corlățanul* – 1795 februarie 28⁷¹.
 23. *Familia Floare* – 17 decembrie 1801⁷².
 24. *Familia Goian* – 1732⁷³, 1765⁷⁴ și 1845 iunie 28⁷⁵.
 25. *Familia Dașchevici* – vechilic pentru familia Strășca din 5 aprilie 1795⁷⁶ și o încredințare din 15 aprilie 1802⁷⁷.
 26. *Familia Jian* – document din 3 martie 1814⁷⁸.
 27. *Familia Janoš* – acte din 8/20 noiembrie 1826⁷⁹ și 28 iulie 1835⁸⁰.
 28. *Familia Lastivca* – acte din 30 aprilie 1805 (?)⁸¹.
 29. *Familia Michițiu* – document din 30 aprilie 1805 (?)⁸².
 30. *Familia Mihovan* – act din 30 aprilie 1805 (?)⁸³.
 31. *Familia Mintici* – acte din 1732⁸⁴, 1762 mai 15⁸⁵, contract din 22 iulie 1835⁸⁶, izvod de zestre din 11 octombrie 1839⁸⁷.
 32. *Familia Momışco* – 1740 (7248) februarie 14⁸⁸.
 33. *Familia Murguleț* – acte din 1662 (7170) ianuarie 10⁸⁹ și 1706 (7214) august 10⁹⁰.

⁶⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 5, 12 august 1913, p. 76.

⁶⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 14, 7 iulie 1911, p. 155.

⁶⁸ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

⁶⁹ *Ibidem*, an. III, nr. 14, 28 mai 1913, p. 10.

⁷⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 17, 20 februarie 1913, p. 236–238.

⁷¹ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1917, p. 242.

⁷² *Ibidem*, an. III, nr. 13–14, 29 mai 1914, p. 210–211.

⁷³ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

⁷⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185–186.

⁷⁵ *Ibidem*, an. III, nr. 4, 28 noiembrie 1913, p. 61.

⁷⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 noiembrie 1913, p. 42.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 43.

⁷⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 15 mai 1911, p. 105–106.

⁷⁹ *Ibidem*, an. I, nr. 13, 8 iunie 1911, p. 134–136.

⁸⁰ *Ibidem*, an. I, nr. 17, 15 septembrie 1911, p. 199–200.

⁸¹ *Ibidem*, an. III, nr. 1, 28 mai 1913, p. 11–12.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

⁸⁵ *Ibidem*, an. II, nr. 18, 15 octombrie 1911, p. 216.

⁸⁶ *Ibidem*, an. II, nr. 17, 15 septembrie 1913, p. 199–200.

⁸⁷ *Ibidem*, an. III, nr. 9, 12 noiembrie 1913, p. 137–139.

⁸⁸ *Ibidem*, an. II, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185.

⁸⁹ *Ibidem*, an. III, nr. 1, 28 mai 1913, p. 9.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 9–10.

34. *Familia Nacul* – acte din 1797 august 10⁹¹ și 30 ianuarie 1821⁹².
35. *Familia Onciul* – 1611 (7119) octombrie⁹³, 1720 (7228) iulie 2⁹⁴, 1757 (7265) iulie 23⁹⁵ act din secolul XVIII⁹⁶, 1780⁹⁷ și 30 ianuarie 1821⁹⁸.
36. *Familia Păunel* – acte din 8/20 noiembrie 1828⁹⁹, 23 iulie 1843¹⁰⁰ și 15 iulie 1849¹⁰¹.
37. *Familia (neamul) lui Petran* – act din 1732 cu indicarea descendenței¹⁰².
38. *Familia Pilitiuc* – 1720 iulie 2¹⁰³ și 1762¹⁰⁴.
39. *Familia Poclitar* – 15 septembrie 1802¹⁰⁵ și 23 iulie 1843¹⁰⁶.
40. *Familia Popenco* – acte din 22 iulie 1835¹⁰⁷ și 25 noiembrie 1839¹⁰⁸.
41. *Familia Răus* – acte din 12 februarie 1812¹⁰⁹, 23 aprilie 1816¹¹⁰, 18 octombrie 1818¹¹¹, 20 ianuarie 1831¹¹², 11 octombrie 1839¹¹³ și 15 iulie 1849¹¹⁴.
42. *Familia Repta* – act din 15 septembrie 1802¹¹⁵.
43. *Familia Samson* – act din 1724 (7232)¹¹⁶; 1745 (7254) septembrie 23¹¹⁷, 1757 (7265) iulie 23¹¹⁸, 4 decembrie 1787¹¹⁹; 29 august 1797¹²⁰ și 30 iulie 1821¹²¹.

⁹¹ *Ibidem*, an. II, nr. 4, 1 iunie 1912, p. 57.

⁹² *Ibidem*, an. I, nr. 21, decembrie 1911, p. 264–265.

⁹³ *Ibidem*, an. I, nr. 14, 7 iulie 1911, p. 155.

⁹⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 1, 10 martie 1912, p. 10–11.

⁹⁵ *Ibidem*, an. I, nr. 18, 5 octombrie 1911, p. 215.

⁹⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 4, 18 iulie 1913, p. 61.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 21, decembrie 1911, p. 264–265.

⁹⁹ *Ibidem*, an. I, nr. 13, 8 iunie 1911, p. 134–136.

¹⁰⁰ *Ibidem*, an. III, nr. 1, 28 octombrie 1913, p. 10–11.

¹⁰¹ *Ibidem*, an. II, nr. 11, 7 noiembrie 1912, p. 171.

¹⁰² *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

¹⁰³ *Ibidem*, an. I, nr. 1, 10 martie 1912, p. 10–11.

¹⁰⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 8–10, august-octombrie 1912, p. 130–131.

¹⁰⁵ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 43.

¹⁰⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 1, 28 mai 1913, p. 10–11.

¹⁰⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 17, 15 septembrie 1911, p. 199–200.

¹⁰⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 17, 15 septembrie 1911, p. 200–201.

¹⁰⁹ *Ibidem*, an. II, nr. 14, 28 februarie 1913, p. 220–221.

¹¹⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 8–10, august-octombrie 1912, p. 130–131.

¹¹¹ *Ibidem*, an. III, nr. 7–8, 18 octombrie 1913, p. 112–113.

¹¹² *Ibidem*, an. II, nr. 4, 1 iunie 1912, p. 58.

¹¹³ *Ibidem*, an. III, nr. 9, 12 noiembrie 1913, p. 137–139.

¹¹⁴ *Ibidem*, an. III, noiembrie 1913, p. 171.

¹¹⁵ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 43.

¹¹⁶ *Ibidem*, an. I, nr. 20, 30 noiembrie 1911, p. 242.

¹¹⁷ *Ibidem*, an. III, nr. 13–14, 29 mai 1914, p. 209–210.

¹¹⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 18, 5 octombrie 1911, p. 215.

¹¹⁹ *Ibidem*, an. II, nr. 3, 4 mai 1912, p. 44.

¹²⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 4, 1 iunie 1912, p. 57.

¹²¹ *Ibidem*, an. I, nr. 21, p. 264–265.

44. *Familia Săvescu* – hotarnica din 1732¹²², cartea din 1745 septembrie 23¹²³ și mărturie din 1762 ianuarie 15¹²⁴.
45. *Familia Stângaciul* – vechilic din 5 aprilie 1795¹²⁵, contract din 19 ianuarie 1802¹²⁶, act de vânzare din 15 aprilie 1802¹²⁷, mărturie din 21 noiembrie 1804¹²⁸, mărturia Departamentului Pricinilor Străine din 26 noiembrie 1804¹²⁹, cu o confirmare a autorităților austriece din 8 decembrie 1804¹³⁰.
46. *Familia Stârcea* – contract din 11 octombrie 1839¹³¹.
47. *Familia Strâșca* – acte din 1742 iunie 2¹³² și 30 iunie 1821¹³³.
48. *Familia Șăhan* – acte din 3 martie 1814¹³⁴ și 20 iulie 1826¹³⁵.
49. *Familia Taboră* – hotarnica din 1732¹³⁶ și actul din 1765, septembrie 13¹³⁷.
50. *Familia Tăutu* – acte din 1720 iunie 2¹³⁸; 1786 august¹³⁹; 1762 mai 15¹⁴⁰ și 15 septembrie 1802¹⁴¹.
51. *Familia Teliman* – act din 1 februarie 1796¹⁴².
52. *Familia Tomoriug* – acte din 20 iulie 1826¹⁴³ și 8/20 noiembrie 1828¹⁴⁴.
53. *Familia Tușinschi* – acte din 12 februarie 1812¹⁴⁵, 18 octombrie 1818¹⁴⁶ și din 23 aprilie 1816 (martori la 1812 și 1816)¹⁴⁷.
54. *Familia Țopa* – act din 14 iulie 1827¹⁴⁸.

¹²² *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

¹²³ *Ibidem*, an. III, nr. 13–14, 29 mai 1914, p. 209–210.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 210.

¹²⁵ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 42.

¹²⁶ *Ibidem*, an. II, nr. 13, 4 ianuarie 1913, p. 206–207.

¹²⁷ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 43.

¹²⁸ *Ibidem*, an. II, nr. 13, 4 ianuarie 1913, p. 206–207.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, an. III, nr. 9, 12 noiembrie 1913, p. 137–139.

¹³² *Ibidem*, an. II, nr. 20, 30 noiembrie 1911, p. 248.

¹³³ *Ibidem*, an. II, nr. 21, p. 264–265.

¹³⁴ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 15 mai 1911, p. 105.

¹³⁵ *Ibidem*, an. I, nr. 10, 23 martie 1911, p. 295.

¹³⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

¹³⁷ *Ibidem*, an. I, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185–186.

¹³⁸ *Ibidem*, an. II, nr. 1, 10 martie 1912, p. 10–11.

¹³⁹ *Ibidem*, an. II, nr. 6–7, 29 iulie 1914, p. 103–104.

¹⁴⁰ *Ibidem*, an. II, p. 130–131.

¹⁴¹ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 43.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ibidem*, an. I, nr. 10, 23 martie 1911, p. 95.

¹⁴⁴ *Ibidem*, an. I, nr. 13, 8 iunie 1911, p. 134–136.

¹⁴⁵ *Ibidem*, an. II, nr. 14, 20 ianuarie 1913, p. 220–221.

¹⁴⁶ *Ibidem*, an. III, nr. 13–14, 29 mai 1914, p. 219–220.

¹⁴⁷ *Ibidem*, an. III, nr. 7–8, 29 noiembrie 1913, p. 112–113.

¹⁴⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 15, 20 iulie 1911, p. 168.

55. *Familia Vlad* – acte din 1732¹⁴⁹, mențiunea din 1760 iunie 9¹⁵⁰, din 1763 noiembrie 27¹⁵¹, acte domnești emise la 4 februarie¹⁵², 11 iunie¹⁵³, 16 iunie¹⁵⁴ și 3 septembrie 1765¹⁵⁵; izvod de zestre din 3 martie 1814 (mențiuni pentru 6 septembrie și 23 octombrie 1803, învoiala din 4 martie 1810. Decret de la Forum Nobilium din 31 decembrie 1810 și actul din 1 mai 1812)¹⁵⁶; din 15 septembrie 1802¹⁵⁷, 20 iulie 1826¹⁵⁸ și 8/20 septembrie 1828¹⁵⁹.

56. *Familia Vlaico* – acte din secolul XVIII (un act nedatat¹⁶⁰ și altul din februarie 1780¹⁶¹).

57. *Familia Volcinschi* – acte din 1706 august 10¹⁶², 1765 septembrie 3¹⁶³, 20 iulie 1826¹⁶⁴ și 11 octombrie 1839¹⁶⁵.

Prin publicarea acestor documente, „Gazeta Mazililor și Răzeșilor Bucoveneni” este un important izvor de informații pentru realizarea genealogiilor familiilor bucovinene.

¹⁴⁹ *Ibidem*, an. III, nr. 15–16, 20 iulie 1914, p. 237–241.

¹⁵⁰ *Ibidem*, an. II, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185–186.

¹⁵¹ *Ibidem*, an. II, nr. 11, 7 noiembrie 1912, p. 171–172.

¹⁵² *Ibidem*, an. II, nr. 13–14, 29 mai 1914, p. 219–220.

¹⁵³ *Ibidem*, an. II, nr. 14, 28 ianuarie 1913, p. 219–220.

¹⁵⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185–186.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ *Ibidem*, an. I, nr. 11, 5 mai 1911, p. 105–106.

¹⁵⁷ *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 43.

¹⁵⁸ *Ibidem*, an. I, nr. 10, 29 aprilie 1911, p. 95.

¹⁵⁹ *Ibidem*, an. I, nr. 13, 8 iunie 1911, p. 134–136.

¹⁶⁰ *Ibidem*, an. III, nr. 4, 18 iulie 1913, p. 61.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² *Ibidem*, an. III, nr. 2–3, 21 iunie 1913, p. 43.

¹⁶³ *Ibidem*, an. III, nr. 1, 28 mai 1913, p. 9–10.

¹⁶⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 12, 8 decembrie 1912, p. 185–186.

¹⁶⁵ *Ibidem*, an. I, nr. 10, 23 aprilie 1911, p. 95.

O ÎNRUDIRE ÎNTRE DOUĂ FAMILII ROMÂNEȘTI: MOȘOIU DIN TRANSILVANIA ȘI NECULCE DIN MOLDOVA

Încercând să mă aplec asupra subiectului enunțat, ca fiică a Vioricăi Neculce (fata generalului Constantin Neculce) și a lui Eugen Ionică, nepot de soră al generalului Traian Moșoiu, mă găsesc într-o situație oarecum delicată, dificilă și contradictorie. Aparținând unui mediu extraștiințific, am totuși dorința de a aduce câteva informații precise, care țin de istorie. În același timp, venind din interiorul acestor familii și cu mărturii personale, aș vrea să pot păstra distanța obiectivă față de elementele fierbinți, care n-au lipsit din istoria familiei mele, așa cum n-au lipsit din a țării românești, confundându-se de multe ori dramatic unele cu altele. Sper să reușesc să fiu mai puțin tributară „diletantismului pasional” cum îl numea la un moment dat istoricul Dan Berindei, și mai degrabă să pot pune niște „pietricele” lângă acele „cărămizi” care vor constitui ulterior edificiul unui studiu genealogic serios și pertinent.

Oricum, aduc mulțumirile mele d-lui Ștefan S. Gorovei pentru generoasa invitație, dându-mi și posibilitatea să exprim un punct de vedere personal. De asemenea, d-lui Sergiu Groholschi-Miclescu, care, propunând un studiu asupra genealogiei familiei Neculce, m-a informat despre aceste cercetări.

Pentru a evita pe cât posibil un subiectivism exagerat, dar și pentru a concentra expunerea, voi apela la enumerări precise de fapte și persoane.

Încep prin a evoca patru momente (de fapt niște amintiri) care doar aparent nu au legătură în timp și nici în semnificație. Ele sunt, de fapt, cauza prezentei expunerii și a dorinței de a depune un fel de mărturie despre evenimente, persoane, chiar mentalități care s-au determinat reciproc.

Prima întâmplare și cea mai lungă. Printre prietenii primilor mei ani de copilărie, am avut câțiva care se numeau: Grigoraș Ghica, fiul lui Alexandru și al Zettei Ghica; Smaranda Cantacuzino, fiica lui Alexandru și a Floriei Cantacuzino; Nicușor Xenopol (nepotul cunoscutului istoric), Paltin Sturdza, ceva mai mic decât noi, fiul lui Ilie Vlad Sturdza, nepot al lui Mihail și al Zoei Sturdza; și Dana Konya, fata Martei Negruzzi. La un moment dat, acești prieteni au dispărut brusc din viața mea și, desigur, și eu dintr-a lor.

Într-o seară a anului 1955, adolescenți fiind, în casa părintească din București, str. Baldovin Pârcălabul 7, fost Francmazonă, în singura cameră în care

cu mare greutate rămăsesem cu mama, am reușit să ne găsim, cu excepția lui Paltin Sturdza și a Danei Konya, pentru câteva ore, ascultând muzică. (A mai fost prezentă printre noi o oarecare vecină. Mai târziu, această unică seară, dintr-un șir lung de ani, a constituit o bună parte a „dosarului” meu, dar nefiind obiectul expunerii, nu dezvolt subiectul și închei aici paranteza). Au trecut peste patru decenii fără să mai știu absolut nimic despre prietenii mei. După Decembrie 1989, am mai aflat câte ceva despre cei care erau în viață. Cu Smaranda Cantacuzino, stabilită în Germania și venind cu ajutoare pentru copii și vârstnici, aproape nu ne-am mai recunoscut. Am apelat la fotografii de familie și mi-a mărturisit că s-a ferit să ia legătura cu români din țară ca să nu le facă rău cu numele ei de Cantacuzino. Dintr-un număr din martie 1997 al revistei „Lumea”, am aflat, mai mult decât dramatica, incredibila biografie a lui Paltin Sturdza de când nu ne mai văzusem. Cred că mi-ar fi greu să-i mai amintesc azi cine sunt. Asta ar fi prima întâmplare – mai mult o evocare.

Cea de-a doua: prin anii 1990–1991, știind că în orașele Gura Humorului și Dej au existat străzi ce purtaseră numele generalului Constantin Neculce, bunicul meu din partea mamei, m-am adresat primarilor de acolo, să pot afla care sunt aceste străzi. Mi s-a răspuns cu o ridicare din umeri și o privire care-mi reproșa o pretenție atât de absurdă, încât m-am simțit cu adevărat jenată. Același lucru la Brașov, unde ulterior am stabilit că str. Lungă a purtat o vreme numele tatălui meu, dr. ing. Eugen Ionică – nepot de soră al generalului Traian Moșoiu.

Cea de-a treia întâmplare: în ziua de 13 august 1994, am fost invitată să particip la comemorarea, cu o expoziție și o sesiune de comunicări în casa sfatului Brașov și apoi la Bran, pentru repunerea pe soclu după 50 de ani și sfințirea de către mitropolitul Antonie Plămădeală, a statuii generalului erou Traian Moșoiu, fratele bunicii paterne Paulina Ionică. Chiar în dimineața aceleiași zile de 13 august 1994, Radio România Actualități anunța o evocare istorică cu totul deosebită. Am ascultat cu mare atenție și, recunosc, cu emoție. S-a anunțat participarea unui istoric român la a 50-a aniversare a defilării generalului Charles de Gaulle pe străzile Parisului. În schimb, despre comemorarea generalului erou Traian Moșoiu, nici un singur cuvânt.

Cea de-a patra și ultima întâmplare. În 1992, prin amabilitatea verișoarei mele Mireille Păsărin din Ploiești, și ea nepoată de frate a generalului Traian Moșoiu, am căpătat un document surprinzător. Era schița arborelui genealogic al familiei Moșoiu-Ionică și un început de spiță Neculce. În colțul din dreapta jos era semnătura tatălui meu, dr. ing. Eugen Ionică și mențiunea că era întocmit în închisoarea Râmnicu-Sărat. Am stabilit că era cu puțin timp înainte de a fi asasinat. (Desigur, fără nici o legătură cu schița genealogică). Mi s-a părut, însă, important că un om aflat în închisoare, la 34 de ani, avea o asemenea preocupare. Cu atât mai mult, cu cât astăzi marea majoritate a românilor (chiar și a membrilor familiei mele) sunt total indiferenți la acest subiect.

E adevărat că cele patru momente evocate sunt întâmplări personale: foarte disparate și poate greu de urmărit și reținut, dar ele au legătură strânsă cu subiectul. Istoria noastră apropiată, și mai ales ea, trebuie refăcută din frânturi, ca să nu spun petice, de evenimente și mărturii nu rareori tragi-comice.

Cum am spus deja, mă voi referi la cei doi generali, Moșoiu și Neculce, și la apropiatii lor, având și o datorie de onoare față de bunici și părinți, pentru că există o încărcătură de eveniment istoric și dramatic totodată, sporit printr-o voit nedreaptă aruncare în anonim în unele cazuri. În vremurile bolnave pe care le-am trăit peste 50 de ani, a existat o brutală și intenționată rupere de rădăcini, care a modificat și pervertit mentalități și acest fapt poate deveni un motiv serios de meditație.

Așadar, generalul erou Traian Moșoiu s-a născut în 1868 în Tohanul Nou, al cărui fondator a fost străbunicul mamei sale Ana, născută Răduțoiu. Moise, tatăl său, a fost primar al Tohanului Nou. Aron Moșoiu, bunicul generalului, a fost vicetribun al Branului, iar unchiul, Ioan Moșoiu, organizator al gărzii naționale locale. Și-a făcut liceul la celebrul „Andrei Șaguna” din Brașov și școala militară la Viena. În 1890 a intrat în armata austro-ungară, pe care o părăsește în 1891 intrând în armata regală română, continuând și desăvârșind o carieră militară excepțională. General de brigadă în 1917, devine în 1919 Comandant al Grupului de Armată Nord.

La întretăierea anilor 1918–1919 îl găsim alături de Regele Ferdinand, pe aliniamentul de demarcație Sighet, Baia Mare, Muntele Găina. După ce regele face urările tradiționale, generalul continuă: „Ostași! Anul care începe va aduce încununarea străduințelor și răsplata jertfelor noastre. Eroii morți vor adormi liniștiți...” – și încheie – „fericirea pe care eu, comandantul vostru, v-o urez din adâncul inimii, va sosi întregă”. Și, într-adevăr, peste doar câteva luni, iată cum i-o confirmă N. Iorga, în cuvântul său intitulat *O zi de glorie*: „Energicul general ardelean Traian Moșoiu, în automobilul lui atât de îndrăzneț, mânat mult înaintea regimentelor care înaintau, a fost literalmente copleșit, înăbușit de flori [...] nu știu, nu-mi aduc aminte ce petrecut aici în aceeași zi de 20 februarie 1919, dar Istoria Românilor s-a făcut în ziua aceea acolo”. În martie 1920, devine ministru de Război, apoi al Comunicațiilor, mai târziu ministrul Lucrărilor Publice și în final senator de drept.

Are doi copii: **Mariana**, măritată Popescu, care la rândul ei are o fiică **Liliana**, născută în 1927, o personalitate remarcabilă, demnă urmașă a bunicului și părinților ei. Cel de-al doilea copil al generalului este **Tiberiu**, născut în 23 Iunie 1898 la Târgoviște. După ce își ia doctoratul în drept la Universitatea din Bruxelles, în 1928, devine profesor de drept la Academia de Drept din Oradea. Membru P.N.L. și deputat, primar al Oradiei, a fost, între mai 1946 și noiembrie 1947, guvernator al Băncii Naționale Române. Moare în 1953.

Ioan, fratele cel mai mare al generalului, născut în 1862 la Tohan, a fost jurist și a avut doi copii: pe *Mariana*, profesoară de engleză, franceză și germană – scria și versuri cu o sensibilitate aparte – și pe *Marcel*, jurist și el, al cărui fiu Alin este inginer chimist, intelectual de mare finețe și căldură umană. Este căsătorit cu Monica Jinga, dintr-o familie de ardeleni de aleasă ținută și au doi copii: pe Alexandru și Ana-Maria. Trăiesc cu toții la Toronto (Canada).

Mariți, soră mai mare a generalului, măritată cu Iacob Popa, a avut patru fete, Lya, Veturia, Felicia și Lena – ultimele două cu urmași. *Felicia*, măritată cu Aureliu Jantea, ofițer superior în armata regală, l-a avut pe Florin, un remarcabil doctor în medicina nutriționistă. Căsătorit, a lăsat doi fii: *Cristian*, medic ortoped la Düsseldorf și *Liviu*, arhitect la Mannheim, deosebit de atașat de țară, familie și locurile natale.

Cealaltă soră a Feliciei, *Lena*, a fost măritată cu Felix Stănculescu, ministru al Transporturilor la începutul deceniului cinci. Au o fată, Mara, profesoară de engleză. Inteligentă și tenace, ține cel mai constant legătura cu Tohanul bunicilor și strămoșilor noștri. Măritată cu Radu Ciocâlțu, are două fete, Oana și Andra, la rândul lor cu moștenitori recenți.

Aurelian, cel de-al doilea frate al generalului, s-a născut în 1879, a fost profesor de latină și germană, s-a stabilit la Ploiești, devenind mai târziu și senator (în perioada interbelică).

A avut doi fii: *Virgiliu* și *Cornel*, amândoi jurnaliști. Cornel, căsătorit cu Irel Constantinescu, a avut doi copii, pe Cantemir (Bebe) – profesor și talentat artist plastic, preocupat de istoria familiei și furnizându-ne și materiale din arhiva Moșoiu – și pe Mireille, căsătorită cu inginerul George Păsărin, pe care aș numi-o sufletul familiei, pentru generozitatea și permanenta stăruință de a ține unită familia în spiritul cel mai nobil al tradiției. La fel și-a crescut pe cei doi copii, Mihnea, inginer electronist și Miruna, inginer în petrol și gaze.

Mă voi opri acum ceva mai mult la cea de-a doua soră a generalului, **Paulina Moșoiu**, bunica mea, și pentru că este cea care, prin fiul ei Eugen, face legătura cu familia Neculce, dar și pentru faptul că a avut cel mai necruțător destin. S-a născut în 1886 în Tohanul Nou. Se mărită cu inginerul Ion Ionică, director al fabricii de celuloză și hârtie din Zărnești, apoi președinte al Casinei Române, echivalentul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov, chiar în 1935, la 100 de ani de la înființarea Casinei Române. În volumul *Casina Română Brașov 1835-1935*, de Ion Colan, închinat centenarului, apare chiar în deschidere portretul mare al inginerului Ion Ionică și cuvântul lui de închinare care sfârșește cu cuvintele: „rostul nostru începând cu anul 101 e să închegăm rânduri pentru a realiza în Brașov ceea ce reușise Casina altădată: solidaritatea românească”. Îl vom găsi apoi primar al Brașovului și senator liberal. În vila sa de la marginea Tohanului Nou spre Bran se întâlneau mereu familiile Moșoiu și Ionică, în frunte cu generalul

Traian Moșoiu și obligatoriu, fără excepție, în ziua de 15 august de Sf. Maria în fiecare an. Mai târziu, tot aici venea și familia generalului Neculce. Paulina și Ion Ionică au doi fii; primul, **Eugen Ionică**, s-a născut în 1905 la Zărnești. A făcut liceul la „Andrei Șaguna” în Brașov, apoi strălucite studii în fizico-chimie la München și Zürich și doctoratul la Sorbona. A devenit asistent și conferențiar la Politehnica din București. Are lucrări științifice de mare importanță pentru economia și apărarea țării. Înființează laboratorul de chimie al Monetăriei Naționale. Făcând parte din elita intelectuală a mișcării legionare a anilor '30, condusă de Corneliu Zelea Codreanu, a fost asasinat în noaptea de 21-22 septembrie 1939, la 34 de ani, împreună cu alți 250 de tineri – unii deosebit de valoroși, ca represalii pentru asasinarea lui Armand Călinescu de legionari. Era căsătorit cu Viorica Neculce și au o fată Anca (subsemnata), născută pe când el era deja în închisoare, iar la data asasinării împlinea un an. Celălalt fiu al Paulinei și al lui Ion Ionică a fost **Ion I. Ionică** (Nelu), născut și el în Zărnești, în 1907, jurist și sociolog. De curând, în 20 Februarie 1997, la Muzeul Satului a fost lansată, după peste 50 de ani, sub egida Academiei Române, lucrarea lui de doctorat, *Dealul Mohului*. Academicieni, profesori, specialiști, etnografi, sociologi au elogiat-o ca pe una dintre cele mai importante și de referință lucrări, fără să înțeleagă necunoașterea ei timp jumătate de veac. A fost tot timpul remarcat, alături de profunda cunoaștere a tradiției, europenismul autorului. Din păcate, și el a fost asasinat în 1944, în condiții neelucidate încă, la vârsta de 39 de ani, făcând parte din aceeași elită legionară a anilor '30. S-a căsătorit cu Liliana Grigorescu și au avut doi copii: *Mircea Traian* și *Mihaela Eugenia*, măritată Scânteie, amândoi excelând în profesiile lor de biolog și, respectiv, profesor de franceză, la fel de discreți și fini intelectuali ca și părinții lor.

Cei doi frați, Eugen și Ion I. Ionică, au înființat, împreună cu alți intelectuali marcanti, cercul „Rânduiala” și apoi revista „Rânduiala”, „arhivă de gând și faptă românească”, la care au colaborat înalte spirite ale perioadei interbelice: Ernest Bernea, Haig Akterian, Mihail Polihroniade, Constantin Noica, Radu Gyr și alții. Sediul era în casa inginerului Eugen Ionică. Poate că, odată și odată, istorici, sociologi, psihologi vor găsi curajul necesar să separe adevărul de minciună în acest dramatic moment de istorie românească.

În 1950, părinții fraților Ionică, Paulina și Ion Ionică, după ce și-au văzut fiii asasinați în floarea vârstei, au fost scoși din casa lor din Brașov, în care s-a mutat miliția orașului. Ion Ionică moare în 1952 în urma unei congestii cerebrale, iar Paulina Ionică este trimisă cu domiciliu obligatoriu la Râmnicul Vâlcea. Revine peste câțiva ani în Brașov; se va mai chinui mulți ani supraviețuind fiilor și soțului, cu greu, dar cu mare demnitate.

Moare în 1973 și e înmormântată în cavoul familiei Moșoiu-Ionică din Tohanul-Nou, de unde lipsește doar generalul Traian Moșoiu, îngropat în cimitirul Bellu din București.

Paulina Ionică, de altfel ca și generalul, se înrudeau, prin vărul lor Axente Moșoiu, cu Sextil Pușcariu, iar după părerea preotului Pucleanu din Râșnov, și cu Emil Cioran. Mai trebuie consemnat că în campania sa strălucită din 1919, în timpul retragerii ungarilor, generalul Traian Moșoiu a salvat viața părinților lui Iuliu Maniu și Corneliu Coposu. Cum de asemenea trebuie amintit evenimentul, abil ascuns peste 50 de ani, deși îi foloseau numele conjunctural, al înfrângerii primului regim comunist din Europa Centrală, al lui Bela Kuhn, când generalul intra victorios în Budapesta, în august 1919.

Traian Moșoiu moare în 1932, la 64 de ani.

Dacă, totuși, despre generalul erou, ardelean, s-a mai vorbit, este oarecum cunoscut și se pare că va fi tot mai mult, despre generalul **Constantin Neculce** – chiar dacă într-un fel, anvergura nu este aceeași – nici chiar fălticeneni lui nu-și prea amintesc. Și nu numai de faptul că le-a introdus apa curentă în oraș, în timpul când le-a fost primar, dar nici de perioada glorioasă din războiul din 1916 și a Unirii din 1918. Pentru un anume fel de uitare, în care a intrat familia și trecutul ei, există și alte explicații, mai nuanțate; unele de ordin psihologic, altele ținând de o istorie mai îndepărtată a familiei. Într-o scrisoare primită cu ani în urmă de la unchiul meu Grigore Neculce, fiul savantului Eugen Neculce (văr primar al generalului din Fălticeni), intrgat fiind unchiul meu de indiferența familiei față de trecutul ei boieresc, își amintea cum bunica sa Olga Marcu îi povestea de unele necazuri și încurcături mari pe la mijlocul secolului XIX, cu vânzări de moșii și documente, cu conflicte între Șaraga și un Constantin Neculce, care au dus la o decădere și la o intrare în anonimat a familiei. Ca urmare, a început un fel de frondă, de respingere a titlurilor și privilegiilor, de elogiare a muncii și meritului personal. De altfel, ar coincide și cu frământările și transformările cunoscute în istoria boierimii române. Oricum, la aceste aspecte se pot adăuga, apropiindu-se de timpurile noastre, drame de familie, pierderea copiilor, apoi pierderea Basarabiei și Bucovinei de Nord care l-au afectat foarte tare, presiunile istorico-politice și altele, toate contribuind la izolarea lui resemnată și demnă.

Ceea ce este sigur, însă, e faptul că generalul Constantin Neculce a imprimat familiei un cult al modestiei, discreției și smereniei.

Îl caracterizează un pasaj dintr-o scrisoare de răspuns către vărul său Eugen Neculce, în care îl felicită pentru meritele lui de savant recunoscut și om politic (era ministru plenipotențiar în Franța) și-și exprima bucuria pentru păstrarea cu mândrie a numelui Neculce în istoria familiei. Nu a făcut însă niciodată nici cea mai mică referință la meritele lui. El, care fusese decorat și cu „Steaua României“, și cu Ordinul „Ferdinand“, și luptase pentru Basarabia și Bucovina. Era într-adevăr de o modestie proverbială: totuși cu discreție a transmis nepotului său Dragoș, fiul lui Constantin Dumitru (zis Băiețel), un sigiliu al familiei.

Băiețel Neculce, erou post-mortem, cavalerist, ofițer de stat major, moare pe câmpul de luptă în chiar ultima zi a războiului, în 1944. A fost decorat cu „Crucea

de Fier“ și cu Ordinul „Mihai Viteazul“. Încercând pe cât posibil să-i privesc din afară, i-am considerat întotdeauna, pe generalul Constantin Neculce și familia sa, ca pe niște aristocrați autentici, aristocrați aruncați în furtuna istoriei contemporane; pentru că furtuni în istorie au mai fost, dar aceasta era de un fel special; o furtună în care Maria Neculce, soția generalului, profesoară de franceză și română, de o sensibilitate și delicatețe deosebite, se stingea în 1948 cu o inimă bolnavă și din cauza insuportabilei vulgarități a milițianului ce se instalase la parterul casei și pe care-l auzea, să zicem, „vociferând“, pe când își îngrijea florile pe balcon. Pare doar un amănunt ne semnificativ să susții astăzi așa ceva! Și totuși se prăbușea o lume și se ridica ceva... ceva ciudat... ceva ce mai trebui studiat și cercetat de istorie – suntem încă prea aproape. Nu era pur și simplu o schimbare de regim care le lua pensiile și casele, ci, prin abilitatea „D-lui Nimeni“, cum extraordinar a numit Constantin Noica această energie negativă, un venin al nefirescului era inoculat în sângele oamenilor și al societății, otrăvind-o lent. Era un atac la bunul simț comun, elementar. Se foloseau arme viclene: *Tăcerea* instituită prin frică și *Confuzia* prin răsturnarea și amestecul de valori. Atunci, comportamentul aristocratic devenea și el un lucru blamabil. Oamenii îl resimțeau ca pe un handicap, ca pe o povară.

În afara fiului mort pe front, generalul Neculce a mai avut trei fete. Cea mai mare **Lucia** – Cioroica sau Didia pentru prieteni – a fost un excepțional talent muzical, admirat și dezvoltat în casa Teodorenilor și a Floricăi Musicescu din Iași. În fragedă adolescență, într-un cvartet cu Florica Pursch și cu Sorin și Mircea Gorovei, a cântat în fața Reginei Elisabeta, iar George Enescu a dorit s-o îndrume către dirijorat la Paris, impresionat de talentul și auzul ei muzical absolut. Apoi, s-a dăruit unei vieți spiritual-religioase aproape monahale, fiind mult sub influența părinților Serafion, Stăniloae și Ilie Cleopa.

Cea de-a doua, **Elena** sau Nina, a fost măritată cu dr. Alexandru Comaniță, prefect în Piatra Neamț, unchi al lui Cezar Petrescu. Era o mare iubitoare de natură, de muzică și literatură. A făcut puțină închisoare pentru că citea Goga, dar a reușit să-i îmblânzească până și pe milițienii care o păzeau.

Cea de-a treia, **Viorica-Ana** sau Nezu, măritată cu dr. ing. Eugen Ionică, a fost cea mai necruțată aruncată în focul luptei. Dar, cu umor și inteligență, își sufleca un capot pe sub haina veche de blană și fugea între două trenuri de la București la Fălticeni, să ducă părinților antibiotice cumpărate cu bani împrumutați. Tot ea ocrotea și transporta în timpul războiului toată familia Neculce, Ionică, Moșoiu la vilă la Tohan. Scoasă din Ministerul de Război din postul de chimist șef, spală pe jos în Institutul de Igienă ca să-și țină fata la școală. Cu aceeași demnitate și-a încheiat socotelile mult înainte de vreme, doborâtă de un cancer de pancreas, fără să spună fetei și familiei că se află în spital pentru operație.

De fapt, fiecare în felul său a făcut ceva pentru onoarea acestei familii și acestui neam.

În sfârșit, pentru a încheia, trebuie să spun că o cunoaștere a tuturor rădăcinilor noastre, hrănite într-o bună tradiție, înseamnă, mi se pare, adevărata identitate scoasă la lumină de acolo de unde a fost ascunsă, oprită sau pur și simplu necunoscută din diferite motive. Cunoașterea identității noastre poate ajuta în tratarea problemei naționale cu decență, echilibru, fără neliniști și înflăcărări inutile. Numai așa se poate da măsura corectă a rolului nostru ca națiune *în mijlocul* și nu *în afara* lumii civilizate.

Faptul că inginerul Eugen Ionică întocmea arborele genealogic al familiei, în închisoare, înainte de a fi asasinat, devine, dintr-un fapt cu oarecare semnificație, unul cu putere de simbol și întărește încă odată cuvântul Bisericii noastre care ne spune că *familia este laboratorul de creație al lui Dumnezeu*.

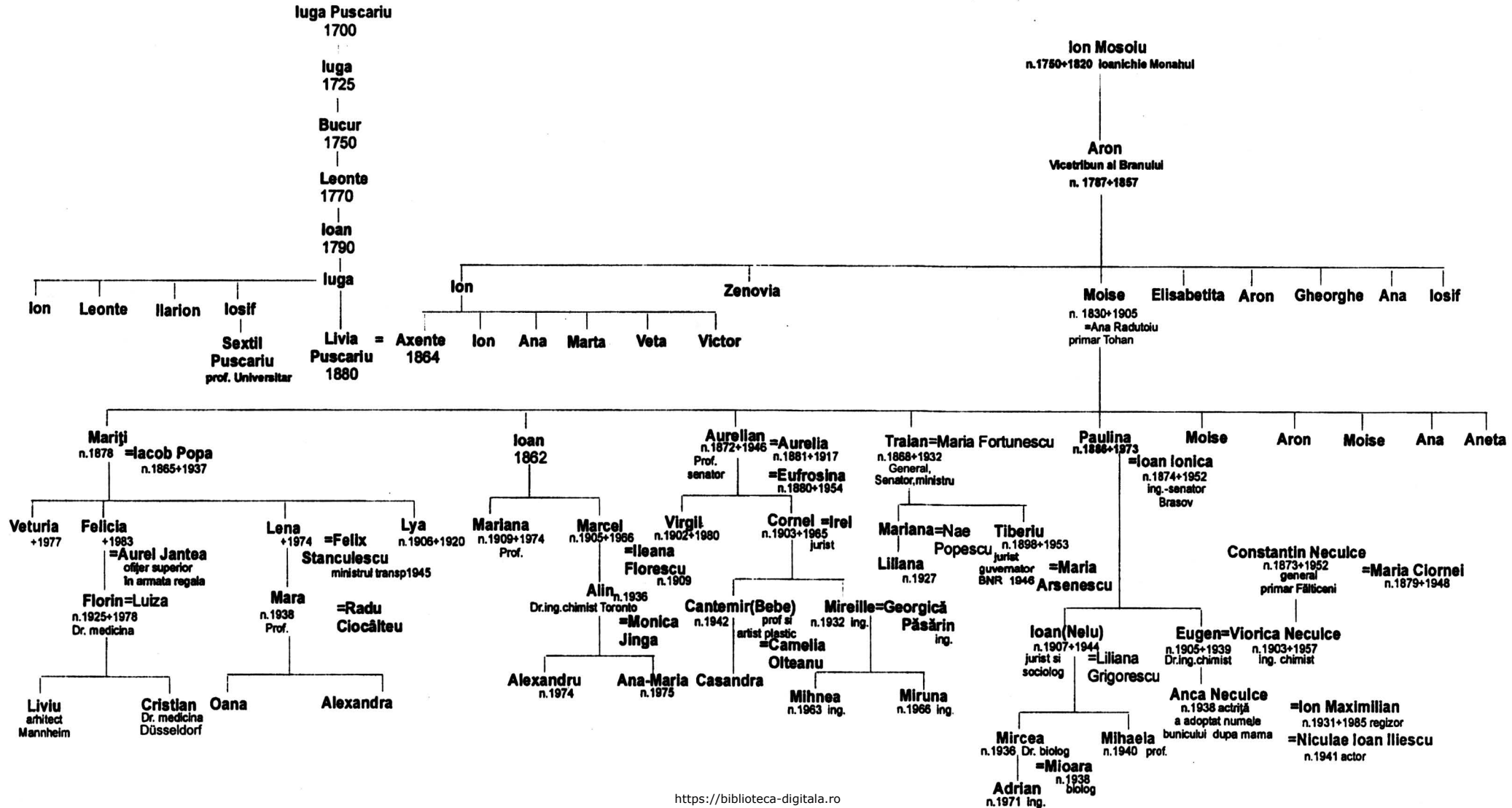
Generalul C. Neculce cu soția și cei patru copii (1908)

Ion și Paulina Ionică (născută Moșoiu), împreună cu fiii lor, Eugen și Ion I. Ionică (1928)

Arborele genealogic al familiei Moșoiu de la 1750

Întocmit după documente, acte interne și știri din familie

FAMILII DE URICARI ȘI ÎNRUDIRILE LOR

Viața, familia și activitatea uricarilor moldoveni, puțin cercetate de istoriografie¹, au stat în atenția noastră în ultimii ani. De-a lungul timpului, s-a creat opinia că ei proveneau din mijlocul „răzeșilor” instruiți și că se ocupau în cancelaria domnească numai cu scrierea hrisoavelor sau cu traducerea lor din limba slavonă. Această categorie de slubași domnești avea, în realitate, atribuții mult mai largi și făcea notă distinctă în societatea moldovenească din prima jumătate a secolului XVII. Dintre cei 26-27 de dieci ai perioadei – printre care amintim pe Eremia Băseanu, Petriman și Stratulat Borăleanu, Ion Focea, Cristea Damian, Arsenie Nebojatco – în comunicarea de față ne vom opri doar asupra lui Constantin Rotompan și Ionașco Mânjea.

Despre primul, considerat un „boiernaș, uricar, scriitor de hrisoave în cancelarie”², cercetându-i familia, vom constata lucruri surprinzătoare. Era fiul lui Ionașco Rotompan, diac și el, apoi cămăraș. Continua, deci, tradiția meseriei în familie. Dar cine era mama? Răspunsul ni-l dă un document din 30 ianuarie 1617 de la Radu Mihnea voievod. „Nastasia, fiica lui Isac pârcălab, cneaghina slugii noastre Ionașco Rotompan – ne spune actul – a venit și s-a jeluît [...] că ea a avut jumătate de sat din Ionășeni, cu curțile tatălui ei, Isac pârcălab, și cu loc de moară la Siret, dreaptă ocină și dedină, și i-a fost dată de tatăl său Isac pârcălab pentru că ea a fost cea mai mică în casa tatălui său”. (Ne întrebăm: uricarul sau diacul care a redactat actul ce fel de pregătire avea și câte lucruri știa despre această familie?!). Și, ca într-o adevărată cronică, se continuă: „Iar când a venit Ștefan Tomșevici, în domnia sa, fratele ei, de frica lui a fugit în Țara Leșească. Atunci s-a luat această jumătate de sat din Ionășeni, ca domnească, pentru fratele ei Grigoraș și a dat-o mănăstirii Solca.

Iar domnia mea, cu toți boierii noștri, m-am sfătuit și am judecat după legea țării și am aflat că este dreaptă ocină și dedină Nastasiei, cneaghina lui Ionașco

¹ Studiul foarte bine documentat despre Eremia Băseanu al lui Mircea Ciubotaru face excepție și se înscrie în noua orientare a școlii ieșene de istorie, care încearcă să repună în valoare pe „cei mici”, care alături de marile personalități au creat adevărata istorie: Mircea Ciobanu, *Un „homo novus” al secolelor XVI-XVII: uricarul Ieremia Băseanu*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 3-4, p. 7-12.

² C. A. Stoide, *Contribuții la biografia lui Eustratie logofătul*, în „Arhiva”, 1-2/1934, p. 6.

*diac, fiica lui Isac pârcălab, și nu s-a cuvenit să piardă ocina ei pentru fratele său. Alta, am aflat că nici fratele ei nu au fost întru nimic vinovat, pentru că i s-a întâmplat moarte lui acolo peste două luni*³.

Nastasia era deci fiica lui Isac pârcălab și a Odochiei, fata lui Luca Arbure⁴, având frate pe Gligoraș Arbure paharnic⁵, mort în Polonia și, probabil unchi pe Lupu și Simion Stroici⁶. Prin Lupu, căsătorit cu Păscălina, fata lui Gheorghe logofăt⁷ din timpul lui Petru Șchiopul, se înrudea cu Ionașco Bolea, cumnatul mătușii sale. Dar Gheorghe este și bunicul lui Vasile Huhulea⁸, rezultat din căsătoria Măriuței, fiica lui Gheorghe, mare logofăt, cu Ionașco Huhulea, pârcălab de Hotin. Observăm, astfel, că acest „boiernaș”, Constantin, se înrudea cu familiile Arbure, Rotumpan, Stroici și Huhulea, desigur și cu altele, încă necunoscute.

Constantin a avut un frate, Crăstian⁹, care a ținut în căsătorie pe Antimia, fiica logofătului Petriceico și a Mariei¹⁰. Fratele Antimiei era Toader Petriceico (căsătorit cu Ileana, fiica lui Nebojatco uricar), tatăl lui Ștefan Petriceico, viitorul domn al Moldovei. Nepoți de la fratele Crăstian erau **Dumitrașcu**¹¹, cumnat cu marele clucer Gligorașco Prăjescu și Statie vistierul, *Maria* soția lui Ionașco postelnicul și apoi a lui Nacul Murguleț¹² și *Măricuța*, soția lui Vasile Brăiescu(?)¹³.

Veri de-al doilea erau probabil, printre alții, Ionașco Stroici și Vasile Stroici, mort în bătălia de la Cornul lui Sas¹⁴.

³ **DIR**, A, XVII/4, p. 91, nr. 128.

⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, XXI, București, 1911, p. 281–284.

⁵ **DIR**, A, XVII/3, p. 179, nr. 275.

⁶ Comentând această înrudire, Maria Magdalena Székely afirmă: «Nu mai mult decât un semn de întrebare se poate pune și în dreptul înrudirii dintre familia Stroici și Rotompan. Un indiciu sigur al înrudirii îl oferă termenul „unchi”, cu care Constantin și Cărstian, fiii lui Ionașco Rotompănescul uricar, îl desemnează pe Luca Stroici» – Maria Magdalena Székely, *Noi contribuții la genealogia familiei Stroici*, în **ArhGen**, II (VII), 1995, 1–2, p. 72.

⁷ **DIR**, A, XVII/5, p. 48, nr. 54.

⁸ *Ibidem*, p. 18–19, nr. 22.

⁹ *Ibidem*, XVII/4, p. 86–87, nr. 123.

¹⁰ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 118, nr. 65.

¹¹ T. Bălan, *Documente bucovinene*, II, p. 132–133, nr. 62.

¹² Cf. Paul Cernovodeanu, *Știri privitoare la Gheorghe Ghica vodă al Moldovei (1658–1659) și familia sa* (II), în **AIHAI**, XX, 1983, p. 121.

¹³ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II/2.

¹⁴ Amănunte despre moartea sa tragică, la Miron Costin; același eveniment este prezentat și într-un document oficial, emis de cancelaria domnească la 9 februarie 1614, primul act dintr-o lungă serie care amintește de bătălia de la Cornul lui Sas (**DIR**, A, XVII/3, p. 159–160, nr. 249).

Prin căsătoria sa cu Tofana¹⁵, se înrudea cu familia Mălai. Socrul său a deținut funcția de vătaf, iar cumnat îi era Simion Mălai vistiernic¹⁶. Cumnatul său era căsătorit cu Alexandra¹⁷, fiica lui Pătrașco Șoldan, mare vornic al Țării de Sus în 1608–1610 și 1612–1615 și mare logofăt în 1610–1611¹⁸. Alexandra, soția cumnatului său, a avut mai mulți frați și surori, la rândul lor căsătoriți cu copii de mari boieri ai vremii, ei înșiși ajundând la cele mai înalte dregătorii ale țării. Unul dintre aceștia, Dumitrașco Șoldan, va deține, în timp, mai multe dregătorii, cea mai importantă fiind aceea de mare vornic al Țării de Sus (1634–1638) și al Țării de Jos (1638–1640)¹⁹. Soția lui Dumitrașco era Safta, fiica lui Căraiman mare paharnic și a Nastasiei lui Ion Prăjescu, soră cu Dumitru Buhuș, mare vistier și mare spătar în timpul lui Vasile Lupu. Nu trebuie pierdut din vedere că o soră dreaptă a lui era căsătorită cu Pătrașco Ciogolea pârălab ce a avut drept fii pe Pătrașco căsătorit cu Tudosia, fiica lui Toader Boul. Încrengăturile arborelui genealogic arată înrudiri însemnate, cu familiile Șoldan, Ciogolea, Boul, Ștefan.

Alte surori ale Alexandrei au fost căsătorite astfel: *Catrina*, prima soție a lui Iordache Cantacuzino, frate cu Toma, cei mai mari proprietari funciari ai Moldovei din timpul lui Vasile Lupu; *Tofana* cu Racoviță Cehan ajuns până la dregătoria de mare vornic al Țării de Jos, *Anghelina*, cu Constantin Stârcea, pârălab de Hotin și *Candachia* cu Costea Băcioc (socrul lui Vasile Lupu, dar după prima soție, Irina Prăjescu).

Constantin Rotompan a avut trei fete și un fiu. Una dintre fete, *Măriuța*, se va căsători cu Eustratie, cunoscutul treti logofăt; alta, *Mierla*, cu Strătulat Dobrenchi (tot o familie cu mulți dieci și uricari, dar și oameni cu funcții înalte în aparatul de stat), iar *Nastasia* cu Nacul stolnic²⁰. Amintim în treacăt că o nepoată a

¹⁵ Identitatea de nume a soților, Constantin și Tofana, a creat confuzie în realizarea corectă a filiației celor doi (Silviu Văcaru, *Activitatea diecilor din cancelaria domnească a Moldovei în prima jumătate a secolului XVII*, în AIIAI, XXX, 1993, p. 102; încă din notă ne exprimăm nedumerirea pentru data unui document). În realitate, există două familii în care soții au aceleași nume: una în care Constantin este fiul lui Ionașco Rotompan și soția Tofana fiica lui Mălai vătaf; în a doua, Constantin diac e fiul lui Nicoară uricar (doc. din 2 iun. 1647, Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente”, P. 56/9, f. 63 v) și e căsătorit cu Tofana, fiica Marușcăi, nepoata lui Veisa, fost mare pitar (doc. din 14 iunie 1648, *ibidem*, P. 323/58; *ibidem*, P. 339, p. 624, nr. 7); într-o carte a marilor boieri din 1650 ianuarie 20 se vorbește de Constantin, fiul lui Nicoară uricar, nepot lui Macri și soția sa Tudosca, fiica lui Ionașco Jora (*ibidem*, P. 589/19, f. I; vezi și rez. *ibidem*, P. 589/155, nr. 2).

¹⁶ CDM, II, p. 246, nr. 1171.

¹⁷ Th. Codrescu, *Uricariul*, XXIII, Iași, 1894, p. 261–262.

¹⁸ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 425.

¹⁹ *Ibidem*, p. 447.

²⁰ C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 6.

sa, rezultată în urma căsătoriei Măriuței cu Eustratie, se va căsători cu Contăș diac²¹, apoi logofăt²².

Constantin uricarul moare probabil prin 1635–1636; la 26 februarie 1636, copiii își împart averea rămasă de la el²³.

Dacă Băseanu uricar, prin averea ce o posedă, depășea cu mult pătura socială din care făcea parte, Constantin Rotompan poate fi considerat cel mai influent uricar al timpului. Către sfârșitul vieții, prin alianțe matrimoniale, ca și prin rudenie de sânge, avantajat de venirea pe tron a lui Vasile Lupu, se află în relații de rudenie cu mulți dintre membrii sfatului domnesc și chiar cu familia domnitoare.

O altă familie interesantă este cea a uricarilor Mânjea. De la început trebuie făcută o precizare: aproape în același timp scriu *doi* Ionașco Mânjea, unchi și nepot, iar din 1631 ambii sunt uricari. Scrisurile sunt asemănătoare, dar cu particularități, ceea ce ne determină să afirmăm că cel puțin modul de caligrafiere a unui document în forma sa finală a fost învățat în familie, sau sub supravegherea unchiului în „birourile” cancelariei. Pentru a evita orice confuzie între ei, vom folosi – atunci când va fi cazul – poreclele cu care ei erau deosebiți chiar de rude sau cunoștințe.

Acestă familie apare brusc în elita intelectuală a vremii, cu toată descendența dintr-un Toader Mânjea paharnic (nu mare), din timpul lui domniei lui Ștefan cel Mare²⁴. Satele de care se leagă proprietățile lor sunt în apropierea Iașilor și anume: Văcotești, Voinești, Nedeieni și Mânjești. În toamna anului 1628, diacul Ionașco Mânjea, nepotul uricarului cu același nume, primește împuternicire de la Miron Barnovschi ca nimeni să nu se amestece în „a lui dreaptă ocină și moșie”, tot satul Văcotești²⁵, din ținutul Cărligăturii. Vom vedea, în cele ce urmează, că nu „tot satul” era al diacului, în el fiind și alți răzeși.

Primii care se ridică împotriva acestui act sunt călugării de la mănăstirea Galata, care pretind că au și ei o seliște Văcotești, aproape de Mânjești, dată de Anghelina, numele ei fiind scris și în pomelnicul mare al mănăstirii. Este momentul să aflăm cine era Anghelina. Spița neamului Mânjea din Văcotești pe șase generații ar fi următoarea: *Toader Mânjea*, paharnic sub Ștefan cel Mare, care

²¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, p. 289; pentru mai multe detalii despre cei doi Contăș care activează în aceeași perioadă, a se vedea N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 380.

²² Logofăt trei și doi, pârcălab de Hotin, mare stolnic. Se pare că din cauza identității de nume au fost amestecate și funcțiile deținute de cele două persoane cu numele de Contăș (C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 4).

²³ Cf. C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 4.

²⁴ La 13 martie 1550, Iliăș Rareș întărește satul Mânjești ce aparținea paharnicului Mânjea din vremea lui Ștefan cel Mare lui Șteful Mânjea ceașnic (DIR, A, XVI/1, p. 530).

²⁵ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente”, P. 339, f. 516, nr. 1; DRH, A, XIX, p. 584, nr. 428.

are drept fiu pe Șteful Mânjea, tot paharnic; la rândul său, acesta are cel puțin doi copii: Turcu²⁶ spătar și Anghelina, căsătorită cu Drăgan, străbunica lui Ionașco. Bunicul purta numele de Drăgan Mânjea, iar fratele său era Gliga. Tatăl avea frați pe Ionașco uricarul și Goiu.

Conform pravilei și obiceiului pământului, pentru a se face judecată dreptă, domnul, împreună cu sfatul său, dau termen celor două părți să aducă toate dovezile pe care le au. Călugării prezintă un uric de la Petru voievod, întăritor pe satul Mânjești, și un altul de la Ieremia Movilă, care reconfirmă daniile făcute mănăstirii, însă seliștea Văcotești nu figurează în ele. Pentru că actele de mai sus nu ajungeau în judecarea corectă a procesului, este trimis la fața locului Borăleanu uricarul, „ca să caute toate scrisorile și să caute și pomelnicul cel mare și precum va afla, să facă știre domniei mele“. Deplasându-se la fața locului, reprezentantul domnului nu găsește alte înscrisuri, iar în pomelnicul mănăstirii vede că era scris un Ioan cu fiii săi, și Anghelina, deasupra lui Ioan fiind scris cu cerneală roșie Mânjea. Pentru a se dovedi falsul, pomelnicul este adus în fața sfatului, unde toți boierii „au văzut cu ochii lor precum are adaos deasupra lui Ioan, au pus pe Mânjea“, iar domnul a „cunoscut vederat vicleșugul călugărilor, precum și zisăle lor, cum nu să cade și au rămas de mare rușine înaintea domniei mele“²⁷. La numai două zile de la judecata în sfat, domnul poruncește lui Toader Echim din Turbătești și lui Gheorghe Saule din Procealnici să aleagă satul Văcotești al lui Ionașco Mânjea diacul, „jumătate să ție sluga domniei mele“, iar cealaltă jumătate călugării de la Galata de Sus. Tot acum se face și hotarul Văcoteștilor dinspre Motășeni²⁸.

Conflictul acesta a continuat, cu toate că s-a dovedit falsul făcut de călugări. La 5 februarie 1631, Neniul, vornic de poartă, face din nou hotarnica moșiei Văcotești a lui Mânjea uricariul despre Mânjești²⁹. În august același an, Goiul, fratele Mânjei uricariul, dăruiește nepotului său Ionașco Mânjea uricariul „din jumătate de sat din Voinești, a treia parte, partea din mijloc“³⁰. La rândul său, Vasile Lupu îi întărea hotarul satului Văcotești dintre Mânjești și Motășeni, în urma unei noi judecăți cu călugării de la Galata³¹. Cumpără de la Tofana, fata lui Condrea Bucium, a treia parte din Voinești, cu 450 de taleri de argint. Între marori,

²⁶ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente“, P. 409/2.

²⁷ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente“, P. 339, f. 516–517, nr. 2; DRH, A, XIX, p. 607–608, nr. 443.

²⁸ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente“, P. 339, f. 518, nr. 3; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, II, p. 191, nr. 61; DRH, A, XIX, p. 616, nr. 449.

²⁹ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente“, P. 339, f. 519, nr. 4.

³⁰ Documentul este din 16 august 1631 (*ibidem*, P. 409/11), dar se pare că data de zi este greșită, probabil 15, deoarece în această zi Moise Movilă îi întărește această danie făcută de Boiul (Goiul) (*ibidem*, P. 461/49).

³¹ *Ibidem*, P. 339, f. 519–520, nr. 5; DRH, A, XXII, p. 281, nr. 251.

alături de mari boieri, sunt foarte mulți colegi din cancelarie: Corlat diacul, Cârstea uricarul, Dumitrașcu Șaidir uricar, Vlasie diac, Pavăl diac, Gorovei diac și un alt Șaidir diac, care scrie zapisul³². Această parte de sat fusese „dreapta moșie” Mânjei, iar Bucium o cumpărase de la niște rude ale uricarului fără știrea acestuia. „Acum, când fiii și nepoții lui Bucium au voit să vândă acea jumătate, s-a sculat sluga noastră Ionașco Mânjea și a plătit toți banii”³³. Întărirea domnescă este scrisă pe pergament³⁴, lucru mai rar întâlnit la vremea respectivă, chiar și la marii dregători sau la mănăstiri, beneficiarii cei mai frecvenți ai unor astfel de acte. Mânjea se considera ca făcând parte din elita bogată și cultivată a vremii, dorea să demonstreze ascendența sa nobilă având printre înaintașii săi doi paharnici. Era acesta un mod de a demonstra puterea ce i-o dădea banul, voia să arate celor din jur, dar mai ales oamenilor cu care lucra, că este un adevărat „boier” de viță veche? Cu documentele pe care le avem, cu puținătatea informațiilor ce le conțin, nu credem că vom depăși vreodată stadiul acestor speculații. În aceeași ordine de idei, observăm că, tot în secolul XVII, Nebojatco (ajuns pentru scurt timp vtorii logofăt), Băseanu și Mânjea, în momentul când își întăresc moșiile, scriu pe pergament. Tot trei sunt uricari, toți sunt mult mai bogați decât majoritatea scriitorilor de acte, toți provin din familii vechi, ridicate încă din timpul lui Ștefan cel Mare, sau apropiați prin căsătorie de elita politică a vremii. Scrisul slavon pe pergament reprezenta, poate, o ultimă manifestare a unei boierimi decăzute din rangurile publice în rândul intelectualității de tradiție slavonă, conservatoare, de a se menține în atenția contemporanilor. Cu ei se încheie o etapă în istoria culturii, fiind printre ultimii mari scriitori de acte slave din cancelaria Moldovei.

Ionașco Mânjea, „nepotul”³⁵, a avut trei surori: Dochița, Mărica și Nastasia. Prima mărturisirea „la darea sufletului, în fața duhovnicului, cum mă las pe mâna surorii mele Nastasia să meargă la nănașul meu, la Corlat uricarul, să dea partea mea de ocină din Văcotești [...] să fie ispravnic, să mă grijească până la anul cum se cade după obiceiul creștinesc”³⁶. Corlat nu-i putea fi naș de botez, ci de cununie, deoarece el se căsătorește prin 1629–1630, când ajunge și răzeș în Văcotești și Turbătuți, cunoscând probabil mai bine familia Mânjea. Cum în această perioadă fratele Dochiței, Ionașco, era diac și primea întărire pe ocinile sale (1628), înseamnă că era în vârstă de 25–30 ani, ceea ce dă o diferență mult prea mare, fie ea chiar și între primul și al patrulea copil.

³² Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente”, P. 409/13; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 316–317, nr. 175.

³³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 320, nr. 176.

³⁴ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente”, P. 340/35.

³⁵ Vezi documentul în care se arată că Toader este ginerele lui Ionașco Mânjea cel șchiop, (*ibidem*, P. 339, f. 525, nr. 11) și documentul din 28 ianuarie 1650 unde Nastasia, Mărica și Dochița sunt surorile lui Ionașco Mânjea, nepoatele uricarului Mânjea Hrom (*ibidem*, f. 523, nr. 9).

³⁶ La 1 ianuarie 1647 la Ezăreni (*ibidem*, f. 521, nr. 6).

Ionașco Mânjea „unchiul“, cel șchiop (Hrom), moare prin 1648–1649; soția lui se judecă acum (1649) cu nepoții lui Berizan pentru un iaz tocmit de uricar drept „adăpătoare pentru vite, iar după moartea Mânjei s-a sculat jupâneasa lui și a vândut acel heleșteu cu pește cu tot lui Toader, ginerele Mânjei, cu 2 galbeni”³⁷. Peste numai două luni³⁸, în fața domnului se înfățișează un nou proces, în litigiu fiind tot părți din Văcotești, foste ale lui Ionașco. Acum apare un alt uricar, care intră ca proprietar în acest sat, dorind să-l cumpere în totalitate. Este vorba de Vasile Corlat, care începe o serie lungă de procese și cumpărări în Văcotești, fără a reuși să-și realizeze visul.

Despre caracterul lui Ionașco „unchiul“, s-ar putea să avem o imagine care să reflecte o stare de spirit personală sau o frântură din mentalul societății în care trăia. Pentru a fi cât mai aproape de adevăr, vom prezenta pe larg o carte de judecată de la Vasile Lupu, lăsând părțile să se prezinte singure, deoarece de prea puține ori vorbesc oamenii de atunci și de prea multe ori, noi, cei de astăzi, le răstălmăcim gândurile.

La 15 septembrie 1645, în fața domnului și a marilor boieri ai Moldovei se înfățișează pentru judecată, pe de o parte, Ionașcu Mânjea, feciorul lui Drăgan Mânjea, și pe de altă parte Iancu, ginerele lui Sârghie, feciorul Gligăi Mânjea, zicând Ionașcu Mânjea și alte seminții ale lui că „să acolisăște Iancu de o parte de ocina de la Voinești, ce-i în ținutul Cărligăturii [...], cum sunt ale socrului său, a lui Sârghie, feciorul Gligăi Mânjea, iar Ionașcu Mânjea și alte seminții a lui, ei țin că nu știu cine iaste Gliga Mânjea nici iaste de rude lor“. La aceste acuzații, Iancu răspunde că singur Ionașcu „i-au spus cum are femeia lui ocini împreună cu dâșii într-acele sate mai sus scrise și într-alte locuri partea Gligăi Mânjea, fratele lui Drăgan Mânjea și i-au arătat și locul casei Gligăi Mânjea și i-au arătat și locul de heleșteu, unde va face pe partea Gligăi și au făcut Ianco hăleșteu sângur, cu multă cheltuială din pajiște“. Deoarece Ionașcu nu a recunoscut nimic din cele spuse de Iancu, acesta se vede nevoit să aducă în fața divanului mai mulți oameni care au mărturisit că Gliga este frate bun cu Drăgan, fiul lui Drăgan Mânjea cel bătrân. Cearta nu se va încheia aici. Iancu îl dă în judecată pe uricar, deoarece „au vândut el singur toate părțile de ocină a tuturor fraților, de la sat de la Griești, ce-s la Vaslui, lui Enache vistiernicul, fără știrea altor frați“. Domnul și într-acest caz „face lege ca să aibă ceia frați partea lui Ionașcu din Voinești, din răscumpărătură ce au răscumpărat de la Fortună“. Neînțelegerile iau amploare, rudele aducând – se pare, la insistența uricarului – acuzații grave la adresa soției lui Sârghie, spunând că ar fi avut-o pe Anghelina cu un alt bărbat. În acest fel, soția lui Ionașcu era exclusă de la moștenirea Mânjeștilor. Pentru a face față acestor insinuări, dar și

³⁷ Procesul se judecă la 17 noiembrie 1649 și este pierdut de jupâneasă (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 105, nr. 66).

³⁸ La 28 ianuarie 1650 (Arh. St. Iași, Fond *Colecția „Documente“*, P. 339, f. 523, nr. 9).

pentru a-și dovedi dreptatea, Iancu „aduce preoți și slugi domnești, oameni buni și bătrâni, care au știut când s-au născut Anghelina, femeia lui Iancu, de au mărturisit înaintea domniei [...] cu sufletele lor, cum iaste fată bună lui Sârghie”³⁹.

În fața acestor dovezi, Vasile Lupu hotărăște ca Anghelina să primească toate părțile de moșie ale tatălui său, indiferent unde s-ar afla ele.

*

Prin cele prezentate mai sus, am încercat să completăm, în măsura posibilităților, lucrurile știute despre locul și rolul uricarilor în societatea moldovenească. Deținătorii unei astfel de funcții făceau parte din elita intelectuală a vremii și, în marea lor majoritate, proveneau din mari neamuri boierești sau se înrudeau cu ele, fiind ei înșiși stăpâni de sate, practicând și cămătăria, făcând donații și înzestrând mănăstirile țării.

³⁹ Arh. St. Iași, Fond Colecția „Documente”, P. 459/19.

CIRCULAȚIA „HERODOTULUI“ DE LA COȘULA: EXPLICAȚII GENEALOGICE PENTRU UN FENOMEN CULTURAL*

I. „Istoriile“ lui Herodot în limba română. Constatări și ipoteze

Acum aproape nouă decenii, în toamna anului 1908, N. Iorga a descoperit la mănăstirea Coșula – vechea ctitorie a lui Mateiaș, vistiernicul (mai apoi logofătul) lui Petru vodă Rareș – un manuscris din 1816, rătăcit într-un maldăr de cărți fără nici un interes: „ochii obosiți de flămând – povestește istoricul – mi se opriră pe un manuscript de la începutul secolului al XIX-lea, asupra unei foi în care prea adeseori erau nume de lucruri și de personaje orientale ca să fie una din cărțile bisericești obișnuite. Uimit, m-am încredințat îndată că am înaintea mea, în acest volum de banală înfățișare, traducerea integrală a lui Herodot, unul din titlurile de glorie ale vechii noastre literaturi – și încă redată fără nici o schimbare în formă, de copistul de acum o sută de ani”¹. Volumul „de banală înfățișare” aparținuse medelnicerului Stavarache Tăutu – urmaș legiuit al lui Ioan Tăutu, marele logofăt al Moldovei lui Ștefan cel Mare și Bogdan III – și fusese copiat pentru el, la 1816, de un anume „Ion, fičorul lui Tudurii blănariul den Botoșani” după izvodul aflat atunci în mâinile lui Vasile Pogor². Ambii boieri – Stavarache Tăutu, frate al celebrului comis cârvunar Ionică Tăutu, și Vasile Pogor, care nu e altul decât viitorul vornic (1792–1857), traducător al *Henriadei* lui Voltaire și părinte al junimistului omonim³ – aveau legături, de proprietăți și de familie, cu Botoșanii, al căror ținut înghițișe, prin reforma administrativă din 1835, o parte din vechiul ținut al Hârlăului (cealaltă parte îmbogățind ținutul Iașilor).

* Prima parte a textului care urmează a constituit o comunicare separată, citită la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” la 28 noiembrie 1996, în ședința omagială închinată profesorilor N. A. Ursu, Dumitru Nastase și Emil Turdeanu; partea a doua a fost citită la Congresul din 1997. Însă ele au format, de la început, un întreg, ceea ce împiedică publicarea lor separată. Am redus bibliografia la strictul necesar.

¹ N. Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, ed. Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, București, 1984, p. 252.

² Herodot, *Istории*, ed. Liviu Onu și Lucia Șapcaliu, București, 1984, *Notă asupra ediției* de Liviu Onu, p. XIII (în continuare: Herodot, *Istории*).

³ Cf. Vasile Panopol, *Vornicul Vasile Pogor 1792–1857*, studiu postum publicat de d-l Mihai Sorin Rădulescu în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p. 253–270.

Manuscrisul are 286 file și poartă următorul titlu: *Istorie cé veche și de multe feluri a marelui învățătoru IRODOT de la cetatea Alicarnasiei, care istorie în noă părți să înparte, carile să cheamă Muse, adică zine, pentru dulceața cuvintelor*. El formează actualul ms. rom. 3499 al Bibliotecii Academiei Române, dăruit fiind, în 1909, de N. Iorga însuși⁴. A fost editat în același an, de însuși descoperitorul său, care a și fixat, chiar din titlul ediției, anul pe care el l-a socotit ca fiind cel al traducerii: 1645. După credința lui N. Iorga, traducătorul putea fi identificat în persoana lui Eustratie treti logofătul. În 1922, profesorul ieșean Gorge Pascu a lansat ipoteza că traducătorul ar putea fi spătarul Nicolae „Milescu“. Noua atribuire nu mai putea să fie în concordanță cu data fixată de Iorga, întrucât la 1645 cel pe care îl cunoaștem, eronat, sub numele „Milescu“ nu avea decât nouă ani, fiind născut la 1636. Asupra legăturii dintre **datarea** traducerii și **paternitatea** ei, revin imediat. În 1976, d-l N. A. Ursu⁵ a atribuit această traducere lui Dosoftei, marele mitropolit cărturar al Moldovei, această opinie fiind imediat acceptată de alt specialist al textelor vechi, d-l Doru Mihăescu⁶. În fine, editând traducerea de la Coșula în 1984, d-l Liviu Onu a reactualizat, cu o amplă demonstrație, versiunea „Milescu“, stârnind o discuție care, iată, nu este nici acum încheiată. Amănuntele, ca și liniile generale ale acestei dispute filologice ies, însă, din cadrul pe care mi l-am fixat pentru abordarea de față. Se va putea reproșa, cu uimire, că nu se regăsește în această cercetare rigoarea cu care s-au obișnuit, poate, colegii de breaslă. Nu voi încerca să le dărm această nouă ... impresie!

Polemica în jurul datării și paternității traducerii „Herodotului de la Coșula“, pasionantă în felul ei, riscă însă să devină sterilă, nemaiputând conduce, prin ea însăși, la un rezultat concret și sigur. Pentru a înțelege această realitate, trebuie să atingem punctele înseși din care a pornit și care au alimentat (alimentează) polemica. Să vedem, așadar, încă o dată, ce ne spune manuscrisul însuși despre efectuarea tălmăcirii, despre comanditar și vechii posesori.

Singurul element care poate vorbi despre epoca traducerii este o interpolație de șapte cuvinte, în capitolul 59 din cartea a III-a, în legătură cu insula Creta și cetatea Candiei „care nu o pot turcii lua acum“⁷. Războiul pentru Creta a început în primăvara anului 1645 și s-a sfârșit în toamna anului 1669⁸. În acest răstimp, de un sfert de veac, se plasează vremea când s-a realizat, în Moldova, traducerea *Istoriilor* lui Herodot. Dar 24 de ani e vreme lungă și în interiorul acestei perioade se pot perinda două sau chiar trei generații de cărturari. De aceea, în chip evident,

⁴ Herodot, *Istории*, p. XI–XIII.

⁵ N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica“, an. XI, nr.6 din 6.II.1976, p. 4–6

⁶ Doru Mihăescu, *Une version roumaine d'Hérodote au XVII-e siècle*, în RESEE, XVI, 1978, 3, p. 529–551 și 4, p. 745–770.

⁷ Herodot, *Istории*, p. 157.

⁸ 19 aprilie 1645 (cf. Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, II, București, 1989, p.157) – 27 septembrie 1669 (Herodot, *Istории*, p. 605).

interpretarea cronologică a celor șapte cuvinte este (apare) indisolubil legată și de persoana căreia i s-ar atribui calitatea de traducător. Dacă evenimentul e plasat spre începutul perioadei, numele lui „Milescu” pare a ieși din discuție; însă numele lui Dosoftei ar rămâne la fel de „valabil” pentru întreaga perioadă avută în vedere. Mai trebuie adăugat, în această ordine de idei, că trei au fost momentele de vârf ale acestui război, când turcii au încercat să cucerească cetatea Candiei: în 1645, 1649 și 1667–1669.

Ce ne mai spune manuscrisul de la 1816? Din fericire, copistul de atunci, feciorul blănarului din Botoșani, nu era un cărturar, un om cu spirit critic și, ca atare, a copiat izvodul găsit la Vasile Pogor nu numai cuvânt cu cuvânt, dar și păstrând forma: astfel, el a transcris, pe fila 2, o însemnare care, fără îndoială, în izvod tot pe fila 2 a trebuit să fie: „Și această iast din cărți domnești. Ianachi Budzilă log<o>f<ă>t, ce au plă<it> de au izvodit de pre izvodul cel vechi moldovinescu, acmu la vlet 7254 iul<ie> 2”⁹. S-au împlinit, deci, 250 de ani de când aici, la Iași, logofătul Enache Buzilă a plătit ca să i se facă o copie de pe un manuscris mai vechi, cu tălmăcirea românească a *Istoriilor* lui Herodot. Personalitatea acestui cărturar este azi destul de bine cunoscută: el e fiul lui Vasile Buzilă, autorul versiunii *pre scurt* a **Cronicii paralele** de la 1733 – **Vasile cămărașul**, confundat până nu demult cu Vasile Buhăescul – și, foarte probabil, și al versiunii *pre larg* a aceleiași cronici¹⁰, trecută (la fel de eronat) sub numele lui Axinte Uricariul și editată ca atare, în ultimii ani, de d-l Gabriel Ștrempel¹¹. Enache Buzilă este, foarte probabil, copistul primei părți din marea cronică paralelă, anume *a acelei părți* din **ms. rom. 2591** de la Biblioteca Academiei Române care s-a scris, în chip evident, în Moldova. Tatăl său, Vasile Buzilă (1689–1746), fost cămăraș de izvoade al lui Constantin vodă Mavrocordat, om de încredere al acestuia, a fost, desigur, cel care i-a înlesnit accesul la acele „cărți domnești”, dintre care se pare că făcea parte și izvodul cu tălmăcirea *Istoriilor* lui Herodot. Să mai adăugăm că, la fel cu posesorii din veacul XIX ai manuscriselor cu această traducere (Vasile Pogor și Stavarache Tăutu), Enache Buzilă era și el un boier botoșănean, urmașii lui trăind în acel oraș până spre sfârșitul veacului trecut (poate și spre începutul veacului nostru?). Și fie-mi îngăduit să o spun de la început: acești trei unici interesați de Herodot erau – precum am presupus încă de acum un deceniu – în apropiate relații de înrudire, ceea ce explică și circulația cărții, ca și intrarea ei în depozitul de la Coșula (chiar dacă momentul și chipul

⁹ Herodot, *Istoriei*, p. XIII.

¹⁰ Ștefan S. Gorovei, *Între Vasile Buhăescul și Vasile Buzilă. O problemă de „paternitate” literară*, în AIIAI, XXV/1, 1988, p. 445–452; idem, *Spre unificarea istoriografiei naționale: „Cronica paralelă” (Iași, 1733)*, în AIIAI, XXV/2, 1988, p. 139–185.

¹¹ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, I–II, București, 1993–1994. Cf. și replica mea: Ștefan S. Gorovei, *Un autor, o operă, un editor*, în „Cronica”, an. XXVIII, nr. 15 (1371) din 1–15 august 1993, p. 7.

acestui penultim transfer de proprietate – *ultimul* fiind spre Academie! – rămân încă necunoscute).

La drept vorbind, însă, nu știm cu precizie ce înseamnă și cum ar trebui interpretată formula „din cărți domnești“. Ultimul editor a presupus că ar fi vorba de faimoasa bibliotecă a Mavrocordaților, în care tălmăcirea lui Herodot ar fi ajuns pe un drum foarte ocolit: de la traducător, Nicolae „Milescu“ spătarul, la Istanbul (unde spătarul a plecat în noiembrie 1668), apoi la Dositheï sau Hrisant Notaras și de la unul dintre aceștia – la Mavrocordați.

Precum am spus deja, datarea traducerii și identificarea traducătorului formează una din acele relații în care termenii se condiționează reciproc; urmele traducătorului s-au căutat, pentru a se fixa și datarea, exclusiv pe teren filologic și cerneala a curs pentru a dovedi sau a combate concordanțe sau dislocări lingvistice. Poate că un alt gen de abordare va îngădui să ne apropiem mai bine de o vreme, mai precis delimitată în interiorul sfertului de veac al luptelor pentru Candia, vreme în care să se fi făcut traducerea. Urmând acest raționament, să punem, direct (brutal, aș zice!) întrebarea: *de ce s-au tradus Istoriile lui Herodot în limba română?!* A căuta pe beneficiarul unui act oarecare e, de altminteri, punctul de plecare în orice anchetă: **cui prodest?**

O lucrare așa de mare și de grea nu se întreprinde fără un țel clar și bine precizat, fără ca ea să răspundă unei nevoi. Și atunci, indiferent cine a putut fi traducătorul (sau traducătorii), mi se pare mai importantă întrebarea: de ce ar fi tradus *cineva* – oricine! – această operă?! Era, întâi, o muncă uriașă – lui Dimitrie I. Ghica (1848-1914) i-au trebuit ani buni ca să facă traducerea tipărită, apoi, pe parcursul a 21 de ani. Firește, Ghica a lucrat în timpul pe care i-l lăsa liber activitatea sa de diplomat; totuși, se vede că traducerea a cerut un mare volum de muncă, fără să o ducă până la capăt (patru cărți).

Dar Dimitrie Ghica a întreprins această muncă pentru că – se știe azi foarte bine – socotea necesară înzestrarea culturii românești cu tălmăcirii din „tezaurul culturii universale“ și de aceea tot lui i se datorează traduceri din Shakespeare și Walter Scott¹². Gândul lui a fost, evident, de a înzestra cultura românească modernă cu traducerea științifică – de un înalt nivel științific, cu note, comentarii, planuri, hărți etc. – a unei opere fundamentale, prima istorie a lumii vechi, scrisă de cel supranumit **Părintele Istoriei**. Un om modern poate să gândească așa. ***Dar putea să gândească tot așa cineva care trăise cu vreo 250 de ani mai devreme?!*** E, deci, o mare întrebare dacă un cărturar care trăia în Moldova în plin veac XVII, la 1645 sau la 1665, își punea această problemă la fel ca *cineva* de la 1880–1890. Nu cred că societatea românească din Moldova veacului XVII se simțea săracă lipsindu-i *Istoriile* lui Herodot pe limba ei. Cartea aceasta nu e o lectură ușoară, nici o povestire populară, nici carte de înțelepciune, moralizatoare sau religioasă: *Istoriile* lui Herodot nu stau alături de *Alexandria*, de *Esopia* sau de *Varlaam* și

¹² Radu Sc. Greceanu, *Din istoria relațiilor româno-elene (1898–1905). Fondul Dimitrie I. Ghica (Acte diplomatice)*, în **AIIX**, XXXII, 1995, p. 303.

Ioasaf! Tălmăcirea lor în românește nu era – **nu avea cum să fie** – menită răspândirii într-un cerc mai larg (fie și numai de cărturari, atâția câți existau la vremea aceea); netipărită, circulația ei ar fi trebuit să fie asigurată prin copii manuscrise. Or, se vede că, ***timp de două secole, această carte n-a trezit aproape nici un interes între intelectualii români ai vremilor*** și traducerea a ajuns până la începutul veacului XX perpetuându-se în câte o singură copie – nu mai mult de două peste izvodul original – și acelea executate într-un cerc de rude, **exclusiv de rude**, cum am afirmat mai înainte și cum voi demonstra pe cale genealogică.

Ne întoarcem, deci, la întrebarea: **de ce s-au tradus *Istoriile* lui Herodot în românește?** Acceptând că traducătorul a fost Nicolae „Milescu”, a făcut el traducerea pentru a înzestra cultura patriei sale adoptive cu versiunea pe înțelesul românilor a celebrei opere a antichității eline? Ori ca să arate valahilor – care tocmai își construiau o literatură istorică în limba lor – cât de măreață fusese această antichitate și să le dea un model?! Sau, presupunând ca traducător pe Dosoftei ori pe vreun alt cărturar român, a dorit el să îmbogățească cultura vremii sale, tezaurul cultural al țării, cu această traducere?!

A fost un gest gratuit, un „exercițiu filologic”, o „temă de școală”? O comandă a vreunui boier dornic să știe?!

Mi se pare puțin probabilă una sau alta dintre aceste soluții.

O asemenea traducere nu a putut fi, după părerea mea, decât urmarea unei înalte inițiative, a puterii laice sau a celei eclesiastice.

Pe de altă parte, această traducere a trebuit să pună probleme – nu puține și nu ușoare – tălmăciului, care a folosit o ediție elinească (în greaca veche). Era, deci, un bun cunoscător al acestei limbi. Pentru propriul său interes sau pentru propriile-i nevoi, el – traducătorul acela nenumit și a cărui identitate nu mai interesează în rândurile de față – putea deci folosi *Istoriile* lui Herodot în limba originalului. Nu avea sens o asemenea cantitate de muncă pentru o simplă curiozitate personală (curiozitate care, la un asemenea om, ar fi greu de presupus a fi fost alta decât cea **științifică**).

Dacă n-a făcut-o din proprie inițiativă – pentru nevoi personale sau pentru nevoi generale (ale societății, pentru înzestrarea ei cu o mare operă etc.) – înseamnă că anonimul traducător s-a apucat de lucru **la comandă**. Ca să lase cineva deoparte orice alte îndeletniciri și să se ocupe numai de traducerea *Istoriilor* lui Herodot, el trebuie să fi avut o comandă, o poruncă înaltă (cum s-ar fi zis în veacul nostru, „din înalt ordin”). Cu atât mai mult în cazul când, pentru urgentarea lucrării, s-ar fi folosit o (mică) echipă, sub îndrumarea cuiva care să-și fi asumat (doar!) misiunea de a asambla, a colaționa și a revizui fragmentele traduse în vederea asamblării. Fie că a muncit un singur om – **dedicându-se cu totul acestei munci** – fie că traducerea e rezultatul unei munci colective, se vede bine că a fost o acțiune care a necesitat o anume mobilizare de forțe, un efort despre care nu s-ar putea spune că a fost ceva obișnuit. Or, nici pentru tălmăcirea Vechiului Testament nu s-au făcut asemenea eforturi pe unitatea de timp (dacă ne

e permis să întrebuițăm această formulare cu totul nouă pentru un proces desfășurat cu mai bine de trei secole în urmă!).

Cine, în cursul veacului XVII, ar fi fost, în Moldova, așa de dornic să aibă – pe **românește**, într-o **variantă prescurtată** (deci **nu** pentru un – presupus – uz științific!) și într-un **răstimp scurt** opera lui Herodot ?

Deși, probabil, odată ajunși în acest punct, răspunsul începe să se întrevadă cu destulă limpezime, mai trebuie să rămânem puțin *extra muros* pentru a observa caracterul special, cu totul special, al operei care s-a tradus în Moldova anilor 1640–1670. În adevăr, ceea ce a lăsat Părintele Istoriei nu e doar acea bogată culegere de întâmplări, povestiri, descrieri și anecdote – adică doar ceea ce reprezintă cea operă *pentru noi*, cei de azi. Ea este **cea dintâi istorie a lumii**, cartea de început pentru orice istorie parțială (zonală sau temporală), e o istorie universală, adică **ecumenică**, precum universal (ecumenic) fusese imperiul prăbușit la 1453 (urmaș direct al antichității greco-romane), precum universală (ecumenică) fusese (și se mai socotea încă) Patriarhia de la Constantinopol.

Pe cine, prin urmare, în Moldova veacului XVII, putea să intereseze – pentru toate aceste motive – punerea pe românește (fie și într-o versiune prescurtată) a *Istoriilor* lui Herodot? Pe unul singur: pe Vasile vodă Lupu. Iar în domnia lui, răstimpul în care acest interes a putut ajunge la cota cea mai înaltă e ușor de stabilit: între 1639 – „anul-cheie“ al acestei domnii, cum ne-a demonstrat, mai în primăvară, aici chiar, d-l prof. Dumitru Nastase¹³ – și 1650. Nu mai e nevoie, desigur, să mai stăruim asupra politicii imperiale a lui Vasile Lupu, asupra patronajului pe care el l-a exercitat în lumea ortodoxă a celor patru patriarhii peste care stăpânea un imperiu păgân, asupra încercărilor sale de a-și întinde puterea măcar până la limitele pe care le atinsese autoritatea sa. Adunarea teologică de la Iași („sinodul“) din 1642 reînviase, pentru o clipă, în atmosfera solemnă și majestuoasă a Trei-Ierarhilor, momentele de vârf ale vieții ecumenice din vremile de glorie ale Imperiului: sinoadele ecumenice. „Cel puțin în două împrejurări – observă d-l Ștefan Andreescu – în 1645–1646 și în 1649–1650, [...] vodă Vasile al Moldovei a vrut cruciada, fie că ea trebuia să plece din Polonia, fie din Rusia“¹⁴. Cruciada era și ea – cel puțin în definiție, în intenție – un fenomen cu caracter de universalitate: lumea creștină se ridica, precum un singur om, întru apărarea credinței, pentru scuturarea jugului păgân, pentru liberarea Bisericii din marea „captivitate“.

Sper să se fi observat, poate, că cele două momente în care Vasile vodă a dorit cruciada (cu participarea sa, firește) corespund perfect cu două momente de vârf ale războiului din Creta (1645 și 1649); și fiecare din ele se poate reflecta în adnotarea privind Candia, „care nu o pot turcii lua acum“. Contemporanii făceau, de altminteri, o interesantă echivalare a lucrurilor; marele vizir spunea, la

¹³ Cf. Dumitru Nastase, *Din nou despre coroana lui Vasile Lupu*, în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 1–2, p. 267–284.

¹⁴ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, 160.

începutul anului 1647, că înlăturarea lui Vasile vodă „ar fi [pentru Poartă] un câștig care ar valora cât patru Candii”¹⁵.

Se vede, din aceste constatări, că deplasarea traducerii spre cea de-a treia fază a războiului din Creta (1667-1669) e cu totul lipsită de justificare. Atribuind-o lui Miclescu, în perioada sa stambuliotă dinaintea plecării în Rusia, d-l Liviu Onu trebuia să facă aceste precizări delicate : „excluzând anul 1667 și începutul anului 1668, perioadă în care Miclescu încă nu-și găsește echilibrul sufletesc, noi propunem ca dată a traducerii **anii 1668–1670**, cu excepția primelor luni ale lui 1668”¹⁶. Or, cum am arătat încă acum 11 ani, trebuie scos din calcul și întregul an 1668, întrucât spătarul a stat în Moldova până în noiembrie 1668, când a plecat la Stambul, însoțind pe protectorul sau, Iliăș vodă Alexandru, mazilit atunci. Deși a remarcat și d-sa că „traducerea unei opere atât de vaste ca *Istoriile* reclama un volum foarte mare de timp”¹⁷, d-l Liviu Onu n-a ținut seama de toate aceste detalii, care restrâng simțitor răstimpul pus de d-sa la dispoziția traducătorului. După septembrie 1669, când Candia capitulează, formula „care nu o pot turcii lua acum” nu mai avea nici un rost. Pe de altă parte, cum am mai remarcat, această formulă nu poate să evoce *etapa finală* a asediului, când rezultatul începea să se întrezărească, ci „o perioadă anterioară, când cucerirea Cretei devenise unul din punctele centrale ale programului politic al Porții, determinând ample desfășurări de forțe, dar cu rezultate încă indecise”¹⁸.

Iar dacă ținem seama de observațiile privind „comanditarul” și însemnătatea simbolică a comenzii, vedem și mai bine că ele nu se potrivesc absolut de loc acestei etape istorice, în care a lucrat, ca traducător, Nicolae „Miclescu”. Pribeag până la începutul anului 1668, nu avea cine să-i comande traducerea *Istoriilor* – Grigore Ghica ori bătrânul Gheorghe Ștefan, aflat pe patul morții; revenit în Moldova, găsește aici pe Iliăș III Alexandru, ultimul Mușatin, e drept, dar cu totul neînsemnat ca domn și cu o biografie din care nimic nu ne lasă să întrevădem acea personalitate care să aibă nevoie de un asemenea *manifest de putere*. Plecat la Istanbul, pentru un popas înaintea plecării în Rusia, pentru ce ar mai fi tălmăcit acolo *Istoriile* lui Herodot? În dorul patriei pierdute sau într-un foarte emoționant elan de înzestrare a culturii românești...?

Vedem bine că, odată pusă problema așa cum am încercat în paginile anterioare, o singură atribuire rămâne posibilă: *Istoriile* lui Herodot s-au tradus în Moldova lui Vasile Lupu, din porunca acestuia, într-o vreme când programul său politic putea să confere celebrei opere a antichității eline un caracter de *manifest de putere*, legitimând, ca orice istorie, pretențiile sale de stăpânire imperială (ecumenică). Nimeni altcineva, în Moldova anilor 1645–1669, nu mai putea să aibă un asemenea gând.

¹⁵ *Ibidem*, p. 135 (Hurmuzaki, *Documente*, IV, 2, p. 560).

¹⁶ Herodot, *Istории*, p. 606.

¹⁷ *Ibidem*, p. 604.

¹⁸ Recenzia la Herodot, *Istории*, în *AIIAI*, XXII/2, 1985, p. 832.

Cu prudență, cred că putem merge încă și mai departe, într-o reconstituirea atmosferei și a împrejurărilor în care s-a realizat această traducere. Menționarea Candiei „care nu o pot turcii lua acum” nu servește doar la o – destul de vagă, precum s-a văzut – plasare temporală a acțiunii; ea este, evident, și purtătoarea unei unde emoționale, care stabilește o legătură – subiectivă, dar trainică – între întâmplările din Creta și cercul în care se efectua traducerea. D-l Liviu Onu observă, cu dreptate, că, prin cele șapte cuvinte, traducătorul „face o constatare, care poate să fie și expresia unei bucurii ascunse”¹⁹. Este, această bucurie, a maselor populare? E a comanditarului? Este, adică, expresia unei stări de spirit generale sau personale?

Nu cred că putem avea în vedere starea de spirit generală, ci, mai sigur, pe aceea a cuiva din – ca să zic așa – elită, interesat fie de mersul războiului, fie în mod special de ceea ce se întâmpla în Creta.

Or, sunt unele fapte care s-ar putea să aibă legătură tocmai cu această mică mențiune.

Tocmai în anii aceștia, când presupunem că s-a inițiat traducerea *Istoriilor* lui Herodot la porunca lui Vasile vodă Lupu, adică în 1645–1646, stă în Moldova un personaj ilustru, cel mai mare cărturar al lumii grecești de atunci, Meletie Sirigul. El era în vechi și bune relații cu Moldova și cu Vasile Lupu: în 1632, predicase la ceremonia de consacrare a lui Varlaam ca mitropolit al Moldovei; între 1639 și 1644, a fost de mai multe ori la Iași, rostind predici care se încheie cu urări pentru familia princiară – le-a rostit, deci, în biserica Mitropoliei sau a Curții, în prezența lui vodă; el reprezentase Patriarhia Ecumenică la „sinodul” ținut la Iași în toamna anului 1642 pentru a analiza *Mărturisirea Ortodoxă* elaborată de Petru Movilă, mitropolitul Kievului. Poziția adoptată de Meletie Sirigul cu acest prilej i-a creat o puternică ostilitate în rândurile unei părți a clerului grecesc din Constantinopol; or, s-a întâmplat că în 1644 tocmai reprezentantul acestui curent, Partenie II, a devenit patriarh ecumenic și Meletie a trebuit să plece în exil. E atestat în 1645–1646 la Iași și la Suceava, îndeletnicindu-se și cu o scriere care interesează Biserica și cultura română, despre patimile Sfântului Ioan cel Nou (de la Suceava).

E știut că Meletie „se bucura de o mare influență pe lângă Vasile vodă”²⁰; pe de altă parte, trebuie să se țină seama și de faptul că ne aflăm într-o vreme când „se produse o mare efort de expansiune a culturii grecești”, când „contactul grecilor cu școlile italiene și înființarea Academiei din Constantinopol le redase conștiința valorii civilizației elene”²¹. În aceste împrejurări, ne putem întreba, poate, dacă îndemnul de a se traduce *Istoriile* lui Herodot – indiferent din partea cui va fi venit

¹⁹ Herodot, *Istorie*, p. 483.

²⁰ P. P. Panaitescu, *Influența operei lui Petru Movilă, arhiepiscop al Kievului în Principatele Române*, în idem, *Petru Movilă. Studii*, ed. Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1996, p. 61.

²¹ *Ibidem*, p. 63.

– nu trebuie văzut și ca un reflex al acestor realități de ordin cultural mai larg, din lumea ortodoxiei întregi, reflex care a putut fi pus activ în valoare prin prezența lui Meletie Sirigul la curtea Moldovei, unde exista deja un cerc de eleniști, cu Eustratie treti logofătul, Pătrașco Danovici treti logofătul și Dosoftei.

Or – și nu e nici o descoperire în ceea ce urmează să spun – Meletie Sirigul s-a născut la 1586, într-o familie care a dat mai mulți oameni Bisericii, atât celei ortodoxe, cât și celei catolice, în Creta și anume chiar în Candia! Notița care povestește hirotonisirea lui Varlaam, la 23 septembrie 1632, îl caracterizează, chiar, ca „mare dascăl din Creta“.

Nu îndrăznesc să trag vreo concluzie.

Dar între colaboratorii lui Vasile Lupu mai erau și alții care se puteau bucura de insuccesul trupelor otomane în fața Candiei. E vorba de celebrii boieri Toma și Iordache Cantacuzino. După moartea tatălui lor Andronic Cantacuzino, în 1601, ei s-au refugiat – împreună și cu celălalt frate, Constantin, viitorul postelnic muntean – în Creta, la Candia chiar, unde o mătușă a lor era căsătorită cu un Ralli, și au rămas acolo vreme de câțiva ani²². Or, să mi se dea voie să cred că oricât de mare ar fi fost interesul general al românilor pentru mersul războiului otomano-venețian și bucuria pentru împiedicarea din fața Candiei, interesul special al Cantacuzinilor **pentru Candia** îl întrecea : era vorba de soarta propriilor lor rude, era vorba de un loc unde găsiseră refugiu în zile grele și unde petrecuseră ani de copilărie sau de adolescență. E mai mult decât suficient pentru a explica unda emoțională, „bucuria ascunsă“ pe care o trădează cele șapte cuvinte interpolate – „care nu o pot turcii lua acum“ – în capitolul 59 din cartea III.

Acestea sunt *constatările* la care am ajuns, la capătul unei lecturi – ca să spun așa – neconvenționale. Iar *ipotezele*? Ei bine, orice aş spune întră în dosarul care poate să poarte acest titlu. Cred că traducerea *Istoriilor* lui Herodot trebuie corelată cu marile eforturi, încă nu îndeajuns studiate, ale lui Vasile vodă de a se alătura puterilor creștine într-un mare război antiotoman, cruciada care, tocmai în acei ani, era la ordinea zilei și pentru care lucrase, pe drumul său și cu mijloacele sale, însuși mitropolitul Kievului, Petru Movilă. Cred că această traducere a fost cerută de Vasile vodă Lupu, care a fost învățat să vadă în celebra scriere a Părintelui Istoriei o sursă de legitimare a aspirațiilor sale: mă întreb dacă nu cumva *Istoriile* au fost traduse pentru a îndeplini același rol pe care, în literatura noastră istorică de limbă slavă îl jucaseră cronografele, adică de a prefața partea de istorie locală cu marea istorie generală, arătând astfel că descinde din ea și o continuă.

Cred că datarea acestei traduceri nu poate fi fixată la un singur an, fie el acela 1645, fie 1649; mi se pare că – dat fiind marele volum de muncă necesar pentru realizarea ei – traducerea a trebuit să fie opera unui grup (mic, desigur) de cărturari, care au lucrat un timp mai îndelungat, sub privegherea unui „diortositor“.

²² Ion M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, București, 1996, p. 123, 128, 129–130.

Rolul Cantacuzinilor în această mare întreprindere culturală mi se pare că va trebui luat în considerare.

Iar dacă este vorba de a lua în considerare și alte fapte decât cele de natură filologică, atunci cred că inițiativa traducerii lui Herodot în limba română nu poate fi ruptă nici de contextul cultural în care s-a născut: pe de o parte, expansiunea culturală grecească, pe de altă parte – zorii literaturii istorice în limba română. La întretărirea acestor coordonate, se află, ca beneficiari sau interesați, și Vasile vodă Lupu, și Cantacuzinii, boieri greci pe deplin integrați societății românești, dornici să aibă marea carte a lui Herodot în limba noii lor țări, pentru educația urmașilor lor. Și aceasta ar putea să explice salvarea manuscrisului, după căderea lui Vasile Lupu și mențiunea, altminteri obscură, că „și această [carte] iaste din cărțile domnești”. Lungul ocol presupus de ultimul editor nu mai are nici un temei. Dar însăși formula „și această [carte]” nu ne duce cu gândul la posibilitatea ca, împreună cu ea, să fi fost copiate și altele, din aceleași „cărți domnești”?! Și vedem, astfel, cât de puțin cunoaștem despre adevărata istorie a culturii noastre vechi.

II. Circulația manuscrisului în lumina datelor genealogice

Nu știm, de fapt, ce trebuie să înțelegem exact prin formula „din cărți domnești”: e vorba, oare, de biblioteca Curții domnești de la Iași? Există, de fapt, un indiciu – destul de sigur – că spre sfârșitul veacului XVII tălmăcirea cu pricina se afla în Iași și că fusese la îndemâna tânărului fiu de domn care era pe atunci Dimitrie Cantemir: când povestește, în *Descrierea Moldovei*, pe la 1715–1716, că a citit *cândva* un manuscris al *Istoriilor* lui Herodot („legebamus aliquando in Herodoti manuscriptis historiis”)²³, el nu poate să aibă în vedere, evident, un *manuscris grecesc* – căci existau deja mai multe *ediții* – ci numai unul cuprinzând o tălmăcire românească.

Dar întrebarea care rămâne fără răspuns e alta: în învălmășagul vremilor – cumplitelor vremi – de la acea răscruce de veacuri, exista și se păstra la Curtea din Iași o *bibliotecă*?! Sau este vorba, cum s-a presupus deja, de biblioteca Mavrocordaților, plimbată în cufere între Stambul, Iași și București înainte de a fi împărțită și risipită?! Cataloagele ei, câte sunt cunoscute, nu menționează nici o tălmăcire valahă a *Istoriilor*, ceea ce, totuși, n-ar fi un argument împotriva existenței ei între cărțile vestitei biblioteci. Ceea ce e mai greu de explicat ar fi însăși dorința Mavrocordaților – oameni de solidă cultură grecească – de a poseda o traducere în limba română a unei cărți pe care ei o puteau citi în limba originalului, fie în greaca clasică (și între cărțile lor figurează un exemplar din ediția elină Basel 1541, cu „legătură valahă” – probabil cu o stemă imprimată pe copertă), fie în greaca modernă, fie în vreo traducere latină sau italiană.

²³ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 76/77.

Să acceptăm, deocamdată, ipoteza bibliotecii Mavrocordaților pentru una din etapele vechi ale păstrării traducerii lui Herodot în limba română și să revenim la cel dintâi moldovean care a dorit să aibă o copie pentru el însuși. Acesta a fost – i-am menționat deja numele – logofătul (mai apoi jitnicerul și stolnicul) **Enache Buzilă**.

În împrejurări necunoscute – dar pentru care sper să pot aduce acum măcar o explicație – manuscrisul lui Buzilă (ori o copie a sa) a ajuns la **Vasile Pogor** și de pe el, la 1816, s-a prescris, pentru **Stavarache Tăutu**, exemplarul păstrat până azi.

Vasile Pogor e un personaj bine cunoscut, cu un rol cert în viața culturală a Moldovei din prima jumătate a secolului XIX. O biografie a sa a scris nepotul său, Vasile Panopol, iar textul ei a văzut lumina tiparului de curând²⁴. Boier din ținutul Botoșanilor – unde se aflau Pogorăștii înaintașilor săi – Vasile Pogor s-a îndeletnicit din adolescență cu meșteșugul scrisului și avem de la el copii ale unor manuscrise de cronică la care a lucrat încă de pe când avea 13–14 ani și când îi plăcea să-și spună „iubitriul de osteneală”. Născut la 1792, el avea deci 24 de ani atunci când punea *Istoriile* lui Herodot la dispoziția lui Stavarache Tăutu. Boier botoșănean și acesta, frate al vestitului comis cărvunar Ionică Tăutu (1795–1830), făcea parte dintr-o ramură plecată din Bucovina austriacă și stabilită la Brândești (Botoșani)²⁵.

Vedem, astfel, că doi dintre cei trei posesori ai „Herodotului” fac parte din boierimea botoșăneană. Despre cel de-al treilea (primul, de fapt: Enache Buzilă), editorul *Istoriilor* a înclinat să-l creadă boier vasluian²⁶, constatând, însă, că urmașii săi trăiesc, în secolul XIX, la Botoșani²⁷. Totuși, nici o legătură nu i s-a părut posibilă între aceste constatări privind circulația „Herodotului” timp de 150 de ani în cuprinsul ținutului Botoșanilor!

Este timpul să explic legăturile pe care le-am identificat și care constituie „canalele” prin care a circulat manuscrisul *Istoriilor* lui Herodot timp de aproape un veac. Despre aceste legături am vorbit, în treacăt, încă din 1986²⁸, când am atras atenția că în ceea ce „privește circulația ulterioară a manuscrisului, trebuie avută în vedere posibilitatea unei înrudiri între Enache Buzilă, Vasile Pogor și Stavarache Tăutu”. În 1989, am adus chiar și un prim rând de argumente²⁹. Iată și demonstrația.

La 16 iunie 1756 se stabilește împărțirea satului Socrujeni din ținutul Botoșanilor între șatrul Gheorghe Arapul, Enache Buzilă ot vistierie și

²⁴ Cf. *supra*, n. 3.

²⁵ În acest sat, s-au semnalat mai demult fragmente de pietre funerare ale unor membri ai familiei Tăutu.

²⁶ Herodot, *Istorie*, p. 626.

²⁷ *Ibidem*, n.22.

²⁸ *Miscellanea genealogica*, II, în AIIAI, XXIII/1, 1986, p. 446.

²⁹ AIIAI, XXVI/1, 1989, p. 614.

medelnicerul Constantin Timuș, cu fratele său Mihalache. Baza împărțirii o constituie „așezământul cel dintâi“, din 1744, „ce s-au făcut [...] între Vasile Buzilă jic[nicer] și-ntrre Gheorghii Arapul șat[rar] și-ntrre Costandin Timuș med[elnicer] și-ntrre Ion Margini căp[itan] ce-i zic acum Calistru și între Savin Tăutu“³⁰.

După cum se vede, încă de la mijlocul veacului XVIII țineau și Buzileștii de aceeași boierime botoșăneană, prin stăpânirea lor la Socrujeni. În această moșie sunt amestecate, la acea vreme, *două din cele trei nume* legate de circulația „Herodotului“: Buzilă și Tăutu. Dar medelnicerul Constantin Timuș este *ascendentul celui de-al treilea posesor al manuscrisului*: fiica lui, Safta, a fost prima soție a lui Andrei Pogor iar aceștia sunt bunicii paterni ai poetului Vasile Pogor.

Spîța în care aceste personaje își găsesc locul și-și fixează înrudirea e coborătoare dintr-un **popa Dediul**, trăitor pe la 1600-1620, tatăl a trei copii: băieții **Isac** și **Toader** și fiica **Maria**. Fiul Toader Dediul a fost căsătorit cu Irina, fata lui Isac de Costinești și a Maricăi Toader Ponici, atestați la 1635³¹ – ceea ce datează și generația anterioară. Astfel, popa Dediul din această spîță este, cred, identic cu personajul omonim care, în 1619-1622, cumpără părți din satul Dumșani, în ținutul Dorohoiului³². Argumentul îl aduc mai încolo.

Descendența care ne interesează aici merge prin fiul Isac și prin fiica Maria. Isac a avut trei copii: **Ileana** este bunica unei Ioana, căsătorită Timuș, mama fraților **Constantin Timuș** medelnicer și **Mihalache Timuș** de la 1756 și, astfel, strămoașa Pogorăștilor; al doilea copil al lui Isac, **Vasile**, a avut o fată Irina (Irinuța), măritată cu un Arapul, mama șatarului Gheorghe Arapul; al treilea frate, **Andronic**, este bunicul unei Safta Savineasa – desigur, soția lui Savin Tăutu, ascendentul lui Stavarachi.

Maria, fata popii Dediul, a fost mama Ileanei (căsătorită cu Efrosi din Buneni)³³; aceștia sunt părinții **Alexandrei**, soția diacului de cămară **Gligorie din Glăvănești**, fiul lor este jitnicerul **Vasile Buzilă**, născut la 1689 și mort la 1746³⁴.

Legăturile de rudenie nu s-au uitat, de-a lungul a peste un secol (aproape două, chiar!), din cauza numeroaselor pricini legate de stăpânirile comune, dar și ca urmare a faptului că cele trei ramuri ale descendenței popei Dediul au rămas în același ținut: Botoșani. Astfel, la 1758, un urmaș al lui Toader Dediul, anume Pascal Hoștină, dăruiește nepotului său Enache Buzilă ot vistierie părțile sale din satele Socrujeni sub Cozancea (pe atunci, în ținutul Hârlăului), Zahorâni,

³⁰ *Documente din Basarabia*, adunate de P. S. Visarion Puiu, Const. Tomescu, Ștefan Berechet și Ștefan Ciobanu, Chișinău, 1928, p. 106.

³¹ DRH, XXIII, nr.17, p. 20.

³² DIR, XVII/4, nr. 538, p. 417 (din 31 decembrie 1619); nr. 650, p. 512 (din 20 decembrie 1620); XVII/5, nr.157, p. 114 (din 30 martie 1622 – aici, „popa Dedul din Dumșeni“).

³³ Ștefan S. Gorovei, *Miscellanea genealogica* (II), cit., p. 444. Spîța din TC, I, p. 143, dă pe Matei Ifrosi ca soț al Mariei!

³⁴ Izvodul cu nașterile copiilor diacului Gligorie din Glăvănești – *ibidem*.

Dumușani, Teșcureni, Zaluceni și Bisericiani (Iași)³⁵. Cei doi nu erau unchi și nepot, cum ar lăsa să se înțeleagă terminologia folosită în document, ci **veri de gradul IV**³⁶. Din înșirarea satelor, ne atrag atenția **Dumușanii** – desigur, e vorba de **Dumșenii** în care, la 1619-1622, făcea cumpărături popa Dediul, ceea ce identifică perfect personajul și înlătură primejdia oricărei confuzii prin omonimie.

Până spre 1825, urmașii popei Dediul – risipiți de-o parte și de alta a Prutului – au încă legături, poartă corespondență, se informează reciproc și își apără solidar interesele, căutând documente și refăcând spițe: „*s-au apărat casa lui Buzilă și eu încă* – spune unul din acești împricinați – *după spița neamului*”³⁷. Aceste pricini și tulburări de stăpânire, între urmași îndreptățiți și urmași neîndreptățiți, privesc sate ale căror nume se regăsesc în dania lui Pascal Hoștină de la 1758: Zahoreni, Dumșeni și Bisericiani³⁸. Un alt sat, Stăneștii de la ținutul Cernăuților, stăpânit la 1746 de Enache Buzilă, trece (parțial) la 1775 în stăpânirea Pogorăștilor; văduva lui Enache, stolniceasa Despa Buzilă, vânduse partea respectivă unui străin de neam, dar mai apoi, „protimisându-să Grigoraș și cu frate-său, Sandul Pogor, ca niște răzeși ce sânt de baștină în moșia Stăneștii“, au redobândit-o. „Protimisirea“ arată – nu mai e nevoie de nici o demonstrație – înrudirea conștientizată și producătoare de efecte.

Numai în acest context, al raporturilor strânse, timp de două veacuri, legate de stăpânirea ocinilor popei Dediul de către succesorii acestuia, se poate înțelege și circulația *Istoriilor* lui Herodot.

*

Enache Buzilă, mort pe la 1772-1774, a avut³⁹ un nepot de fiu, **Petrache Buzilă**, care a murit pe la 1810-1813, lăsând o casă de copii nevârstnici: „casa lui Buzilă”, pe care tocmai am menționat-o, după un document din 1819. Doi dintre fiii săi, **Toderașcu** (n. 1796) și **Vasile**, ne sunt cunoscuți pentru aplecările lor spre carte; ei moștenesc de la părinți o *bibliotecă*, din care un manuscris cu o *Alexândrie* formează azi ms. rom. 1572 de la Biblioteca Academiei Române; semnăturile ambilor băieți se află pe această carte; pe una din foi, Toader Buzilă face o scurtă însemnare a studiilor și a funcțiilor sale până la 1812, iar pe o alta, fratele său mai mic scrie cele ce urmează:

³⁵ Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, august-septembrie 1911, p. 138: Bibl. Acad., CXXXV(128).

³⁶ Urmând descendența din popa Dediul – dacă nu cumva, însă, va mai fi intervenit, între timp, vreo căsătorie între rude, care a putut apropia din nou cele două ramuri, micșorând gradul de rudenie!

³⁷ L. T. Boga, *Documente basarabene*, II, Chișinău, 1928, p. 53; v. și p. 52 și 99.

³⁸ *Ibidem*, p. 52.

³⁹ Pentru posteritatea lui Enache Buzilă – Ștefan S. Gorovei, *Miscellanea genealogica* (II), cit., p. 446

Această carte este rămasă de la părinți și găsim-o, am cetit-o din scoarță în scoarță și m-am plioforisit cu tot de agiunsul de cele cuprinsă într-însa. Adică eu, Vasile Buzilă, corona a toată Moldavie, copil foarte înțelept și cu idei multe. Și spre încredințare mi-am pus numele. Vasile Buzilă⁴⁰.

Iar mai la vale: „*Cette livre* – cu o greșală care îl arată iute pe nedepinsul cu franceza, păstrând femininul românescului *carte*, în locul masculinului pe care îl impune francezul *livre* – *appartient à moi, Basile Bousila*“.

„Copilul foarte înțelept și cu idei multe“ a ajuns căminar la 1847 și s-a căsătorit cu Profira Ghelleme (născută Botez). Fratele său mai mare, Toderășcu Buzilă, e unul din cei care la 1819 se amestecă foarte activ în dezbaterea moștenirilor⁴¹; la 1823, își copia *Alchiviad sau iubire de sâneș fără măsură*⁴². A fost căsătorit cu Catinca Ciornei, vara sa de gradul IV: fată a Zoiței Ciornei născută Neculai Morțun⁴³, ea era strănepoata Catrinei Buzilă, fata lui Crâstea Buzilă, fratele cronicarului Vasile.

Am dori, desigur, să cunoaștem mai multe despre viața și soarta fraților Buzilă de la Botoșani. Căci este evident că **din această bibliotecă**, după moartea părintelui lor Petrache, **s-a răzlețit manuscrisul cu *Istoriile* lui Herodot**, copiat la 1746 pentru înaintașul lor, Enache Buzilă. Editorul *Istoriilor* înclină să creadă că în posesia lui Vasile Pogor s-a aflat chiar *acest* manuscris (“mai puțin probabil o copie după această copie”⁴⁴). Reconstituirea de față poate să confirme această ipoteză. Vasile Pogor era un tânăr din generația fraților Buzilă (verii săi de gradul VII!), dar cu cinci-șase ani mai mare ca ei – diferență de vârstă suficientă pentru a-i crea o autoritate în fața lor; sub un pretext oarecare, vărul mai mare și mai înaintat într-ale cărturăriei a luat, desigur, din casa îndepărtatelor sale rude, manuscrisul cu totul, scutindu-se astfel de osteneala copierii. De pe el s-a făcut copia de la 1816, pentru medelnicerul Stavarache Tăutu.

Și pentru a încheia rolul întâmplării: a fost dat ca manuscrisul *Istoriilor* lui Herodot să fie descoperit la Coșula tot de un botoșănean, N. Iorga, cunosător al probabil ultimei reprezentante a familiei lui Enache Buzilă, *Mândița* (Smaranda) *Buzilă*, pe care abia și-o amintește în *O viață de om*⁴⁵.

*

⁴⁰ Ms. 1572, f. 35 r. V și Gabriel Ștrempel, în „Studii și Cercetări de Bibliologie“, XI, 1969, p. 114.

⁴¹ L. T. Boga, *op. cit.*, p. 52–53.

⁴² Ms. rom. 1848 BAR.

⁴³ Ioan Nădejde, *V. G. Morțun. Biografia lui, genealogia și albumul familiei Morțun*. București, 1923 (1924) p. 62.

⁴⁴ Herodot, *Istorie*, p. 629.

⁴⁵ N. Iorga, *O viață de om*, ed. cit., p. 63. E straniu că nici Iorga – cu al său dar de a face cele mai neașteptate asocieri – n-a înțezărit nici o legătură între botoșăneanca Mândița Buzilă și vechiul posesor al manuscrisului descoperit de el la Coșula!

Concluziile care se desprind din această cercetare privesc îndeaproape atât istoria tălmăcirii românești a *Istoriilor* lui Herodot, cât și istoria culturii românești, în general. În cea dintâi privință, se evidențiază încă o dată, mai apăsător, neînsemnatul interes pe care pătura cultă a societății moldovenești din veacurile XVII-XIX l-a arătat acestei mari opere a antichității eline: manuscrisului din veacul XVII i-a urmat la 1746 copia lui Enache Buzilă, trecută foarte probabil la Vasile Pogor, și apoi copia lui Stavarache Tăutu din 1816, ajunsă – încă nu știm cum, dar fără îndoială prin una din acele tragice desfaceri de gospodării boierești (poate, totuși, ca dar?!) – la mănăstirea Coșula. Cât de puțin interesa cartea lui Herodot, se vede și din faptul că nu a mai ajuns până la noi nici manuscrisul din veacul XVII, nici copia de la 1746: neprețuind conținutul, vremelnicii stăpâni ai acestor manuscrise le-au lăsat să se piardă.

A doua concluzie privește pe făuritorii vechii noastre culturi: boierii mici, și nu cei mari, au fost pepiniera de dieci, uricari, copiști de manuscrise. Pe de altă parte, se vede bine că nu străinii, și nu Biserica, și nu orașele au avut rolul predominant în acest proces, ci laicii, autohtoni, legați de stăpânirea *ab antiquo* a pământului.

Cercetarea nu poate fi socotită, desigur, încheiată. Mai buna cunoaștere a unor familii și a legăturilor dintre ele (Timuș, Brăescu, Pogor, Buzilă), a raporturilor lor cu stăpânirea unor ocine va aduce, desigur, un plus de limpezime. *Genealogia își va dovedi atunci mai din plin utilitatea pentru investigarea vechii culturi românești.*

IRINA HOINĂRESCU

CONTRIBUȚII LA ISTORIA FAMILIEI FILIPESCU ÎN VEACURILE XVI–XVIII*

II. DOMENIUL

Înainte de a aborda problema moșiilor care au aparținut acestei familii de boieri, ar trebui făcute câteva precizări legate, pe de o parte, de documentele studiate și, pe de altă parte, de organizarea informației documentare. Astfel, pentru perioada de până la 1650 am utilizat numai documente deja publicate, iar după acest an am studiat și documente inedite din fondurile Arhivelor Statului. În limita informațiilor documentare, am încercat să localizez fiecare moșie în parte, pentru a putea urmări o eventuală deplasare geografică a stăpânirilor acestei familii.

De asemenea, am urmărit transmiterea moșiilor de la o generație la alta, stabilind care au fost moșiile moștenite, primite ca zestre, cumpărate sau primite ca danie de boierii Filipești.

*

Prin căsătoria cu Calea din Cepturi, **Dumitru mare vistier** a intrat în stăpânirea mai multor moșii.

În 1571, Alexandru vodă Mircea întărea printr-un hrisov lui Dumitru mare vistier, Calei și Caplei, sora acesteia, ocină în satul Cepturile (jud. Saac), și anume partea lui Păcală, pentru că au cumpărat-o de la acesta, și partea lui Brato și a lui Simco, fiii Calei, deoarece aceștia au vândut-o fără știrea rudelor în timpul lui Petru cel Tânăr²⁹⁸. Această parte a fost probabil moștenită de cele două surori de la unchiul lor, Dragomir spătar din Cepturile.

Trebuie amintit și faptul că la 1535 Vlad vodă Vintilă l-a omorât pe Dragomir spătar pentru hiclenie și i-a confiscat toate averile, pe care apoi le-a dăruit Episcopiei Buzăului²⁹⁹. Aceste părți vor fi confirmate printr-un hrisov domnesc, în 1579, lui Dumitru mare clucer și Calei³⁰⁰. De asemenea, tot atunci li se întărește stăpânirea și peste alte părți din satul Cepturile.

În 1582, Mihnea vodă confirmă, în urma unei judecăți, lui Dumitru mare spătar, Calei și Caplei, lui Ștefan logofăt și soției acesteia, Chera, stăpânirea peste

* Prima parte a acestui studiu s-a tipărit în *ArhGen*, V (X), 1998 1–2, p. 277–300. Notele sunt numerotate în continuare. Reamintim că toate volumele citate din colecțiile **DIR** și **DRH** aparțin seriei **B. Țara Românească**.

²⁹⁸ *DIR*, XVI/4, nr. 24.

²⁹⁹ *Ibidem*, XVI/2, nr. 58.

³⁰⁰ *Documentele moșiei Ceptura din județul Prahova*, publicate de D. Furtună, București, 1934, p. 12.

mai multe părți de moșie ce aparținuseră lui Dragomir spătar³⁰¹. Astfel, le sunt întărite ocina de la Blestematele (jud. Saac), ocina la Pârscoș (jud. Buzău), două părți și cu vad de moară la Urlători (jud. Buzău).

Moșiile lui Dumitru mare vistier se aflau în satul Dădești (jud. Teleorman) și în satul Epotești (jud. Olt). Ocina din satul Dădești, părți cumpărate, îi era confirmată la 1585³⁰². Partea sa din satul Epotești, jumătate din jumătate de sat, a vândut-o fiind probabil greu de administrat, datorită distanței foarte mari, lui David postelnicul, pentru 15.000 de aspri³⁰³.

Dumitru avea și alte moșii de zestre, ocini în satul Muscel (lângă Sărata, jud. Buzău), în Fântânele (jud. Saac), în Roma (sat Corbu, jud. Buzău) și în Tătărăi³⁰⁴ (probabil Conduratu, jud. Saac).

Părțile de ocini stăpânite de Dumitru vornic și de soția sa vor fi fost probabil împărțite între cei doi băieți³⁰⁵, Stoica spătar și Dragomir postelnic. Astfel, cei doi stăpâneau părți de ocină cu rumâni în Cepturile, Fântânele, Roma și Muscel³⁰⁶.

Stoica stăpânea în întregime moșia din satul Dădești³⁰⁷, iar fratele său, Dragomir postelnic – ocina din satul Tătărăi³⁰⁸.

Părțile lui **Dragomir postelnic** au fost moștenite de fiica sa, Rada³⁰⁹. Staico paharnicul Rudeanu, având acordul ei, a vândut aceste moșii de zestre, având de plătit o datorie, împreună cu fratele său, către Leon vodă Tomșa³¹⁰. Ulterior, în 1636³¹¹, Rada cu cel de-al doilea soț, Marco logofăt Danovici, s-a judecat cu unchiul său, Stoica spătar, pentru moșiile Gorgești, Tecuci și Roșii (jud. Teleorman), aflate în vecinătatea moșiei Dădești, susținând că unchiului i-ar reveni numai moșia din urmă. Dar, în urma judecății, lui Stoica spătar îi vor fi întărite toate aceste moșii, deoarece îi fuseseră lăsate de tatăl său.

La 1632, Stoica spătar și-a întocmit testamentul³¹². Părțile de moșie, cu rumâni și țigani, le va lăsa celor trei fii ai săi din a doua căsătorie. Soției sale, Condeșa, îi lăsa, pe timpul vieții, partea de ocină de la Muscel. După moartea ei, această moșie trebuia să revină fiilor ei. Totuși, fiul mai mare, Dumitrașco, n-a primit nimic din aceste moșii, deoarece „acum, el are multe moșii și rumâni și țigani despre mumă-sa și are putere dă se hrănește cu moșiile lui”³¹³.

³⁰¹ DIR, XVI/5, nr. 46.

³⁰² *Ibidem*, nr. 22.

³⁰³ *Catalogul documentelor...*, III, nr. 143.

³⁰⁴ *Ibidem*, nr. 1191.

³⁰⁵ *Catalogul documentelor...*, IV, nr. 730.

³⁰⁶ DRH, XXIII, nr. 371 și *Catalogul documentelor...*, III, nr. 1191

³⁰⁷ *Catalogul documentelor...*, IV, nr. 730.

³⁰⁸ *Ibidem*, III, nr. 1144.

³⁰⁹ *Ibidem*.

³¹⁰ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 237, n. 3.

³¹¹ *Catalogul documentelor...*, IV, nr. 730.

³¹² DRH, XXIII, nr. 371.

³¹³ *Ibidem*.

În afară de stăpânirile lui Stoica spătar, amintite mai sus, documentul mai pune în discuție și altele trei, anume: a patra parte din satul Secăria (jud. Prahova), jumătate din satul Măgureni (jud. Saac) și parte în Tătărăi, care au fost de zestre ale Stanei, prima soție a lui Stoica spătar. Când s-a căsătorit cu Stana, Stoica spătar a răscumpărat, cu banii săi, partea din satul Secăria ce se afla zălogită la Chisar vomicul, în felul acesta rămânând moșia la el. Stana a murit înainte ca Dumitrașco să împlinească vârsta necesară pentru a-și administra singur moșiile³¹⁴. Când a împlinit această vârstă, el a schimbat cu tatăl său părțile de moșie din Măgureni și Tătărăi, pe această parte de moșie din Secăria. Astfel, părțile de moșie din Măgureni și Tătărăi au fost lăsate de Stoica spătar celor trei fii ai săi.

Se poate observa că, în afară de aceste două părți de sate, care reprezintă prețul răscumpărării părții din satul Secăria, al soției sale, Stoica spătar nu a mai cumpărat nici o altă moșie.

Am amintit mai sus faptul că Dumitrașco a moștenit de la mama sa multe moșii, care însă nu ne sunt făcute cunoscute prin testamentul tatălui său.

Stăpânirile lui **Dumitrașco** le întâlnim în județul Prahova (Secăria, Filipești și Comarnic), în județul Buzău (Rușățul), în județul Ialomița (Cetățele și Bertești), în județul Saac (Bucov și Măgureni) și în județul Teleorman (Didești).

În continuare, am ales spre analiză acele sate în care îl găsim stăpânind pe Dumitrașco, sate care le-a moștenit de la mama sa și care au aparținut boierilor din Mărgineni.

Satul *Secăria* a aparținut în întregime boierilor din Mărgineni la 1574³¹⁵. La 1589, doar jumătate se mai afla în stăpânirea lor³¹⁶.

Prin hrisovul domnesc din 1574³¹⁷, boierilor din Mărgineni le-au fost întărite și aceste sate: *Rușățul, Filipești, Cetățele, Comarnic și Bertești*. În fiecare dintre acestea, Dumitrașco avea parte de stăpânire.

În satul *Rușățul* stăpâna a patra parte, pe care a vândut-o lui Enache mare ban al Craiovei, în timpul lui Gavril Movilă³¹⁸. Tot atunci, mătușa sa, Maria din Bucov, și-a vândut și ea partea ei de sat, tot a patra parte, aceluiași dregător³¹⁹. Cealaltă jumătate de sat a aparținut până în 1625 Elinei din Mărgineni, soția lui Radu vodă Șerban³²⁰.

Într-un act de la <1624>, Dumitrașco a adăugat prenumelui său numele satului *Filipești*³²¹. Nu știm a câta parte stăpâna aici. Cunoaștem, însă, că în acest sat stăpâna la 1617³²² și mătușa sa și că la 1688³²³ Elina Cantacuzino, fiica lui Radu vodă Șerban, lăsa moștenire fiilor săi „pol selo“, adică jumătate din satul Filipești.

³¹⁴ *Ibidem*.

³¹⁵ DRH, VII, nr. 180.

³¹⁶ DIR, XVI/5, nr. 432.

³¹⁷ DRH, VII, nr. 180.

³¹⁸ *Catalogul documentelor...*, II, nr. 1124.

³¹⁹ *Ibidem*.

³²⁰ *Ibidem*, III, nr. 501.

³²¹ *Ibidem*, nr. 394.

³²² DIR, XVII/3, nr. 69.

³²³ *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino*, publicată de N. Iorga, București,

Un document din 1643 amintește că Dumitrașco și-a vândut partea sa din satul *Cetățele* lui Ianache postelnic, în timpul lui Radu vodă Mihnea, probabil în timpul celei de-a doua domnii³²⁴. Aceluiași dregător îi vânduse Maria din Bucov, împreună cu fiicele sale, Elina și Frujina³²⁵, și cu ginerii săi, Nedelco comis și Ianiu spătar, partea lor din acest sat³²⁶.

În satul *Comarnic*, Dumitrașco fost mare stolnic și fiul său, Pană, stăpâneau a patra parte³²⁷. Ei intră și în stăpânirea părții Elinei, fiica Mariei, parte pe care o zălogise din 1636 lui Dumitrașco și pe care n-a putut să o răscumpere³²⁸. Cealaltă jumătate de sat aparținea la 1649 tot Elinei³²⁹. Cei doi boieri s-au asigurat ca, după moartea ei, soțul ei de va dori să o vândă, să le-o vândă lor, deoarece ei sunt „moșteni” și „de sânge” cu ea și „au căutat-o la toate nevoile”³³⁰.

În satul *Bertești* a stăpânit a patra parte, deoarece la 1646 fiica sa, Dumitrana, o avea ca moșie de zestre³³¹.

Faptul că în aceste sate, care au aparținut boierilor din Mărgineni, îl găsim stăpân pe Dumitrașco Filipescu demonstrează existența legăturii de rudenie între acesta și boierii din Mărgineni.

În continuare, voi lua în discuție satele pe care Dumitrașco le-a moștenit de la Stana și care aparținuseră tatălui acestuia, Staico postelnicul din Bucov.

La 1579³³², Mihnea întărea lui Staico postelnic stăpânirea peste mai multe sate, printre ele și Bucovul (jud. Saac) și Măgureni (jud. Saac).

Dumitrașco stăpânea în Bucov la 1635³³³, împreună cu Nedelco paharnic, soțul Frujinei³³⁴. La 1639, îl aflăm stăpânind și în Măgureni, jumătate de sat³³⁵. Acest ultim sat nu trebuie confundat cu cel din județul Prahova, „Măgureni de Prahova”, unde îl aflăm stăpânind în veacul XVII pe Leca spătar³³⁶. Mai sus am amintit că Dumitrașco comis dăduse în schimb tatălui său partea din acest sat. Dar, la 1639, satul din gura Teleajenului era întărit lui Dumitrașco clucer, jumătate, și verelor lui, cealaltă jumătate. Probabil că până la 1639 Dumitrașco a reușit să-și recupereze partea lui din acest sat³³⁷.

³²⁴ *Catalogul documentelor...*, V, nr. 964.

³²⁵ *Ibidem*, nr. 870

³²⁶ *Ibidem*.

³²⁷ *Ibidem*, VI, nr. 1535.

³²⁸ *Ibidem*.

³²⁹ *Ibidem*.

³³⁰ *Ibidem*, nr. 1546.

³³¹ *Ibidem*, nr. 661

³³² *DIR*, XVI/4, nr. 401

³³³ *Catalogul documentelor...*, IV, nr. 602.

³³⁴ *Ibidem*, III, nr. 1285.

³³⁵ *Ibidem*, nr. 1478.

³³⁶ *DIR*, XVII/3, nr. 380.

³³⁷ *Ibidem*.

Dumitrașco a încercat să cumpere și partea tatălui său din satul Cepturile la 1626, când Tanasie și-a vândut partea lui Buzinca vistier, care stăpânea în acest sat³³⁸. Nu avem, însă, nici un document care să-l arate pe Dumitrașco stăpânind în Cepturi.

Un document din 1676 menționează că Slamna, fiica lui Dumitrașco, a primit drept zestre jumătate din satul Didești, satul tatălui său³³⁹. Nu cunoaștem în ce împrejurări a pătruns aici Dumitrașco.

Asemenea celorlalți boieri, și Dumitrașco a încercat prin mai multe mijloace să intre în stăpânirea altor moșii.

În două documente din 1641, îl aflăm pe Dumitrașco în legătură cu satul Dragoslavele (jud. Muscel și Pădureț). Astfel, îl găsim alături de Negoită postelnic, fiul lui Vintilă Corbeanu fost mare vornic³⁴⁰, judecându-se cu sătenii pentru muntele din acel sat, dar, în urma judecății, cei doi boieri „rămân de lege”³⁴¹. În același an, acest sat, rumânit cu forța de Vintilă vornic, era scutit de rumânie de Teodosie ban și Negoită postelnic, fiii lui Vintilă vornic, de Dumitrașco Filipescu mare sluger și de Drăghici spătar, ginerele lui Vintilă vornic³⁴². Amestecul lui Dumitrașco Filipescu în acest sat se explică prin înrudirea dintre el și Drăghici spătar. Astfel, Papa (II) Greceanu, ginerele lui Dumitrașco Filipescu, era fiul lui Drăghici Greceanu spătar³⁴³.

La 1646, Marco armaș Danovici și Dumitrașco stolnicul Filipescu „au ținut de birărie județul Buzău”³⁴⁴. Pentru că megiașii din satul Șchiopeni nu și-au plătit birurile și au fugit, Matei Basarab a hotărât ca boierii să le plătească birurile și apoi să stăpânească împreună satul rumânit. Dar megiașii s-au răscumpărat de la cei doi boieri în 1647³⁴⁵ iar în 1648³⁴⁶ și-au răscumpărat și partea de moșie ce îi revenise lui Dumitrașco.

Împreună cu Iane spătar, soțul Elinei³⁴⁷, s-a judecat în anul 1635, pentru jumătate din satul Lucianii (jud. Dâmbovița) cu mitropolitul țării³⁴⁸. Satul fusese dăruit Mitropoliei în întregime de cei doi frați, Drăghici și Udriște postelnici din Mărgineni, astfel încât, în urma judecății, cei doi boieri au „rămas de lege”.

În anul 1639, împreună cu Constantin postelnicul Cantacuzino, s-a judecat, pentru niște bălți aflate în vecinătatea moșiilor lor, cu Radu comisul Cândescu. „dregătorul domnului”³⁴⁹. Cei doi boieri afirmău că aceste bălți le-au stăpânit

³³⁸ *Ibidem*, nr. 559.

³³⁹ Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, I, p. 303.

³⁴⁰ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 159.

³⁴¹ *Catalogul documentelor...*, V, nr. 380.

³⁴² *Ibidem*, nr. 499.

³⁴³ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 193.

³⁴⁴ *Catalogul documentelor...*, VI, nr. 452.

³⁴⁵ *Ibidem*, nr. 705.

³⁴⁶ *Ibidem*, nr. 1288.

³⁴⁷ *Ibidem*, III, nr. 1285.

³⁴⁸ *Ibidem*, IV, nr. 556.

³⁴⁹ *Ibidem*, nr. 1410.

strămoșii lor încă de la descălecatul țării. Dar domnul a hotărât, împreună cu dregătorii săi, că boierii să nu le stăpânească până ce nu vor aduce hrisoavele prin care să demonstreze că spusele lor sunt adevărate.

De asemenea, în 1642, aceiași boieri se judecă cu Radu comisul Cândescul, pentru ocinile din Tătărai, cu baltă și gărlă, din județul Ialomița și cele din Giurmănești, din județele Râmnicul Sărat și Brăila, cumpărate de Radu comis de la moșneni, în 1636, cu știrea celor doi boieri care aveau și ei moșii în vecinătate³⁵⁰ în document se spune că „acum au ridicat ei pâra mare ca să lepede banii și să-l scoată pe Radu comis din toate moșiile”³⁵¹. Dar și de data aceasta cei doi boieri rămân „de lege” în fața sfatului domnesc și a mitropolitului.

Aceste ultime documente ne dezvăluie bunele relații în care se afla Dumitrașco Filipescu cu postelnicul Cantacuzino, cu care împărțea cele mai multe dintre moșii. Aceștia doi au încercat să împiedice pătrunderea altor boieri acolo unde își aveau stăpânirile.

În sfârșit, dintr-un document din 1643 aflăm că Dumitrașco mare stolnic și Barbu postelnicul din Mănești au vândut partea lor de ocină din Șirini³⁵².

Se pare că Dumitrașco Filipescu a încercat să-și grupeze moșiile de-a lungul Văii Prahovei și în zona Bucovului, vânzând sau dând ca zestre moșiile mai îndepărtate. Părțile de moșie pe care le păstrează, în Comarnic, Filipești și Secăria, se află situate, din punct de vedere geografic, pe Valea Prahovei, cale de acces spre cetatea Brașovului, acolo unde s-a și refugiat în 1655, în timpul revoltei seimenilor din Țara Românească.

În privința relațiilor de familie, se pare că el a fost mai apropiat de mătușa sa, alături de care apare în numeroase documente, și de fiica acesteia, Elina, de la care cumpără parte în moșia Comarnic. Motivul ar putea fi faptul că la 1634 Maria din Bucov și-a lăsat întreaga avere Elinei.

Satele stăpânite de fiul său, **Pană**, se aflau în județul Prahova (Comarnic), în județul Saac (Măgureani) – acestea moștenite de la tatăl său – în județul Râmnicul Sărat (Mușetel), în județul Romanați (Găbojdibrodul), în județul Buzău (Zorești, Dedulești, Căndești³⁵³ – aici a cumpărat împreună cu tatăl său două roți de moară în „gârla Căndeștilor”), în județul Ilfov (Rădulești), în județul Brăila (Belișoara³⁵⁴) și în satele Spărleni, Năvrăpeag, Boldești și în Zăvoia. Desigur că lipsesc numeroase documente.

La 1641³⁵⁵, mătușa sa, Elina, neavând copii, i-a lăsat partea din satul Comarnic, probabil jumătate de sat, și la 1655³⁵⁶ părțile din Mușetel și din Zăvoia.

³⁵⁰ *Ibidem*, V, nr. 752.

³⁵¹ *Ibidem*.

³⁵² *Ibidem*, nr. 953.

³⁵³ **ASB**, ms. 454, f. 257.

³⁵⁴ *Ibidem*, Fond *M-reu Mărgineni*, XI/12, f. 2–5.

³⁵⁵ *Catalogul documentelor...*, V, nr. 1011.

³⁵⁶ **ASB**, ms. 454, f. 214.

Prin căsătoria cu Preda, avea moșii de zestre și rumâni la Spărleni și Năvrăpeag, două părți, în Boldești, o parte și în Găbojdibrodul³⁵⁷. În acest ultim sat stăpâna împreună cu ceilalți doi gineri ai lui Mihail postelnic, Radu căpitanul Fărcășanu și Ghinea slugerul Brătășanu. La 1642, cei trei boieri au încercat, fără să reușească, să „împresoare” satul Potelul din apropiere, al mănăstirii Bistrița³⁵⁸.

În afara acestor sate pe care le-a moștenit sau le-a primit ca zestre, Pană a cumpărat și alte părți de sate. La 1651³⁵⁹, împreună cu tatăl său, a cumpărat parte din muntele Miril, județul Prahova, iar mai târziu, la 1655³⁶⁰, a cumpărat muntele Floreiu de la un căpitan din Gherghița, probabil în același județ.

Împreună cu cumnatul său, Drăghici Cantacuzino, profitând „de foametea cea mare” din timpul lui Grigore vodă Ghica, a cumpărat părți în satele Rădulești³⁶¹, Zorești³⁶² și Dedulești³⁶³.

Chiar dacă lipsesc documente, se poate observa că cele mai multe din moșiile sale se grupau în județele Prahova și Buzău.

Matei Filipescu, fiul mai mare al lui Pană, a stăpânit părți în satele Sărata, Stănțești, Coitești și Sinești, în județul Buzău, Răsimnici în județul Ilfov, Păpeni și Buciumeani³⁶⁴ în județul Ialomița, Teșani în județul Saac, Drăgănești și Pietrari în județul Dâmbovița și în satul Dărăști. La acestea, se adaugă și moșiile menționate în diata fiicei sale, Marica Filipescu, moșii pe care aceasta le-a moștenit de la părinți³⁶⁵. Astfel, găsim moșia de la Filipești. Aceasta a fost moștenită de Pană de la tatăl său. Moșia de la Filipeștii de Pădure a moștenit-o de la mama sa, Marica Cantacuzino.

Regăsim, apoi, moșiile Filipeștilor de la Bucov, Măgureni și Breaza, precum și altele de la Chilian, Ciorăști, Bârlești, <Săptiani>, Căscioarele, Pișcoteani (acesta din județul Ilfov), Focșani și Largul din județul Buzău.

În câteva documente, sunt menționate și satele din Moldova, primite ca zestre, prin căsătoria cu Safta Sturza. Astfel, la 1693, Matei a primit de la frații Sturzești satele Buruenești (ținutul Roman), Berhometul (ținutul Cernăuți) și Căzănești (ținutul Orhei), pentru că Safta nu fusese înzestrată cu ocine părintești³⁶⁶. În același an a mai primit și părți în satul Mircești (ținutul Tecuci)³⁶⁷.

Cele mai multe din satele pe care le stăpâna în Țara Românească le-a cumpărat când a ajuns mare dregător.

³⁵⁷ *Catalogul documentelor...*, V, nr. 863.

³⁵⁸ *Ibidem*.

³⁵⁹ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 217.

³⁶⁰ *Istoriile Domnilor...*, p. XII.

³⁶¹ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 56.

³⁶² N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, p. 28–29.

³⁶³ *Ibidem*.

³⁶⁴ **ASB**, ms. 705, f. 261v.

³⁶⁵ *Ibidem*, Fond *Mitropolia București*, CCXCIII/39.

³⁶⁶ **CDM**, IV, nr. 1620.

Ibidem, nr. 1622.

În satul Păpeni cumpărase mama sa în anul 1666³⁶⁸ Această moșie probabil că o stăpânea împreună cu fratele său, deoarece îi găsim cumpărând împreună la 1685³⁶⁹.

Împreună cu Radu logofăt, fiul lui Hrizea vistier, a cumpărat în anul 1676 vaduri de moară în apa Buzăului, la Stănțești³⁷⁰. La 1680, dorind să-și lichideze stăpânirile, Hrizea vistierul împreună cu fii săi au vândut lui Matei Filipescu toate stăpânirile lor din acest sat, parte de moșie, patru roți de moară și vaduri de moară din apa Buzăului³⁷¹. Această moșie și cea de la Coitești, aflată „pe apa Buzăului“, le va scoate din indiviziune, delimitându-le de cele ale moșnenilor³⁷².

În satul Teișani, aflat pe Valea Teleajenului, cumpărase părți de moșie înainte de 1683, deoarece la această dată și-a hotărnicit moșia³⁷³.

La 1689³⁷⁴ a cumpărat de la unchiul său Pătru logofăt, fiul lui Pătru paharnic din Cepturile, a treia parte din jumătatea satului Pietrari, parte pe care la 1699³⁷⁵ soția sa a dat-o, pentru o datorie, egumenului mănăstirii Mărgineni.

Împreună cu fratele său, a cumpărat la 1685³⁷⁶ și la 1689³⁷⁷ părți în satul Răsimnici.

Maria stolniceasa Filipescu a lăsat parte din satul Dărăști, muntele Pietrosul de pe Teleajen, doi munți pe apa Prahovei și parte din Drăgănești, fiicei sale Ancuța, pe care aceasta le-a trecut, prin diata sa, Mitropoliei de la București³⁷⁸.

Marei i-au revenit la 1700 partea din satul Buciumeani și partea din Sinești³⁷⁹.

Stabilirea provenienței moșiilor lui **Constantin căpitanul Filipescu** este dificilă. Prin diata sa de la 1696³⁸⁰, el și-a împărțit moșiile celor trei băieți ai săi.

Astfel, lui **Șerban** i-a lăsat părțile ce le stăpânea la Secăria, Măgureni, Tătărai, vechi moșii ale familiei, Buciumeani, Plăseani, Scăiani, cu partea mamei sale, cu vii, Brăgărești fără partea mamei sale și viile de la Văspărești, iar celelalte din Rușățul, Căldărești, Căscioarele Săpățiani, Gurguiati, Galbenul, Pleșcoi, Ciorăști, Drăgănești, Largul, Zăvoarele, Pișcoteani, Scrofeani, Bărtești, Pieptești, Rătezați, Dărăști, Vătășani, Vârtopol „și alte nume de moșii ce ar mai fi și nu sânt aici semnate încă să aibă a le împărți toți frățește“. Dintre acestea, fac parte cele

³⁶⁸ *Istoriile Domnilor...*, p. XIV.

³⁶⁹ *Ibidem*, p. XV.

³⁷⁰ **ASB**, ms. 171, f. 305.

³⁷¹ *Ibidem*, f. 333v–334.

³⁷² *Ibidem*, f. 316–317.

³⁷³ *Ibidem*, ms. 130, f. 354.

³⁷⁴ *Ibidem*, ms. 454, f. 105.

³⁷⁵ *Ibidem*, f. 103.

³⁷⁶ *Ibidem*, ms. 128, f. 153.

³⁷⁷ *Ibidem*, f. 152.

³⁷⁸ *Ibidem*, ms. 130, f. 355–356.

³⁸⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 161 și urm.

moștenite de la părinți, dar și cele pe care le-a cumpărat, singur sau împreună cu soția sa, Rada.

A moștenit și parte în Bucov³⁸¹.

La acestea i s-au adăugat și cele primite ca zestre în urma căsătoriei cu Rada, anume: Ciorăști, Pârsco³⁸², Tega³⁸³, Pătârlage³⁸⁴, din județul Buzău, Drajna de Jos³⁸⁵, Homorâciu³⁸⁶, din județul Saac, Bădeni³⁸⁷ și Tâmburești³⁸⁸, din județul Ialomița.

Toate acestea au constituit pentru Constantin căpitanul Filipescu un punct de plecare pentru cumpărarea de noi părți în aceste sate, folosindu-se de dreptul de protimis. Astfel, la 1686³⁸⁹, a cumpărat în satul Ciorăști. Partea sa de la Pârsco³⁹⁰ a dăruit-o la 1691³⁹⁰ lui Mihalcea căpitan za margine.

La Pătârlage a ieșit din indiviziune, între 1690 și 1692, separându-și moșia de cele ale celorlalți stăpâni din sat, anume mănăstirea Bradu, frații comisului Radu Căndescu și moșnenii de acolo³⁹¹. Tot aici a cumpărat în anul 1695³⁹².

În satul Bădeni și în Frățilești, probabil lângă Bădeni, a cumpărat, între 1686 și 1695, 210 stânjeni de moșie³⁹³. După moartea soțului său, Rada a cumpărat părți în acest sat de la slujitori. Situația slujitorimii se schimbaseră simțitor în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, când unii au fost nevoiți să-și vândă părțile pe care le stăpâneau pentru a-și putea plăti birurile³⁹⁴.

Moșia de la Tâmburești îi va fi hotârmicită de 12 boieri trimiși de domn la 1687³⁹⁵.

Moșiile învecinate, Homorâciu și Drajna de Jos, se aflau pe Valea Teleajenului, de-a lungul drumului comercial ce ducea la cetatea Brașovului. La Homorâciu a cumpărat în 1676³⁹⁶, de la Neagul, fiul lui Coadă, vătaful din Făcăiani, ulterior consolidându-și stăpânirea prin cumpărări de la moșnenii din sat la 1680³⁹⁷ și la 1685³⁹⁸.

³⁸¹ *Istoriile domnilor...*, p. XXIII.

³⁸² *ASB*, ms. 172., f. 35v–36.

³⁸³ Gion D. Ionescu, *Domeniul Drajna de Jos...*, p. 261.

³⁸⁴ *ASB*, ms. 173, f. 52v–53.

³⁸⁵ Gion D. Ionescu, *op. cit.*, p. 260.

³⁸⁶ *ASB*, ms. 206, f. 290v–291.

³⁸⁷ Gion D. Ionescu, *op. cit.*, p. 261.

³⁸⁸ *Istoriile Domnilor...*, p. XVII.

³⁸⁹ *ASB*, ms. 171, f. 283v.

³⁹⁰ *Ibidem*, ms. 172, f. 35v–36.

³⁹¹ *Ibidem*, ms. 173, f. 52v–53, 66.

³⁹² *Ibidem*, f. 54v–55.

³⁹³ *Istoriile Domnilor...*, p. XV, XXI și urm.

³⁹⁴ *Ibidem*, p. XXVII.

³⁹⁵ *Ibidem*, p. XXIV.

³⁹⁶ *ASB*, ms. 173, 206, f. 287.

³⁹⁷ *Ibidem*, f. 288.

³⁹⁸ *Ibidem*, f. 286, 288–289.

În afară de aceste moșii de zestre, pe Constantin căpitanul Filipescu îl mai aflăm stăpânind și la Stănești, Cetățeană și Văleni, în județul Saac și la Bălteni³⁹⁹, Zorești, Urlători, Mărăcineni, Băbeni și Mătești, în județul Buzău, Răsimnici în județul Ilfov și Păpeni în județul Ialomița.

La 1679, Constantin postelnicul Filipescu și soția sa au cumpărat în Stănești și Cetățele⁴⁰⁰. Moșia de la Cetățele va fi hotărnicită la 1709, la cererea Radei Filipescu⁴⁰¹.

În obștea Vălenilor a pătruns prin dania pe care i-a făcut-o Marin, fiul lui Miclea din Văleni, la 1691⁴⁰².

La 1689⁴⁰³ îi vor fi hotărnicite moșiile de la Zorești, Urlători și Mărăcineni, aceasta fiind aflată „mai sus de moșia Măteștilor pe apa Buzăului”, moșii care vor fi alipite celei ce o avea la Băbeni. Ulterior, la 1696⁴⁰⁴, îi va fi hotărnicită și partea ce o avea la Mătești.

Așa cum am arătat, în Răsimnici a cumpărat împreună cu fratele său, Matei, la 1685 și la 1689⁴⁰⁵ Cei doi boieri stăpâneau împreună și în satul Păpeni. Constantin a cumpărat aici la 1691⁴⁰⁶, iar un an mai târziu cei doi boieri ieșeau din indiviziune.

Aminteam mai sus moșiile pe care Constantin căpitanul Filipescu le-a lăsat fiilor săi Grigore, Radu și Șerban. Probabil că acestora le-au revenit și moșii de la mama lor.

Constantin Filipescu, fiul lui Radu Filipescu, a fost probabil nevoit să-și vândă multe din moșiile sale. Astfel, la 1742 a vândut egumenului Anthim, de la mănăstirea Mărgineni, partea cu viile din dealul Fifirețu, de lângă Filipești⁴⁰⁷. Aceluiași egumen i-a vândut, la 1747⁴⁰⁸, a patra parte din Breaza, la 1750⁴⁰⁹ – partea din moșia Mușetel (jumătate) și muntele Valea Prahovei, iar la 1752⁴¹⁰, având nevoie de bani, a vândut episcopului Buzăului, Filaret, moșia ce-o avea la Rușetul.

Deținem mai multe informații documentare în legătură cu stăpânirile lui **Grigore Filipescu**. El moștenise moșiile din Văleni, Homorâciu, Stănești. Cetățeaua, moșia din Drajna de Jos cu moara de acolo, Bucov, viile de la Orlea, din județul Saac, Răsimnici, Rădulești, din județul Ilfov, Comarnic, viile de la

³⁹⁹ *Ibidem*, ms. 171, f. 156.

⁴⁰⁰ Gion D. Ionescu, *op. cit.*, p. 262.

⁴⁰¹ *Istoriile Domnilor...*, p. XXV.

⁴⁰² **ASB**, ms. 206, f. 57v–58.

⁴⁰³ I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 231–232.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, p. 233.

⁴⁰⁵ **ASB**, ms. 128, f. 152, 153v.

⁴⁰⁶ *Istoriile domnilor*, p. XXI și urm.

⁴⁰⁷ N. Iorga, *Două hrisoave...*, p. 25.

⁴⁰⁸ *Istoriile Domnilor...*, p. XXVIII.

⁴⁰⁹ **ASB**, *M-rea Mărgineni*, XI/2, f. 9.

⁴¹⁰ *Ibidem*, ms. 171, f. 417.

Scăiani din județul Prahova, Drăgănești, din județul Dâmbovița, moșiile Tâmburești, Păpeni din județul Ialomița, Sărata și Rușățul, Largul din județul Buzău și în Bădeni și Căldărești.

La 1720⁴¹¹, a dăruit mănăstirii din Văleni partea de acolo, iar la 1726⁴¹² se pare că a lichidat și moșia din Homorâciu, dăruind aceleași mănăstiri partea de zestre a Radei, respectând dorințele acesteia din diată.

Moșia pe care a moștenit-o la Răsimnici și părțile cumpărate acolo la 1717⁴¹³ și 1723⁴¹⁴ le-a vândut la 1724⁴¹⁵ cumnatului său, Iordache vel armaș, „fiindu-mi ca un frate și cătându-mă la păsurile mele“.

Prin diata sa din 1736⁴¹⁶, a lăsat soției sale, Ilinca, moșia din Rădulești, cu casa și biserica pe care le-a construit acolo, a patra parte din Comarnic cu munții din hotarul satului, a treia parte din moșia Drăgănești cu păcurile de acolo, casele din București construite de el.

Fiilor săi, Pană și Radu, le lasă să stăpânească părți egale. Astfel, cei doi aveau să împartă partea din Bucov, cu morile și cu casele de acolo (pe acestea trebuind să le termine de construit) și moșia de la Tâmburești cu balta de acolo.

Radu primea moșiile Stănești și Cetățeaua, munții de acolo și viile de la Scăiani.

Pană primea moșia din Drajna de Jos, cu moara de acolo și viile de la Orlea.

Fiicei sale, Marica, îi lăsa moșiile Păpeni, Bădeni și moșia și viile de la Sărata.

Nepoților săi, Șerban și Dinu, le lăsa moșiile de la Largul, Căldărești și Rușetul.

O parte însemnată din diata sa este dedicată datoriilor pe care le are de plătit către cumnații săi, Constantin postelnic și Pantazi, către egumenii mănăstirilor Mărgineni, Răzvad și Slobozia: „Datorie au rămas multă care mai jos să va însemna și care să va socoti din moșiile mele, să va vinde să plătească datoria, să nu rămână nimeni păgubaș“⁴¹⁷.

Și fiul său, **Pană (II) Filipescu**, la rândul său, a lăsat copiilor prin diată grija datoriilor sale: „După aciasta, arăt că din întâmplările vremilor și din multele mele păcate, am căzut la grea datorie după cum este știut de toți [...], pentru care datorie vă rog, fiii mei, să o plătiți din casă, însă din venitul munților mei și din venitul casii să să plătească, să nu-mi rămână sufletul în păcat, că Dumnezeu vă va milui, și pă voi, și pă copii voștri“⁴¹⁸.

⁴¹¹ *Ibidem*, ms. 206, f. 64v–65.

⁴¹² *Ibidem*, f. 290v–291.

⁴¹³ *Ibidem*, ms. 128, f. 154v.

⁴¹⁴ *Ibidem*, f. 154v–155.

⁴¹⁵ *Ibidem*, f. 156.

⁴¹⁶ *Ibidem*, Fond Mitropolia București. LXXIX/12.

⁴¹⁷ *Ibidem*.

⁴¹⁸ *Ibidem*, ms. 143, f. 51v–53.

Până și-a vândut și el câteva moșii. Astfel, a vândut egumenului de la mănăstirea Mărgineni la patra parte din Comarnic și moșia Largu⁴¹⁹ și la 1768, episcopului Cosma al Buzăului, partea din Bălteni.

Prin diată, a lăsat fiului său **Nicolae** casele cu livezile și viile din București, moșia cu moara de la Drajna, moșia de la Cetățea, moșia de la Maia din județul Ilfov, cu casele și biserica de acolo, moșia de zestre a lui Pană de la Pârvulești, moșia Drajnița cu munții din Săcuieni și viile de la Orlea.

Celuilalt fiu, lui **Dinu**, i-au revenit moșia cu casele și morile de la Bucov, moșiile Teișani și Căldărești, munții de la Mușcel, moșia de la Nucșoara și foisorul din București „de la Dâmbovița”.

Referitor la casele boierești și anexele lor, informațiile documentare sunt foarte succinte, referindu-se aproape numai la localizarea lor geografică. Și acest aspect este însă important.

Revenind la veacul XVII, pe moșia de la Filipești, Pană Filipescu, fiul lui Dumitrașco Filipescu, se pare că și-a construit casele boierești. Este însă posibil ca Dumitrașco să fi avut și mai înainte case la Filipești. În vecinătatea lor se afla biserica, ctitoria sa, a tatălui său și a postelnicului Constantin Cantacuzino, și palatul acestuia din urmă. Despre existența caselor de aici aflăm din cronica vremii: „Atuncea, pre acea vreme, era și Costandin Cantacuzino stari postelnicul, cu toată casa lui și cu gineri-său, Pană Filipescul biv vel spătar, iar cu toată casa lui, la satele lor de la munte, pre apa Praovei, din porunca Mihnii [...]. Ci, cu mare taină au poruncit la Odor căpitanul de au mers cu târgoviștenii și cu toți plăiașii lalomiții, să prinză pre acești ce scriu mai sus. Și neștiind nimic de aceia, lovitu-i-au fără veste marți dimineața, avgust 16 dni 7166, gonitu-i-au pre toți munții Praovei, 2 zile și 2 nopți, pân le-au dăschis Dumnezeu calea și au scăpat în cetatea Brașovului cu jupânese, cu coconi, cu toți. Și nici pre unul n-au prins”⁴²⁰

Alegerea acestui loc a fost determinată de faptul că cele mai multe din moșiile sale erau situate pe Valea Prahovei, dar și din motive de siguranță, retragerea în cetatea Brașovului putând a se face destul de repede atunci când în Țara Românească erau vremuri tulburi, citatul de mai sus fiind ilustrativ în acest sens.

Astăzi, se mai păstrează conacul de la Filipești, cunoscut sub numele de *Conacul Pană Filipescu*. Acesta prezintă caracteristici ale arhitecturii civile din veacul XVII. În vecinătatea lui se afla palatul postelnicului Cantacuzino, azi în ruină. Deci, așa cum se prezintă lucrurile, la Filipești se aflau casele celor doi boieri. Erau probabil două curți boierești, care aveau acces comun la biserica satului.

Această moșie, deci și casele, au fost moștenite de fiul mai mare al lui Pană, Matei Filipescu, care le-a dat ca zestre fiicei sale, Marica. Aceasta, la rândul ei, lăsa prin diata sa „moșia Filipești cu casile, cu moșiile” soțului său, Iordache biv vel postelnic⁴²¹. Tot soțului îi lăsa și „viile cu casile de piatră și pivnița din dealul

⁴¹⁹ N. Iorga, *Două hrisoave...*, p. 23 și 24.

⁴²⁰ *Istoria Țării Românești. Letopiseșul Cantacuzinesc*, p. 134–135.

⁴²¹ **ASB**, Fond *Mitropolia București*, CCXCIII/39.

Filipeștilor și cu moșia dă acolo de la Filipeștii dă Pădure“. Casele și, probabil, crama de la Filipeștii de Pădure, moșie ce a aparținut boierilor Cantacuzini, fuseseră moștenite de Matei Filipescu de la mama sa, Marica Cantacuzino, ulterior revenindu-i fiicei sale. În diata ei este amintită și o casă de pe moșia Bucov, care urma să fie vândută după moartea ei.

Deci, la începutul veacului XVIII, prin diata Maricăi Filipescu, casele boierești de la Filipești și de la Bucov au fost înstrăinate.

Celălalt fiu al lui Pană, Constantin căpitanul Filipescu, se pare că și-a construit, pe moșia de la Mătești, biserica și casele boierești.

Fiul său, Grigore Filipescu, avea la 1736 case și biserică pe moșia de la Rădulești, case la București și pe moșia Bucov, acestea din urmă neterminate. În documente se folosește pluralul „case“ fiind vorba, însă, și de anexele de pe lângă casa de locuit. Prin diată, lăsa soției sale, Ilinca, „moșia Rădulești sud Elhov toată partea cu rumâni, cu casile, cu biserica, care le-am făcut eu“⁴²². Tot soției sale i-a lăsat, pe timpul vieții, și casele de la București „pe care le-am făcut eu“. După moartea ei, în aceste case urmau să locuiască cei doi fii ai săi. Aceștia doi aveau să locuiască împreună și în casele de la Bucov, pe care trebuiau să le termine de construit. La Bucov se afla biserica ctitorită de Matei Filipescu.

Fiul lui Grigore Filipescu, Pană, a intrat în stăpânirea caselor din București. Casele de aici apar, de fapt, ca niște mici curți boierești de țară. Acest lucru se observă din diata lui Pană Filipescu din anul 1792: „Casele din București cu toate nameștiile lor, cu livezile de la vale, le las fiu-meu Nicolae biv vel logofăt“⁴²³.

Construirea unor astfel de case se pare că era costisitoare până și pentru un mare dregător, deoarece Pană marele ban nu a reușit să-i lase și fiului său mai mic, Dinu, o casă în București: „Dar, fiindcă fiul meu Dinu nu are casă, ci până își va face casă să șază amândoi ca niște buni frați. Dar așa, să-mi aveți blagoslovenie până își va face casă să ședeți și din casă Dinul să nu iasă, până nu-și va face casă, ci amândoi să ședeți“.

Nicolae primea și moșia de la Maia din județul Ilfov, „cu casele ce s-au făcut, cu biserica, cu toate nameștiile“, iar Dinu primea „foișorul de aici din București de la Dâmbovița“ și moșia și casele de la Bucov.

La începutul secolului XX, se pare că mai existau la Bucov două curți boierești⁴²⁴. Tot aici, Dinu Filipescu a refăcut, la 1793, biserica ctitorită de Matei Filipescu⁴²⁵.

Se observă că, din punct de vedere geografic, satele boierilor Filipești se situau, în veacul XVII, atât în zona de dealuri cât și la câmpie, mai ales în județele Buzău, Saac și Prahova, de-a lungul văilor Buzăului, Teleajenului și Prahovei, importante căi comerciale ce legau Țara Românească de Transilvania și Moldova,

⁴²² *Ibidem*, LXXIX/12.

⁴²³ *Ibidem*, ms. 143, f. 51v–53.

⁴²⁴ N. Iorga, *Un vechi târg stins: Bucovul*, în „Floarea Darurilor“, 1907, nr. 26, p. 408–410.

⁴²⁵ *Dicționarul geografic al județului Prahova*, Ploiești, 1897, p. 80.

având însă moșii și în Ialomița și Brăila. Se observă o deplasare a acestora către zona de munte. Acest fenomen este caracteristic veacului XVII, când boierii reușesc prin diferite mijloace să pătrundă în interiorul obștilor sătești din zona montană.

Curțile boierești se găseau pe moșiile Filipești, Bucov și Mătești. În veacul următor, chiar de la începutul secolului le întâlnim în București sau în apropierea Bucureștilor, la Rădulești și Maia.

Se observă, de asemenea, cum spre sfârșitul veacului XVII boierii își hotărânesc moșiile, ies din indiviziune. Alegerea nu însemna numai determinarea unui număr de locuri pe hotarul satului, ci și o comasare. Când boierul cumpăra diferite ocini de la mai mulți membri ai obștii, el avea dreptul, cu prilejul hotărâniciei, să ceară comasarea locurilor sale, adunarea lor la un loc, într-un singur hotar. E interesant de observat coexistența, în interiorul obștii sătești, în același timp, a moșiei boierești, mănăstirești și a celei moșnenești. O situație asemănătoare se întâlnește la moșia Pătârlage a lui Constantin căpitanul Filipescu.

Constatarea acestei situații ne duce la problema pătrunderii boierilor în interiorul obștilor sătești. Mijloacele prin care boierii pătrund în aceste obști țărănești sunt *moștenirea* unei părți în interiorul unei obști, *cumpărarea* sau *daniile* primite de la un membru al obștii. În acest fel, boierul devenea un membru al obștii, astfel încât dreptul de protimisis nu mai putea fi invocat împotriva lui. Astfel, Dumitrașco Filipescu a moștenit de la mama sa numeroase moșii. Același lucru se observă și la nepotul său, Constantin căpitanul Filipescu, care, prin căsătoria cu fiica comisului Radu Cândescu, a intrat în stăpânirea moșiilor acestuia.

Un alt mijloc prin care boierul intra în interiorul unei obști era acela de a plăti birul pe care sătenii nu-l puteau achita la timp.

III. CTITORIILE

Ctitoriile boierilor Filipești au constituit subiectul mai multor articole, dar, datorită informațiilor documentare succinte, nu există un studiu care să le cuprindă pe toate acestea. Precizez că, aici, voi lua în considerare numai studiile și lucrările, nu și documentele care se referă la aceste ctitorii. De asemenea, mi-am oprit atenția numai la acele lucrări, mai importante, care au ca subiect istoricul bisericii sau mănăstirii și descrierea acestor lăcașe de cult, din punctul de vedere al arhitecturii lor.

Astfel, despre mănăstirea *Mărgineni*, atestată documentar la sfârșitul veacului XV, refăcută și cu participarea boierilor Filipești în veacul XVII, există un studiu de mică întindere, din 1916⁴²⁶, al lui N. Iorga. Pe baza inscripției (pisaniei) publicată în anul 1905⁴²⁷, el a făcut un scurt istoric al mănăstirii și o

⁴²⁶ N. Iorga, *Sate și mănăstiri din România*, București, 1916.

⁴²⁷ Idem, *Inscripții din bisericile României*, vol. I și II, București, 1905.

descriere cât se poate de sumară, datorită faptului că mănăstirea Mărgineni era atunci penitenciar. Din aceeași cauză nu s-a putut realiza nici un relevu, pentru a se stabili etapele de construcție. Există doar o fotografie a mănăstirii făcută din afara curții de incintă. Din păcate, nici până astăzi un asemenea monument nu poate fi pus în valoare.

Același autor și-a oprit atenția și asupra bisericii din *Filipeștii de Târg*, fondată de postelnicul Constantin Cantacuzino și de boierii Filipești în prima jumătate a secolului XVII. Tot N. Iorga a publicat, în 1905, pisanăa acestei biserici, care îi amintește pe ctitori⁴²⁸.

Un raport complet cu privire la mănăstirea *Vărbila*, refăcută de boierii Filipești în secolul XVII, a făcut în 1878⁴²⁹ Gr. Tocilescu, în calitate de director al Muzeului de Antichități. El a lăsat o descriere a situației în care se găsea atunci schitul Vărbila: într-o stare avansată de ruină, clopotnița și biserica avariate iar casele egumenești părăsite.

Gr. Tocilescu a descifrat inscripțiile de pe pietrele tombale și pisanăa bisericii, semnalând faptul că mănăstirea a fost ctitorită în secolul XVI. De asemenea, și-a oprit atenția și asupra figurilor zugrăvite pe perețele de apus, descoperind-o pe cea a lui Radu vodă Călugăru, un portret care-l reprezenta pe un anume „vornico Stanilas Filipesco” și unul care-l înfățișa pe egumenul Paisie Sinaitul.

Despre această mănăstire a scris și N. Iorga. Semnificativ este faptul că în lucrarea sa din 1902⁴³⁰ menționa că acest lăcaș de cult fusese refăcut de Pană Filipesco în secolul XVII. Pornind probabil de la raportul din 1878, el a argumentat că boierii Filipești au participat la refacerea acestei mănăstiri⁴³¹.

În 1915⁴³², V. Drăghiceanu, utilizând tot raportul din 1878, a făcut un scurt istoric al mănăstirii, amintind și de etapele de construcție – adăugarea pridvorului în secolul XVII, adăugarea unei cule deasupra acestuia, refacerea picturii și a caselor egumenești la începutul secolului XIX. La sfârșitul articolului, el arăta că schitul Vărbila ar trebui pus sub ocrotirea legii de conservare a monumentelor istorice, fiind interesant atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere artistic. Ulterior, în 1932⁴³³, Ghika-Budești făcea și o descriere a bisericii și a decorului exterior al acesteia; el a remarcat că biserica are caracteristicile arhitecturii secolului XVII, dar planul este asemănător celui de la biserica mănăstirii Plumbuita, caracteristic secolului XVI.

Biserica din *Mătești* a constituit subiectul unui articol al lui B. Iorgulescu din 1899⁴³⁴. Pe baza inscripției de deasupra ușii, a arătat că a fost ctitorită de Constantin căpitanul Filipesco la 1691.

⁴²⁸ *Ibidem*.

⁴²⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 146 din 5/17 iulie 1878, p. 3929–3932.

⁴³⁰ *Istoriile Domnilor...*, cit.

⁴³¹ *Ibidem*, p. XXVI.

⁴³² V. Drăghiceanu, *Biserica fostului schit Vărbila–Prahova*, în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice”, 1915.

⁴³³ N. Ghika-București, *Evoluția arhitecturii în Oltenia și Muntenia*, în *BCMI*, XXV. 1932.

⁴³⁴ B. Iorgulescu, *Cronicarul căpitan Constantin Filipesco și biserica din Mătești zidită de dânsul*, în „Literatură și Artă Română”, IV, 1899–1900, nr. 8, p. 509–521.

Despre Constantin căpitanul Filipescu, Gion D. Ionescu arată că a fost și ctitorul schitului *Cetățeaua*, azi dispărut, de lângă Drajna de Jos⁴³⁵.

Cu privire la biserica din *Bucov*, refăcută de Matei Filipescu în veacul XVII, N. Iorga a întocmit un scurt istoric pe baza pisaniei, care a fost publicată în 1879⁴³⁶.

Despre ctitoriile din veacul XVIII, bisericile din *Maia* și *Rădulești*, din județul Ilfov, studiile sunt și mai restrânse.

Capitolul de față își propune să adune aceste studii și să coroboreze informații documentare noi cu cele care țin de domeniul arhitecturii. De asemenea, își propune să le completeze cu elemente ce țin de istoria socială și să găsească explicații cu privire la participarea boierilor Filipești la ctitorirea de biserici sau mănăstiri, actul ctitoricesc fiind, înainte de toate, unul de pietate⁴³⁷.

Dumitru mare vornic din Cepturi, împreună cu fratele său, Andrei mare vistier, a fondat mănăstirea *Sf. Ioan cel Mare* (sau *Grecesc*) din București.

Dumitrașco Filipescu și cu fiul său, Pană, au participat la refacerea mănăstirii *Mărgineni*, din județul Prahova, a mănăstirii *Vărbila*, în județul Saac și au ctitorit biserica din *Filipești*, din județul Prahova.

Dintr-un hrisov domnesc emis la 1636⁴³⁸, pentru un schimb de moșie între mănăstirea *Mărgineni* și Radu postelnic, aflăm că Dumitrașco clucerul din Filipești, alături de postelnicul Constantin Cantacuzino, s-a numărat printre ctitorii acestei mănăstiri: „Iar după aceea, când a fost acum în zilele Domniei Mele, părintele episcop Partenie și nastavnicul mănăstirii *Mărgineni* și cu tot soborul și împreună cu ctitorii mănăstirii, anume pan Constantin mare postelnic și Dumitrașco clucerul din Filipești și alți ctitori, ei s-au ridicat și au făcut schimb cu Radu postelnic“.

Mănăstirea Mărgineni, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, este atestată documentar în veacul XV, sub numele de mănăstirea de pe Cricov, fiind ctitoria boierilor din *Mărgineni*⁴³⁹. Din pisania ei aflăm că în anul 1646 mănăstirea a fost refăcută pentru a doua oară și că printre cei care au ajutat la refacerea ei s-a numărat și Pană Filipescu: „Această dumnezeiască biserică cu hramul sfinților prea marilor îngeri cari duc cetele îngerești, s-a zidit întâi de cel de căpetenie ctitor al ei, marele vornic Drăghici Mărgineanul, din vestitul neam al Filipeștilor, și în anul Mântuirii 1646, fiind domn Matei vv., cum era învechită și stricăta, s-a înălțat a doua oară, de către Prea Sfințitul Episcop și egumen al *Mărginenilor* chir Partenie și de către marele postelnic dumnealui Constantin și de către marele stolnic dumnealui Dumitrașco și de către marele vistier dumnealui Istratie și de către logofătul dumnealui Pană, fiul lui Dumitrașco logofătul din *Mărgineni*“⁴⁴⁰.

⁴³⁵ Gion D. Ionescu, *op. cit.*

⁴³⁶ N. Iorga, *Un vechi târg stins...*, cit.

⁴³⁷ Daniel Barbu, *Scrisoare pe nisip. Timpul și privirea în civilizația românească a secolului al XVIII-lea*, București, 1996, p. 102.

⁴³⁸ DRH, XXV, nr. 337.

⁴³⁹ *Ibidem*, I, nr. 201 (1486 septembrie 10).

⁴⁴⁰ N. Iorga, *Inscripții...*, vol. I, fasc. 1, p. 93 și urm.

Participarea celor doi boieri din Filipești, Dumitrașco și fiul său, la refacerea acestei mănăstiri își găsește explicația în planul relațiilor sociale, al relațiilor de rudenie existente între Dumitrașco Filipescu și boierii ctitori din Mărgineni. După cum am arătat și la capitolul despre genealogia familiei, Stana, mama lui Dumitrașco, era coborâtoare pe linie feminină din neamul boierilor din Mărgineni. O altă explicație, care o completează pe prima, ar putea fi aceea a vecinătății celor două familii, a Cantacuzinilor și a Filipeștilor, pe moșia de la Filipești.

La scurt timp după refacerea acestui lăcaș de cult, ctitorii au dăruit egumenului de acolo o Evanghelie tipărită la Vilno, în limba slavonă: „S-a închinat dumnezeiasca și sfințita Evanghelie la mănăstirea voievozilor Mihail și Gavril, la Mărgineni, a răposatului domn Șerban, voievodul Țării Românești, cu fiul său Constantin vodă, împreună cu ctitorii, Constantin postelnicul Cantacuzino și doamna Ancuța, împreună cu sora ei, Elena și Dumitrașco stolnicul și Istrati vistierul”⁴⁴¹.

Daniile boierilor Filipești la această mănăstire sunt numeroase, scopul lor fiind adesea menționat. O danie asemănătoare a făcut Marica Cantacuzino, soția lui Pană Filipescu. Astfel, ea a dăruit la 1664/1665 o Evanghelie tipărită la Veneția, în limba greacă. Pe carte se află inscripția: „roaba lui Dumnezeu, Mariia, jupâneasa lui Pană spătariul Filipescu”⁴⁴². De asemenea, tot ea a dăruit mănăstirii o cruce de lemn împodobită, la 1663, pe care este scris: „Cruce împodobită cu cheltuiala jupănesii Maricăi, fata lui Constantin Cantacuzino și soția lui Pană vel spătar și dată la mănăstire la Mărgineni pentru sufletul său”⁴⁴³. Pomelnicul mănăstirii amintește și daniile de moșii făcute de membrii familiei Filipescu⁴⁴⁴.

Mănăstirea Mărgineni era și gropnița familiei Filipescu. Acolo se află îngropați Matei Filipescu, fiul lui Pană, soția lui, Maria, precum și două dintre fetele sale⁴⁴⁵. Pantazi biv vel medelnicer, soțul Voichiței, fiica lui Matei Filipescu. arăta că „întâmplându-se jupănesii mele Voichiții Filipeascăi moarte și îngropând-o la mănăstirea Mărgineni, fiind făcută și zidită den temelie de fericirii răposatii moșii dumneaei, am socotit cu cumnatele mele, Ancuța și Marica Filipeastii, de am închinat sfintei mănăstiri partea noastră de moșie de la Rușățul ot sud Buzău și toată partea noastră de la Largul ot sud Buzău”⁴⁴⁶. Și Marica a lăsat mănăstirii, prin diată, moșia de la Drăgănești, trei munți pe Prahova și moșia Breaza, exprimându-și dorința de a fi îngropată acolo, la Mărgineni, „unde sânt și răposatii părinții îngropați”⁴⁴⁷.

Către sfârșitul veacului XVII, la 1677, mănăstirea a devenit stavropighie, fiind închinată la Sfântul Mormânt⁴⁴⁸. În această situație o întâlnim și la 1681⁴⁴⁹.

⁴⁴¹ *Inscripțiile medievale ale României*, I, cit., nr. 890.

⁴⁴² *Ibidem*, p. 891.

⁴⁴³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 95.

⁴⁴⁴ *Ibidem*, p. 95–96.

⁴⁴⁵ ASB, Fond Mitropolia București, CCXCIII/39.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, ms. 454, f. 216v.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, Fond M-reă Mărgineni, CCXCIII/39.

⁴⁴⁸ Hurmuzaki, *Documente*, XIV/1, p. 219.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, p. 238.

La începutul veacului următor, la 1720, o aflăm închinată la muntele Sinai⁴⁵⁰.

Mănăstirea era, la mijlocul secolului XIX, și loc de surghiun, acolo fiind trimis la 1841 Nicolae Bălcescu. Odată cu secularizarea averilor mănăstirești, din 1863, mănăstirea și-a pierdut toate averile, pierzându-și probabil și funcția de lăcaș monahal⁴⁵². Probabil că de la sfârșitul secolului XIX a devenit închisoare, păstrându-și această funcție până în prezent⁴⁵³.

Amănunte despre amplasarea și interiorul complexului monahal, despre arhitectura și interiorul bisericii mănăstirii, așa cum se prezenta în veacul XVII, le găsim în prețioasa descriere pe care ne-a lăsat-o diaconul Paul de Alep, aflat atunci în Țara Românească: „El [postelnicul] clădise de curând această mănăstire, clădire care minunează pe vizitatori. Biserica are o turlă înaltă, acoperită cu tablă, și trei altare, fiecare având deasupra o cupolă elegantă. În fața porții se află o cupolă rotundă și largă, cu mai multe arcade; în mijlocul acesteia este un bazin cu mare joc de ape, alimentate de la un canal ce aduce apa de departe [...]. De jur împrejurul acestei cupole sunt picturi. [...] Este un lucru care minunează mintea și lucrarea unui meșter artist, care a făcut și picturile de la mănăstirea lui Vasile, domnul Moldovei. Toate frescele de pe ziduri sunt aurite. Cât privește această lucrare, făcută pe lemnăria de pe tâmplă, te uimește frumusețea picturilor sale; dar este și mai frumoasă cea de pe ziduri [...]. Pe ușa bisericii, de o parte se află icoana Domnului nostru Isus Hristos și de cealaltă parte, cea a Maicii Domnului, în foițe de aur curat [...]. Ușa bisericii este aurită în întregime. Întregul interior al bisericii este proaspăt zugrăvit până în partea de sus a cupolelor, ca și tavanele. Iconostasul acestei biserici, crucea răstignirii și icoanele nu pot fi asemuite cu cele de la mănăstirea lui Vasile <Lupu>. Clopotnița te uimește prin arta picturilor care se află pe dinafară, pe tencuială [...]. Este de formă rotundă și octogonală în partea sa de sus, unde are opt arcade, în care sunt atârinate clopotele. Mai este încă o biserică nouă, frumoasă; apoi, pe rândul pridvorului chiliilor mănăstirii, se află o a treia biserică.

Locul trapezei se găsește lângă biserică, la catul de sus; ea dă spre mănăstire și spre pădure. Este lungă și spațioasă și cu multe ferestre cu arce rotunde. Este împodobită toată cu picturi și tablouri reprezentând subiecte bine alese [...]. Mănăstirea aceasta este clădită în vârful muntelui și în pădure⁴⁵⁴.

În timp, ansamblul monahal de la Mărgineni a cunoscut mai multe refaceri. La 1742 a fost refăcut a treia oară: „iar după 96 de ani căzând de cutremur, s-a înălțat a treia oară supt Mihai Racoviță vv., de către chir Anthim archimandritul și egumenul, cel din Sinai, la anul 1742⁴⁵⁵. O însemnare de pe o carte amintește o nouă refacere, probabil a caselor egumenești, la 1797: „Să știe de când s-au

⁴⁵⁰ N. Iorga, *Două hrisoave domnești...*, p. 13 și urm.

⁴⁵¹ N. Stoicescu, *Bibliografia...*, p. 419.

⁴⁵² *Marele Dicționar Geografic al României*, IV, București, 1901, p. 38.

⁴⁵³ N. Iorga, *Sate și mănăstiri...*, p. 255–256.

⁴⁵⁴ *Călători străini*, cit., p. 147–149.

⁴⁵⁵ N. Iorga, *Inscripții...*, p. 94.

început a să zidi casele dă afară din ziduri, din temelie, dă părintele egumenul, la leat 1797, iunie 30⁴⁵⁶. În urma puternicului cutremur care a afectat Țara Românească în 1802, a avut de suferit și această mănăstire. Textul pisaniei amintește acest lucru: „și, la urmă, în 1802, octombrie 14, din nou s-a dărâmat de cutremurul cel grozav, o parte din zidul de împrejmuire și toată aripa dreaptă și însăși biserica aceasta până în temelii; deci acum a patra oară s-a înălțat din temelie supt preastrălucitul nostru domn Io Constantin Alexandru Ipsilanti vv. și supt prea sfințitul Mitropolit al Ungro-Vlahiei, chir Dosoftei, cu îngrijirea și cheltuiala sfințitului egumen de la Mărgineni, chir Ioachim Sinaitul, cel dintre bulgari, în anul Mântuirii 1806, luna august 6⁴⁵⁷“. La 1860, Gheorghe Tătărăscu a refăcut pictura bisericii celei noi de la Mărgineni⁴⁵⁸.

Cu siguranță că acest lăcaș de cult a suferit modificări importante în urma acestor refaceri. La începutul secolului XX, cum remarca N. Iorga, mănăstirea, transformată în închisoare, nu o mai amintea pe cea din veacurile trecute decât prin forma ei⁴⁵⁹.

Biserica de la Filipești (azi Filipeștii de Târg, județul Prahova), purtând hramul Adormirea Maicii Domnului, a fost construită în 1641/1642 de postelnicul Constantin Cantacuzino, cu soția sa, Elina, Dumitrașco Filipescu, mare stolnic, cu soția sa, Voica, și Pană (Filipescu), logofătul, cu soția lui, Preda⁴⁶⁰.

Participarea boierilor Filipești și Cantacuzini la ridicarea acestei biserici se pare că se datorează faptului că cele două familii aveau părți de stăpânire în același sat. Aceasta ne duce la presupunerea că Dumitrașco Filipescu și soția sa își ridicaseră casele boierești, acolo, la Filipești, și că, ulterior, Pană și-a ridicat, poate pe același loc, conacul său.

Această biserică avea probabil dublă funcțiune, atât pentru sat cât și pentru curțile boierești. Reamintesc că acolo se afla și palatul postelnicului Constantin Cantacuzino.

Informații privind arhitectura și pictura acestei biserici, astăzi dispărută, găsim tot în relatarea lui Paul de Alep, care a vizitat-o în cursul anului 1654: „Noi ne-am oprit acolo un ceas [la Mărgineni] și ne-am îndreptat apoi către un sat mare, bine populat și stăpânit tot de sus pomenitul postelnic și numit Filipești. [...] Apoi am intrat în biserica acestui sat, care este închinată Adormirii Maicii Domnului, clădită de curând de pomenitul postelnic. Ea are un exonartex cu porticuri exterioare și cu picturi pe toți pereții. Ele sunt opera aceluiași meșter. Ieșind din biserică, ne-am coborât în palatul acelui postelnic“⁴⁶¹.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p. 95.

⁴⁵⁷ *Ibidem*, p. 94.

⁴⁵⁸ T. Voinescu, *Gh. Tătărăscu*, București, 1940. p. 49.

⁴⁵⁹ N. Iorga, *Sate și mănăstiri...*, p. 255–256.

⁴⁶⁰ D. Velciu, *Constantin Căpitanul...*, p. 347, nota 35.

⁴⁶¹ *Călători străini...*, cit., p. 149.

Desigur, pictura a fost realizată de Pârvu Mutu Zugravu, pictorul familiei Cantacuzino.

Numele aceluiași doi boieri Filipești se leagă și de **mănăstirea Vărbila**, din județul Saac. La 1653, Dumitrașco stolnicul Filipescu și fiul său, Pană spătar, apar într-un document ca ctitori ai mănăstirii Vărbila⁴⁶². Această mănăstire, având hramul Adormirii Maicii Domnului, este atestată documentar la începutul veacului XVI⁴⁶³. Pisania îi amintește pe primii ctitori: „Acest templu al Sântei Adormiri a Născătoarei de Dumnezeu l-a făcut jupan Dragomir, marele spătar, și jupan Thoma ban; scris septembrie în 14 zile, în anul 7041; și jupan Cracea al doilea vistier”⁴⁶⁴.

Din documente, aflăm că Dragomir spătar (din Cepturi) a fost omorât din porunca lui Vlad vodă Vintilă la 1535⁴⁶⁵, iar pe o piatră de mormânt din această mănăstire, pe care figurează numele lui Toma ban, stă scris anul 1536⁴⁶⁶. Toma ban (din Pietroșani) a avut copii pe Calea, căsătorită cu Dumitru (din Epotești) și un fiu, Stanciu⁴⁶⁷. Acesta a fost și el omorât, din porunca lui Radu vodă Paisie⁴⁶⁸ și se pare că a fost înmormântat tot la mănăstirea Vărbila⁴⁶⁹.

Așadar, primii ctitori au fost omorâți încă de la jumătatea veacului XVI. Până la 1653, nu mai întâlnim nici o mențiune cu privire la ctitorii acestei mănăstiri. Amintim însă că la <1554–1557>⁴⁷⁰, Stănilă vornicul din Pietroșani, neavând copii, și-a lăsat întreaga avere mănăstirii Vărbila. El a fost omorât la 1558, din porunca lui Mircea vodă Ciobanul⁴⁷¹.

Printre figurile zugrăvite în interiorul bisericii, pe peretele de apus, rezervat ctitorilor, se află și una a lui „Stănilă Filipescu” vornicul⁴⁷². Întrucât nu este cunoscut nici un membru al familiei Filipescu, purtând prenumele de „Stănilă”, presupun că este vorba de o confuzie, între Stănilă vornicul și unul dintre Filipești, produsă mai târziu, când a fost refăcută pictura.

Prezența celor doi boieri Filipești ca ctitori ai acestei mănăstiri își găsește explicația în faptul că Dumitrașco era nepotul Calei din Cepturi, fiica lui Toma ban. Se pare că mormântul Calei se găsește la această mănăstire⁴⁷³. Deocamdată este dificil de explicat de ce Stoica spătar din Cepturi, fiul Calei, nu s-a interesat

⁴⁶² ASB, ms. 454, f. 289

⁴⁶³ DIR, XVI/2, nr. 28.

⁴⁶⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 146 din 5/17 iulie 1878, p. 3929–3932.

⁴⁶⁵ DIR, XVI/2, nr. 175.

⁴⁶⁶ „Monitorul Oficial”, cit., p. 3929–3932.

⁴⁶⁷ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 97.

⁴⁶⁸ *Ibidem*.

⁴⁶⁹ „Monitorul Oficial”, cit., p. 3929–3932.

⁴⁷⁰ Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Indice cronologic, M-rea Mărgineni*, București, 1958, nr. 9.

⁴⁷¹ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 91.

⁴⁷² „Monitorul Oficial”, cit., p. 3929–3932.

⁴⁷³ *Ibidem*.

de această mănăstire și de ce Dumitrașco Filipescu apare menționat ca ctitor abia la 1653. Am putea face, totuși, câteva presupuneri. Astfel, fie datorită faptului că Dumitrașco nu a primit de la tatăl său nici o moșie, fie că, după cum arătam mai sus, participase la refacerea mănăstirii din Mărgineni și la construirea bisericii din Filipești, el s-a interesat târziu de această mănăstire. După cum se arată într-un document din 1680, „întâmplându-se țărâi multe răutăți și prăzi pren vrămile dă atunce, fost-au perit și dă ale mănăstirii, multe”⁴⁷⁴. Astfel, s-ar putea spune că mănăstirea și-a datorat revigorarea lui Dumitrașco Filipescu mare stolnic.

Cei doi boieri au reparat probabil mănăstirea înainte de anul 1653. O astfel de intervenție a fost probabil necesară după cele două cutremure foarte puternice, din 1620 și 1628, care au afectat și Țara Românească⁴⁷⁵. Dintr-un act de danie al lui Matei Filipescu, aflăm că refacerea mănăstirii s-ar datora lui Pană Filipescu: „sfânta mănăstire Vărbila, care mai nainte vreamei ctitor fiind strămoșul nostru, au fost făcut apoi mai pă urmă părintele nostru, răposatul și fericitul [Pană] Filipescu biv vel spătar, din temelie mănăstire de piatră, cu toată cheltuiala lui o au făcut și cu ce au putut o au înzestrat...”⁴⁷⁶. O astfel de refacere, în veacul XVII, poate fi argumentată și de existența unor elemente de arhitectură, prezente și la alte construcții de acest fel, din această perioadă⁴⁷⁷.

După moartea lui Pană Filipescu, grija acestei mănăstiri au avut-o fii săi. La 1689, Matei aga Filipescu îl numea pe un anume Serafim egumen la mănăstirea Vărbila: „Dat-am scrisoarea noastră părintelui Serafim, ca să fie sfinția sa egumen la mănăstirea noastră la Vărbila și duple cum și sfinția sa s-au închinat sfintei mănăstiri cu ci-ar avea, și acolia să săvârșască. Deci și noi să-i lăsăm să fie sfinția sa egumen și purtătorul de griji sfintii case, într-o toată viața sfintii sale și, după cum s-au făgăduit, să-i silească cu toată inima purtătoru de griji sfintii case. Așijderea, poruncim și voao, tuturor care sânteți lăcuitori acolo la sfânta mănăstire, călugări, poslușneci, să aveți ascultaria dă părintele acesta care l-am pus egumen, de tot ce va porunci, și voi țiganilor încă să aveți ascultaria de părintele egumenul acesta și să vă părăsiți de răotăți, că veri care n-ar asculta să fie volnic egumenul să facă zapis după [voia] mea”⁴⁷⁸. Acest act este semnat și de fratele său, Constantin căpitan Filipescu.

Egumenul așezat de Matei Filipescu este menționat în documente până în anul 1699⁴⁷⁹.

Averea mănăstirii provenea din daniile făcute de ctitori sau de alte persoane, din închinări de schituri și din cumpărăturile făcute de egumenii de acolo. Astfel,

⁴⁷⁴ N. A. Mohov, *Documente medievale românești din arhivele sovietice*, în „Studii”, XII, 1959, nr.3, p. 159.

⁴⁷⁵ Paul Cernovodeanu, *Cavalerii Apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României (până la 1800)*, București, 1993.

⁴⁷⁶ ASB, ms.454, f. 296v-297.

⁴⁷⁷ N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, p. 57.

⁴⁷⁸ ASB, ms. 454, f. 259.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, f. 203.

mănăstirea stăpânea ocina de la Vărbila, dania lui Dragomir spătar⁴⁸⁰. La <1544-1547>⁴⁸¹, Stănilă vornic a întocmit un act prin care, după moartea sa, toate moșiile sale aveau să fie lăsate mănăstirii Vărbila. Prin acest act, mai multe părți de sate din județele Buzău, Ialomița și Saac au intrat în stăpânirea mănăstirii: Lolocești, Cepturile, Bârseni, Bădeni, Oletești, Mușetești, Hodopeni, Buciumeni, Cegani, Sărățeni, Răsturnăți, Sufleni, Tega⁴⁸² și Pătârlage⁴⁸³.

La 1688, Matei Filipescu, socotind că numai prin fapte bune și ajutor dat „caselor și mănăstirilor“ oamenii pot arăta iubirea față de Dumnezeu, a făcut o danie de sare din ocna de la Teișani mănăstirii Vărbila⁴⁸⁴. Tot atunci, mănăstirii i se făcea o danie la Slănic⁴⁸⁵.

În 1665, în timpul egumenului Avraam, mai mulți au închinat mănăstirii Vărbila „mănăstioara“ lor de la Seciu, cu locul din jurul ei, cu vii și cu vad de moară în gârlă, pentru pomana strămoșilor și moșilor lor⁴⁸⁶. O nouă închinare are loc în 1689, când Daniil ieromonahul de la Slănic a închinat partea lui de moșie de acolo, cu moara și cu schitul pe care îl cumpăraseră, egumenului Serafim, danie pentru pomenirea sufletului său și al părinților săi⁴⁸⁷. Zece ani mai târziu, în 1699, boierii din Cepturile – Dumitru cu fratele său, Tanasie, fiii Papei paharnicul, nepoții lui Buzinca comis – și boierii din Botiani, neputând întreține mănăstirea lor din Cepturi, au închinat-o, cu moșiile și viile ce le avea, aceluiași egumen Serafim de la Vărbila, pentru că este „săracă și stricăță“ și pentru a nu se strica pomana moșilor și strămoșilor. Egumenul urma să o repare, să așeze acolo un preot și să-i pomenească pe ctitori la Sfânta Liturghie⁴⁸⁸. Pentru că pe acest act de închinare nu apare semnătura nici unui călugăr, presupun că este vorba de o biserică de sat.

Moșii ale mănăstirii Vărbila se mai găseau în Cătrunești, unde cumpăraseră egumenul Arsenie, la 1663⁴⁸⁹, la Pișcoteni și Cioceni, unde a cumpărat egumenul Serafim⁴⁹⁰, în Brănești, unde-și avea și cramele⁴⁹¹ și în Călinești⁴⁹².

Așa cum se observă, la sfârșitul veacului XVII situația economică a mănăstirii era bună. Dar cu totul altfel se prezintă situația spre mijlocul secolului următor, la 1735, când „mănăstioara“ Vărbila era metoh al mănăstirii Mărgineni, mănăstire închinată la rândul ei la Muntele Sinai, din 1731⁴⁹³; atunci, egumenul

⁴⁸⁰ *Ibidem*, f. 294–295.

⁴⁸¹ *Indice cronologic, M-rea Mărgineni*, nr. 9.

⁴⁸² N. A. Mohov, *op. cit.*, p. 158–159.

⁴⁸³ *Ibidem*.

⁴⁸⁴ **ASB**, ms. 454, f. 296v–297.

⁴⁸⁵ *Indice cronologic, M-rea Mărgineni*, nr. 315.

⁴⁸⁶ **ASB**, ms. 454, f. 334v.

⁴⁸⁷ *Ibidem*, f. 283.

⁴⁸⁸ *Ibidem*, f. 302.

⁴⁸⁹ *Ibidem*, f. 266.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, f. 264v–266.

⁴⁹¹ *Indice cronologic, M-rea Mărgineni*, nr. 321.

⁴⁹² **ASB**, ms. 454, f. 271.

⁴⁹³ N. Iorga, *Două hrisoave domnești...*, p. 22

grec Anthim de la mănăstirea Mărgineni a refăcut-o din temelie, „fiind foarte stricăță și de iznoavă”⁴⁹⁴. Închinarea mănăstirii Vărbila către mănăstirea Mărgineni a avut loc probabil cândva după 1699, poate la 1731, când apare aici un egumen grec⁴⁹⁵.

La 1863, a avut aceeași soartă cu a tuturor mănăstirilor închinată: i-au fost confiscate toate averile, funcționând până astăzi ca biserică de mir⁴⁹⁶.

Arhitectura acestei mănăstiri corespunde, în linii mari, veacului XVII. N. Ghika-Budești semnală existența unei diferențe între planul acestui edificiu, caracteristic veacului XVI, și elevația lui⁴⁹⁷.

Așa cum atestă și documentele, biserica a suferit mari prefaceri în veacul XVII, când i s-a adăugat un pridvor, caracteristic acestei epoci, cu arcade scurte, astăzi astupate de zidărie. Aceleași caracteristici se întâlnesc și la decorul exterior, compus din arcaturi în semicerc, formate din două ciubuce în relief, alăturate, zidite cu cărămizi rotunjite; peste aceste firide se vede brâul obișnuit, cu torul încadrat între fisuri de zimți⁴⁹⁸. De asemenea, atât ferestrele cât și ușa au chenare de piatră frumos sculptată, de inspirație moldovenească. Tot în veacul XVII se pare că au fost refăcute și casele egumenești⁴⁹⁹.

În urma cutremurului din anul 1802, biserica și casele monahale au fost refăcute din nou, de egumenul Paisie Sinaitul. Acesta a fost cel care a astupat pridvorul, adăugându-i deasupra o culă, și a refăcut și clopotnița⁵⁰⁰.

Numele lui Matei Filipescu se leagă și de biserica de pe moșia Bucov.

Se poate lesne urmări transmiterea acestei moșii de la Staico logofătul din Bucov, care o stăpânea în 1493⁵⁰¹, la nepotul acestuia, Staico postelnic⁵⁰², de la care, prin fiica sa, Stana, a revenit lui Dumitrașco Filipescu, la începutul veacului XVII⁵⁰³. Spre sfârșitul acestui secol, moșia se găsea în stăpânirea celor doi băieți ai lui Pană, Matei și Constantin. Ulterior, la 1793⁵⁰⁴, moșia Bucov ajunge în stăpânirea lui Constantin (Dinu) Filipescu vel vistier, fiul lui Pană (II) Filipescu.

⁴⁹⁴ *Ibidem*, p. 22–23.

⁴⁹⁵ „Monitorul Oficial”, cit., p. 3929–3932.

⁴⁹⁶ *Ibidem*.

⁴⁹⁷ N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, p. 57.

⁴⁹⁸ *Ibidem*.

⁴⁹⁹ V. Drăghiceanu, *Biserica fostului schit Vărbila...*, p. 110.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

⁵⁰¹ DRH, I, nr 243

⁵⁰² DIR, XVI/4, nr. 401.

⁵⁰³ *Catalogul documentelor...*, IV, nr. 602.

⁵⁰⁴ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VI, p. 680.

Bucovul este atestat ca sat până la sfârșitul veacului XVIII. La această vreme, la Bucov se ținea un târg săptămânal⁵⁰⁵, iar din 1793⁵⁰⁶ și un bâlci anual, care dura opt zile, începând din 25 septembrie. Veniturile din vama acestui târg reveneau lui Constantin Filipescu, cel care stăpânea și moșia. După decăderea târgului Văleni, Bucovul a devenit, în cursul veacului XVIII, reședința ispravnicului județului Saac⁵⁰⁷. Situația de târg prosper se menține și după anul 1800, dar la 1812 Bucovul și-a schimbat stăpânul. După ce a fost înlăturat de Ion vodă Caragea, lui Constantin Filipescu vel vistier i-au fost confiscate moșiile. Noul stăpân a fost Constantin Filitis, episcopul Buzăului⁵⁰⁸. Desființarea județului Saac la 1844 și ridicarea unui nou târg în apropiere, cel de la Ploiești, au dus la decăderea treptată a Bucovului, astăzi figurând pe hartă ca sat⁵⁰⁹.

Biserica din Bucov a fost ctitoria lui Matei Filipescu vel agă, dar nu și a fratelui său, Constantin, după cum a susținut, fără a avea nici o dovadă documentară, N. Iorga⁵¹⁰. Iată ce aflăm din pisania acestui lăcaș: „Această sfântă și dumnezeiască biserică cu hramul Sf. Ioan și Sf. Troiță, fiind din vechime zidită de Matei Mărgineanul vel agă, la 1679 și la 1802 octombrie 14, din pricina întâmplării ce s-au făcut de marele cutremur, cu totu s-a stricat și ca să nu se piarză această pomenire a neamului meu și a mea, ca de acum înainte să se pomenească, din temelie m-am apucat cu toată osârdia, am prefăcut-o, înfrumusețându-se după cum se vede, ca să fie spre pomenirea neamului meu, ctitor Constantin Filipescu vistier, în zilele prea înălțatului domnului nostru Io Constantin Ipsilanti vv., în anii lui Christos 1804 septembrie 13”⁵¹¹.

Semnificativ este faptul că lăcașul de cult poartă două hramuri. Probabil că Matei aga Filipescu a refăcut la 1679 o biserică ce existase anterior, adăugând noului lăcaș hramul Sf. Treime. Biserica a fost refăcută apoi de Constantin Filipescu vel vistier, după cutremurul din 1802.

În biserică se află zugrăvit chipul noului stăpân al Bucovului, după anul 1812, Procopie Filitis rudă cu Constantin Filitis⁵¹².

Pe fratele lui Matei Filipescu, **Constantin căpitanul Filipescu**, îl aflăm ca ctitor la **schitul Cetățuia**, din județul Saac și la **biserica din Mătești**, din județul Buzău.

Pe moșia Cetățuia de lângă Drajna de Jos, pe care a cumpărat-o la 1679⁵¹³ de la Stan Verzea din Măneciu, și-a ridicat în același an un schit, cu hramul Adormirii

⁵⁰⁵ Gh. Zagoritz, *Evoluția istorică a târgurilor și orașelor dintre Buzău, Târgoviște și București*, în „Anuarul de Geografie și Antropologie”, 1914–1915, p. 347–352.

⁵⁰⁶ V.A. Urechiă, *Istoria Românilor*, cit., p. 680.

⁵⁰⁷ Gh. Zagoritz, *op. cit.* p. 347–352.

⁵⁰⁸ N. Iorga, *Un vechi târg stins...*, p. 408–410.

⁵⁰⁹ Gh. Zagoritz, *op. cit.*, p. 347–352.

⁵¹⁰ N. Iorga, *op. cit.* p. 408–410.

⁵¹¹ *Dicționarul geografic al județului Prahova*, p. 80.

⁵¹² N. Iorga, *op. cit.*, p. 408–410.

⁵¹³ Gion D. Ionescu, *Domeniul Drajna de Jos...*, p. 262.

Maicii Domnului⁵¹⁴. Averea noului lăcaș era constituită din moșia lui Constantin de la Cetățeaua și din cea a lui Stan Verzea. De altfel, sub numele de monah, Sava, acesta din urmă a devenit primul egumen al lăcașului: „... deci văzând eu cum că au făcut dumnealui din mila lui Dumnezeu și cu ajutorul Maicăi Precistii acest sfânt schit și miluindu-l dumnealui cu această moșie și cu vite, am dat și eu a mea parte de moșie toată câtă se va alege de la Măniaci, care moșie o am de cumpărătoare, și viile de la Cuibu și vite și stupi ce am avut, tot am dat și am închinat sfântului schit <drept> sufletul meu și al părinților mei, iar dumnealui să fie ctitor la acest sfânt schit, și să-i poarte dumnealui grijă de toate, precum poartă și de alte mănăstiri, care sânt ale dumnealui, numai până voi fi eu viu și cu suflet să fiu aici și să mă odihnesc și să țin toate câte au dat dumnealui și câte am dat eu. Iar după petrecerea mea, să pună dumnealui egumen pe cine ar vrea dumnealui, ca să fie nastavnic la acest sfânt schit și să ție toate ce ar fi câștigat sfântul schit”⁵¹⁵. Alți călugări nu sunt amintiți și nici alte danii făcute acestui schit. Existența lui pare să fi fost efemeră. La 1709, când Radei Filipescu i se hotărânește moșia de la Cetățuia, schitul nu mai este pomenit⁵¹⁶.

Dintr-un articol nepublicat încă, al lui Gion D. Ionescu, aflăm că la 1780 exista un schit Cetățuia, probabil același, purtând hramul Sfinții Constantin și Elena, zidit de Constantin Filipescu, fiul lui Pană (II) Filipescu.

Mai târziu, la 1844, pe locul acestui schit, Alexandru N. Filipescu, nepotul lui Constantin, a construit biserica actuală, cu hramul Sfântul Alexandru.

Altă ctitorie a lui Constantin căpitanul Filipescu a fost **biserica de la Mătești**, cu hramul Sfinții Constantin și Elena, ridicată pe moșia de zestre de la Mătești⁵¹⁷. Este posibil ca în vecinătatea ei să se fi aflat și casele boierești. Informațiile privind casele căpitanului de acolo, din articolul lui B. Iorgulescu, preluate și de N. Stoicescu⁵¹⁸, sunt îndoielnice, deoarece trimit la un document în care este vorba de socrul căpitanului, Radu comisul Cândescu.

Atrage atenția pisană: „Această sfântă și dumnezeiască biserică cu ajutorul Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, Sfânta Troiță nedespărțită, unul Dumnezeu și cu ajutorul dumnezeieștilor și închipuiți cu Apostolii, sfinții marii împărați Constantin și Elena, a cărora este hramul din temei și până în sfârșit, făcutu-s-au cu cheltuiala cinstiților și de Dumnezeu iubitorilor creștini și de neam bun și ales, dumnealui jupanul Constandin biv vel căpitan Mărgineanul Filipescu și a jupânesei dumnealui Radei, fiica Radului comis Mihălcescu, în zilele slăvitului domn Io Constandin Basarab vv., întru vecinica pomenire, leat 7200 septembrie 25”⁵¹⁹.

⁵¹⁴ ASB, ms. 206, f. 287.

⁵¹⁵ *Ibidem*.

⁵¹⁶ *Istoriile Domnilor...*, p. XXV.

⁵¹⁷ B. Iorgulescu, *Cronicarul căpitan Constantin Filipescu...*, p. 509–521.

⁵¹⁸ N. Stoicescu, *Bibliografia...*, p. 422, n. 35.

⁵¹⁹ B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 509–521.

În partea superioară a inscripției apare și stema adoptată de Constantin căpitanul Filipescu.

După cum se vede, Constantin căpitanul Filipescu a subliniat descendența sa din vestitul neam al boierilor din Mărgineni. Ar putea fi vorba de o simplă imitare a exemplului Cantacuzinilor, înrudiți cu familia domnitoare, având legătură cu aceiași boieri din Mărgineni și care își aveau propria lor stemă? Sau această stemă a suplinit faptul că personajul – Constantin căpitanul – nu a ajuns mare dregător?!

După moartea lui Constantin căpitanul Filipescu, fiul său Șerban, căruia i-a revenit moșia Mătești, a vândut-o lui Scarlat Buzoianul șetrar⁵²⁰. Noul stăpân al moșiei a refăcut pictura din biserică. Cu această ocazie, ctitorii, care erau zugrăviți pe peretele de apus – anume Constantin, Rada și fiul lor, Șerban – au fost pictați din nou în altarul bisericii⁵²¹.

Despre **biserica de la Rădulești**, din județul Ilfov, construită înainte de anul 1736, de **Grigore Filipescu**, nu avem prea multe informații⁵²². Știm doar că moșia de acolo a aparținut lui Pană Filipescu.

Același lucru îl putem spune și în legătură cu **ctitoria de la Maia**, județul Ilfov, a lui **Pănă Filipescu** vel ban. Biserica a fost ridicată probabil pe moșia de zestre a lui Pană, înainte de 1792⁵²³.

*

La sfârșitul acestui capitol, se impun câteva concluzii, ținând de problema implicării boierilor Filipești la nivelul vieții spirituale. Astfel, se poate observa o deosebire semnificativă între veacul XVII, când Dumitrașco Filipescu și fiul său, Pană, au participat la refacerea a două mănăstiri – cea de la Mărgineni și cea de la Vărbila – și la construirea bisericii din Filipești și când Constantin căpitanul Filipescu a ridicat un schit (Cetățuia) și o biserică (Mătești) și veacul XVIII, când, fie datorită împușinării veniturilor, fie datorită scăderii interesului, Grigore Filipescu și Pană (II) Filipescu n-au mai ridicat mănăstiri, ci s-au limitat la construirea de biserici.

Se mai poate observa, de asemenea, că în veacul XVII aceste lăcașuri de cult au fost ridicate de mai mulți boieri, între care existau relații de rudenie, în timp ce chiar de la sfârșitul acestui veac și în cel următor boierii caută, parcă, a se individualiza în cadrul familiei. S-ar părea că în veacul XVIII boierii au încercat să facă din curtea boierească un domeniu, separat practic de restul satului.

Pe baza documentelor, s-ar putea surprinde și câteva aspecte interesante trăirii religioase a boierilor Filipești. Ei au ctitorit biserici și mănăstiri, au făcut

⁵²⁰ *Ibidem*.

⁵²¹ *Ibidem*..

⁵²² **ASB**, Fond *Mitropolia București*, LXXIX/12.

⁵²³ *Ibidem*, ms. 143, f. 5v – 53.

danii lăcașurilor de cult, pentru ca, după moarte, numele să nu le fie uitat. Pentru urmașii citorilor, refacerea acestor lăcașuri era o datorie pe care o aveau de împlinit.

Imaginea unui Dumnezeu care-l copleșește pe om se desprinde dintr-un act de danie, deja amintit, al lui Matei Filipescu către mănăstirea Vărbila. El arăta că numai cu fapte bune și ajutor dat „la case și mănăstiri“ se poate mulțumi lui Dumnezeu: „Și nici un lucru vrednic nu putem găsi cu care să-i arăți lui Dumnezeu mulțumitor, că nu iaste la oameni vrednic vreun lucru <pentru> mărirea lui Dumnezeu“. Dispariția fizică a omului și trecerea la viața de dincolo se înscriu în viziunea creștină. Deși „cu destule inimă rea“ pentru moartea soțului ei, Rada Filipescu arată că „nu avem ce face fără cât mulțumi lui Dumnezeu“⁵²⁴. Credința că după moarte sufletul putea fi iertat prin slujbele de pomenire, făcute de rudele rămase în viață, se întâlnește și în diatele acestor boieri, care fixează numărul pomenilor de făcut „după obiceiul nostru creștinesc“⁵²⁵. S-a arătat că aceste rituri, care însoțesc și urmează decesul, vizează, la nivelul mentalității populare, o îmblânzire până la anulare a pedepselor infernale⁵²⁶. Rugăciunile rudelor erau completate de cele ale călugărilor sau preoților de mir. Astfel, pentru iertarea sufletului și pomenirea numelui, Marica Filipescu a lăsat după moartea ei taleri pentru arhieriei de la mănăstirile Sărindar și Mărgineni, pentru preoții de mir și chiar pentru Sfântul Mormânt. Talerii lăsați mănăstirii Sărindar urmau să fie folosiți la ridicarea de chilii pentru săraci și bolnavi.

⁵²⁴ N. Iorga, *Scrisori de femei...*

⁵²⁵ ASB, Fond Mitropolia București, CCXCIII/39, LXXIX/12.

⁵²⁶ Daniel Barbu, *op. cit.*, p. 122.

ANTON COȘA

IZVOARE INEDITE PRIVIND CATOLICII DIN MOLDOVA: „STATUS ANIMARUM“ (II)*

LIBER STATUS ANIMARUM

Anno Domini 1781

<i>fila 303v</i>		Martinus Pharcas	21
<u>Kakova habitant</u>		Petrus Francul	38
Die n ^a januarii		Anna uxor	34
		fili	
Michael Pharcas	52	Martinus	5
Catharina uxor	47	Michael	3
Joannes	22	Antonius	2
Barbara	19	Helena	7
Stephanus	15	Catharina	4
Georgius	12		33
Georgius Ciccio	43	<i>fila 304</i>	
Catharina uxor	39	Nicolaus Mati	58
Magdalena	17	Helena uxor	51
Helena	12	fili	
Michael	10	Petrus	20
Andreas	7	Catharina	19
Antonius	1	Michael	16
		Georgius	13
Stephanus Ciccio	39	Andreas Matti	25
Barbara uxor	33	Anna uxor	23
Catharina	8		
Magdalena	6	Martinus Patras	52
Michael	4	Elisabeta uxor	50
Georgius Cotior	60	fili	
Ana uxor	56	Antonius	22
fili		Helena	18
Joannes	29	Joannes Matti	33
Antonius	19	Catharina uxor	29
Michael	16	fili	
Magdalena	15	Petrus	9
Anna	12		
Magdalena famula filia	*		

* Prima parte, introductivă, s-a tipărit în *ArhGen*, V (X), 1998, 1–2, p. 155–160.

200	ANTON COȘA		2
Antonius	5	Magdalena	18
Martinus	2	Andreas	16
Georgius Sabo	70	Anna	13
viduus in eadem domo			
		Petrus Patras	32
Petrus Mengheres	35	Catharina uxor	29
Anna uxor	30	Georgius	4
fili		Joannes	3
Antonius	7	Martinus	1
Joannes	5		
Magdalena	3	Joseph Mengheres	34
23		Magdalena uxor	30
		Margarita vidua	*
<i>fila 305v</i>		Joannes Mengheres	59
Helena Istok	60	Michael Sar	61
vidua quod Joannis		Magdalena uxor	57
fili		Georgius	15
Petrus	23	Michael	13
Helena	19	Antonius	9
Josephus	17		
Stephanus conjugatus	27	Michael Borzos	39
Helena uxor	22	Helena uxor	35
fili		Petrus	9
Michael	2	Magdalena	7
		Anna	5
Andreas Borzos	32	23	
Catharina uxor	29		
Joannes	7	<i>fila 307</i>	
Catharina	5		
Magdalena	4	Franciscus Giurbe	37
		Sophia uxor	32
Demetrius Mengheres	39	Anna	3
Catharina uxor	29	Joannes	2
Helena	10		
Magdalena	8	Georgius Frankul	45
Clara	5	Magdalena uxor	41
Barbara	2	Joannes	20
		Catharina	18
Andreas Mengheres	43	Antonius	16
Helena uxor	39	Helena	12
Michael	14	Georgius	10
Joannes	10	Petrus	7
Petrus	8	Franciscus	5
Antonius	5		
Clara	3	Petrus Laslo	68
25		Catharina uxor	63
<i>fila 306</i>		Antonius Laslo	32
		Magdalena uxor	29
Martinus Borzos	60	Catharina	3
Elisabeta uxos	57	Helena	1

Martinus Demse	42	Martinus	6
Helena uxor	39	Martinus	6
Magdalena	14		
Joannes	6	Petrus Patras	*
Helena	4	Anna uxor	*
Barbara mater uxoris	65		
Petrus servus	15		
		27	
		<i>fila 309</i>	
Petrus Ciccio	39		
Barbara uxor	30	Martinus Sabo	56
		Catharina uxor	50
in eadem domo		Anna	23
Magdalena	52	Michael	20
vidua quod Petri Antal		Joannes	16
Barbara	15	Petrus	14
Antonius	17		
32		Georgius Zitar	43
<i>fila 308</i>		Helena uxor	39
		Michael	16
Joannes Roccha	35	Magda	15
Anna uxor	32	Martinus	11
Antonius	7	Joannes	9
Helena	2	Petrus	7
Catharina	63	Josephus Christian	49
vidua quod Joannis Francul		Catharina uxor	41
Michael	23	Catharina	13
		Petrus	11
Joannes Cosan	60	Georgius	9
Helena uxor	55	Helena	6
Georgius Pharcas	39	Antonius Antal	54
Anna uxor	36	Helena uxor	49
Magdalena	8	Michael	20
Petrus	5	Georgius	18
Helena	4	Andreas	13
		Petrus	11
Magdalena	22	Catharina	9
Catharina	19		
filia quod Georgii Sabo		Joannes Patras	40
Helena	9	Catharina uxor	34
Barbara	70	Helena famula	20
„braipsorum“ vidua quod Thome Sabo		Joannes	15
		filii adoptionis	
Antonius Patras	53	Barbara vidua quod Thome Pergar	70
Magdalena uxor	49	31	
Joannes	20		
Georgius	15	<i>fila 310</i>	
Clara	16		
Helena	11	Petrus Patras	43
Antonius	8	Dudan dictus	
		Anna uxor	41
		Magdalena	19

202	ANTON COȘA	4
Andreas	16	Michael Duma 62
Antonius	13	Helena uxor 47
Helena	3	Martinus 20
		Georgius 18
Petrus Patras	38	Magda 14
Berso dictus		Anna 6
Catharina uxor	35	Clara 2
Anna	12	
Catharina	10	Petrus Pharcas 43
Magda	7	Helena uxor 37
Barbara	3	Antonius 12
		Martinus 10
Georgius Rocha	33	Catharina 6
Helena uxor	27	Anna 3
Joannes	2	
		Joannes Laslo 42
Catharina	32	Helena uxor 37
vidua quod Joannis Patras		Catharina 6
Andreas	3	Magdalena 4
Catharina	5	Martinus 2
		Helena 1
Antonius Demse	36	33
Helena uxor	32	
Helena	3	<i>fila 312</i>
Antonius Patras	33	Michael Demse 53
Barbara uxor	30	Helena uxor 46
Catharina	3	Petrus 19
Catharina	66	Martinus 17
mater Antonii		Joannes 14
29		Antonius 12
		Gregorius 10
<i>fila 311</i>		Helena 8
		Georgius 2
Petrus Demse	53	
Helena uxor	45	Antonius Rocha 29
Michael	24	Barbara uxor 25
Martinus	22	Martinus 62
Joannes	15	pater Antonii viduu
Magda	13	Barbara 21
Helena	9	Martinus 19
Joannes Rocha	43	Stephanus Rocha 41
Catharina uxor	36	Barbara uxor 37
Petrus	22	Catharina 5
frater Joannis		Barbara 6
		Anna 69
Michael Cadar	45	vidua mater Stephani
Clara uxor	37	Georgius 28
Sophia	8	altius filius
Andreas	4	
		Antonius Rocha 33

Magdalena uxor	28	Magdalena uxor	*
Petrus	5		
Helena	5	Petrus Cotior	32
Helena mater Antonii	70	filius Gregorii	
		Helena uxor	25
Petrus Cotior	29	Andreas	4
Catharina uxor	25	Gregorius	1
Magdalena	2		
28		Georgius Cotior	38
		Ciumas dictus	
<i>fila 313</i>		Catharina uxor	33
		Helena	6
Joannes Cotior	56	Michael	4
Helena uxor	49		
Anna	19	Joannes Baptista Fekete	40
Barbara	17	Catharina uxor	37
Elisabeth	14		
Gregorius	16	Petrus Panzir	42
Margarita	10	Magdalena uxor	36
Martinus	6	Joannes	12
		Catharina	10
Georgius Antal	40	Barbara	8
Anna uxor	34	Helena	6
Petrus	11	Magdalena	4
Joannes	9	Magdalena	60
Magda	8	vidua mater Petri	
Catharina	6	Michael	23
Helena	5	filius alter	
Anna	2		
		Joannes Rocha	36
Martinus Rocha	39	Helena uxor	35
Elisabeta uxor	36	Catharina	4
Petrus	16	Magdalena	2
Georgius	13	Martinus	1
Helena	10		
Joannes	7	25	
Antonius	2	<i>fila 315</i>	
		Georgius Pantir	42
Petrus Cotior vornico	47	Helena uxor	37
Elisabeth uxor	40	Magdalena	12
filii			
Catharina	19	Joannes Duma	34
Michael	13	Catharina uxor	33
Helena	10	Catharina	2
Petrus	6		
Barbara	4	Joannes Pantir	46
Anna	2	Helena uxor	39
31		Petrus	16
<i>fila 314</i>		Georgius	8
		Joannes	2
Gregorius Cotior	60	Magda	19

Magda	17	Antonius	7
Petrus	10	Anna	9
Helena	13		29
Petrus Pal	66	<i>fila 317</i>	
Helena uxor	61		
Joannes viduus	37	Andreas Cotior	39
Catharina	18	Catharina uxor	32
Anna	14	Magdalena	8
		Michael	5
Martinus Pal	31	Antonius	4
Catharina uxor	28	Margarita	3
Martinus pater	62		
		Petrus David	38
Michael Istok	52	Magda uxor	36
Helena uxor	43	Joannes	10
Helena	15	Catharina	8
	26	Helena	4
<i>fila 316</i>		Joannes Ciccio	40
Stephanus Pharcas	34	Magdalena uxor	38
Catharina uxor	30	Petrus	13
Joannes	2	Michael	10
		Catharina	6
Georgius Cotior	37	Helena	4
Elisabeth uxor	34	Anna	2
Martinus	5	Michael Istok	41
Michael	3	Magdalena uxor	37
Antonius	1	Catharina	15
Gregorius Cotior	28	Petrus	13
Helena uxor	24	Georgius	11
Michael	2	Helena	9
Barbara	61	Magdalena	6
mater vidua		Joannes Antal	38
Martinus	21	Magdalena uxor	34
		Petrus	9
Antonius Cotior	41	Petrus Antal	27
Helena uxor	39	Barbara uxor	24
Catharina	16		
Magdalena	14	Michael Antal	36
Helena	11	Barbara uxor	33
Anna	9	Anna	3
Barbara	6		33
Elisabeth	2		
Georgius Benka	57	<i>fila 318</i>	
Catharina uxor	47		
Catharina	17	Stephanus Antal	30
Barbara	15	Catharina uxor	28
Joannes	14	Joannes	3
Georgius	11		

Gregorius	1	Margarita	12
Josephus frater	14	Joannes	9
		Petrus	6
Michael Antal	33		
Barbara uxor	29	Michael Cotior	28
Magdalena	5	Barbara uxor	25
Petrus	3	Joannes	1
Joannes	1		
Anna soror	16	Petrus Cotior	33
		Margarita uxor	31
Joannes Balint	40	Stephanus	7
Barbara uxor	36	Martinus	4
Joannes	9	Georgius	2
Catharina	7	Antonius servus	12
Barbara	5		
		Joannes Istok	65
Petrus Pharcas	41	Magdalena	57
Magdalena uxor	37	Petrus	32
Stephanus	9	Joannes	19
Anna	4	Franciscus servus	25
Joannes servus	11		33
Michael	40		
frater uxoris		<i>fila 320</i>	
Georgius Antal	39	Michael Patras cantor	49
Helena uxor	32	Catharina uxor	38
Catharina	8	Joannes	20
Petrus	6	Josephus	18
Antonius	3	Michael	15
Michael	2	Catharina	8
	28	Franciscus	5
		Hemerius	1
<i>fila 319</i>			
		Joannes Besan	49
Georgius Antal	65	Margarita uxor	40
Helena uxor	61	Anna	17
		Josephus	15
Gregorius Antal	46	Georgius	12
Magdalena uxor	40	Petrus	10
Helena	18	Franciscus	8
Catharina	16	Helena	6
Barbara	14	Hemerius	2
Michael	13		
Petrus	11	Petrus Patras viduus	57
Gregorius	9	Joannes	19
Andreas	6	Antonius	17
Georgius	1	Georgius	13
		Catharina	12
Joannes Cotior	52	Magdalena	10
Magdalena uxor	48		
Barbara	18	Stephanus Patras	40
Georgius	16	Barbara uxor	38

Anna	15	Petrus	22
Petrus	5	Catharina	13
Joannes	1	Anna	11
38		filia quod Joannis Giurca	
<i>fila 321</i>		Georgius Giurca	40
<i>Magyaross habitant</i>		Barbara uxor	39
		Helena	5
		Andreas	3
Gregorius Giurca	43	Barbara mater vidua	65
Catharina uxor	40		
Helena	14	Andreas Pharcas	31
Joannes	12	Anna uxor	29
Gregorius	10	Martinus	4
Georgius	6	Helena	2
Michael	4		
		Martinus Pharcas	46
Michael Besan	34	Helena uxor	45
Catharina uxor	31	Margarita	20
Georgius	3	Joannes	12
Elisabeth	60	Helena	9
mater Michaelis viduus		Petrus frater viduus	41
Georgius	20	Catharina	7
Joannes	14		
Catharina	12	Petrus Lojos	34
		Vacar dictus	
Georgius Pharcas	36	Helena uxor	31
Helena uxor	34	Joannes	2
Helias	6	Michael servus	15
Catharina	4		
Anna	2	Andreas Ciobanul	31
		Barbara uxor	23
Antonius Pharcas	43	26	
Anna uxor	41		
Catharina	16	<i>fila 324 (liberă)</i>	
Antonius	18		
Magdalena	19	<i>fila 325</i>	
Barbara	10		
		Helias Pharcas	54
Georgius Rocha viduus	51	Magdalena uxor	49
Georgius	11	Magdalena	18
		Martinus	16
Georgius Pal	27	Joannes	13
Barbara uxor	22		
29		Joannes Antal	63
		Elisabetha uxor	59
<i>fila 322 (liberă)</i>		Georgius	22
<i>fila 323</i>		Gregorius	16
		Antonius	15
Barbara	60	Magdalena	14
vidua quod Michaelis Balint		Martinus	9

Josephus Peter	56		26
Elisabetha uxor	42		
Josephus	12	<i>fila 327</i>	
Magdalena	3	<u>Costissa</u>	
Michael Bolaj	36	Petru Pharcas	40
Judith uxor	42	Elisabeth uxor	38
Joannes	8	Helena	14
Helena	5	Magdalena	11
		Martinus	12
Petrus Rocha	43	Anna	6
Margarita uxor	40	Barbara	2
Catharina	2		
Joannes	5	Stephanus Pharcas	25
Antonius	10	Helena uxor	20
Joannes David	73	Petrus Sabo	49
Barbara uxor	67	Barbara uxor	39
27		Georgius	16
<i>fila 326</i>		Stephanus	11
		Martinus	6
Helias Pharcas	37	Catharina	4
Helena uxor	33	Antonius	3
Joannes	4		
Petrus viduus pater	63	Michael Pharcas	27
		Anna uxor	22
Stephanus Farsadi	30	Catharina vidua mater	61
Magdalena uxor	28		
Catharina	3	Joannes Pharcas	30
		Catharina uxor	27
Antonius Farsadi	37	Petrus	2
Helena uxor	34	22	
Anna	7	<i>fila 328</i>	
Barbara	5		
Joannes	4	Joannes Pharcas	40
Helena	2	Catharina uxor	37
Martinus Farsadi	43	Petrus	11
Margarita uxor	39	Magdalena	9
Georgius	15		
Joannes	13	Andreas Duma	57
Catharina	11	Margarita uxor	51
Magdalena	9	Petrus	22
		Helena	13
Martinus Pharcas	40		
Catharina uxor	38	Georgius Pharcas	39
Magdalena	13	Magdalena uxor	35
Helena	11	Martinus	11
Anna	9	Catharina	8
Michael	7	Anna	5
Joannes	5		

Martinus Coscia	61	Catharina Diak vidua	60
Catharina uxor	59	Petrus	24
Anna	20	Martinus	19
Michael	14	Helena	18
		Paulus servus	14
Martinus Pharcas	31		
Helena uxor	29	Josephus Pharcas	32
Magdalena	2	Catharina uxor	29
Josephus servus	27	Catharina	3
	21	Magdalena	1

23

fila 329

Martinus Pharcas	43
Anna uxor	40
Catharina	12
Antonius	10
Andreas	7
Petrus	5
Helena	2
Barbara	2
Joannes Duma	52
Margarita uxor	47
Petrus	21
Barbara	67

vidua mater Margarite

Antonius Duma	26
Catharina uxor	23

14

*fila 330*Valle Mare

Georgius Duma	47
Barbara uxor	40
Catharina	17
Michael	15
Martinus	13
Andreas	8
Magdalena	6
Petrus	4
Helena	1

Franciscus Duma	28
Catharina uxor	27
Magdalena	2
Stephanus Duma pater	60
Magdalena uxor mater	59

fila 331

Michael Bulai	43
Helena uxor	36
Petrus	14
Joannes	12
Catharina	10
Anna	7
Magdalena	4
Barbara	3
Georgius Duma	52
Elisabeth uxor	49
Joannes	20
Magdalena	19
Elisabeth	16
Helena	12
Margarita	10

Petrus Farzadi	54
Magdalena uxor	45
Joannes	19
Martinus	16
Antonius	13
Gregorius	7
Petrus	4
Catharina	2

Michael Farzadi	23
Helena uxor	21

25

fila 332

Andreas Pharcas	30
Catharina uxor	29
Gregorius	3
Stephanus	2
Joannes Bulai	39

Catharina uxor	34	Catharina	2
Petrus	9	Magdalena	3
Gregorius	7	Michael frater	31
Antonius	6		23
Michael	4		
Magdalena	1	<i>fila 334</i>	
Michael Farzadi	*	Martinus Barboj	31
Catharina uxor	*	Helena uxor	29
Petrus	20	Catharina	3
Georgius	17	Joannes	2
Martinus	14	Barbara mater vidua	62
Michael	13	Magdalena	20
Helena	11		
Helias Pharcas	36	Petrus Pharcas	58
Helena uxor	34	Catharina uxor	51
Gregorius	5	Catharina	16
Catharina	2	Georgius Pharcas viduus	53
Anna	3	Anna	14
		Joannes	19
Joannes Pharcas	57		
Magdalena uxor	47	Paulus Wos	42
Anna	15	Anna uxor	37
Stephanus	14	Magdalena	8
	27	Martinus	5
<i>fila 333</i>		Gregorius Pharcas	51
Michael Patras	34	Helena uxor	44
Anna uxor	31	Anna	16
Catharina	3	Elisabeth	10
Petrus servus	12	Barbara	2
Georgius Dobos	42	Martinus Pharcas	60
Helena uxor	36	Anna uxor	57
Michael	8		23
Joannes	5	<i>fila 335</i>	
Catharina	4		
Georgius servus	14	Georgius Pharcas	43
Antonius Duma	41	Barbara uxor	38
Barbara uxor	37	Petrus	13
Petrus	13	Anna	12
Catharina	7	Martinus	10
Anna	4	Magdalena	7
Magdalena	3	Joannes	4
		Michael	2
Georgius Duma	37	Gregorius Duma	31
Helena uxor	35	Magdalena uxor	27
Petrus	6	Helena	3
Martinus	4	Helena vidua mater	64

Petrus Duma	35	Margarita uxor	54
Barbara uxor	30	Petrus	21
Martinus	4	Franciscus servus	20
Helena	2		
Elisabeth vidua mater	61	Andreas Barboj	60
		Catharina uxor	53
Michael Pharcas	57	Michael	19
Catharina uxor	52	Magdalena	17
Helena	14	Catharina	13
Magdalena	10		
Petrus	15	Michael Barboj	46
		Magdalena uxor	40
Joannes Antal	31	Helena	18
Catharina uxor	29	Anna	15
Antonius servus	22	Joannes	10
		Catharina	7
		Barbara	9
		Magdalena	3

25

fila 336

Joanes Bulai	30	Petrus Bulai	33
Magdalena uxor	28	Magdalena uxor	27
Stephanus	3	Helena	3
Josephus servus	22	Joannes	1
		Barbara vidua mater	58
Joannes Antal	32	Anna	21
Helena uxor	28		
Magdalena	7	Petrus Bulai	23
Georgius	5	Magdalena uxor	20
Petrus	3	Petrus viduus pater	63
Michael	2		

26

fila 338

Antonius Bulai	30	Petrus Duma	34
Anna uxor	27	Anna uxor	32
Elisabeth vidua mater	60	Georgius	4
Magdalena	14	Michael	2
		Stephanus servus	14
Antonius Bulai	24		
Helena uxor	22	Martinus Duma	43
Magdalena	1	Catharina uxor	39
Magdalena vidua mater	60	Helena	17
Barbara	16	Magdalena	15
Martinus Barboj	46	Petrus	12
Magdalena uxor	42	Gregorius	10
Catharina	18	Anna	8
Magdalena	16	Georgius	6
		Stephanus	3
		Martinus	2

23

fila 337

Georgius Barboj	63	Georgius Duma	33
		Catharina uxor	31

Antonius filius adoptivus	5	Gregorius	4
		Andreas servus	14
Magdalena Duma	27		29
Helena sorores nobiles	25		
		<i>fila 340</i>	
Martinus Dobos	60		
Helena uxor	57	Stephanus Pharcas	56
Georgius	21	Anna uxor	50
Joannes	17	Martinus	21
		Georgius	14
Joannes Ciorar	39	Stephanus	6
Magdalena uxor	36	Barbara mater Anni	69
Catharina	15		
Petrus	6	Petrus Pharcas	37
Margarita	5	Magdalena uxor	32
Barbara	3	Martinus	6
Magdalena	2	Joannes	4
	31	Helena	2
		<i>fila 339</i>	
Georgius Pharcas	42	Joannes Duma	57
Helena uxor	38	Helena uxor	48
Magdalena	18	Helena	20
Petrus	14	Antonius	18
Barbara	7	Petrus	14
Anna	1	Georgius	7
Helena	2		
		Michael Duma	56
Gregorius Pharcas	60	Batbara uxor	47
Helena uxor	50	Magdalena	18
Joannes	20	Catharina	15
Antonius	15	Antonius	17
Anna	15	Helias	14
Georgius	13	Petrus	7
Helena	9	Helena	3
Petrus Diak	37	Georgius Duma	33
Barbara uxor	32	Magdalena uxor	31
Gregorius	4	Michael	5
Michael	2	Helena	3
Michael Diak	43	Antonius Duma	45
Anna uxor	40	Catharina uxor	42
Catharina	20	Andreas	19
Petrus	15	Helena	17
Georgius	10	Catharina	15
Anna	6	Georgius	13
		Michael	11
		Barbara	7
			38
Georgius Diak	39		
Margarita uxor	35	<i>fila 341</i>	
Catharina	7	<i>Valle Draga</i>	

Solomon Patras	40	Joannes Bulai	53
Magdalena uxor	37	Anna uxor	47
Michael	5	Catharina	17
Catharina	5	Michael	15
Antonius	3	Georgius	13
		Antonius	11
Petrus Ciurar	36	Magdalena	9
Magdalena uxor	31		
Michael	4	Petrus Jano	35
		Catharina uxor	32
Joannes Patras	45	Antonius	5
Helena uxor	40	Michael	3
Michael	20		
Andreas	18	Georgius Ciorar	35
Petrus	16	Anna uxor	31
Magdalena	16	Antonius	6
Catharina	11	Magdalena	4
Barbara	9		
Antonius	7	Joannes Ciorar	58
Georgius	5	Magdalena uxor	52
Helena	4		
Martinus	1	Andreas Ciorar	31
Michael Ciorar	66	Catharina uxor	28
viduus pater Helene		Anna	2
Michael Ciorar	46	Georgius Ciorar	38
Catharina uxor	41	Magdalena uxor	34
Magdalena	19	Anna	5
Gregorius	14	Catharina	2
Georgius	12		
Petrus	10		30
Anna	5	<i>fila 343</i>	
Catharina	3		
		Georgius Dobos	35
Joannes Pharcas	56	Helena uxor	32
Montanus dictus		Petrus	9
Helena uxor	47	Martinus	5
Margarita	19	Michael	2
Catharina	16	Catharina vidua mater	62
Helena	12	Margarita filia	20
Georgius	7		
	35	Antonius Ciorar	41
		Barbara uxor	40
<i>fila 342</i>		Petrus	16
Andreas Ciorar	39	Magdalena	11
Helena uxor	37	Helena	14
Michael	10	Josephus	7
Magdalena	7	Michael	6
Antonius	4	Catharina	3
Helena	3	Joannes Ciorar	42

Magdalena uxor	39		
Petrus	16	Antonius Ciorar	31
Antonius	13	Catharina uxor	29
Catharina	11	Joannes	3
Helena	7		
Anna	4	Petrus Ciorar	34
Joannes	2	Helena uxor	32
Paulus Jano viduus	58	Petrus Ciorar	46
Joannes	18	Anna uxor	43
		Joannes	23
Petrus Ciorar	37	Catharina	17
dictus Cossa		Barbara	15
Anna uxor	32		
Anna	6	Joannes Zittar	32
Barbara	4	Helena uxor	31
Petrus	2	Catharina	8
		Helena	2
Michael Ciorar	39	Helas frater	21
dictus Cossa			34
Elisabeth uxor	36		
Catharina	12	<i>fila 345</i>	
Antonius	9		
Helena	7	Petrus Zittar	37
Barbara	4	Margarita uxor	33
Petrus	3	Joannes	9
		Antonius	7
		Michael	5
		Helena	2
		Georgius frater	22
<i>fila 344</i>			
Michael Ciorar	34		
Helena uxor	29	Catharina Ciorar	43
Helena	3	vidua quod Stephani	
Petrus	2	Barbara	13
		Joannes	12
Antonius Ciorar	27		
Batbara uxor	22	Petru Ciorar	42
Petrus	1	Anna uxor	38
		Joannes	19
Joannes Ciorar	38	Magdalena	5
Magdalena uxor	33	Andreas	3
Petrus	13	Petrus	2
Helena	10		
Helena soror Magdalena	17	Joannes Ciorar viduus	65
		Catharina	29
Georgius Ciorar	56	Helena	21
Barbara uxor	48		
Joannes	21	Antonius Ciorar	47
Georgius	18	Helena uxor	25
Michael	14		
Magdalena	11	Martinus Zittar	63
Helena	*	Barbara uxor	59

Martinus Zittar	31	Antonius Giurca	47
Catharina uxor	28	Helena uxor	41
Petrus	5	Georgius	21
Catharina	3	Petrus	18
		Barbara	4
Georgius Ciorar	36	Helena	14
Barbara uxor	33		
Helena	3	Stephanus Giurca viduus	47
Michael	3	Anna	16
	34	Helena	10
<i>fila 346</i>		Franciscus Covae(i)	34
		Elisabeth uxor	32
Antonius Ciorar	32	Judith	6
Anna uxor	31	Helena	4
Helena	5	Jacob	2
Catharina	3		
Georgius Ciorar	71	Petrus Giurca	40
Barbara uxor	66	modo sedis propre	
		Thoma Giurca in Clesia	
Barbara Ciurar vidua	60	Catharina uxor	36
Georgius	23	Petrus	9
Petrus	30	Georgius	4
		Barbara	7
Magdalena	65	Catharina (gemini)	7
vidua quod Petri Ciurar		Anna	2
Joannes filius viduus	40		
Michael Ciorar	44	Antonius Duma	41
dictus Veres		Magdalena uxor	37
Elisabeth uxor	40	Helena	5
Antonius	13		33
Catharina	18	<i>fila 348</i>	
Georgius	7	Petrus Borzos	61
	16	Catharina uxor	54
<i>fila 347</i>		Petrus	21
		Martinus	19
<i>Clesia</i>		Stephanus Borzos	26
Joannes Sabo	40	Catharina uxor	24
Magdalena uxor	35		
Michael	11	Georgius Borzos	27
Judith	8	Magdalena uxor	24
		Antonius	2
Nicolaus Nestvar	51	Michael servus	14
Anna uxor	48		
Jacob	23	Joannes Laslo	49
Antonius	21	Maria uxor	45
Michael	14	Martinus	21
		Stephanus	16
		Maria	18

Nicolaus Palko	32	Martinus	6
Helena uxor	29	Josephus	4
Catharina	3	Catharina	1
Michael	21	Franciscus Cossa	41
frater Nicolai musus		Catharina uxor	37
Joannes Mocasci	40	Catharina	11
Helena uxor	36	Michael	2
Catharina	12		27
Anna	8		
Joannes	2	<i>fila 350</i>	
Michael Pharcas	38	Mathias Urdugh	51
Anna uxor	33	Barbara uxor	48
Helena	10	Antonius	19
Catharina	8	Barbara-gemini	19
Petrus	6	Anna	14
Joannes	4		
Franciscus Gasda	39	Michael Lajos	46
Catharina uxor	37	Elisabeth uxor	40
Sophia	10	Catharina	4
Juliana	7	Josephus	2
		Elisabetha vidua	57
		Susanna	13
	34		
<i>fila 349</i>		Paulus Erdus	34
Joannes Gribgo	50	Anna uxor	31
Helena uxor	39	Josephus	5
Helena	8	Rosa	3
Catharina	11	Josephus Ronc	32
Simon	4	Catharina uxor	29
Juliana	6	Elisabeth	3
Paulus Conts	25	Joannes Monar	33
Stephanus Oros	46	Elisabetha uxor	30
Dudas dictus		Magdalena	3
Anna uxor	39	Michael servus	11
Anna	8	Sara vidua	59
Michael Athanasi	38	quod Michaelis Ghurugh	
Agnes uxor	34	Anna	20
		Magdalena	17
Joannes Istok	44	Margarita	11
Catharina uxor	40	Stephanus Gnistor	29
Helena	18	Marcella uxor	426
Petrus	16	Susana	2
Michael	14		
Stephanus	12	Stephanus Pharcas	31
Antonius	10	Barbara uxor	30
Joannes	9	Stephanus servus	14

Stehanus	5	quod Michaelis Turi	
filius adoptius		34	
34		<i>fila 352</i>	
<i>fila 351</i>		Stephanus Sekel	49
		Catharina uxor	41
Antonius Benedik	60	Clara	21
Catharina uxor	56	Barbara	16
Elisabeth	16	Thomas	13
		Joannes	3
Helena vidua	57		
quod Georgii Martonka		Andreas Rocha	29
Georgius	24	Magdalena uxor	27
		Martinus	2
Helena vidua	56	Petrus	1
quod Michaelis Dobos		Martinus viduum pater	57
Michael	19		
Antonius	17	Georgius Fabian	60
		Magdalena uxor	56
Joannes Sisco	48	Helena	11
Catharina uxor	45	Antonius filius adoptivus	12
Joannes filius adoptius	13		
Susanna vidua	70	Petrus Besan	43
mater Catharine		Catharina uxor	40
		Antonius	21
Joannes Martonka	32	Magdalena	18
Elisabeth uxor	27	Andreas	8
Helena	2	Joannes	8
Catharina vidua mater	60	Barbara	8
Petrus	23		
Antonius	21	Antonius Benke	34
		Anna uxor	31
Petrus Sisco	46	Joannes	7
Helena uxor	42	Andreas	5
Catharina	21	Michael	2
Magdalena	19	Stephanus filius adoptivus	15
Anna	18		
Anna	16	Franciscus Balint	33
Margarita	13	Magdalena uxor	31
Helena	10	Magdalena vidua	60
Elisabeth	7	mater Francisci	
Antonius	4	Petrus	22
		32	
Georgius Canci	34		
Helena uxor	32	<i>fila 353</i>	
		Stephanus Benke	58
Andreas Benedik	34	Magdalena uxor	55
Sara uxor	32	Georgius	21
Helena	3	Gregorius	19
Margarita filia adoptiva	21	Michael	17
		Stephanus	14
Margarita vidua	54		

Martinus Benke	25	Anna	7
Magdalena uxor	22	Margarita	4
Petrus Benke	30	Martinus Besan	42
Helena uxor	28	Magdalena uxor	*
Antonius	2	Michael	9
Georgius Antal	33	Catharina	14
Helena uxor	30	Magdalena	4
Joannes	3	Barbara	2
Barbara vidua	61	Stephanus Pharcas	60
mater Georgii		Anna uxor	57
Petrus	21	Helias	21
Margarita	18	Greogorius	16
Michael Besan	40	Elisabetha	13
Catharina uxor	36	Adam	15
Antonius	11	Martinus Pharcas	29
Helena	8	Catharina uxor	25
Magdalena	6	Anna	2
Franciscus servus	21		32
Georgius Besan	29	<i>fila 355</i>	
..... uxor	23	Gregorius Demse	43
Martinus	4	Catharina uxor	39
Petrus	4	filiu Gregorii	
Helias Benke	60	Helena	18
Catharina uxor	57	Magdalena	15
	26	Barbara	12
<i>fila 354</i>		Catharina	13
		Elisabeta	4
		filiu Catherine uxoris	
Martinus Benke	29	Magdalena	13
Elisabetha uxor	24	Georgius	17
Michael	2	Martinus	11
Petrus Benke	31	Michael	8
Helena uxor	27	Antonius Besan	39
Catharina	3	Barbara uxor	34
Laurentius servus	11	Joannes	9
Antonius Benke	37	Helena	11
Anna uxor	32	Catharina	5
Magdalena	4	Anna	3
Demetrius frater Antonii	40	Joannes Laslo	42
Petrus Balint	48	Anna uxor	38
Catharina uxor	45	Petrus	19
Joannes	21	Georgius	17
Martinus	18	Magdalena	11
Magdalena	11	Joannes	9
		Catharina	7

Barbara	5		
Georgius Laslo	64	Antonius Istok	38
Magdalena uxor	59	Catharina uxor	33
Petrus	29	Catharina	2
		34	
Martinus Demse	58	<i>fila 357</i>	
Helena uxor	52		
Joannes	20	Michael Istok	43
Martinus	17	Barbara uxor	38
Antonius	11	Magdalena	13
Magdalena	16	Michael	8
35		Joannes	6
<i>fila 356</i>		Stephanus Istok	40
Antonius Patras	57	Catharina uxor	36
Magdalena uxor	49	Magdalena	15
Joannes	28	Helena	13
Gregorius	17	Joannes	9
Michael	15	Petrus	3
Anna	13	Stephanus Istok	39
Petrus	9	Catharina uxor	35
		Michael	13
Martinus Patras	27	Helena	10
Catharina uxor	24	Joannes	5
Magdalena	2	Andreas	3
Antonius Ciorar	58	Joannes Rocha	42
Catharina uxor	47	Magdalena uxor	37
Catharina	16	Gregorius	11
Petrus	7	Helena	8
		Barbara	5
Thomas Giurca	53	Anna	10
Helena uxor	46	Magdalena mater uxoris	62
Petrus	17	Josephus servus	15
Georgius	14		
Thomas	11	Antonius Istok	46
Michael	8	Barbara uxor	40
Martinus	7	Anna	15
Antonius	5	Magdalena	13
		Michael	8
Joannes Cadar	38	Helena	6
Helena uxor	35	Petrus	4
Catharina	9		
Magdalena	4	Josephus Domocos	37
Georgius nepos	19	Elisabeth uxor	30
		Rosa	1
Franciscus Cadar	29	35	
Helena uxor	26		
Michael	2	<i>fila 358</i>	
Margarita vidua	61		
mater Francisci		Joannes Catti	*

Helena uxor	*	Franciscus	14
Georgius	*		
Michael	*	Stephanus Sass	38
Anna soror	*	Helena uxor	24
		Antonius	16
Magdalena vidua	62	Michael	13
quod Petri Dobos		Joannes	11
Michael	23	Magdalena	5
Georgius	18	Catharina	4
Magdalena	16		
		Franciscus Daradic(i)	39
Michael Catti	25	Clara uxor	32
Magdalena uxor	23		
Joannes	2	Michael Corradi	44
		Helena uxor	40
Helena vidua	56	Georgius	8
quod Constantini Catti			
Andreas	20	Andreas Benedik	37
Petrus	8	Helena uxor	40
Antonius	11		
Anna	14	Antonius Orba	52
		Anna uxor	49
Andreas Covac(i)	44	Helena	16
Anna uxor	38	Anna	12
Joannes	15		
Josephus	13	Stephanus Rocha	43
Andreas	10	Maria uxor	38
Michael	6	Anna	19
Catharina	2	Petrus	10
		Gregorius	7
Georgius Socaci	44		32
Helena uxor	36		
Michael	13	<i>fila 360</i>	
Georgius	4		
		Joannes Demse	46
Antonius Petras	28	Catharina uxor quod vidua	40
Judith uxor	25	Greogorius	16
Michael	4	Petrus	10
	31	Michael	6
		Antonius	4
<i>fila 359</i>		Andreas	2
		filii primi mariti uxoris	
Josephus David	30	Petrus	13
Clara uxor	32	Antonius	11
Michael Petras	33	<u>Somoska</u>	
Sophia uxor	29		
Franciscus	1	Demetrius Ghurugh	36
Joannes Giury servus	22	Anna uxor	34
		Martinus	5
Joannes Strati	46	Magdalena	3
Judith uxor	41		

Thomas Ghurugh	38	Petrus Demse	69
Helena uxor	33	Barbara uxor	63
Helena	10		
Stephanus	6	Petrus Ciorar	33
Elisabeth	3	Elisabeth uxor	31
Joannes sine nubilis	40	Catharina	8
		Helena	5
Joseph Benedik	34	Anna	3
Catharina uxor	32		
Mathias	5	Joannes Budo	65
Magdalena	3	Helena uxor	59
		Barbara	16
Magdalena vidua	46	Michael	14
quod Helia Demse			
Helena	18	Joannes Duma	35
Magdalena	10	Helena uxor	29
Joannes	7		
Anna	5	<i>fila 362</i>	34
Petrus Demse	27	Michael Benke	40
Helena uxor	25	Catharina uxor	37
Martinus	2	Antonius	12
		Magdalena	10
<i>fila 361</i>		Joannes	4
		Martinus	2
Joannes Martonka	56		
Helena uxor	50	Martinus Budo	32
Martinus	21	Catharina uxor	30
Georgius	18	Helena	4
Anna	17	Magdalena	2
Barbara	11	Martinus frater uxoris	16
Stephanus Stoller	42	Petrus Budo	37
Anna uxor	39	Barbara uxor	35
Catharina	9	Catharina	9
Georgius	7	Antonius	5
Helena	5	Petrus	3
Stephanus	3	Magdalena	1
Georgius Catti	36		18
Catharina uxor	32		
Petrus	11	<i>Vallere</i>	
Anna	9	nu mai continuă	
Catharina	7	<i>Status animarum</i>	
Helena	6		
Antonius	3		
Martinus	2		

LIBER STATUS ANIMARUM

Anno Domini 1800–1801

[foi lipsă]		Eva uxor	26
<i>[Localitate nemenționată]</i>		Martinus filius	6
		Catharina	3
<i>Fila 1r.</i>		Maria	1
		Joannes	17
	16		22
Ladislauș Chus	62	Simeon Chereches	30
Clara vidua	35	Chatarina uxor	21
	17	Judita soror uxoris	16
Joannes Caaz	35	Helena filia	4
Elisabeta uxor	35	Joannes	2
Anna filia	13		23
Antonius	12	Stephanus Chereches	51
Joannes	9	Eva uxor	41
Josephus	6	Anna filia	15
Stephanus	6	Clara	13
Giorgius	5		
Josephus	2	<i>Fila 2r.</i>	
Andreas	2		24
	18	Josephus Bodo	31
Margarita uxor quod Giorgi Bolog	40	Clara uxor	21
Antonius filius	20	Michael frater uxoris	15
Chatarina	19	Chatarina filia	4
	19	Anna	3
Franciscus Sipos	37	Barbara mater uxoris	46
Elisabeta uxor	26		25
Anna filia	7	Josephus Legedi	50
Josephus	4	Susana uxor	35
Giorgius	3	Maria filia	13
Chatarina	2	Martinus	3
		Michael comis	40
<i>Fila 1v.</i>			26
	20	Michael Sarcha	31
Michael Sipos	40	Helena uxor	28
Elisabeta uxor	40	Chatarina filia	7
Giorgius filius	19	Joannes	6
Judit	12	Anna	4
Andreas	8	Joannes servus	21
	21		
Joannes Sas	31		

	27		Anna		35		
Josephus Orban		61					15
Judita uxor		33	Adamus Orban				39
Michael filgus		19	Barbara uxor				31
Joannes		21	Josephus filgus				12
<i>Fila 2v.</i>			Joannes				10
	28		Barbara				5
Michael Ivan		35	Michael				3
Chatarina uxor		31	Josephus servus				31
Helena filgia		13	<i>Fila 3v.</i>				
Barbara		9	in eadem domo				
Joannes		5	Stephanus Lochatos				21
Michael		2	Chatarina uxor				19
	29				36		
Franciscus Elias		51	Jacobus Chizit				39
Chatarina uxor		46	Helena uxor				29
Anna filgia		19	Joannes filgus				13
Josephus		16	Michael				8
	30		Stephanus				6
Stephanus Sabo		28	Helena				3
Chatarina uxor		28	Franciscus servus				18
Chatarina filgia		14			37		
Stephanus		3	Michael Jacobus				33
Andreas filgus anime		2	Chatarina uxor				32
	31		Chatarina filgia				9
Joannes Gepes		36	Anna				4
Helena uxor		24	Barbara				2
Helena filgia		7	Joannes frater vivi				27
Martinus frater ipsius		15			38		
Stephanus servus		22	Giorgius Foro				67
<i>Fila 3r.</i>			Judita uxor				53
	32		Clara filgia				19
Petrus Andras		28	<i>Fila 4r.</i>				
Chatarina uxor		25	in eadem domo				
Barbara filgia		6	Josephus Foro				27
Michael		4	Maria uxor				18
Chatarina		2			39		
Joannes pater uxoris		76	Joannes Chus				57
	33		Elisabeta uxor				44
Michael Bulaj		61	Helena filgia				17
Anna uxor		45	Stephanus				10
Giorgius filgus		21	Chatarina				4
Michael		13	Michael				2
Anna		9	Josephus servus				21
Franciscus servus		36			40		
	34		Stephanus Nogy				47
Sigismondus Nagy		56	Clara uxor				31
Helena uxor		56	Helena filgia				16
Elisabeta filgia		20	Barbara				9

	41		Giorgius		19
Alexius Postuly		48		49	
Helena uxor		34	Judit uxor Joannis Orvaz		29
Joannes filius		10	Joannes filius		7
Anna		9	Helena		6
Elisabeta		5	Anna		3
Joannes		*	Stephanus		2
<i>Fila 4v.</i>				50	
	42		Franciscus Jacobus		41
Michael Michlaus		26	Clara uxor		21
Elisabeta uxor		26	Anna filia		4
Petrus filius		3	<i>Fila 5v.</i>		
Michael		2		51	
Clara mater vivi		60	Tomas Gheregh vid.		78
Antonius servus		16	Giorgius		20
Anna filia qod Hlech Bech		20		52	
Susana soror vivi		14	Michael Gheregh		27
	43		Maria uxor		24
Antonius Erus		58	Barbara filia		4
Sara uxor		41		53	
Judita filia		6	Mathias Biro		31
Josephus		5	Elisabeta uxor		26
Elisabeta		15	Elisabeta filia		5
	44		Chatarina		3
Paulus Boga		41		54	
Maria uxor		41	Stephanus Vasfi		31
Andreas servus		15	Helena uxor		21
	45		Helena filia		2
Josephus Blascha		26	Chatarina soror uxoris		61
Helena uxor		23		55	
Josephus filius		5	Anna uxor qd. Michaelis Zech		62
Chatarina		2	Michael filius		
Joannes servus		18	<i>Fila 6r.</i>		
<i>Fila 5r.</i>				Buda	
	46			1	
Michael Blas		61	Joannes Fabian		66
Susana uxor		51	Anna uxor		66
Petrus filius		10		2	
	47		Josephus Bilibok		47
Antonius Bench		33	Barbara uxor		43
Christina uxor		31	Anna filia		20
Agnis filia		14	Michael		17
Antonius		10	Josephus		15
Giorgius		21	Elisabeta		13
	48		Joannes		7
Stephanus Jacobus		71		3	
Chatarina uxor		62	Giorgius Canci		61
Stephanus filius		21			

Helena uxor	41	Joannes filius anime	21
4		11	
Tomas Morar	51	Josephus Somodi	48
Judita uxor	51	Helena uxor	46
Joannes Sabo servus	51	Joannes filius	14
5		12	
Giorgius Fechete	52	Legidlaus Ejudi	41
Catharina uxor	41	Maria uxor	41
Catharina filia	9	Anna filia	18
		Eva	11
<i>Fila 6v.</i>		Joannes	9
		Maria	6
in eadem domo		Magdalena	4
Stephanus servus	28		
Judit uxor	29	<i>Fila 7v.</i>	
6			
Joannes Carmandi	46	13	
Clara uxor	26	Michael Giur	36
Michael filius	2	Catharina uxor	31
7		14	
Opris Chati	31	Joannes Zizo	31
Barbara uxor	31	Magdalena uxor	31
Joannes filius	15	Magdalena filia	16
Magdalena	13	Anna	13
Anna	6	Michael	11
Helena	4	Petrus	9
Maria	9	15	
8			
Simeon Timar	30	Andreas Fejer	21
Eva uxor	26	Elisabeta uxor	21
Maria filia	10	Helena filia	2
Barbara	6	in eadem domo	
Helena	3	Antonius Zizo	56
		Barbara uxor	51
<i>Fila 7r.</i>		Stephanus filius	15
9		<i>Fila 8r.</i>	
Stephanus Mati	28	16	
Catharina uxor	21	Catharina uxor ed. Stephani Farchas	51
Michael filius	3	Gregorius filius	26
in eadem domo		Martinus	19
Catharina uxor Silvester	44	Joannes	17
Stephanus filius	18	17	
Anna	13	Antonius Chati	50
10		Catharina uxor	51
Franciscus Orban	51	Joannes filius	21
Susana uxor	33	Catharina	19
Josephus filius	17	Anna	17
Michael	16	Michael	9
Helena	14	Magdalena	13
Giorgius	4	Andreas	13
Franciscus	1	Catharina	5

	18		Michael Morar	46
Petrus Farchas		36	Anna uxor	44
Catharina uxor		27	Petrus filius	6
Barbara filia		8	Maria	3
Antonius		2		
	19		25	
Joannes Borzos		56	Anna uxor quod Andre Chati	51
Barbara uxor		46	Petrus filius	19
Martinus filius		20	Andreas	13
Joannes		17	in eadem domo	
Helena		16	Joannes Chati	25
Magdalena		13	Anna uxor	23
Andreas		9	Martinus filius	2
Anna		6		
Antonius		4	<i>Fila 9v.</i>	
<i>Fila 8v.</i>			in eadem domo	
			Martinus Chati	26
			Magdalena uxor	21
	20		26	
Petrus Borzos		29	Martinus Chati	50
Anna uxor		26	Catharina uxor	44
Catharina filia		3	Josephus servus	37
Magdalena		3	Michael filius anime	26
	21		Catharina uxor quod Petri Besan	21
Joannes Sarcha		41	27	
Magdalena uxor		39	Martinus filius quod Michaelis Cati	28
Giorgius filius		6	Petrus filius Mate	31
Joannes		2	Petrus frater Martini	13
Anna soror uxoris		19	28	
	22		Joannes Demeterche	37
Catharina uxor quod Joannes Borzos		46	Catharina uxor	31
Barbara filia		21	Helena filia	11
Catharina		19	Petrus	9
Andreas		16	Catharina	6
Joannes		13	Giorgius	3
Petrus		12	Emericus servus	25
Helena		9		
<i>Fila 9r.</i>			<i>Fila 10r.</i>	
			29	
	23		Petrus Demeterche	28
Giorgius Chati		26	Catharina uxor	25
Helena uxor		25	Giorgius filius	4
Barbara filia		4	Joannes	2
Magdalena		2	Petrus servus	36
	24		30	
Franciscus Ciozo		34	Michael Chati	50
Barbara uxor		23	Magdalena uxor	46
Clara filia		8	Martinus filius	21
Joannes		6	Helena	18
Giorgius		4	Barbara	14
in eadem domo			Magdalena	10

	31		Giorgius filgius	4
Barbara uxor qod Petri Mischa	41		Barbara	2
Magdalena filgia	19		in eadem domo	
Helena	9		Giorgius Bench a viduus	61
	32		Helena filgia	8
Antonius Chati	22			
Helena uxor	20		<i>Fila 11v.</i>	
Barbara filgia	2			
Giorgius frater Antoni	61			
<i>Fila 10v.</i>				
	33			
Petrus Chati	31		Stephanus Adi	34
Helena uxor	26		Magdalena uxor	29
	34		Joannes filgius	11
Joannes Zochaz	47		Martinus	9
Anna uxor	36		Magdalena	2
Anna filgia	6			
Catharina	2			
	35			
Petrus Chati	26		Stephanus Filip	39
Catharina uxor	24		Magdalena uxor	41
	36		Petrus filgius	21
Petrus Zizo	41		Martinus	20
Anna uxor	39		Antonius	19
Barbara filgia	18		Joannes	15
Joannes	14		Petrus	11
Catharina	4		Michael	6
	37			
Petrus Borsos	40			
Helena uxor	23			
Anna filgia	2			
<i>Fila 11r.</i>				
	38			
Magdalena uxor quod Petri Istoch	41			
Antonius filgius	8			
Martinus servus	19			
Catharina mater uxoris	71			
	39			
Giorgius Istoch	27			
Barbara uxor	25			
Joannes filgius	6			
Petrus	4			
in eadem domo				
Stephanus Zizo	26			
Catharina uxor	20			
	40			
Petrus Bench a	29			
Magdalena uxor	23			

			Joannes filgius	21
	4		Michael	19
Michael Istoch		35	Helena	17
Magdalena uxor		31	Barbara	14
Catharina filgia		10	Giorgius	11
Petrus		6		
Giorgius		3	Fila 14v.	
	5			
Antonius Bencha		29		12
Catharina uxor		29	Joannes Duma	51
Joannes filgius		9	Helena uxor	46
Petrus		6	Petrus filgius	23
Stephanus		3	Catarina	19
Anna		2	Magdalena	16
	6		Helena	14
Giorgius Giurcha viduus		51	Giorgius	13
Barbara mater ipsius		81	Anna	5
	7		Maria	4
Petrus Demsa		51		13
Helena uxor		43	Michael Istoch	31
Martinus filgius		23	Anna uxor	27
Andreas		14	Antonius	6
Michael		12	Anna	1
Petrus		6	Magdalena mater vivi	71
Helena		6		14
			Petrus Bodo	25
Fila 14r.			Anna uxor	24
			Magdalena	2
	8			
Antonius Bodo		27	Fila 16r.	
Barbara uxor		23		
Andreas filgius		6		Chlesia
Helena		2		
	9			1
Gregorius Demsa		41	Antonius Zizo	40
Barbara uxor		39	Catharina uxor	24
Magdalena filgia		16	Magdalena filgia	6
Joannes		14	Petrus	4
Helena		11	Joannes	3
Catarina		6		
Maria		4	in eadem domo	
Anna		2	Andreas Demsa	25
	10		Catharina uxor	26
Michael Bodo		31		2
Magdalena uxor		31	Petrus Bencha	34
Catarina filgia		12	Helena uxor	21
Giorgius		10	Joannes filgius	6
Joannes		7	Antonius	2
Anna		5		
Antonius		3	in eadem domo	
	11		Giorgius Fabian	21
Barbara uxor quod Petri Budo		52	Magdalena uxor	19

in eadem domo		<i>Fila 17v.</i>	
Anna uxor qod Elias Bench	75		10
<i>Fila 16v.</i>		Antonius Besan	51
		Anna uxor	51
		Joannes filius	31
	3	Gregorius	12
Michael Demsa	26		11
Barbara uxor	26	Gregorius Antal	39
Helena filia	6	Anna uxor	29
Petrus	4	Michael filius	13
Michael	3	Magdalena	9
Giorgius	2	Helena	6
	4	Catarina	3
Petrus Demsa	22		12
Magdalena uxor	21	Joannes Istoch	29
Joannes filius	7	Barbara uxor	29
	5	Catarina filia	3
Joannes Patras	45		13
Helena uxor	36	Martinus Bench	38
Antonius filius	20	Magdalena uxor	31
Martinus	16	Elias filius	10
Anna	12	Joannes	2
Barbara	9	<i>Fila 18r.</i>	
Magdalena	4		
Catharina	2		
	6		14
Joannes Talajs	36	Catarina uxor quod Nicolaj Mestercha	57
Magdalena uxor	27	Stephanus filius	22
<i>Fila 17r.</i>		Petrus	17
			15
in eadem domo		Petrus Istoch	21
Martinus Demsa	37	Catarina uxor	19
Helena uxor	31		
Barbara filia	10	in eadem domo	
Giorgius	7	Catarina uxor qd. Stephani Istoch	58
	7	Magdalena filia	17
Stephanus Talas vid.	65		16
Magdalena filia	19	Giorgius Tamas	31
	8	Helena uxor	29
Antonius Talas	41	Anna filia	7
Helena uxor	39	Andreas	4
Joannes filius	20	Magdalena	3
Catarina	17		17
Magdalena	16	Petrus Santa	51
Petrus	7	Anna uxor	41
Helena	2	Joannes filius	19
Teresa filia quod Stephanus Sechel	19	Antonius	18
	9	Eva	14
Michael Talas	31	Josephus filius anime	8
Catarina uxor	31	<i>Fila 18v.</i>	
Catarina filia	9		

	18		Gregorius Bench	42
Michael Giurcha	29		Magdalena uxor	39
Catarina uxor	26		Giorgius filius	12
Helena filia	5		Andreas	10
Petrus	3		Antonius	8
	19		Michael	6
Giorgius Antal	31		Catarina	4
Anna uxor	31			26
Magdalena filia	14		Petrus Bench	50
Gregorius	12		Helena uxor	39
Joannes	8		Antonius filius	23
Barbara	4		Catarina	20
Catarina	2		Petrus	19
	20		Anna	17
Josephus Besan	38		Magdalena	16
Helena uxor	36		Barbara	7
Petrus filius	16		Joannes	6
Michael	12			27
Joannes	9		Stephanus Bench	36
Giorgius	6		Catarina uxor	30
Martinus	3		Stephanus filius	8
			Giorgius	6
<i>Fila 19r.</i>			Joannes	3
	21		Magdalena uxor quod Stephan Bench	71
Andreas Suz	25		<i>Fila 20r.</i>	
Helena uxor	31		in eadem domo	
Catarina filia	12		Ersa uxor quod Petri Ciurar	50
Helena	6		Barbara filia	16
Anna	2		Magdalena	13
	22			28
Barbara uxor qd. Antoni Istoch	51		Joannes Istoch	27
Martinus filius	19		Barbara uxor	25
Catarina	18		Helena filia	6
Anna	9		Magdalena	3
Joannes	15		Giorgius frater vivi	16
	23			
Joannes Rocha	59		in eadem domo	
Magdalena uxor	59		Gregorius Istoch	22
Joannes filius	18		Magdalena uxor	21
Giorgius	15			29
Petrus	13		Michael Istoch	30
	24		Anna uxor	27
Andreas Adam Daschalus	41		Magdalena filia	6
Anna uxor	46		Elias	2
Andreas filius	17			30
Josephus	10		Michael Patras	25
Joannes	2		Anna uxor	21
			Magdalena filia	6
<i>Fila 19v.</i>			Anna	2

Fila 20v.

in eadem domo	
Petrus Adi vid.	61
31	
Joannes Antal	41
Magdalena uxor	31
Martinus filius	14
Petrus	13
Giorgius	10
Michael	6
32	
Martinus Patras	39
Catarina uxor	37
Anna filia	17
Giorgius	14
Barbara	13
Michael	10
Catarina	6
33	
Giorgius Laslo	39
Magdalena uxor	37
Helena filia	11
Joannes	9
Michael	5
Petrus	2
Antonius	1
Stephanus servus	21
<i>Fila 21r.</i>	
34	
Joannes Laslo	31
Catarina uxor	27
Petrus filius	4
Anna uxor qd. Joannes Laslo	61
35	
Antonius Istoch	58
Catarina uxor	46
Catarina filia	21
Michael	15
Martinus	14
Joannes	13
Magdalena	11
36	
Petrus Ambrus	33
Catarina uxor	29
Joannes filius	17
Andreas	16
Giorgius	3
Helena	13

Fila 21v.

37	
Stephanus Istoch	65
Catarina uxor	56
Joannes filius	23
Andreas	21
Giorgius	18
38	
Antonius Bencha	54
Anna uxor	48
Michael filius	23
Magdalena	15
Barbara	11
Catarina	8
Helena	7
Petrus servus	19
in eadem domo	
Joannes Bencha	28
Anna uxor	21
Michael filius	3
Antonius servus	25
in eadem domo	
Andreas Bencha	25
Anna uxor	20
<i>Fila 21 bis r.</i>	
39	
Stephanus Balint	39
Helena uxor	38
Joannes filius	9
Barbara	11
Catarina	6
40	
Franciscus Balint	51
Magdalena uxor	48
Helena filia	2
41	
Giorgius Bencha	46
Margarita uxor	41
Magdalena filia	16
Anna	11
Josephus	7
Catarina	5
Helena	2
42	
Martinus Turi	49
Margarita uxor	41
Joannes filius	15

*Fila 21bis v.***43**

Joannes Besan	30
Anna uxor	27
Petrus filius	7
Andreas	5
Helena	3
Andreas servus	15

44

Elisabeta uxor Giorgi Fabian	47
Catarina filia	26
Josephus	4

45

Joannes Farchas	28
Catarina uxor	26
Franciscus filius	3

46

Antonius Besan	44
Anna uxor	39
Petrus filius	14
Barbara	11
Helena	8
Catarina	5
Magdalena	4
Anna	3

*Fila 22r.***47**

Josephus Fari	55
Helena uxor	51
Anna filia qd. Jacobi Chati	31

48

Michael Suz	46
Helena uxor	45
Joannes filius	15
Josephus	11
Anna	4

49

Michael Tamasi	67
Anna uxor	56

50

Joannes Martoncha	41
Elisabeta uxor	41
Magdalena filia	18
Margarita	14
Catarina	12
Petrus	10
Elias filius	15
Joannes	13

*Fila 22v.***51**

Antonius Chereches	34
Magdalena uxor	31
Giorgius filius	4

in eadem domo

Joannes Sascho	81
Catarina uxor	71

52

Antonius Prutian	45
Magdalena uxor	39
Barbara filia	15
Martinus	7
Helena	2

53

Josephus Benedich	51
Helena uxor	41

54

Josephus Josa filius	40
-----------------------------	----

*Fila 23r.***55**

Stephanus Lengel	41
Maria uxor	23
Nicolaus filius	5

56

Joannes Enzo	36
Maria uxor	24
Catarina filia	6
Magdalena	3
Maria uxor quod Joannis Coni	

57

Antonius Ambrus	57
Anna uxor	46
Antonius filius	18
Andreas	8
Stephanus	8
Catarina	4

in eadem domo

Josephus Jacob	36
Maria uxor	23
Anna filia	4

*Fila 23v.***58**

Joannes Sas	28
Rosa uxor	26

	59		Giorgius	9
Adamus Chadar		51	Barbara	6
Catarina uxor		41	Magdalena	6
Josephus filius		12	Catarina	2
Stephanus		4		66
	60		Jacobus Prutian	37
Stephanus Odooroch		37	Helisabeta uxor	37
Elisabeta uxor		29	Petrus filius	10
Helena filia		7	Joannes	5
Elias		2		67
	61		Gregorius Rocha	31
Giorgius Istoch		34	Catarina uxor	26
Helena uxor		23	Joannes filius	7
Martinus filius		3	Petrus	4
<i>Fila 24r.</i>			<i>Fila 25r.</i>	
	62			68
Antonius Odooroch		25	Michael Farchas	55
Helena uxor		23	Catarina uxor	45
Gregorius filius		2	Bartolomeus filius	21
in eadem domo			Marcela	14
Chatarina uxor qd. Joannis Istoch		61	Joannes	13
Michael filius		34	Michael	12
Martinus		21	Barbara	11
Josephus		19	Clara	7
Catarina		17		69
Helena uxor qd. Petri Chotior	100		Josephus Domochos	54
	63		Elisabeta uxor	45
Joannes Morar		30	Teresia filia	18
Elisabeta uxor		23		70
Stephanus filius		4	Joannes Balint	46
Catarina		2	Catarina uxor	31
	64		Petrus filius	17
Antonius Matias		39	Helena	16
Magdalena uxor		34	Anna	8
Barbara filia		14	Josephus	5
Martinus		12	Magdalena	3
Catarina		7	Catarina	2
Petrus		5	<i>Fila 25v.</i>	
Magdalena		4		71
Helena		3	Giorgius Sabo	41
Matias servus	22		Magdalena uxor	36
<i>Fila 24v.</i>			Martinus filius	15
	65		Antonius	14
Stephanus Farchas		37	Michael	13
Helena uxor		31	Anna	4
Michael filius		14	Antonius servus	26
Barbara		13		72
			Michael Martoncha	38
			Helena uxor	31

Catarina figlia	14
Michael	13
Barbara	10
Giorgius	5
Joannes	4
73	
Michael Sabo	29
Magdalena uxor	25
Joannes filius	8
Andreas	4

Fila 26r.

74	
Helena uxor qd. Joannis Marosi	51
Joannes filius	
75	
Josephus Bora	31
Barbara uxor	29
Antonius filius	11
76	
Joannes Feier vid.	26
Martinus filius	7
77	
Antonius Benchă	55
Magdalena uxor	41
Michael filius	19
Catarina	18
Petrus	18
Antonius	12
Martinus	5
78	
Martinus Benchă	46
Elisabeta uxor	44
Antonius filius	19
Catarina	18
Gregorius	13
Helena	11
Giorgius	9
Barbara	7
Martinus	5
Petrus	2

in eadem domo

Michael Benchă	24
Anna uxor	20

Fila 26v.

79	
Petrus Benchă viduus	46
Helias filius	23

Petrus	14
Anna	10
80	
Martinus Besan	71
Magdalena uxor	56
Flori figlia	20
Barbara	19
Helena	18
Margarita	16
Giorgius	15
Michael	14

Fila 27r.

81	
Joannes Besan	29
Catarina uxor	29
Anna figlia	5
Petrus frater uxoris	20
Martinus frater uxoris	11
82	
Michael Besan	29
Barbara uxor	28
Anna figlia	3
Petrus	6
Magdalena	7
83	
Joannes Benchă	36
Catarina uxor	32
Magdalena figlia	10
Anna	8
Helena	5
Petrus	4
Michael servus	14
84	
Helena uxor qd. Elias Farchas	38
Joannes filius	13
Catarina	11
Barbara	8
Anna	6
Helena	4
Antonius servus	22

Fila 27v.

85	
Giorgius Antal	56
Helena uxor	47
Joannes filius	24
Magdalena	20
Catarina	16
Michael	17

Giorgius		8	Catarina figlia	
	86			92
Giorgius Besan		54	Giorgius Bencha	40
Magdalena uxor		47	Helena uxor	35
Petrus filius		21	Anna figlia	16
Joannes		20	Joannes	13
Helena		18	Stephanus	10
Antonius		14	Magdalena	6
Giorgius		11	Giorgius	4
Michael		7	Martinus	2
Andreas		5		93
	87		Andreas Borzos	51
Giorgius Modiori		29	Helena uxor	51
Helena uxor		26		94
Helena figlia		3	Franciscus Chadar	51
<i>Fila 28r.</i>			Helena uxor	45
	88		Michael filius	23
Michael Besan		67	Martinus	19
Catarina uxor		57	Antonius	15
			Catarina	*
in eadem domo			Barbara	13
Petrus Duma		28	Margarita	9
Magdalena uxor		23	Helena	8
Anna figlia		4	Elisabeta	7
	89		Magdalena	6
Martinus Bencha		47	Maria	4
Magdalena uxor		45	<i>Fila 29r.</i>	
Michael filius		21		95
Joannes		19	Petrus Giurcha	40
Martinus		16	Anna uxor	32
Barbara		13	Barbara figlia	18
Anna		11	Antonius	11
	90		Catarina	5
Jacobus Morar		41		96
Catarina uxor		36	Martinus Besan	24
Joannes filius		9	Magdalena uxor	20
Stephanus		7	Michael filius	2
Barbara		5		97
Antonius		3	Petrus Demsa	31
Catarina mater uxoris		60	Helena uxor	31
<i>Fila 28v.</i>			Catarina figlia	15
	91		Antonius	13
Gregorius Demsa		66	Martinus	10
Catarina uxor		59	Joannes	6
Elisabeta figlia		26	Giorgius	3
			Magdalena	2
in eadem domo			<i>Fila 29v.</i>	
Helena uxor qd. Michaelis Bencha		23		

	98		Anton Chertes	36
Michael Ivan	37		Magdalena uxor	26
Helena uxor	39		Catarina filgia	2
Anna filgia anime	7		Giorgius frater uxoris	
Michael	4			
Andreas servus	13		<i>Fila 1r.</i>	
	99		<i>Valledraga</i>	
Giorgius Chati	45		1	
Anna uxor	37			
Helena filgia	18		Giorgius Ciurarcha	36
Magdalena	17		Anna uxor	28
Catarina	13		Michael filgius	9
Giorgius	8		Andreas	8
Barbara	4		Magdalena	6
Joannes servus	21		Chatarina	3
Petrus servus	21		Helena	2
Michael Farzadi viduus pater uxoris	70		Elena filgias quod Martini Duma	17
	100		2	
Andreas Chati	46		Petrus Ciurarcha	33
Magdalena uxor	47		Magdalena uxor	29
Helena filgia	18		Helena filgia	4
Catarina	17		Chatarina	2
	101		Gregorius frater vivi	37
Michael Chati	39		3	
Anna uxor	37		Michael Ciurarcha	32
Catarina filgia	16		Catarina uxor	26
Giorgius	10		Giorgius filgius	6
Joannes	6		Helena	2
Michael	3		4	
			Andreas Ciurarcha	56
<i>Fila 30r.</i>			Helena uxor	52
	102		Gregorius filgius	20
Petrus Besan	29		Joannes	18
Magdalena uxor	26		Andreas	10
Michael filgius	3		Anna	11
Giorgius	2			
Andreas	1		<i>Fila 1v.</i>	
	103		in eadem domo	
Petrus Farzadi	41		Antonius Ciurarcha	25
Magdalena uxor	26		Chatarina uxor	24
Michael filgius	17		5	
Anna	14		Giorgius Bulaj	30
Barbara	6		Barbara uxor	27
Catarina	6		Michael filgius	6
	104		Magdalena	3
Antonius Demsa	31		Joannes	2
Barbara uxor	27		6	
Giorgius filgius	7		Antonius Bulaj	26
Petrus	4		Chatarina uxor	24
Martinus Demsa viduus	81		Petrus filgius	5
	105		Anna	2

in eadem domo		in eadem domo	
Joannes Bulaj	76	Joannes Cosa	23
Anna uxor	71	Chatarina uxor	21
	7	in eadem domo	
Josephus Cosa	30	Petrus Cosa	24
Magdalena uxor	26	Magdalena uxor	22
Anna figlia	7		13
Chatarina	4	Elias Sitar	40
Helena	2	Chatarina uxor	37
		Stephanus filius	13
<i>Fila 2r.</i>		Barbara	7
	8	Anna	5
Antonius Cosa	68	Helena	2
Barbara uxor	59		
Giorgius filius	21	<i>Fila 3r.</i>	
Antonius	18		14
in eadem domo		Joannes Zuscha	39
Michael Cosa	26	Chatarina uxor	35
Anna uxor	23	Chatarina figlia	12
Antonius filius	3	Magdalena	9
	9	Petrus	5
Joannes Cosa	62	Antonius	2
Magdalena uxor	57		15
Joannes filius	23	Petrus Zitar	46
Petrus	25	Chatarina uxor	41
Michael	21	Anna figlia	24
Chatarina	19	Joannes	24
	10	Michael	19
Joannes Jano	40	Antonius	7
Magdalena uxor	39		16
Helena figlia	16	Michael Ciurarcha	26
Josephus	15	Magdalena uxor	25
Michael	10		17
Anna	8	Petrus Cosa	37
Chatarina	7	Anna uxor	35
Petrus	4	Magdalena figlia	16
		Giorgius	11
<i>Fila 2v.</i>		Michael	3
	11	Helena	2
Petrus Cosa	61		
Anna uxor	56	<i>Fila 3v.</i>	
Chatarina figlia	18		18
Magdalena	12	Antonius Ciurarcha	46
	12	Helena uxor	41
Michael Cosa	56	Joannes filius	16
Elisabeta uxor	53		19
Magdalena figlia	21	Josephus Jobra	36
Chatarina	19	Magdalena uxor	31
		Antonius filius	10
		Anna	7
		Helena	5

Barbara	2	Joannes	2
20		Barbara	5
Stephanus Farchas	26	26	
Barbara uxor	23	Petrus Zuscha	32
in eadem domo		Magdalena uxor	28
Joannes Suz	23	Magdalena figlia	8
Margarita uxor	23		
21		in eadem domo	
Giorgius Ciurarcha	56	Joannes Suscha vid.	62
Barbara uxor	44	27	
Helena figlia	23	Antonius Cosa	32
Chatarina	17	Helena uxor	25
Magdalena	14	Chatarina figlia	4
Joannes	8	Anna	2
Andreas	3	28	
Fila 4r.		Antonius Istvancha	46
22		Barbara uxor	43
Antonius Cosa	32	Petrus filius	22
Anna uxor	23	Chatarina	19
Joannes filius	4	Magdalena	17
Andreas	2	Elisabeta	7
Andreas famulus	13	Antonius	5
		Michael	4
22 bis		Fila 5r.	
Antonius Zuscha	41	29	
Chatarina uxor	42	Michael Istvancha	49
Michael filius	14	Barbara uxor	31
Petrus	12	Petrus filius	20
Magdalena	10	Michael	19
Andreas	5	Stephanus	16
Elena	5	Elisabeta	11
Barbara	2	Giorgius	3
23		Joannes	9
Joannes Zitar	42	Helena	17
Anna uxor	42	30	
Antonius filius	21	Joannes Ciurar	32
Petrus	18	Helena uxor	25
Michael	15	Petrus filius	6
24		Michael	4
Petrus Zuscha	52	Chatarina	2
Anna uxor	51		
Anna figlia	16	in eadem domo	
Antonius	10	Anna uxor qd. Joannis Ciurar	46
Fila 4v.		Andreas filius	23
25		Petrus	21
Giorgius Zuscha	39	Anna	18
Chatarina uxor	33	Chatarina	15
Martinus filius	14	Helena	12
Anna	12		
Michael	9		
Magdalena	7		

Fila 5v.

		Helena	19
		Antonius	8
		Helisabeta	8
		Chatarina	2
		Joannes	19
		Petrus	15
		<i>Fila 6v.</i>	
			38
		Joannes Farchas	72
		Helena uxor	69
		in eadem domo	
		Giorgius Farchas	30
		Barbara uxor	26
		Andreas filius	3
		in eadem domo	
		Margarita vid. quod Joannis Farchas	41
		Magdalena filia	13
		Barbara	11
			39
		Michael Patras	41
		Helena uxor	33
		Petrus filius	17
		Anna	13
		Maria	6
		<i>Fila 7r.</i>	
			40
		Andreas Patras	41
		Chatarina uxor	33
		Antonius filius	13
		Chatarina	11
		Petrus	9
		Helena	4
		Magdalena	3
			41
		Joannes Patras	75
		Helena uxor	64
		Giorgius filius	26
		Martinus	22
		Helena	19
		Anna	17
		Barbara	16
			42
		Helena filia qd. Petri Ciurar	16
		Martinus frater	15
		Anna soror	12
		Chatarina soror	8
		Barbara soror	7
<i>Fila 5v.</i>			
	31		
Giorgius Zitar	46		
Chatarina uxor	36		
Michael filius	18		
Joannes	16		
Giorgius	12		
Petrus	11		
Antonius	9		
Andreas	7		
Stephanus	5		
Anna	2		
	32		
Antonius Ciurar	51		
Anna uxor	45		
Magdalena filia	19		
Anna	15		
Barbara	11		
Andreas	7		
Anna	4		
	33		
Giorgius Ciurar	56		
Magdalena uxor	55		
Michael filius	19		
Petrus	13		
Magdalena	9		
Chatarina	5		
<i>Fila 6r.</i>			
	34		
Michael Dobos	24		
Chatarina uxor	22		
Antonius filius	2		
Antonius filius qd. Giorgi Dobos	20		
	35		
Joannes Ciurar	18		
Magdalena uxor	17		
	36		
Antonius Ciurar	36		
Chatarina uxor	31		
Anna filia	6		
Magdalena	4		
Helena	3		
	37		
Petrus Jano	55		
Chatarina uxor	45		
Michael filius	21		
Joannes	20		
Petrus	16		
Magdalena	15		

<i>Fila 7v.</i>		Antonius Ciurar	36
		Chatarina uxor	32
		Magdalena figlia	9
		Anna	5
		Barbara	2
	43	<i>Fila 8v.</i>	
Michael Salamon	38		49
Magdalena uxor	23	Giorgius Ciurar	28
Petrus filius	4	Anna uxor	25
Anna	3		
Chatarina	2		
Magdalena uxor quod Petri Salamoni	53		
Joannes	18		
		in eadem domo	
Antonius Salamon	24	Martinus Cicio	36
Magdalena uxor	19	Chatarina uxor	34
	44	Elisabeta	4
Andreas Duma	42		
Chatarina uxor	42	<i>Filele 9r., 9v. si 10r. albe</i>	
Anna figlia	19	<i>Fila 10v.</i>	
Martinus	8		
	45	<i>Valle Mare</i>	
Antonius Bencha	29		1
Barbara uxor	24	Giorgius Duma	39
Giorgius filius	3	Chatarina uxor	29
		Magdalena figlia	5
in eadem domo		Andreas	3
Antonius Duma vid.	73		2
<i>Fila 8r.</i>		Giorgius Boriz	52
	46	Teresia uxor	40
Petrus Ciurar	40	Antonius filius	20
Chatarina uxor	40	Martinus	15
Giorgius filius	16	Giorgius	12
Helena	14	Helena	7
Magdalena	11		3
Anna	9	Franciscus Duma	41
Chatarina	7	Chatarina uxor	41
Joannes	6	Stephanus filius	15
Andreas	2	Giorgius famulus	18
	47		4
Giorgius Ciurar	36	Elena vid. qd. Michaelis Bulaj	54
Helena uxor	31	Solomon filius	20
Petrus filius	19	Barabara	20
Magdalena	17	Helena	18
Chatarina	13		5
Helena	11	Petrus Farchas	33
Barabara	18	Chatarina uxor	33
Chatarina	5	Martinus filius	10
Joannes	2	Antonius	8
	48	Magdalena	6
		Joannes	2

Fila 11r.

	6	
Joannes Farzadi	42	
Anna uxor	38	
Martinus filius	19	
Petrus	16	
Antonius	13	
Magdalena	9	
Giorgius	6	
Helena	2	

	7	
Gregorius Farzadi	28	
Anna uxor	26	
Joannes filius	3	
Antonius	1	

	8	
Petrus Farzadi	25	
Helena uxor	24	
Anna filia	5	
Magda vid. qd. Petri Farzadi	60	

in eadem domo

Giorgius Farzadi	22	
Anna uxor	20	

Fila 11v.

	9	
Antonius Farzadi	37	
Helena uxor	33	
Antonius filius	12	
Magdalena	5	
Michael	3	
Helena	1	
Chatarina	1	

	10	
Michael Farzadi	45	
Helena uxor	43	
Petrus filius	19	
Anna	18	
Chatarina	17	
Barbara	6	

	11	
Andreas Farchas	*	
Chatarina uxor	*	
Anna filia	*	
Helena	*	
Andreas	*	

in eadem domo

Stephanus Farchas	*	
--------------------------	---	--

Helena uxor	*
-------------	---

Fila 12r.

	12	
Giorgius Farchas	26	
Anna uxor	22	
Helena filia	3	

	13	
Giorgius Farzadi	38	
Helena uxor	36	
Chatarina filia	15	
Andreas	11	
Anna	7	
Helena	4	
Joannes	2	
Martinus famulus	*	

	14	
Joannes Duma	36	
Helena uxor	32	
Giorgius Duma vid.	71	

	15	
Joannes Farchas	41	
Magdalena uxor	37	
Petrus filius	17	
Michael	16	
Giorgius	12	
Martinus	9	
Joannes	5	
Antonius	3	

Fila 12v.

	16	
Petrus Duma	27	
Chatarina uxor	24	
Antonius filius	8	
Helena	6	
Franciscus	3	

	17	
Stephanus Farchas	35	
Chatarina uxor	31	
Joannes filius	8	
Magdalena	6	
Helena	3	

	18	
Martinus Farchas	42	
Helena uxor	38	
Gregorius filius	20	
Anna	17	
Stephanus	15	
Andreas	13	
Chatarina	9	

Barbara	6	Chatarina	2
Maria	4	Michael famulus	15
19		26	
Petrus Diach	62	Antonius Duma	38
Barbara uxor	62	Magdalena uxor	32
Michael filgus	19	Helena filgia	14
<i>Fila 13r.</i>		Joannes	11
		Chatarina	9
in eadem domo		<i>Fila 14r.</i>	
Gregorius Diach	26		
Barabara uxor	26	27	
Anna filgia	2	Giorgius Duma	27
20		Helena uxor	24
Michael Diach	72	Magdalena filgia	4
Helena uxor	71	28	
Helena famula	16	Giorgius Farchas	36
21		Chatarina uxor	26
Petrus Diach	36	Magdalena filgia	3
Anna uxor	31	29	
Chatarina filgia	13	Giorgius Diach	55
Petrus	8	Magdalena uxor	58
Magdalena	5	Andreas filgus	22
Anna	2	Joannes	19
22		Anna	16
Antonius Duma	26	Antonius	12
Helena uxor	24	Martinus	9
Michael famulus	4		
23		in eadem domo	
Giorgius Duma	54	Gregorius Diach	25
Magdalena uxor	44	Chatarina uxor	20
Anna filgia	18	30	
Joannes	17	Petrus Ciurarcha	29
Chatarina	14	Helena uxor	27
Magdalena	10	Andreas filgus	5
Barbara	8	Magdalena	4
Chatarina	4		
<i>Fila 13v.</i>		<i>Fila 14v.</i>	
24		31	
Petrus Duma	29	Stephanus Farchas	29
Helena uxor	29	Anna uxor	26
Petrus filgus	7	Helena filgia	5
Michael	4	Magdalena	3
Giorgius	2	in eadem domo	
Anna soror vivi	18	Stephanus Farchas	85
Joannes famulus	18	Anna uxor	82
25		32	
Martinus Duma	26	Petrus Farchas	60
Anna uxor	26	Magdalena uxor	47
Michael filgus	5	Andreas filgus	22

Barbara	19	Chatarina uxor	29
Chatarina	18	Michael filius	7
Gregorius	16	Martinus	2
Antonius	13		39
Magdalena	11	Franciscus Morar	41
Helisabeta	4	Barbara uxor	38
			40
in eadem domo		Petrus Patras	35
Joannes Farchas	28	Catarina uxor	31
Chatarina uxor	23	Magdalena filia	11
Joannes filius	1	Helena	5
		Catarina	3
<i>Fila 15r.</i>		Margarita	2
	33		
Antonius Bulaj	34	in eadem domo	
Chatarina uxor	31	Catarina uxor qd. Andre Barboz	72
Joannes filius	12		
Anna	11	<i>Fila 16r.</i>	
Franciscus	9		41
Barbara	5	Petrus Barboz	41
Magdalena	3	Helena uxor	36
Giorgius	2	Magdalena filia	18
	34	Anna	14
Michael Bulaj	36	Joannes	12
Margarita uxor	31	Barbara	5
Giorgius filius	5	Giorgius	2
Magdalena	3		42
		Gregorius Doma	32
in eadem domo		Magdalena uxor	31
Barbara uxor qd. Joannnis Bulaj	75	Helena filia	14
	35	Martinus	9
Joannes Barbos	31	Anna	4
Magdalena uxor	27	Josephus servus	2
Michael filius	5		
Anna	2	in eadem domo	
Giorgius famulus	21	Martinus Barbos	75
		Magdalena uxor	67
in eadem domo			43
Magdalena uxor qd. Joannis Barboz	62	Petrus Bulaj	51
Helisabeta	18	Magdalena uxor	45
		Gregorius filius	17
<i>Fila 15v.</i>		Stephanus	7
		Michael famulus	20
	36		
Elias Duma	31	<i>Fila 16 v.</i>	
Chatarina uxor	29		
	37		44
Michael Cotior	24	Martinus Farzadi	40
Anna uxor	21	Magdalena uxor	38
	38	Petrus filius	17
Antonius Duma	32	Helena	14

Anna	12	Barbara uxor	46
Magdalena	10	Chatarina filia	18
Catarina	7	Giorgius	16
Andreas	6	Gregorius	9
Antonius	3	Chatarina soror vivi	62
Barbara	2	<i>Fila 17v.</i>	
45			
Chatarina uxor qd. Joannis Bulajcha	41	50	
Magdalena filia	16	Gregorius Duma	52
Petrus	14	Magdalena uxor	43
Joannes	12	Joannes filius	20
Michael	10	Barabara	15
Martinus	8	51	
46		Giorgius Farchas	57
Joannes Antal	52	Anna uxor	40
Helena uxor	50	Antonius filius	19
Michael filius	22	Giorgius	18
Anna	17	Stephanus	16
Joannes	15	Chatarina	16
Andreas	15	Maria	9
Barbara	4	Helena	6
		Anna famula	19
in eadem domo		in eadem domo	
Petrus Antal	25	Michael Farchas	24
Barbara uxor	21	Helena uxor	22
<i>Fila 17r.</i>		52	
47		Martinus Mingheres	26
Joannes Bulaj	52	Barbara uxor	21
Magdalena uxor	51	Chatarina filia	4
Giorgius filius	19	Anna	2
Magdalena	15	in eadem domo	
in eadem domo		Gregorius Farchas	75
Stephanus Bulaj	23	Helena uxor	70
Helena uxor	21	<i>Fila 18r.</i>	
Chatarina	2	53	
48		Joannes Farchas	27
Chatarina uxor qd. Antoni Sachaz	41	Helena uxor	23
Franciscus filius	17	Antonius filius	3
Joannes	14	54	
Staphanus	10	Petrus Bulajcha	45
in eadem domo		Magdalena uxor	43
Martinus Kotior	27	Joannes filius	20
Barbara uxor	21	Chatarina	17
Anna filia	3	Anna	11
Chatarina	2	Magdalena	7
49		Andreas	5
Petrus Duma	54	Antonius	2
		55	

Martinus Duma	33		62	
Helena uxor	28	Antonius Chadar		40
Gregorius filius	10	Elisabeta uxor		44
Michael	5		63	
Andreas	2	Petrus Duma		35
	56	Helena uxor		33
Antonius Duma	34	Anna filia		9
Margarita uxor	31	Stephanus		6
Martinus filius	10	Giorgius		4
Helena	4	Chatarina		2
		Joannes		2
in eadem domo				
Chatarina uxor qd. Stephani Duma	60	in eadem domo		
Joannes famulus	23	Stephanus Duma		24
<i>Fila 18v.</i>		Chatarina uxor		19
	57	<i>Fila 19v.</i>		
Martinus Farchas	27			
Helena uxor	24		64	
Petrus filius	4	Giorgius Duma		55
	58	Chatarina uxor		52
Antonius Bulaj	47		65	
Anna uxor	45	Joannes Dobos		33
Franciscus filius	18	Helena uxor		30
Magdalena	14	Martinus filius		11
Chatarina	9	Petrus		11
Petrus	5		66	
	59	Petrus Farchas		37
Giorgius Dobos	43	Anna uxor		24
Helena uxor	41	Gregorius filius		9
Michael filius	19	Magdalena		4
Martinus	18	Giorgius		3
Gregorius	17		67	
Josephus	15	Andreas Patras		24
Petrus	12	Helena uxor		23
Antonius	5	Anna filia		2
Helena	3		68	
Andreas	2	Michael Farchas		29
<i>Fila 19r.</i>		Magdalena uxor		27
	60	Andreas filius		8
Giorgius Duma	27	Giorgius		6
Chatarina uxor	26	Helena		4
Helena filia	2	Anna		2
	61	<i>Fila 20r.</i>		
Antonius Farchas	41		69	
Magdalena uxor	37	Joannes Ciurarcha		40
Chatarina filia	19	Helena uxor		36
Stephanus	11	Magdalena filia		16
Antonius	5	Petrus		13
Joannes	2	Anna		10

Chatarina	7		
Helena	4	<i>Fila 21r.</i>	
Barbara	3		
	70	in eadem domo	
Giorgius Giuri	31	Petrus Duma	33
Barbara uxor	29	Chatarina uxor	30
Martinus filius	8	Martinus filius	11
Petrus	6	Helena	9
Magdalena	4	Anna	6
Helena	3	Antonius	3
		75	
in eadem domo		Petrus Santa	37
Giorgius Giuri vid.	81	Barbara uxor	33
	71	Anna filia	9
Martinus Barboz	46	Chatarina	7
Helena uxor	43	Gregorius	2
Joannes filius	21		
Anna	19	in eadem domo	
Barbara	15	Chatarina uxor Elias Giuri	36
Margarita	12	Chatarina	17
Michael	11	76	
		Martinus Farchas	32
<i>Fila 20v.</i>		Magdalena uxor	26
	72	Joannes filius	6
Giorgius Duma	*	Antonius	4
Helena uxor	*	Chatarina	1
Anna filia	*	77	
Barbara	*	Samuel Sichulus	32
Michael	*	Barbara uxor	26
Helena	*	Chatarina filia	6
Joannes	*	Joannes	2
		<i>Filele 21v., 22r. și 22v. albe</i>	
in eadem domo		<i>Fila 23r.</i>	
Martinus Duma	26		
Magdalena uxor	21		
Anna filia	2	<i>Costisa</i>	
	73	1	
Michael Dobos	36	Martinus Patras	61
Anna uxor	31	Anna uxor	56
Stephanus filius	15	Magdalena filia	18
Giorgius	9	Joannes	17
Petrus	8		
Chatarina	5	2	
Barbara	3	Petrus Patras	26
	74	Anna uxor	23
Antonius Duma	63	3	
Barbara uxor	58	Martinus Farchas	51
Helena filia	18	Helena uxor	42
Barbara	16	Anna filia	19
Elisabeta	13	Gregorius	18
		Magdalena	15

Chatarina	9	Elisabeta uxor qd. Petri Farchas	61
Petrus	7	Barbara filia	21
Michael	5	Petrus	19
Joannes	2	Elisabeta	17
4		12	
Petrus Duma	44	Michael Giuri	39
Chatarina uxor	49	Magdalena uxor	34
Magdalena filia	19	Chatarina filia	11
Helena	17	Helena	9
Georgius	15	Petrus	6
Gregorius	6	Barbara	4
Chatarina	3	13	
5		Martinus Farchas	34
Margarita uxor quod Joannis Duma	66	Anna uxor	33
Helena famula	16	Michael filius	12
Antonius filius quod Michaelis Duma	4	Chatarina	9
<i>Fila 23v.</i>		Helena	8
6		Magdalena	6
Antonius Duma	45	Barbara	3
Chatarina uxor	42	Stephanus	2
Joannes filius	18	Martinus servus	25
Martinus	11	in eadem domo	
7		Joannes Besan	41
Antonius Patras	27	Maria uxor	30
Barbare uxor	23	14	
Anna filia	5	Petrus Sabo	67
Magdalena	3	Barbara uxor	62
8		Michael filius	21
Georgius Farchas	50	Magdalena	19
Magdalena uxor	49	Anna	17
Magdalena filia	14	<i>Fila 24v.</i>	
Helena	12	15	
9		Michael Farchas	46
Martinus Farchas	33	Anna uxor	41
Helena uxor	25	Martinus filius	20
Andreas filius	4	Gregorius	14
Petrus	2	Joannes	12
10		Helena	9
Petrus Duma	42	Petrus	7
Magdalena uxor	40	Magdalena	4
Andreas filius	11	16	
Helena	9	Michael Cosa	37
Magdalena	5	Anna uxor	34
in eadem domo		Stephanus filius	11
Andreas Duma	74	Magdalena	6
Magdalena uoxr	69	in eadem domo	
<i>Fila 24r.</i>		Chatarina vidua qd. Martini Cosa	70
11		17	
		Antonius Farchas	40

Anna uxor	40		4	
Andreas filius	40	Gregorius Farchas		57
Helena	5	Helena uxor		51
Joannes famulus	17	Anna filia		21
	18	Petrus		19
Petrus Cosa	34	Helena		16
Helena uxor	27			
Antonius filius	6	in eadem domo		
Michael servus	18	Petrus Zitar		28
		Chatarina uxor		26
<i>Fila 25r.</i>		Giorgius filius		4
	19	Michael		3
		Helena		2
Petrus Farchas	29			
Magdalena uxor	22	<i>Fila 27v.</i>		
Andreas filius	2			
	20		5	
Joannes Farchas	64	Joannes Farchas		38
Chatarina uxor	59	Helena uxor		38
Gregorius filius	23	Gregorius filius		12
Barbara	20	Martinus		9
	21	Anna		5
Martinus Dobos	44			
Barbara uxor	41	in eadem domo		
Magdalena filia	16	Magdalena qd. Elias Farchas		83
Giorgius	12	Petrus famulus		20
			6	
in eadem domo		Martinus Farchas		32
Barbara vid. qd. Demetri Blas	41	Anna uxor		36
		Andreas filius		11
<i>Filele 25v., 26r. și 26v. albe</i>		Petrus		9
<i>Fila 27r.</i>		Gregorius		6
		Michael		2
			7	
<i>Modioros</i>		Chatarina uxor Stephani Borzos		41
1		Giorgius filius		21
Antonius Farzadi	41	Michael		19
Anna uxor	41	Petrus		13
Michael filius	19	Andreas		8
Michael	15		8	
Antonius	9	Michael Salavar		36
Barbara	7	Magdalena uxor		36
	2	Chatarina filia		6
Elias Farchas	30	Barbara		2
Magdalena uxor	21			
Chatarina filia	2	<i>Fila 28r.</i>		
	3			
Andreas Farchas	47		9	
Anna uxor	44	Antonius Antal		31
Magdalena filia	18	Helena uxor		26
Barbara	10	Petrus filius		6
Petrus	8	Joannes		3

10

Andreas Ciuban	60
Barbara uxor	49
Giorgius filius	21
Antonius	14
Chatarina	13
Michael	10
Petrus	7
Helena	5
Anna	3

11

Helias Farchas vid.	46
Joannes filius	21
Magdalena	18
Helena	14

12

Antonius Farchas	41
Magdalena uxor	35

13

Stephanus Farchas	48
Chatarina uxor	36
Stephanus filius	21
Antonius	16
Gregorius	14
Michael	6
Magdalena	4

Fila 28v.

14

Joannes Balint	57
Magdalena uxor	49
Joannes filius	24
Michael	20
Magdalena	19

15

Petrus Balint	47
Chatarina uxor	37
Anna filia	19
Giorgius	17
Joannes	9
Petrus	6
Martinus	5
Magdalena	4
Barbara	1

Filele 29r. si 29v. albe

Fila 30r.

Chachua

1

Michael Besan	41
Chatarina uxor	41
Giorgius filius	21
Petrus	19
Magdalena	18
Helena	14
Anna	10
Chatarina	7

2

Joannes Giurcha	37
Barbara uxor	29
Magdalena filia	16
Petrus	5
Anna	5
Gregorius	4
Chatarina	3
Giorgius famulus	20

3

Joannes Rocha	29
Magdalena uxor	25
Michael filius	4
Chatarina	3
Petrus	2

4

Margarita vid. qd. Petri Rocha	54
Antonius filius	26
Helena	19
Barbara	16

Fila 30v.

5

Gregorius Cotior	49
Helena uxor	43
Gregorius filius	22
Martinus	18
Solomon	16
Magdalena	11
Gregorius	6
Chatarina	3

6

Elisabeta qd. Giorgi Kotior	49
Antonius filius	23
Joannes	18
Petrus	16
Magdalena	14

in eadem domo

Martinus Chotior	21
Magdalena uxor	23
Petrus filius	4

Helena		42		13	
7			Michael Zizo		32
Martinus Chotior		43	Helena uxor		32
Anna uxor		41	Anna filia		8
Chatarina filia		20	Giorgius		4
Antonius		17	Antonius		2
Joannes		10		14	
Magdalena		7	Antonius Antal		32
Martinus		4	Helena uxor		31
			Chatarina filia		12
<i>Fila 31r.</i>			Antonius		8
	8		Magdalena		5
			Anna		2
Joannes Chotior		38		15	
Magdalena uxor		36	Joannes Vachar		23
Helena filia		18	Elisabeta uxor		20
Anna soror Joannis		40	Petrus filius		2
Antonius Patras oспes		40			
Martinus famulus		22	in eadem domo		
9			Clara uxor qd. Michaelis Pal		58
Petrus Chotior		49	Petrus filius		15
Helena uxor		44			
Gregorius filius		22	<i>Fila 32r.</i>		
Martinus		20		16	
Antonius		14	Giorgius Pal		46
Chatarina		12	Barbara uxor		43
in eadem domo			Chatarina filia		13
Martinus Chotior		26	in eadem domo		
Barbara uxor		26	Helena qd. Joannes Giurcha		72
10			17		
Petrus Panzir		69	Joannes Duma		56
Magdalena uxor		60	Chatarina uxor		42
Michael filius		22	Barbara filia		18
Anna		28	Michael		15
11			Anna		14
Petrus Panzir		36	Helena		11
Barbara uxor		26	Joannes		6
Helena filia		11		18	
Anna		3	Michael Panzir		38
Michael famulus		18	Elisabeta uxor		37
			Andreas filius		16
<i>Fila 31v.</i>			Chatarina		15
	12		Helena		14
Martinus Pal		45	Joannes		9
Chatarina uxor		45	Anna		7
Chatarina filia		19		19	
Helena		17	Joannes Rocha		54
Petrus		14	Helena uxor		51
Martinus		11	Petrus filius		19
Barbara		9	Antonius		16

Margarita	13	Chatarina figlia	5
Helena	11	Magdalena	3
Martinus	7		
in eadem domo			
Martinus Borzos vid.	85	Michael Sitar	25
		Anna uxor	23
<i>Fila 32v.</i>		Giorgius Sitar vid.	64
			26
20		Antonius Patras	29
Joannes Demsa	27	Anna uxor	24
Chatarina uxor	26	Andreas filgius	4
Helena figlia	3	Elisabeta	2
Martinus servus	14		27
Magdalena soror vivi	31	Giorgius Patras	31
21		Helena uxor	28
Andreas Vigh	46	Gregorius filgius	3
Helena uxor	40		
Elisabeta figlia	8	<i>Fila 33v.</i>	
Joannes	5	in eadem domo	
22		Andreas Giurcha	26
Stephanus Suz	41	Anna uxor	22
Anna uxor	31	Martinus servus	15
Franciscus filgius	13		28
Martinus	8	Giorgius Orban	41
Michael	5	Chlara uxor	41
Joannes	3	Anna figlia	14
23		Barbara	8
Petrus Patras	46	Michael	5
Anna uxor	40		
Ilona figlia	20	in eadem domo	
Andreas	17	Antonius Bogdan	21
Barbara	15		29
Michael	13	Adamus Nagy	37
Antonius	10	Sophia uxor	31
Anna	6	Antonius filgius	6
Antonius	2	Anna	3
Magdalena	2		
<i>Fila 33r.</i>		in eadem domo	
		Eva uxor Stephani Pal	23
24			30
Giorgius Farchas	51	Andreas Borzech	46
Anna uxor	46	Susana uxor	45
Petrus filgius	23	Joannes filgius	15
Stephanus	19	Martinus	14
Chatarina	17	Helena	9
Michael	11		
Antonius	9	<i>Fila 34r.</i>	
25			31
Joannes Sitar	29	Antonius Benza	41
Magdalena uxor	23	Ilona uxor	31

Antonius filius	21	Goirgius	17
Josephus	23	Joannes	14
	32	Magdalena	11
Martinus Sitar	36	Margarita	7
Chatarina uxor	30	Antonius	6
Joannes filius	6	Chatarina	2
Antonius	3		
Franciscus	3	<i>Fila 35r.</i>	
	33		
Antonius Rocha	49		40
Barbara uxor	42	Petrus Rocha	39
Martinus filius	19	Chatarina uxor	31
	34	Giorgius filius	9
Petrus Rocha	45	Joannes	5
Margarita uxor	35	Antonius	3
Antonius filius	13		41
Magdalena	11	Giorgius Chotior	37
Joannes	9	Magdalena uxor	31
Michael	3	Joannes filius	13
Gregorius	3	Michael	10
	35	Antonius	8
Antonius Urban	36	Franciscus	4
Chatarina uxor	36	Giorgius	2
Chatarina filia	2		42
<i>Fila 34v.</i>		Martinus Rocha	66
	36	Elisabeta uxor	59
Martinus Damsa	40	Antonius filius	21
Anna uxor	31	Chatarina	15
Ilona filia	5		43
Magdalena	2	Michael Damsa	47
Michael servus	21	Chatarina uxor	41
	37	Helena filia	20
Martinus Rocha	40	Petrus	16
Chatarina uxor	23	Anna	14
		Magdalena	9
in eadem domo		<i>Fila 35v.</i>	
Barbara uxor Joannis Ordogi	*		44
	38	Petrus Chotior	28
Stephanus Rocha	51	Magdalena uxor	22
Barbara uxor	46	Michael filius	4
Magdalena filia	20	Ilona	3
Joannes	18	Michael servus	21
Petrus	16		
Antonius	14	in eadem domo	
Helena	12	Elisabeta vid. quod Petrii Chotior	60
Barbara	19	Michael filius anime	13
	39		45
Antonius Rocha	53	Stephanus Antal	46
Magdalena uxor	43	Chatarina uxor	45
Petrus filius	21	Joannes filius	24

Magdalena	6		75	
Martinus	2	Petrus Mate		29
		Helena uxor		23
in eadem domo		Chatarina filia		3
Nicolaus Mate	85	Josephus servus		11
Helena uxor	76	<i>Fila 40r.</i>		
71				
Josephus Mingheres	52		76	
Barbara uxor	41	Petrus Istoch		48
Andreas filius	21	Helena uxor		37
Magdalena	17	Helena filia		19
Anna	15	Chatarina		18
Giorgius	13	Anna		14
Franciscus	10	Barbara		11
Elisabeta	6	Magdalena		8
Michael	5	Elisabeta		6
Solomon	2	Maria		1
			77	
72		Petrus Borzos		37
Antonius Patras	43	Helena uxor		28
Helena uxor	40	Michael filius		4
Magdalena filia	18		78	
Chatarina	8	Josephus Istoch		37
Joannes	6	Helena uxor		28
Helena	3	Chatarina filia		9
Elisabeta vid. qd. Joannis Patras	60	Magdalena		5
<i>Fila 39v.</i>		Helena uxor qd. Giorgi Istoch		81
		79		
73		Chatarina uxor qd. Andre Borzos		50
Antonius Mingheres	25	Giorgius filius		20
Chatarina uxor	18	Helena		17
		Petrus Borzos		40
in eadem domo		80		
Petrus Mingheres vid.	52	Chatarina uxor Demetri Mingheres		50
Giorgius	19	Andreas filius		24
Anna	17	Antonius		15
74		<i>Fila 40v.</i>		
Magdalena uxor qd. Joannis Mate	43		81	
Elena filia	19	Stephanus Caaz		37
Anna	16	Anna uxor		26
Chatarina	11	Chatarina filia		2
Michael	9	82		
Magdalena	6	Joannes Farchas		31
in eadem domo		Chatarina uxor		29
Joannes Chati	23	Michael filius		7
Magdalena uxor	21	Barbara		5
		Martinus		2
in eadem domo		<i>Fila 41r.</i>		
Martinus Mate	21			
Anna uxor	20			

83

Joannes Bencha	38
Magdalena uxor	36
Petrus filius	14
Giorgius	12
Michael	11
Antonius	9
Joannes	2

84

Antonius Francul	33
Magdalena uxor	28
Elisabeta filia	10
Barbara	6
Michael	3
Franciscus servus	15

85

Giorgius Francul	29
Barbara uxor	24
Petrus filius	5
Antonius	2
Petrus servus	16

in eadem domo

Anna uxor qd. Petri Francul	52
Chatarina filia	20

Fila 41v.

86

Michael Francul	29
Helena uxor	24
Anna filia	4
Magdalena	2

87

Franciscus Marton	24
Elisabeta uxor	26
Elisabeta vidua	51
Anna	4

88

Antonius Fluieras	41
Sofia uxor	37
Michael filius	19

89

Petrus Jacobos	32
Anna uxor	29
Andreas filius	8
Chatarina	4
Anna	2

90

Andreas Jacobos	71
Barbara uxor	55

Fila 42r.

91

Paulus Jacobus	40
Helena uxor	35
Anna filia	10
Elisabeta	6
Franciscus	5
Giorgius	2

92

Andreas Patras	37
Magdalena uxor	35
Giorgius filius	15
Chatarina	9
Andreas	6
Magdalena	4
Margarita soror uxoris	18
Petrus servus	31
Giorgius servus	21

93

Petrus Patras	54
Chatarina uxor	45
Joannes filius	23
Martinus	21
Petrus	14
Antonius	11
Andreas	9
Gregorius	6

Fila 42v.

94

Michael Sar	40
Helena uxor	34
Antonius filius	11
Joannes	9
Magdalena	7
Barbara	5
Giorgius	3
Helena	2

95

Michael Borzos vid.	56
Josephus filius	17
Chatarina	12
Martinus frater vivi	37

96

Antonius Sar	31
Anna uxor	29
Michael filius	5
Gregorius	3

97

Giorgius Sar	42
---------------------	----

Chatarina uxor	30	Magdalena figlia	5
Helena figlia	11	Giorgius servus	18
Joannes	8		
Helisabeta	5	in eadem domo	
<i>Fila 43r.</i>		Magdalena uxor qd. Giorgi Francul	67
		Chatarina figlia anime	20
98		105	
Antonius Mate	25	Antonius Laslo	52
Helisabeta uxor	20	Magdalena uxor	50
Joannes servus	21	Helena figlia	20
99		Magdalena	18
Petrus Mate	40	Barbara	16
Anna uxor	37		
Michael filgius	13	<i>Fila 44r.</i>	
Joannes	6		
Martinus	4	106	
100		Joannes Patras	44
Michael Mate	37	Barbara uxor	34
Helena uxor	31	Josephus filgius	13
Giorgius filgius	10	Chatarina	11
Antonius	6	Michael	5
Gregorius	2	Magdalena uxor qd. Petri Antal	66
Josephus servus	20	107	
Helena uxor qd. Antoni Chotior	58	Stephanus Patras	63
101		Anna uxor	43
Joannes Francul	43	Petrus filgius	23
Magdalena uxor	40	Joannes	20
Andreas filgius	16	Antonius	11
Martinus	8		
Anna	6	in eadem domo	
Magdalena	4	Chatarina uxor qd. Joannis Patras	23
<i>Fila 43v.</i>		108	
102		Michael Antal	41
Joannes Patras	43	Chatarina uxor	32
Helena uxor	42	Anna figlia	17
Michael filgius	19	Andreas	16
Martinus	18	Magdalena	12
Antonius	14	Gregorius	7
Franciscus	9	Joannes	3
Andreas	6	109	
Maria	3	Gregorius Demsa	33
103		Margarita uxor	31
Petrus Fruncul	30	Chatarina figlia	12
Helena uxor	25	Giorgius	11
Michael filgius	6	Magdalena	9
Barbara	5	Michael	4
Andreas	3	Anna	2
104		<i>Fila 44v.</i>	
Franciscus Fruncul	26	110	
Helena uxor	25	Michael Antal	50
		Barbara uxor	46

Joannes filius	22		
Chatarina	19	<i>Fila 45v.</i>	
		in eadem domo	
111			
Giorgius Antal	57	Margarita uxor qd. Martini Farzadi	51
Helena uxor	55	Anna filia	19
Helena filia	16	Michael	21
Margarita	13	118	
in eadem domo		Michael Chotior	25
Michael Antal	31	Magdalena uxor	25
Magdalena uxor	24	Giorgius filius	6
Gregorius filius	4	Andreas	4
Petrus	3	Martinus	2
112		Joannes servus	16
Petrus Farchas vid.	65	119	
Petrus filius	22	Magdalena uxor quod Stephani Farzadi	46
Chatarina	16	Magdalena filia	19
Helena	15	Helena	8
113		120	
Joannes Antal	56	Andreas Chotior	55
Magdalena uxor	52	Chatarina uxor	42
Helena filia	22	Margarita filia	20
Anna	15	Chatarina	18
Antonius	21	Elisabeta	10
<i>Fila 45r.</i>		Gregorius	7
114		Michael	3
Michael Istoch	56	Martinus servus	14
Magdalena uxor	57	<i>Fila 46r</i>	
Giorgius filius	24	121	
Anna	18	Michael Antal	35
115		Chatarina uxor	29
Anna uxor qd. Joannis Zizo	43	Giorgius filius	11
Anna filia	21	Joannes	8
Antonius I	8	Anna	5
Barbara	13	Elisabeta	2
Gregorius	10	122	
Joannes	8	lipsă	
116		123	
Martinus Farchas	65	Gregorius Antal	64
Chatarina uxor	52	Magdalena uxor	60
Joannes filius	23	Helena	15
Giorgius	21	124	
Martinus	18	Joannes Chotior	27
Barbara	16	Magdalena uxor	26
in eadem domo		Anna filia	6
Michael Farchas	28	Chatarina	5
Magdalena uxor	22	Petrus	3
117		Magdalena uxor qd. Joannis Chotior	71
Giorgius Farzadi	31	125	
Chatarina uxor	29	Michael Chotior	50
		Barbara uxor	46

Joannes filius	24	Anna filia	7
Martinus	21		
Petrus	17	Magdalena	5
Anna	15	Chatarina	4
Magdalena	13	Michael	2
Helena	7	Stephanus servus	13
Gregorius	3	128	
		Franciscus Patras Daschalus	26
<i>Fila 46v.</i>		Anna uxor	21
		Michael frater ipsius Daschali	31
126		129	
Petrus Chotior	56	Joannes Pal	50
Margarita uxor	55	Anna uxor	37
Joannes filius	26	Anna filia	15
Giorgius	21	Antonius	13
Anna	19	Martinus	6
Magdalena	12	Helena	2
Chatarina	11	Magdalena	2
127		Michael servus	21
Stephanus Chotior	26	Antonius servus	23
Barbara uxor	25		

H E R B

CAIETE HERALDICE (V)

A cincea serie a **Caietelor heraldice** incluse în „Arhiva Genealogică“ sub titlul separat **HERB** cuprinde patru texte: primele două au constituit comunicări la Congresul de Studii Genealogice din 1997¹ și-și află aici locul firesc; ultimele două – comunicări la Simpozionul din 1996 – au fost de două ori reportate, din motive tehnice: prima dată, unuia îi lipseau ilustrațiile iar celălalt nu ajunsese încă în redacție²; a doua oară, se depășea paginația îngăduită pentru numărul respectiv³!

Cu aceasta, se aduce la zi valorificarea comunicărilor prezentate la Simpozioanele/Congresele de Genealogie până la acela din 1997 inclusiv⁴ precum și în cadrul CHGS-I până la anul academic 1997–1998 inclusiv. Tot ceea ce – în materie de heraldică, sigilografie, insignologie, vexilologie – s-a citit în ședințele Congreselor de Genealogie și Heraldică începând din 1998 precum și în ședințele CHGS-I începând cu anul academic 1998–1999 se va publica, de acum înainte, în **HERB. Revista Română de Heraldică**, editată de Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta“. Primul volum al acestei publicații – I (VI), 1999, 1–2 – va fi în mâinile cititorilor în același timp cu prezenta fasciculă a „Arhivei Genealogice“.

Speranța exprimată acum câțiva ani⁵ – de a avea o revistă de sine stătătoare și pentru preocupările de heraldică românească – devine, astfel, realitate. Ajuns în acest punct, redactorul ambelor publicații poate privi cu mulțumire munca sa de până acum: fâgăduielile au fost îndeplinite (20 martie 2003).

¹ Cf. *supra*, p. XIII.

² **ArhGen**, IV (IX), 1997, 3–4, p. XXIII.

³ **ArhGen**, V (X), 1998, 1–2, p. 310.

⁴ Comunicarea d-nei Voica Maria Pușcașu – *Inelul sigilar al lui Simion Stroici* – programată în 1997, a fost citită în 1998 și se tipărește în **HERB. Revista Română de Heraldică**.

⁵ **ArhGen**, IV (IX), 1997, 1–2, p. 220.

O „PRIVIRE REPEDE“ ASUPRA CRINILOR HERALDICI MOLDAVI

Comunicarea aceasta pornește de la faptul, de altfel cunoscut, că stema dinastică a domnilor Moldovei a cuprins, la un moment dat, crini heraldici. Elementele componenete ale stemei dinastice în discuție au fost fasciile, florile de crin, roza și crucea, ca mobile cuprinse în scut, respectiv creștetul, ca ornament exterior.

Ne raliem opiniei conform căreia crinii heraldici moldavi sunt o probabilă concesiune angevină¹. Primele emisiuni monetare ce cuprind mobilele heraldice care fac obiectul excursului nostru sunt cele din timpul domniei lui Petru I (1375–1391). La început, ele aveau pe avers stema Moldovei (bourul), iar pe revers un scut despicat, la dreapta fascii, la stânga șapte flori de crini (2, 2, 2, 1). Emisiunile monetare mai târzii, din vremea aceleiași domnii, cuprind numai două flori de crin. În general, în cursul următoarelor decenii, cu unele excepții, întâlnim respectivele mobile, în număr diferit însă, de la două sau trei până la șapte. Excepțiile s-au datorat situațiilor politice. Spre exemplu, Roman (1447–1448), venit la tron cu sprijin polon, n-a inclus florile de crin în stemă. Petru II, în perioada când va domni singur (1448–1449), a alcătuit o singură mobilă heraldică, o floare de crin dublă compusă din doi crini opuși și reușiți în partea inferioară². Crinii heraldici vor fi folosiți – de asemenea, cu unele excepții – în stema dinastică a Moldovei până la sfârșitul secolului XVI.

Mărturisim că la nivelul anului academic 1993/1994 – anul masteratului nostru la Universitatea Central Europeană din Budapesta, Departamentul de Studii Medievale – informațiile și bibliografia asupra crinilor ne trimiteau la *Exodul* Vechiului Testament. După bursa de studii de la Oxford, din vara lui 1996, ne-am direcționat atenția spre un alt text vetero-testamentar, *Cântarea Cântărilor*, iar după bursa de la Heidelberg, din același an, am adăugat la toate acestea informațiile provenite din lirica sumeriană și din cânturile sacre babiloniene.

Cea mai mare parte a liricii sumerene era destinată cultului public al zeilor. Destinația executării publice a poeziilor este dovedită de notațiile care le însoțesc, mai ales la sfârșit, unde indică instrumentul care slujește la acompaniament (*tigi*

¹ D. Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 110.

² *Ibidem*, p. 110–111.

„timpan“, *zami* „harpă“, *balār* „liră“), dar se indică și un anumit mod de execuție al imnurilor, cum ar fi *shir-ghidda* „cântec prelung“, *shir-namursanga* „cântec eroic“. Cert este că acest gen de scrieri a continuat și după ce *eme-KU-ra* („limba sumeriană“; de la *eme* „limbă“ dar și „dialect“ & *Kengi* „Sumer“ în limba sumeriană)³ nu a mai fost vorbită. Ea a rămas limba cultică în Mesopotamia, tot așa cum limba latină a fost limba cultică și diplomatică în Centrul și Vestul Europei. O serie întregă de termeni au trecut în babiloniană iar de aici în ebraică, în special datorită / din cauza captivității babiloniene. Sumerul apare sub forma Șinear în *Geneză* 10, 10; 11, 2; 14, 1; 14, 9, apoi în *Isaia* 7, 21; 11, 11, iar termenul *shir* a fost preluat și el, cum ar fi pentru *Shir ha-Shirim* „Cântarea Cântărilor“⁴.

În ebraică, *shir* înseamnă poezie, cântare de lume, odă triumfală sau cânt de biruință (*Judecători* 5, 12). *Shir ha-Shirim* (nu este greșită nici forma *Shir-hashirim*) are înțeles superlativ – „cel mai frumos dintre cântece“ – iar varianta sa latină este *Canticum Canticorum*⁵.

Unul dintre cei mai vechi exegeți, Rabbi Akiba, mort în anul 135 p. Chr. – anul înăbușirii răscoalei evreilor de către Hadrianus – a socotit *Shir ha-Shirim* ca fiind cea mai curată și sfântă dintre scrierile hagiografice ebraice. Mai târziu, Origen o înțelege ca pe o dramă tainică a iubirii dintre Cuvânt și sufletul omenesc. Ambrosius și Augustin, la rândul lor, continuă tradiția apologetică asupra cărții vetero-testamentare. Evul Mediu numără iluștri comentatori, ca papa Grigore cel Mare (540–604; papă din 590) și Beda Venerabilis (673–735)⁶, care duc mai departe tradiția patristică a comentariilor.

Și astfel, *Shir ha-Shirim* trece din Sinagogă în Biserică sub forma de *Canticum Canticorum*, dobândind același drept de cetate întru frumusețe și semnificații adânci. Privit în contextul larg al Sf. Scripturi, vocabularul poemului este cel al motivelor clasice, ale regelui, păstorului turmei și florii, vocabularul-cheie pentru percepția omului medieval. De înțeles – aproape de la sine înțeles – pentru ce una dintre aceste flori, crinul, protejat de sfințenia *Cântării Cântărilor*, a fost ales ca simbol al Sf. Fecioare și a devenit mobilă heraldică principală în stema regilor Franței (*pe albastru, trei crini de aur*), de unde prin filieră napolitană ajunge în Ungaria angevină iar de acolo în stema dinastică a domnilor Moldovei.

Unii exegeți plasează apariția *Cântării Cântărilor* în vremea lui Solomon, fiul lui David. De altfel, Luther, în secolul XVI, vedea în *Cântare* un dialog între regele Solomon și poporul său⁷. Noi ne raliem altui punct de vedere și credem că

³ C. Daniel, *Civilizația sumeriană*, București, 1983, p. 192.

⁴ *Ibidem*, p. 204.

⁵ *Cântarea Cântărilor*, studiu introductiv de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, trad. din ebraică, note și comentarii Ioan Alexandru, București, 1977, p. 47.

⁶ Bede, *The Ecclesiastical History of the English People*, Oxford, New York, 1994, p. 1. Îmi revine plăcerea să-i mulțumesc, și pe această cale, dinstinsei Miss Barbara F. Harvey, Emeritus Fellow la Smerville College, Oxford, pentru amabilitatea de a-mi fi dăruit această carte.

⁷ I. Alexandru, *Cuvântul traducătorului*, în *Cântarea Cântărilor*, p. 15–24. la p. 15 și 17.

mențiunea din primul vers (*Cântarea Cântărilor lui Solomon*) are cu totul altă semnificație; cartea trebuie privită ca una *completă, desăvârșită*, deoarece în ebraică rădăcina triconsonantică *šlm* (care poate da și *šlomoh*, adică *Solomon*) înseamnă *complet, desăvârșit*⁸.

Motivul crinului (cel mai adesea la plural) apare în *Shir ha-Shirim* de cinci sau de șase ori. Dăm o cifră imprecisă deoarece nu se știe precis despre ce fel de floare este vorba la cap. 2, versetul 1. Exegeții nu exclud supoziția că ar fi vorba de crin, dar ceea ce s-a putut stabili a fost doar faptul că floarea se poate încadra în categoria celor în formă de potir. S-ar putea să fie narcisă (*habașelet* în ebraică) ce apare numai în *Isaia* 35, 1 (*Deșertul și țara fără apă se vor bucura; pustietatea se va înveseli și va înflori ca narcisa*), dar dacă este așa, atunci este de presupus (dar nu cert) ca numele să-i vină din asiriană (*habașillatu*)⁹.

În rest, în *Shir ha-Shirim* întâlnim crinul (*shoshana*; de aici *Suzana*) în cinci locuri (2, 2 la singular și 4, 5; 5, 13; 6, 2; 7, 2 la plural). În prima mențiune sigură, iubitul își aseamănă mireasa cu crinul, pe care îl așează între scaieți pentru a-i spori valoarea și frumusețea. Comparația este extrem de sugestivă, deoarece scaielele, cu spinii săi, este ultima dintre plantele de valoare. Mai mult, în *Iov* 31, 40 ni se sugerează că nu este altceva decât o buruiană (*și dacă am întristat de moarte sufletul stăpânilor ... / atunci să crească spini în el în loc de grâu*).

Chiar dacă în *Exodul* 25, 31–40 și 37, 17–24 sfeșnicul de aur cu șapte brațe (*menora* în limbajul Torei) este descris ca împodobit cu ornamente în formă de floare de migdal, un desen din profil ar permite unele interpretări, căci floarea de migdal ni se înfățișează în secțiune de o formă apropiată crinului heraldic. Migdalul, în ebraică *šaqed* „cel care se trezește”¹⁰, înflorește în Țara Sfântă începând din ianuarie. Florile de migdal sunt albe cu nuanțe roz, putând fi asemuite prin analogie cu patriarhul cu păr alb (*Ecleziastul* 12, 5). Mai mult chiar, un joc de cuvinte între *šaqed* și *šoqed* ilustrează faptul că Dumnezeu împlinește cu promptitudine promisiunile.

Simbolismul sfeșnicului cu șapte brațe este profund. În primul rând, acesta este făcut dintr-o singură bucată de aur (*Exodul* 25, 36), simbolizând drumul pe care sâmburele personalității crește și se dezvoltă în interiorul fiecărui individ. În al doilea rând, aranjamentul ornamental permite abordarea unui alt aspect simbolic, după care poziția ornamentelor reprezintă urcușul spiritual al individului de-a lungul întregii sale vieți. Prima floare apare la o șesime din

⁸ B. Lancaster, *Elemente de iudaism*, București, 1995, p. 32.

⁹ *Cântarea Cântărilor*, p. 52, n. 1: nu contestăm faptul că *habașillatu* este un termen asirian, dar s-ar putea ca el să provină din fondul vechi, akkadian, ori străvechi, sumerian. Spre exemplu, *ukullu* „furaj” și *ukultu* „hrană” sunt termeni tipici akkadieni, în timp ce alții ca *ekallu* „palat” (din sumer. é „casă” & gal „mare”), *elallu* „ulcior” (sumer. é „apă” & *lal* „a purta”) sunt împrumutați din limba sumeriană. (cf. C. Daniel, Al. Negoită, *Civilizația asiro-babiloniană*, București, 1975, p. 334).

¹⁰ *Dicționar biblic*, Oradea, 1995, p. 257.

înălțimea totală a sfeșnicului – la 18 *tefachim* „lățimi de palmă” – și reprezintă copilăria, motiv pentru care ornamentul este compus numai din petalele florii. Dacă în conformitate cu tradiția biblică, nu cu știința genealogică, viața unui om este de 72 de ani, copilăria lui este marcată pe *menora* la 12 ani¹¹. (Este interesantă, în context, urarea evreiască cu ocazia zilei de naștere: *să trăiești 120 de ani!* Conform tradiției, omul a fost „programat” de Divinitate să trăiască 120 de ani, dar dintr-un șir întreg de cauze, inclusiv morale, pe care n-are rost să le înșirăm aici, nu poate, încă, atinge această vârstă. Nu știm în ce măsură sunt autentice afirmațiile conform cărora geneticenii zilelor noastre au ajuns la concluzia că, din punct de vedere biologic, omul ar fi realmente „programat” să atingă vârsta de 120 de ani).

După cum am arătat încă de la primele pagini, numărul florilor de crin din stema dinastică era în general diferit, dar pendula între doi și șapte. Conform tradiției vetero-testamentare, tradiție înșușită de lumea catolică și de cea ortodoxă, deopotrivă, fiecărui număr îi corespunde o literă. Astfel, numărului doi îi corespunde litera *b* (*'bet* cu sensul de casă, dualitate, binecuvântare). *'Bet* este o literă ce este precedată de una mută, anume *a* (*'alef*) și care semnifică liniștea ce precede acțiunea manifestării, acțiune simbolizată chiar de *'bet*¹².

Sub raport hermeneutic, cele două flori de crin ne pot sugera rolul activ jucat de voievozii Moldovei în acest colț al Europei medievale, regiune istorică în general „ferită” de prea multe și prea lungi perioade de liniște. Mai mult, semnificația numărului sau a cifrei șapte vine ca o completare, deoarece acestea îi corespunde litera *z* (*'zain*), literă ce reprezintă lumea experienței¹³.

Amintim că unele dintre steme, cum ar fi, spre exemplu, cele ale lui Ștefan cel Mare și ale lui Alexandru Lăpușeanu, cuprind un scut scartelat¹⁴. Chiar dacă stemele cu pricina nu cuprind armele soților, gândul ne duce la familiile voievozilor, dar, în acest context, numai sub raportul strict soț-soție. Iată de ce: informațiile pe care ni le pun la dispoziție istoria religiilor și teosofia – cu dizidența sa, antroposofia – ne arată că verticala unei cruci presupune un element masculin, în timp ce orizontala acesteia îl reprezintă pe cel feminin¹⁵.

Referiri la coexistența dintre elementul masculin și cel feminin întâlnim încă din *Geneză* 2, care începe cu completarea descrierii primelor șapte zile ale creației. Urmează apoi o a doua parte a creației, cu *facerea* femeii. Gândirea

¹¹ B. Lancaster, *Elemente de iudaism*, p. 40–41.

¹² *Ibidem*, p. 126.

¹³ *Ibidem*, p. 21.

¹⁴ Este vorba de stema lui Ștefan cel Mare de pe clopotul dăruit în 1494 mănăstirii Bistrița (Neamț), de cea de pe *Tetravanghelul* alcătuit în 1502 și destinat de domn mănăstirii Zografu de la Muntele Athos, precum și stemele lui Alexandru Lăpușeanu de pe pisania de la Putna din 1559 ori de pe turnul bisericii Sf. Dumitru din Suceava (Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 112).

¹⁵ *Blavatsky and the Secret Doctrine*, Madras, London, 1988, p. 179.

prefilosofică sumeriană, respectiv asiro-babiloniană, sugerează că au existat două impulsuri ce lucrează în creație, unul masculin, de sus și unul feminin, de jos. Prin intermediul asiro-babilonienilor, ideea a pătruns în patrimoniul spiritual ebraic. Astfel, în *Geneza* 2,6 stă scris că „un abur (*'aib*) se ridica de pe pământ și uda toată suprafața pământului“. De reținut că *'aib* se compune din primele două litere ale cuvântului *'adam* și care înseamnă „umanitate“. *'Adam* combină cele două litere cu litera *mem*, literă ce simbolizează apa și prin aceasta sugerează purificare sau înnoire, dar și conștiință. Ulterior, în *Geneza* 2, 7 este introdus în text *'nesamah*, adică „sufletul“, care este feminin, atât în sens gramatical, cât și datorită faptului că litera *'heh* este o literă ce reprezintă femininul¹⁶. Atunci când Divinitatea schimbă numele lui Abram în Abraham (*Geneza* 17, 5) vrea să arate că o persoană devine tot. În accepția biblică, pentru un bărbat atingerea întregului potențial implică prezența femeii alături de el. Este și motivul pentru care a fost adăugată litera *heh* numele lui Abram¹⁷.

Revenind la crinii heraldici din stema dinastică a domnilor Moldovei, prezența lor arată că, în ciuda unor referințe de epocă în care românii au fost taxați drept „schismatici“, ei erau priviți, tratați și receptați ca un popor cu o zestre cultural-politică europeană. Este de presupus că existența crinilor s-a vrut o ilustrare heraldică a relațiilor de vasalitate, numai că vasalitatea însemna cu totul altceva decât supunere și „ploconire“ în fața străinilor, cum le mai place unora să creadă. Principiul *onoarei asociative* a funcționat din plin în Evul Mediu și, conform respectivului principiu, noblețea de sânge era depășită doar de noblețea legăturilor vasalice. Unii dinști moldavi au fost vasali ai regilor Angevini, iar alții au fost în același gen relații cu suveranii Poloniei. Fie că unora le place, fie că nu, atât Ungaria cât și Polonia Evului Mediu au fost două mari puteri central-est europene. În consecință, vasalii regilor respectivi se aflau într-o poziție privilegiată față de cei care nu atinseseră acest statut, și aceasta tocmai în virtutea *onoarei asociative* despre care vorbeam mai sus.

De aceea, considerăm prezența crinilor în armele dinastice ale Moldovei ca un argument, *vizibil* nu iluzoriu, atât al afinităților cât și al tradițiilor europene ale poporului român.

¹⁶ Lancaster, *op. cit.*, p. 28, 33, 35.

¹⁷ *Ibidem*, p. 29.

HERALDICA ȘI ONOMASTICA ÎN SLUJBA GENEALOGIEI: CAZUL FAMILIEI CERNOVODEANU (SECOLELE XVIII-XIX)

În țările occidentale europene, de veche tradiție heraldică, fenomenul contribuției artei blazonului în cercetările genealogice este destul de frecvent. Astfel, în special brizurile ajută în mod substanțial la identificarea membrilor unor ramuri cadete sau colaterale ale unor familii nobiliare din centrul și vestul continentului nostru, în timp ce în Țările Române, în lipsa unor atari însemne distinctive, un asemenea fenomen, în care heraldica să devină un prețios auxiliar al genealogiei, se întâlnește foarte rar. Tocmai de aceea ne-am propus să studiem un caz de acest fel din Țara Românească, privind propria noastră familie, a cărei genealogie, cu însemnul heraldic aferent, ne sunt, firește, prea bine cunoscute.

În secolul nostru, o ramură a familiei Cernovodeanu a fost studiată în treacăt de Ioan C. Flittit în lucrarea sa din 1919 asupra arhivei Cantacuzino, iar ulterior, genealogia întregii familii a fost analizată mai temeinic de către George D. Florescu și apoi de Emanuel Hagi-Moscu, în cercetările lor de specialitate. Totuși, opiniile acestor trei mari genealogiști în privința stirpei în cauză n-au concordat, fapt ce ne-a determinat, atât pe mine, cât și, mai târziu, pe frații mei mai tineri, regretatul Ștefan și Paul, distinsul medievist, să studiem atent și să alcătuim în comun, timp de ani de zile, un fișier cu informații documentare de tot soiul asupra membrilor familiei noastre întâlniți în feluritele noastre cercetări, izbutind, de-a lungul vremii, să întocmim o genealogie, pe cât posibil completă, reunind ramurile, aparent disparate până atunci, ale acestui neam, răspândit în mai toate provinciile țării noastre: în Țara Românească (Muntenia și Oltenia), în Transilvania, în Moldova și chiar în Basarabia răpită de ruși la 1812.

Dar subiectul acestei comunicări, ce ne-am propus să realizăm, nu privește neapărat o prezentare strict genealogică a familiei Cernovodeanu, ci doar împrejurarea că în reunirea unor ramuri, contemporane între ele, înainte de aflarea unor dovezi documentare, am fost ajutați, alături de onomastică, și de heraldică, în măsura în care ne-a indicat, prin posesiunea unor însemne armoriolate identice ale unor membri din ramuri diferite, că este vorba de aceeași familie, cu toată întinsa ei difuziune teritorială și, uneori, chiar cu schimbarea numelui patronimic al unor membri ai săi.

Să prezentăm, pe scurt, ceea ce cei trei mari genealogiști mai sus citați au cercetat și au scris sau publicat referitor la familia Cernovodeanu. Astfel, I. C. Filitti, în *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, menționează numai ramura ce îi era cunoscută, denumită Damari, citând-o doar sub acest nume¹, deși tot același autor afirmă că ea se trage din paharnicul Nicolae Cernovodeanu, fără să ne aducă nici o lămurire asupra adoptării acestui apelativ, atât cu privire la originea lui, cât și a motivelor respectivei schimbări patronimice. Ulterior, regretatul Filitti, în ale sale *Regeste de documente asupra familiei Slătineanu*, este tentat chiar să înglobeze ramura Damari în genealogia Slătinenilor, presupunere ce s-a dovedit mai târziu nefondată; supoziția a fost reluată totuși ulterior, cu aceeași lipsă de dovezi documentare, de către răposatul Dan Pleșia.

Cât privește pe George D. Florescu, el n-a publicat, dar a cercetat, în mai multe reprize și ne-a lăsat în manuscris, către sfârșitul vieții sale, o genealogie a Cernovodenilor ce reunește membrii ramurii Damari cu cei ai ramurii Crețeanu, cât și cu descendenții celorlalți fii ai vel paharnicului Nicolae care și-au păstrat patronimul. În sfârșit, Emanuel Hagi-Moscu, care înclina la început spre teza lui I. C. Filitti, pe măsură ce va studia mai temeinic genealogia familiei în cauză, se va ralia în bună măsură concluziilor lui G. D. Florescu, nepublicând nici dănsul rezultatul cercetărilor sale, dar rămânând în fișierele sale genealogice un arbore al Cernovodenilor, în care, chiar dacă nu reușește să reunească toate ramurile cunoscute până atunci ale acestei familii, le așează însă pe aceeași planșă, dovadă că le atribuia o origine comună, urmând ca să realizeze unificarea tuturor acestor branșe.

Pe ce rațiune I. C. Filitti a presupus înglobarea ramurii Damari în genealogia Slătinenilor? Întrebare la care se poate răspunde că doar pe o unică motivare de ordin heraldic și anume: stema vel vornicului Ioan Cernovodeanu, zis Damari, sculptată pe lespede sa funerară din 1798³, prezenta un scut purtând o stea cu opt raze, astru ce se întâlnește și în stema sigilară a comisului Iordache Slătineanu (decedat post 1797) și care – interpretat deseori și ca o roată cu opt spițe – va mobila primul câmp al scutului boierilor Slătieni ulteriori. Dar apariția stelei cu opt raze în stema lui Iordache Slătineanu este foarte ușor de explicat: vel vornicul Damari neavând urmași cu soția sa Elena, fiica vel logofătului Manolache Ypsilanti, a adoptat o fiică, pe Sultana, căsătorită cu vel vornicul Nicolae Racoviță

¹ Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 260

² Idem, *Regeste de documente. I. Familia Slătineanu (1712–1862)*, București, 1938, p. 4, 9–10.

³ Lespedea armoriată a vel vornicului Ioan Cernovodeanu, zis Damar, s-a aflat inițial deasupra mormântului său din biserica Sf. Ioan cel Mare din București, iar după dărâmarea acesteia, respectiva piatră funerară a fost depusă în lapidariul bisericii Stavropoleos din același oraș. V. și studiul colectiv, George D. Florescu, Petre Ș. Năsturel și Paul Cernovodeanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos din București*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIX, 1961, p. 1071–1077 (descrierea și reproducerea fotografică a lespedei, v. p. 1075). O mențione cât și imaginea doar a stemei, v. Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 396 și 397, pl. XCV, fig. 3.

(și din care a rezultat ramura Racoviță-Damari) și un fiu, pe Iordache Slătineanu (poate rudă cu posibila mamă, născută Slătineanu, a adoptatorului). Acest Iordache, care în urma înfierii a purtat și numele de Damari, era normal să se folosească de stema înstelată a tatălui său adoptiv, dar el a murit tânăr, necăsătorit și deci fără posteritate. Totuși, de la el și-au însușit Slătinenii în stema lor de familie, pe azur, steaua în opt colțuri de aur, adăugându-i în câmpul al doilea, pe verde, o acvilă de argint, cu capul conturnat și cu zborul în jos⁴. Deci atribuirea ramurii Cernovodeanu-Damari familiei Slătineanu s-a dovedit a fi doar o ipoteză de lucru, care, în lumina cercetărilor ulterioare, n-a corespuns realității, cu atât mai mult cu cât, dacă fiul vel paharnicului Nicolae Cernovodeanu, și anume vel vornicul Ioan, și-a zis cu precădere Damari, chiar și frații săi vitregi (rezultați din cea de-a doua căsătorie a tatălui lor) au purtat și ei numele de Damari, dar anexat patronimului lor, și anume: vel clucerul Zamfirache Cernovodeanu-Damari⁵ (decedat ante 1791), căsătorit cu Maria, fiica vel clucerului Matei Cantacuzino și Hristea Cernovodeanu-Damari (decedat la 1772) căsătorit cu Ilinca, fiica vel comisului Radu Crețulescu⁶.

Dar stema sculptată pe piatra mormântală din 1798 a vel vornicului Ioan – care prezenta, în afara unui scut circular cu o bordură ce includea steaua cu opt raze, dar și unele ornamente exterioare, precum, în cimier, o acvilă bicefală încoronată antic și cu zborul larg deschis, iar ca suport doi lei afrontați, cu cozile trecute printre picioare, însoțiți și de două iatagane cu garda în sus, plasate în șevron (căprior) răsturnat – a mai servit genealogiștilor și ca punct de reper pentru a întări convingerea lor și a justifica în plus legătura între ramura Damari și cea a vel cămărașului Zaharia Cernovodeanu, din care coboară descendenții actuali ai

⁴ Stema familiei Slătineni a fost publicată în culori de [Emanuel Hagi-Moscu], *Steme boierești din România*, București, 1918, p. 11, fig. 1; în această reprezentare, steaua cu opt raze este interpretată ca o roată de aur cu opt spițe, în câmp de azur. Ulterior, I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 9, corectează această imagine, afirmând că, în realitate, stema Slătinenilor conține în primul câmp o stea cu opt raze și nu o roată cu opt spițe. În lucrarea lui D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 408 și 409, pl. CI, fig. 2, este figurată amprenta peceții paharnicului Barbu Slătineanu (1806-1867), Consilier la Curtea de Casație în 1862, vestigiu sigilar aflat în colecțiile Muzeului de Istorie a Municipiului București, Secția Feudală, nr. secție 8321; și acest sigiliu constituie o variantă a stemei Slătinenilor, fiindcă steaua din primul câmp al scutului are doar cinci raze și este răsturnată. În sfârșit, reproducă după o pecete de familie din secolul XIX, stema Slătinenilor este menționată în teza de doctorat, în mss., a ultimului autor citat, *L' Evolution des armoiries des pays roumains depuis leur apparition jusqu'a nos jours*, Paris, 1995, vol. II, p. 398, iar imaginea ei se află în albumul heraldic anexat tezei, la pl. LXXXVI, fig. 5. Și în această reprezentare, apare în câmpul superior al scutului, în loc de steaua cu opt raze, din nou o roată de aur cu opt spițe, pe azur.

⁵ Arhivele Statului București, Col. Mss., nr. 15, f. 8 copie; v. și Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea*. Liste cronologice și Cursus honorum (patru studii apărute în patru numere consecutive ale „Revistei Arhivelor”, XLIX, vol. XXXIV, nr. 1-4, publicate apoi reunite), București, 1972, p. 305 și nota 687.

⁶ Arhiva familiei Kretzulescu (fostă în posesia regretatului Nicolae Kretzulescu) și arborele genealogic al familiei Cernovodeanu, alcătuit în anii '70 de către George D. Florescu.

numitei familii. Astfel, pecetea paharnicului Constantin Cernovodeanu (nepotul de fiu al lui Zaharia), nedată, dar aparținând primei jumătăți a veacului XIX, poartă gravat un scut, mobilat cu o stea cu opt raze inclusă într-o bordură circulară și dotat în cimier tot cu o acvilă, însă monocefală, cu zborul de asemenea larg deschis și ținând în cioc o ramură cu trei frunze⁷. Dacă nu toate ornamentele exterioare ale stemei vel vornicului Ioan sunt reprezentate în pecetea paharnicului Constantin, ci doar cimierul cu acvila (dar și ea diferită, fiind monocefală), lipsind și suportii leonini, deosebiri explicabile fiind vorba de două ramuri distincte ale familiei, în schimb, conținutul scutului – steaua cu opt raze inclusă într-un brâu circular – este identic în ambele compoziții heraldice, ceea ce dezvăluie *obârșia comună* a celor două branșe în cauză.

O altă mărturie în același sens ne-o poate aduce, eventual, și asemănarea între aspectul și poziția felinului heraldic gravat pe sigiliul din a doua jumătate a veacului XVIII al lui Hristea Cernovodeanu-Damari (citată mai sus)⁸ și cel al serdarului Toma Cernovodeanu⁹, operă a unui gravor local din secolul următor. Este vorba de un leu conturnat în poziție uzuală (rampant), care nu reprezintă propriu zis stema familiei, ci doar unul dintre suportii ei și anume leul din dextra, care, firește, fiind afrontat cu cel din senestra, e figurat conturnat.

Identitatea onomasticelor întâlnite în diferitele ramuri ale familiei Cernovodeanu, chiar și în cele ce și-au schimbat numele, întăresc și ele dovada unei *origini comune* a acestora. Astfel, prenumele *Zamfir* și *Zamfira* (mai rar întâlnite în genealogiile boierești) se regăsesc în toate branșele numitului neam, tradiția sa derivând de la *Zamfira*, fiica vel căpitanului Velisarie Brânceanu, cea de a doua soție a vel paharnicului Nicolae Cernovodeanu. Unul din fiii acestuia a fost *Zamfirache* (citată supra), vel clucer la 1786, iar două din nepoatele de fiu ale paharnicului au purtat numele de *Zamfira*, și anume fiica vel stolnicului Gheorghe Cernovodeanu, căsătorită cu stolnicul Dimitrache Știrbei, precum și fiica vel vameșului Dumitru Cernovodeanu, căsătorită la Brașov cu Dumitru Capșa, al căror fiu, Ștefan, preia numele unchiului său matern Dumitru (devenit Cernavodaly și apoi Cervenodaly) și emigrează în Basarabia cu cei trei fii ai săi, dintre care unul poartă numele de *Zamfir*. În ramura altui fiu al paharnicului Nicolae și anume Zaharia Cernovodeanu, vel cămăraș la 1770, e semnalată, ca nepoată de fiu a ultimului, *Zamfira*, fiica serdarului Dinu Cernovodeanu, măritată la 1817 cu

⁷ Din sigiliul, nedat, al paharnicului Constantin Cernovodeanu de la finele primei jumătăți a secolului XIX, aflat în posesia respectivei familii, s-a păstrat doar o amprentă în plastilină, căci sigiliul a fost confiscat cu prilejul uncea din multiplele percheziții efectuate în perioada anilor '50 la domiciliul lui Dan Cernovodeanu din București.

⁸ Sigiliu aflat în colecțiile Muz. Ist. Mun. Buc., S. F., Sigilii, nr. inv. 35599, nr. secție 7788 și al cărui aspect a fost reprodus în lucrarea lui D. Cernovodeanu, *Știința și arta ...*, loc. cit., p. 398 și 399, pl. XCVI, fig. 1.

⁹ Amprente sigilare ale acestui însemn, aplicate pe scrisori de epocă, în arhiva familiei Cernovodeanu; originalul se află în posesia lui Raymond-Alexis Comnene din Ottawa (Canada), strănepot pe linie feminină al serdarului Toma Cernovodeanu.

paharnicul Ianache Arion. De asemenea, în ramura Crețeanu (derivată din vel stolnicul Gheorghe Cernovodeanu, după cum am mai menționat), în afară de *Zamfira*, măritată Știrbei, citată supra, mai putem semna pe *Zamfir* Crețeanu, agă la 1856, al cărui nepot de fiu, mort tânăr, poartă de asemenea numele de *Zamfir* (1864-1883). Și dacă frecvența prenumelor *Zamfir* și *Zamfira* pare explicabilă la descendenții *Zamfirei* Cernovodeanu, născută Brâncianu, adică la fiul acesteia, vel clucerul *Zamfirache* și la urmașii fratelui său mai tânăr, vel vameșul Dumitru, în schimb, prezența aceluiași prenume în ramura Crețeanu și în cea a vel cămărașului Zaharia Cernovodeanu ni se pare mai ciudată, deoarece aceste ramuri provin din prima soție a paharnicului Nicolae, Safta (Slătineanu?) și nu din cea de-a doua, *Zamfira* Brâncianu. Presupunem, așadar, că păhărniceasca Safta a murit tânără, iar cei patru copii ai ei au fost crescuți de cea de a doua nevastă a paharnicului Nicolae, alături de proprii săi copii cu paharnicul. Și este de asemenea probabil că păhărniceasca *Zamfira* a lăsat o bună amintire fiilor ei vitregi, de vreme ce numele său a fost perpetuat și în ramurile familiei ce n-o aveau pe dânsa în ascendența lor.

Alt nume întâlnit în veacurile XVIII și XIX, de-a lungul a patru generații ale neamului ce studiem, a fost cel de *Dumitru*, pornind de la *Dumitru ot Cernavoda* de la 1717, continuând cu nepotul său de frate, *Dumitru* Cernovodeanu (din ramura olteană) intrat în monahie sub apelativul de Damaschin și ajuns între 1740 și 1755 egumen al mănăstirii Titireci (Vâlcea), menționând apoi pe vel vameșul din 1769 *Dumitru* Cernovodeanu, cu fiu tot *Dumitru* (citați supra) și terminând cu vărul ultimului și anume *Dumitru* Cernovodeanu, logofăt la 1811, fiul vel cămărașului Zaharia (menționat mai sus) și tatăl lui Toma Cernovodeanu, serdar la 1838 și străbunul ramurii actuale a familiei.

În ce au constat dificultățile studierii genealogiei familiei Cernovodeanu pentru a face apel și la contribuția onomasticii și a heraldicii? Mai întâi, fiindcă familia a fost – după cum am amintit mai sus – foarte ramificată teritorial. În al doilea rând, patru din ramurile sale și-au schimbat numele patronimic (vezi cazul branșelor Crețeanu, Damari, Obedeanu și Cervenvodaly), încât faptul a îngreunat mult cercetarea genealogică sau a împins pe genealogiști pe piste false. În al treilea rând, a mai intervenit și împrejurarea inegalității de însemnătate și de ranguri boierești între unele din ramurile numitei familii, ceea ce a dus de asemenea la supoziții greșite, în sensul tentației unora dintre cercetători de a presupune că e vorba de familii omonime, dar diferite ca obârșie.

Pentru a înlesni cât mai mult înțelegerea acestei situații complexe, am secționat genealogia Cernovodenilor în mai multe grupuri de membri, pornind de la întemeietorul ei, și anume cel citat în documente sub numele și calitatea de jupan Ioan ot Cernavodă (deci provenit din Dobrogea, din orașul omonim) și stabilit în Țara Românească în regiunea Urlaților¹⁰, unde se căsătorește cu Voica,

¹⁰ N. Iorga, *Documente urlățene*, „în Buletinul Comisiei Istorice a României“, V, 1926, p 208, doc. 65 (15 august 7186=1678).

fiica unui boier local, logofătul Nedelco ot Fundeni, și înființează ramura urlățeană a familiei, care se stinge post 1762, după o existență de trei generații, ultima rămânând fără posteritate. Din sânul acestei ramuri urlățene, și anume din unii dintre ceilalți fii ai jupanului Ioan, se desprind alte două branșe, cea bucureșteană a lui *Enache ot Cernavoda* stabilit în capitala Țării Românești în a doua decadă a veacului XVIII și cea olteană, a lui *State ot Cernavoda*, fixată în Vâlcea, la Ocnele Mari, cam la aceeași epocă. Ramura bucureșteană se continuă prin vel paharnicul Nicolae Cernovodeanu cu cei șapte copii ai săi, dintre care primii patru – Gheorghe (Iordache), Catrina, Zaharia și Ioan – sunt rezultați din prima căsătorie a paharnicului cu Safta (posibil Slătineanu), iar ceilalți trei – Zamfirache, Hristea și Dumitru – provin din cel de-al doilea matrimoniu al tatălui lor cu Zamfira, fiica vel căpitanului Velisarie Brânceanu. Ramura olteană va gravita în jurul fiului lui State, Dumitru Cernovodeanu, în monahie Damaschin, egumenul mănăstirii Titireci, branșă care după o generație, rezultată din cei doi frați ai starețului, se va stinge în a doua jumătate a veacului XVIII. Ramura bucureșteană va suferi, în persoana primului născut al paharnicului Nicolae, vel stolnicul Gheorghe Cernovodeanu, schimbarea amintită a numelui său în urma achiziționării moșiei Creața din județul Ilfov, urmașii săi purtând de atunci încolo numele de Crețeanu (ulterior ortografiat Cretzianu), familie ce va cunoaște cinci generații scoborâtoare, după care, prin decesul regretatului Radu Cretzianu, distins istoric de artă, în 1985, și această ramură se stinge. Tot în cadrul ei, mai menționăm o altă schimbare de patronim, și anume: descendenții primului născut al vel stolnicului Gheorghe Cernovodeanu, vel clucerul Nicolaie Crețeanu, căsătorit cu Măriuța Obedeanu, vor renunța la numele patern, luând numele matern de Obedeanu, deși această familie olteană nu era amenințată de extincție, existând încă alte ramuri „per masculos” ale ei. Tot din ramura bucureșteană, unul din nepoții de fiu ai vel cămărașului Zaharia, și anume Nicolae Cernovodeanu, se strămută în Moldova, unde ajunge sluger la 1857 și întemeiază ramura dorohoiană a familiei, care, după numai două generații, se stinge și ea. Branșa celui alt nepot de fiu al vel cămărașului Zaharia, serdarul Toma Cernovodeanu, va dăinui până în zilele noastre, dar și ea va fi în curând supusă stingerii, ultimii săi scoborători, fratele meu mai tânăr Paul și cu mine, nemaiaivând urmași. Cât privește ramura Damari, presupusă eronat de I. C. Filitti ca fiind străină de familia Cernovodeanu sau eventual constituind o branșă a Slătinenilor, și ea este stinsă, ca și ramura derivată din Sultana, fiica adoptivă a vel vornicului Ioan Damari, căsătorită cu vel vornicul Nicolae Racoviță, din care matrimoniu rezultase branșa Racoviță-Damari, ce n-a supraviețuit decât doar două generații până la dispariția ei, odată cu decesul lui Constantin Racoviță-Damari, mort tânăr, necăsătorit. În sfârșit, ramura brașoveană a vel vameșului Dumitru Cernovodeanu, după două generații de urmași stabiliți în Brașov, emigrează, după cum am amintit, în Basarabia devenită țaristă, unde mai dăinuiește încă timp de trei generații, pentru a se stinge la începutul prezentului veac.

În final, relativ la inegalitatea de importanță și ranguri între diversele ramuri ale familiei Cernovodeanu, unele precizări se impun, căci și această împrejurare a contribuit la confuzii și la presupuneri care au susținut că Cernovodenii ar constitui mai multe familii distincte și neînrudite între ele. De pildă, cazul cel mai dezbătut a fost acela al lui *Zaharia Cernovodeanu*, vel pitar în 1767–1768 și vel cămăraș la 1770, 1772, 1777 și 1785, decedat la 1787, căruia nu i-am putut încă stabili identitatea soției. Mai întâi, a fost puțin cunoscut genealogiștilor care s-au ocupat de familia Cernovodeanu și deci oarecum neglijat de aceștia. Faptul s-ar datora, după părerea noastră – dar aceasta nu constituie decât o simplă conjectură – unei dispute ce s-a putut eventual produce între vel cămărașul Zaharia și ceilalți frați ai săi, atât cei rezultați din aceeași părinți, cât și cei consangvini. Nu credem că diferendul ar fi putut fi creat de o problemă de partaj a moștenirii lăsate de vel paharnicul Nicolae Cernovodeanu, după decesul acestuia la 1779, celor șapte copii ai săi. Presupunem mai degrabă că probabilul conflict s-a declanșat în urma căsătoriei neagreate de întreaga familie – desigur o mezalianță – ce Zaharia contractase, ante 1772, cu o femeie desigur din popor, căreia nici măcar prenumele nu ne-a rămas consemnat. De aceea, acest matrimoniu nepotrivit se poate să fi creat o mare răceală, dacă nu chiar o rupere de relații între cămăraș și frații și sora sa, cu toții, la acea epocă, căsătorii cu persoane din protipendada timpului. Astfel, fratele său mai vârstnic, vel stolnicul Gheorghe, se căsătorește cu sora postelnicului Iordache Băjescu, după decesul căreia se logodise cu Sultana, fiica vel banului Toma Crețulescu; sora lui Zaharia, Catrina, se măritase cu vel șetrarul Dinu Cantacuzino de care s-a despărțit, remăritându-se apoi cu vel paharnicul Ianache Mavrodin; celălalt frate, vel vornicul Ioan, zis Damari, fusese soțul, după cum am mai amintit, al Elenei, fiica vel logofătului Manole Ypsilanti, văr cu vodă Alexandru Ypsilanti, domnul Țării Românești dintre 1774 și 1782. Dintre frații consangvini ai lui Zaharia, Zamfirache se însurase, precum am menționat mai sus, cu Maria, fiica vel clucerului Matei Cantacuzino, iar Hristea, cum de asemenea am mai pomenit supra, cu Ilinca, fiica vel comisului Radu Crețulescu. Ultimul frate, vel vameșul Dumitru Cernovodeanu, nu se căsătorise încă și rămăsese la Brașov după refugiul său din 1770. Izolarea de familie a vel cămărașului Zaharia a afectat, desigur, și pe urmașii săi direcți, și anume pe fii săi, frații Dinu și Dumitru Cernovodeanu, ceea ce a dus la o oarecare marginalizare a respectivei ramuri, care totuși n-a împiedicat pe cei doi frați să ocupe ranguri boierești, dar nu de prim rang ca acelea ale unchilor și verilor lor primari. De aci, conjecturile unor genealogiști că bransa numitului vel cămăraș n-ar aparține aceleiași familii ca și cea din care făcuse parte ceilalți Cernovodeni. La vremea când începea cercetările asupra familiei în cauză, mult regretatul genealogist George D. Florescu m-a asigurat că nu și-a însușit această supoziție, deoarece – argumenta dânsul – o familie de boieri ai țării, cum erau pe atunci Cernovodenii-Damari, n-ar fi îngăduit ca o altă familie

contemporană să le uzurpe numele fără a împiedica o atare impostură. Deci faptul că urmașii vel cămărașului Zaharia, și anume serdarul Dinu Cernovodeanu, cât și logofătul Dumitru Cernovodeanu, au putut să-și poarte liniștit patronimul, este o dovadă că nu uzurpaseră numele ce posedau și de care făceau uz. Actualmente, toate presupunerile eronate de ordin genealogic, asupra familiei ce a format obiectul prezentului studiu, au fost spulberate prin apariția unor acte, documente și catagrafii necunoscute încă cercetătorilor din prima jumătate a veacului nostru, dar până atunci, contribuția heraldicii și a onomasticii s-a dovedit a fi fost foarte utilă acestor investigații.

*Stema de pe lespedeza funerară a vel vornicului Ioan Cernovodeanu (zis Damari), aflată inițial în biserica Sf. Ioan cel Mare din București (azi dărâmată). Actualmente, în lapidariul bisericii Stavropoleos, v. G. D. Florescu, P. Ș. Năsturel și P. Cernovodeanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos din București*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIX, 1961, p. 1071– 1077, stema la p.1075.*

Stema actuală a familiei Cernovodeanu, în versiune modernă, realizată după sigiliul armoriat, nedatat (cca. 1840), al paharnicului Constantin Cernovodeanu (1802–1878), senator în 1870–1874 (desen heraldic datorat soților J. N. Mănescu).

STEMELE MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN ICONOGRAFIA POLONĂ (SECOLELE XV–XVIII)*

Legăturile Țărilor Române, mai ales ale Moldovei, cu Polonia au avut în trecut un caracter diversificat. Suzeranitatea reală a Poloniei asupra Moldovei în secolele XIV–XV, pretențiile polone pentru această suzeranitate în secolele XVI–XVII, colaborarea politică, căsătoriile mixte și alte legături de rudenie au contribuit la utilizarea stemei Moldovei, destul de des, ca simbol al acestor legături.

Relațiile de vasalitate ale domnilor Moldovei față de regii poloni n-au avut la început o reflectare în simbolica domnească a primilor Jagelloni. Nici Vladislav Jagello, nici vreun urmaș al lui n-au utilizat niciodată în titlul lor oficial titlul de rege sau suzeran al Moldovei. Nu știm în Polonia nici un desen și nici o pictură cu stema Moldovei din secolul XIV, deși capul de bour există pe sigiliul lui Vladislav Jagello (fig. 1–2). Dar *acest cap de bour nu înseamnă stema Moldovei*. Această figură heraldică (nota bene: *populară*, în heraldica polonă – de exemplu, blazoanele Wieniawa, Pomian) este în realitate *vechea stemă a Poloniei Mari*. Capul de bour din pecetea lui Vladislav Jagello nu are nici un element caracteristic pentru stema Moldovei, dar are cruce între coarne și inel în nas. În câmpul stemei se văd pătrate în forma tablei de șah. Același herb se află și pe mormântul lui Vladislav Jagello, în basilica catedralei la Wawel, și pe pecetea tuturor urmașilor lui din secolul XV (fig. 3–4).

La începutul secolului XVI, se vede schimbarea canonului utilizat la pecetea „mari” și pecetea „de maiestate” ale regilor poloni. În timpul regelui Alexandru, în locul blazoanelor regiunilor, s-au ivit blazoane ale județelor (województw) și țărilor supuse. Între ele, mai precis în locul în care a fost mai înainte stema Poloniei Mari, a rămas capul de bour, dar crucea între coarne a fost înlocuită cu steaua, câmpul a devenit neted, au fost adăugate semiluna în dreapta și roza în stânga bourului (fig. 5). Prin aceste schimbări în detalii, vechea stemă a Poloniei Mari a primit elementele caracteristice pentru stema Moldovei. Dar ea nu a fost stema corectă: bourul a avut în continuare inel în nas. Stema aceasta a fost luată, probabil, ca să sublinieze faptul suzeranității vechii Polonii asupra Moldovei. E

* Comunicare prezentată la al VII-lea Simpozion de Studii Genealogice (Iași, 9–12 mai 1996) – cf. *ArhGen*, IV (XI), 1997, 3–4, p. XXI și XXIII)

posibil că rânduiala stemelor de țări în pecetea regelui Alexandru a oglindit rânduiala steagurilor care atârnav deasupra tronului regal în timpul ședințelor oficiale. Se știe, din alte izvoare, că steagul Moldovei a atârnat deasupra scaunului regelui Cazimir Jagello. Nu se poate exclude faptul că stema Moldovei s-a aflat și mai înainte pe pecețile lui Cazimir Jagello sau Ioan Albert, care nu s-au păstrat. Forma sigiliilor, concepută în epoca regelui Alexandru sau a înaintașilor lui, nu s-a schimbat până la ultimul rege polon, Stanisław August Poniatowski. Din cauza aceasta, stema Moldovei se află în toate sigiliile „de maiestate” ale regilor poloni, de la începutul secolului XVI până la sfârșitul regatului polon, în secolul XVIII (fig. 6–10), măcar că nu toți regii poloni au aspirat la supunerea Moldovei.

Stemele țărilor, utilizate în sigilii, s-au aflat foarte des și pe portretele regilor poloni. Unul dintre cele mai cunoscute este portretul regelui Alexandru, aflat în *Statuta* lui Jan Łaski. În același desen, se vede regele în „maiestate”, în cercul dregătorilor și stemelor țărilor supuse lui. Între alte semne heraldice, este și capul de bour cu steaua între coarne (fig. 11). Aceasta este, fără îndoială, stema Moldovei, măcar că bourul are inel în nas și lipsește semiluna și roza. Stema Moldovei, în forma aceasta, se află (fig. 12) și în portretul lui Sigismund cel Bătrân, tipărit în cartea lui Jodok Decius, *De Sigismundi regis temporibus liber* (împreună cu cronica lui Matei de Miechov), care, la fel ca și portretul lui Alexandru, a fost mai târziu retipărit în multe alte cărți. Tipografii din veacurile XVI și XVII au utilizat foarte des unele „butuceli” de tipar, multe ilustrații s-au repetat în diferite cărți, fie întregi, fie în detalii. De câteva ori s-a repetat și bordura din portretul lui Sigismund cel Bătrân, despre care am vorbit mai sus, cu stemele țărilor. Ca rezultat, stema Moldovei, în aceeași formă, s-a popularizat în Polonia. Probabil din cauza aceasta, vechii scriitori polonezi (de pildă Bartosz Paprocki, Joachim Bielski) au gândit greșit, că stema Moldovei n-a avut imprimată semiluna și ea a fost adăugată de-abia după supunerea Moldovei de către turci.

Într-adevăr, în tipăriturile polone, stema Moldovei cu semiluna sau cu semiluna și roza a apărut în timpul lui Sigismund August. Cunoaștem multe portrete ale aceluiași rege în anturajul stemei țărilor. Unul din ele e tipărit în cartea lui Stanisław Hozjusz, *Confessio catholicae fidei christiana*, editată la Viena în anul 1560. În acest desen (fig. 13), bourul moldovean are semiluna în stânga. Deasupra stemei este și înscrisul *P[alatinatus] Valachiae*. Stema, în aceeași formă, se vede și în bordura portretelor lui Sigismund cel Bătrân și Sigismund August (fig. 14–15) în *Kronika wszytkiego świata (Cronica întregii lumi)* a lui Marcin Bielski, din anul 1564. Foarte frumoasă și completă, stema Moldovei se află pe portretul lui Sigismund August din ediția *Statuta y Przywileie Koronne* (Statute și privilegii de Coroană) a lui Jan Herburt din anul 1570 (fig. 16). La stânga capului de bour se află roza, la dreapta semiluna cu coarnele întoarse înăuntru. Fără detalii, stema Moldovei a fost plasată în *Castrum doloris* al regelui Sigismund August în biserica S. Lorenzo în Damasco în Roma, cum se vede în gravura al cărei autor a fost probabil Tomasz Treter (fig. 17).

Stema Moldovei a fost, în veacul XVI și în prima jumătate a secolului XVII, foarte des utilizată în compozițiile alegorice ale vulturului polon. Una din cele mai vechi compoziții, pe care o cunoaștem, a fost tipărită în *Postylla* lui Mikołaj Rej (fig. 18). Cum a observat Marian Krzysztof Kuczyński, ea oglindește sigiliul mare al regelui Sigismund August, împodobit cu motive florale. Stema Moldovei este completată cu steaua, roza și semiluna și, ceea ce este foarte rar în iconografia polonă, bourul nu are inel. Ea a fost mai târziu retipărită în lucrarea lui Matei Strykowski, *Sarmatiae Europaeae descriptio*, publicată de Alexandru Guagnin, sub numele său, în anul 1578. Cel mai cunoscut (fig. 19) este vulturul imprimat în cronică lui Marcin Bielski (ediția din 1564). Vulturul are pe aripi stemele țărilor supuse; între ele, este și stema Moldovei fără roză, dar cu inel în nasul bourului. Acest vultur a fost retipărit de multe ori cu puține schimbări: s-a schimbat mai ales blazonul regelui polon, dar nu și al Moldovei. Altă stemă a Poloniei înconjurată de stemele țărilor supuse a apărut imprimată în *Statuta Regni Poloniae* a lui Jan Herburt, în ediția latină din anul 1563 (fig. 20). Scutul cu vulturul îl țin doi amorași, care țin și coroana de rege deasupra stemei. Împrejur, este cununa făcută din stemele țărilor polone sau legate cu Polonia. Între ele, se află și stema Moldovei, în forma cea mai cunoscută în acest timp în Polonia: capul de bour cu inel, cu steaua între coarne și semiluna în stânga.

Stema Moldovei, în această formă, în mare, a fost prezentată în multe armoriale polone din veacul XVI. Cel mai vechi este armorialul *Stemmata Polonica*, lucrat înainte de anul 1569. Puțin mai târziu, stema Moldovei s-a aflat în *Liber Insignorum* al lui Erazm Kamień (fig. 21), în *Arma Regni Poloniae* a lui Marek Ambroży (fig. 22) și în cărțile lui Bartosz Paprocki, *Herby Królestwa Polskiego* (Stemele Regatului Polon) (fig. 23, 24 și 24 a) și *Gniazda cnoty* (Cuibul virtuții). Gravura de lemn cu stema Moldovei din prima carte a lui Paprocki a fost utilizată și în *Cronica polonă* a lui Joachim Bielski. În aceste ultime cărți, se află înscrisă și stema Moldovei, cu istoria ei și informația despre culori. După Paprocki, capul de bour a avut culoare neagră, steaua și semiluna galbenă, dar toate au fost situate în câmp alb. Informația aceasta a avut confirmarea în desenul colorat din *Liber Insignorum*, amintit mai sus, și în tabloul în ulei cu portretul lui Sigismund cel Bătrân (fig. 25 și 25a) din secolul XVII (care probabil a fost pictat după portretul din jumătatea veacului XVI). Dar în desenul colorat al regelui Alexandru, stema Moldovei are câmpul albastru. De asemenea, pe steagul lui Sigismund August din anul 1553 (fig. 26). Se pare că culoarea câmpului stemei Moldovei a fost variabilă. Aceasta se vede și în izvoarele din Țările Române.

Utilizarea atât de frecventă a stemei Moldovei în compunerea cu simbolurile statului polono-lituan și cu simbolurile stăpânirii regilor poloni în epoca ultimilor Jagelloni este dovada că Polonia n-a renunțat totuși în acest timp la pretențiile sale pentru supunerea Moldovei. În timpul regelui Ștefan Báthory, simbolica aceasta este mult mai rară. Nu cunoaștem nici un portret al acestui rege cu stema Moldovei. Prezența stemei Moldovei în cărțile din acest timp a fost în general rezultatul utilizării modelelor din epocă anterioară.

Stema Moldovei se află în multe gravuri din timpul lui Sigismund III (1587–1632). Se pare că nu toate dintre ele au fost rezultatul revenirii preocupării Poloniei referitoare la Moldova. Stema Moldovei pe pagina de titlu a lucrării lui Stanisław Sarnicki, *Statuta y metrika przywileiow koronnych*, editată în anul 1594 (fig. 27), este fără îndoială rezultatul tradiției din epoca Jagellonilor. Măcar că în locul de frunte se află blazonul familiei Wasa (un snop), lângă el este și șarpele, blazonul familiei Sforza, care n-a avut în acest timp un sens politic clar. Legătura Moldovei cu Polonia a fost deslușit subliniată în iconografia polonă după anul 1595. Probabil, dublu sens, politic și tradițional, are vulturul polon înconjurat de steagurile cu stemele țărilor supuse. Această gravură, foarte populară (fig. 28), se află aproape în toate constituțiile Dietei polone, tipărite în timpul lui Sigismund III, în ediția statutelor lui Jan Januszowski din anul 1600 și în opera lui Gluchowski, *Icones ksiąząt i królów polskich*, din anul 1605. În această ultimă carte se află și alt desen cu stema Moldovei. Acesta este portretul fantezist al regelui Ioan Albert, tipărit și puțin mai înainte în *Cronica polonă* a lui Joachim Bielski. În acest portret (fig. 29), în stânga regelui, se află steagul cu stema Moldovei, iar în dreapta, steagul cu stema Poloniei. Este interesant că stema Moldovei este completă, nu are numai semiluna, ci și roza, iar bourul moldovean nu are inel, spre deosebire de pagina de titlu, în care stema Moldovei este prezentată în mod tradițional pentru iconografia polonă.

Sens clar politic au multe gravuri omagiale ale regelui Sigismund III. Una din cele mai interesante este portretul regelui de la începutul secolului XVII, al cărui autor este Abraham Hogenberg (fig. 30). Deasupra figurii regelui se află friza cu steme. Între stemele figurate în friză sunt și două steme intitulate: *P[alatinatus] Moldaviae* și *P[alatinatus] Valachiae*. Totuși, sub înscrisul *P[alatinatus] Moldaviae* nu se află capul de bour, ci o poartă cu trei turnuri. De asemenea, sub înscrisul *P[alatinatus] Valachiae* se află capul de bour fără inel în nas, cu steaua între coarne, semiluna în stânga și roza în dreapta. Fără îndoială, *P[alatinatus] Valachiae* reprezintă în realitate Moldova, care s-a numit în acest timp în limba polonă *Wołoszczyzna*, în schimb *P[alatinatus] Moldaviae* reprezintă Țara Românească, numită în limba polonă *Multany*. Dar stema Țării Românești din același desen nu este stema adevărată. E posibil ca această stemă să fi fost, în realitate, stema unui oraș. Nu se poate exclude nici faptul că ea este o stemă total fantezistă. Fără îndoială, prezența stemelor nu numai a Moldovei, dar și Țării Românești într-o stemă polonă a fost rezultatul jurământului lui Ieremia și Simion Movilă în fața regelui polon. Deși condițiile sub care a fost făcut acest jurământ nu au fost realizate, regele polon, Sigismund III, a tratat ambele Țări Române ca pe țările sale. E foarte interesant că stemele lor în friză nu sunt în rândul stemelor țărilor supuse, ci în acela al stemelor județelor polone (województw). Friza cu stemele, care se află pe portretul regelui polon, a fost mai târziu folosită de Giacomo Lauro în două gravuri omagiale (fig. 31–32) ale lui Sigismund III: la dedicația pentru regele polon și la desenul dietei polone (amândouă în albumul

Antiquae urbis splendor, editat la Roma probabil prin anul 1628). În desenul cu dedicația, șirul stemelor este reprodus exact ca și în portretul al cărui autor este A. Hogenberg, însă în desenul Dietei polone este doar un rând în care sunt numai stemele țărilor cele mai importante. Între ele, în partea dreaptă, sunt la fel stemele Moldovei și Țării Românești în forma despre care am vorbit mai sus.

Totuși, alt sens are stema Moldovei, din gravura omagială a regelui Sigismund III, după victoria de la Smoleńsk, din anul 1611. În gravura aceasta se află portretul regelui înconjurat de persoane alegorice (fig. 33). Deasupra portretului este simbolul regatului polon (vulturul) și simbolurile domniei regelui (coroana, pomul și sceptrul). La stânga, se află simbolul înțelepciunii (Atena) și simbolul victoriei Bisericii Catolice asupra hidrei răutăților. La dreapta, sunt simboluri ale armatei (Marte și personificarea victoriei asupra păgânilor). Sub portretul regelui, sunt personificările neamurilor înfrânte: turcii, tătarii, rușii din Moscovia și... moldovenii: în colțul de jos al desenului, la stânga, se află o femeie, care se reazemă de scutul cu stema Moldovei (fig. 33 a) ! Stema este completă și corectă: capul de bour fără inel, cu steaua, roza la stânga și semiluna la dreapta.

În timpul urmașilor lui Sigismund III, stema Moldovei s-a ivit mai ales ca element de tradiție din epoca Jagellonilor. Această tradiție se vede în pagina de titlu a panegiricului de Andreas Scalo, *Porta honoris quam Serenissimo Potentissimo Invictissimo Principi Vladislao VI* (sic!) *Dei Gratia Poloniarum Regi*. În desenul din pagina aceasta este portretul regelui Vladislav IV, cu stemele Poloniei, Suediei, Lituaniei, Livoniei, Poloniei Mici, familiei Sforza, Poloniei Mari și Moldovei (fig. 34). Bourul moldovean, în această stemă, are numai steaua și inel în nas.

Capul de bour se află, ca și alte steme ale țărilor polone, în pagina de titlu a cărții lui Szymon Okolski, *Orbis Poloni tomus tres* (fig. 35). Acest cap nu se vede bine, din cauză că se află după gheara vulturului polon. Nu se vede nici semiluna, nici roza, nici steaua, iar în locul acestora capul este încoronat, totuși, probabil, stema aceasta reprezintă stema Moldovei. Motivul presupunerii este că Vasile Lupu, care a domnit în timpul tipăririi cărții lui Okolski (ed. 1641–1645), a folosit stema țării sale și coroana. Al doilea argument este că această stemă nu poate fi stema țării de Kalisz, din cauză că această stemă se află la fel în rândul stemelor polone.

Este foarte interesant că în epoca lui Sobieski, care a făcut mult pentru supunerea Moldovei, stema Moldovei în sens politic clar nu a fost utilizată. Ea nu se află în nici una dintre foarte multele gravuri alegorice făcute ca omagiu regelui polon, mai ales după victoria de la Viena. Se poate ca Ioan III, care dădea mulților boieri moldoveni exilați speranța eliberării Moldovei și care s-a străduit să-l țină pe domnul Moldovei de partea sa, n-a vrut să manifeste țelurile sale reale. Numai în iconografia heraldică din cărți, care prezintă formele tradiționale, se află stemele Moldovei. Bourul moldovean stă între alte steme ale țărilor polone care înconjoară vulturul regal în pagina de titlu (fig. 36) a panegiricului în cinstea regelui Ioan III,

Honor serenissimi ac potentissimi principis Ioannis III Regis Poloniae..., tipărit încă în anul 1675. Forma stemei este tradițională pentru iconografia polonă, capul de bour are numai steaua, semiluna în dreapta și inel în nas. Stema Moldovei se află și în pagina de titlu de la *Annales Poloniae ab obitu Vladislai Quarti*, de Wespazjan Kochowski, tipărite în anul 1682. Ea se află în locul central, între alte steme polone, deasupra vulturului regal. Stema este foarte mică, probabil din cauza aceasta nu au fost adăugate detalii (fig. 37).

După moartea regelui Ioan III Sobieski, regii poloni din dinastia Wettinilor au rupt cu vechea tradiție jagellonă. Cu excepția sigiliilor, nu mai cunoaștem în iconografia polonă nici un exemplu al folosirii stemei Moldovei în relațiile cu regii poloni.

Dar legăturile polono-moldovene n-au avut numai caracter statal. Foarte importante au fost și legăturile familiale. Rolul cel mai important l-a avut familia Movileștilor. Binecunoscută este stema lui Petru Movilă, în care se află stema Moldovei și stema Țării Românești (fig. 38). Bourul moldovean este încoronat și are inel în nas. Înălăuntrul inelului se află stema Movileștilor. Stema Țării Românești este corectă și la fel încoronată. De Movilești sunt legate și cunoscute stemele Moldovei aflate în biserici ortodoxe din Liov. Știm despre câteva prezentări ale lor în legătură cu căsătoria fiicei lui Vasile Lupu, Maria, cu Janusz Radziwiłł. Patru foarte interesante desene legate de acest fapt sunt în panegiricul lui Filip Bajewski: *Fortunatissimis sponsis illustrissimo domino ac d[omino] Ianussio Radziwil... et illustrissimae dominae Mariae illustrissimi Io Basilii palatini et despotae Moldaviae filiae* (ed. Kiev, 1645). Pe prima pagină a acestui panegiric (fig. 39), sunt multe elemente simbolice, care folosesc formele simbolice regale. În centru, este portretul lui Janusz Radziwiłł călare. Deasupra lui este vulturul polon, care are pe piept scutul cu blazonul Radziwiłłilor, herbul „Trompeți”, încoronat cu mitră (coroană de principe). În stânga, lângă soare, stea, semilună și a doua mitră, se află steagul cu vulturul polon și „Trompeți”. În dreapta, lângă al doilea soare, stea, semilună și a treia mitră, se află steagul cu stema Moldovei. Capul de bour are toate semnele tradiționale, dar în locul rozei din stânga capului se află soarele și deasupra coarnelor este coroana. Se pare că prezența simbolurilor astrale are sens dublu: prognoza fericirii și elementul heraldic moldovean. Al doilea desen cu stema Moldovei, în această carte, se află ca ilustrație (fig. 40) la poema *Szłub* (Căsătorie). În coroana nupțială, în locul central, este inelul nupțial între două semilune. Mai jos, se află vulturul zburând, cu inel în cioc, și capul de bour moldovean cu inel în nas. În stânga bourului se află soarele, la dreapta semiluna, între coarne este steaua și deasupra coarnelor coroana.

Cea mai interesantă prezentare a stemei Moldovei este, însă, cea legată de poemul *Wety* (Dulciuri) (fig. 41). În coroana nupțială din flori se află vulturul polon cu „Trompeți” pe piept, având însă două capete: primul cap e al vulturului încoronat, iar al doilea, al bourului moldovean și el încoronat. Vulturul ține în

gheara stângă cheia cu soare, în gheara din dreapta – buzduhanul cu două semiluni. Pe ultima pagină, în cartea lui Bajewski, se află desenul cu zodiacul astral al familiei principilor Radziwiłł (fig. 42). În centru, se află portretul lui Janusz Raziwiłł înconjurat de cercuri, care au sens dublu: astral și genealogic. În cercul al doilea sunt portretele celor două soții ale lui Janusz Radziwiłł. Sub portretul Mariei, fiica lui Vasile Lupu, se află bourul moldovean cu steaua, coroana și inelul în nas, dar fără soare și semilună, care sunt în alte cercuri. Deasupra cercurilor se află portretul lui Vasile Lupu încadrat în semilună. La stânga persoanei domnului moldovean, se află al doilea cap de bour încoronat și cu inel în nas. La dreapta se află steaua.

Stema Moldovei se află și în portretul Mariei (fig. 43), soția lui Janusz Radziwiłł, gravat la jumătatea secolului XVIII de Hirszy Leybowicz, probabil după alt portret anterior în ulei. Sub portret, se află un scut cu stema Moldovei, încoronată cu soare și semilună, având dedesubt blazonul Movileștilor – două săbii încrucișate.

Stema Moldovei a avut un loc important în iconografia polonă, mai ales în secolele XVI și XVII. Ea a subliniat legăturile vechi ale Moldovei cu Polonia, care au avut o tradiție vie. Dorința regilor poloni de a sublinia vechimea acestei legături a contribuit la nașterea variantei poloneze a stemei Moldovei, la care capul de bour a avut inel în nas. Mai ales această variantă a fost utilizată în iconografia polonă, din secolul XVI până în secolul XX.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

DE SIGISMVNDI REGIS TEMPORIBVS LIBER.

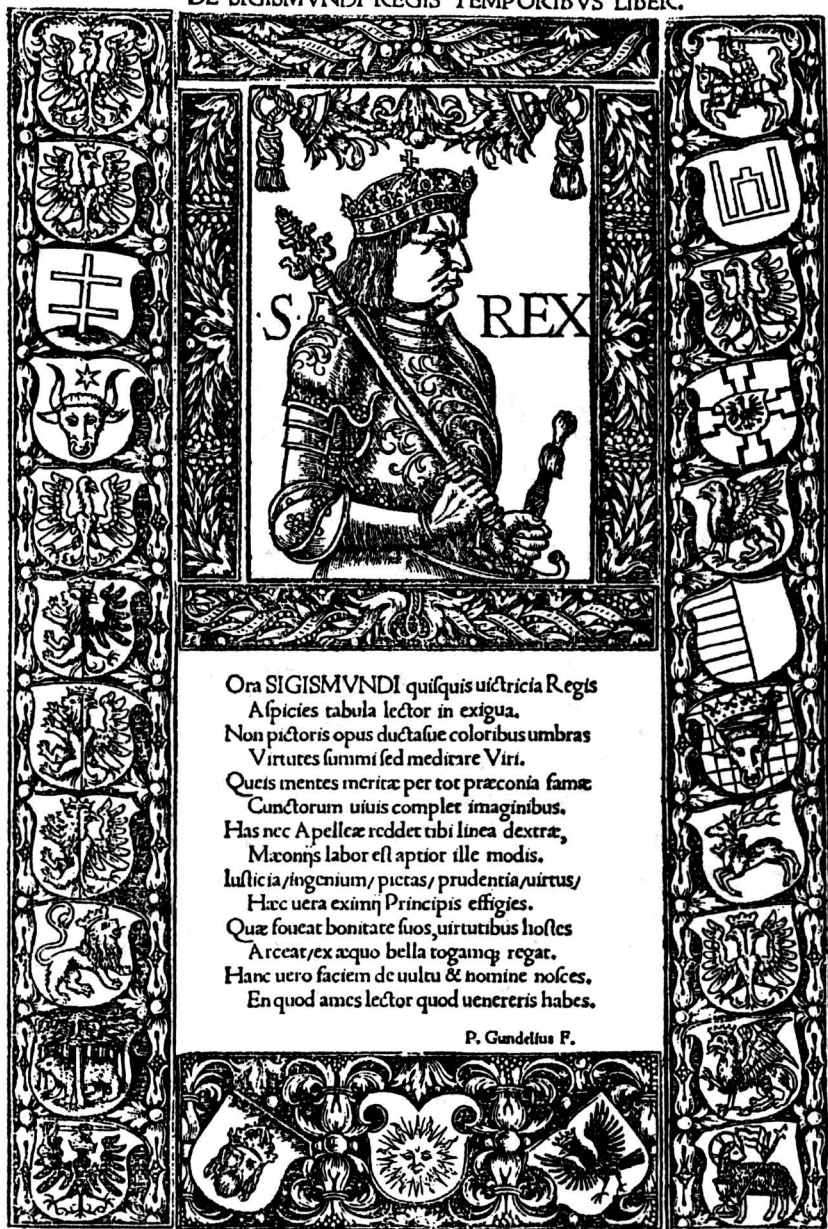

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

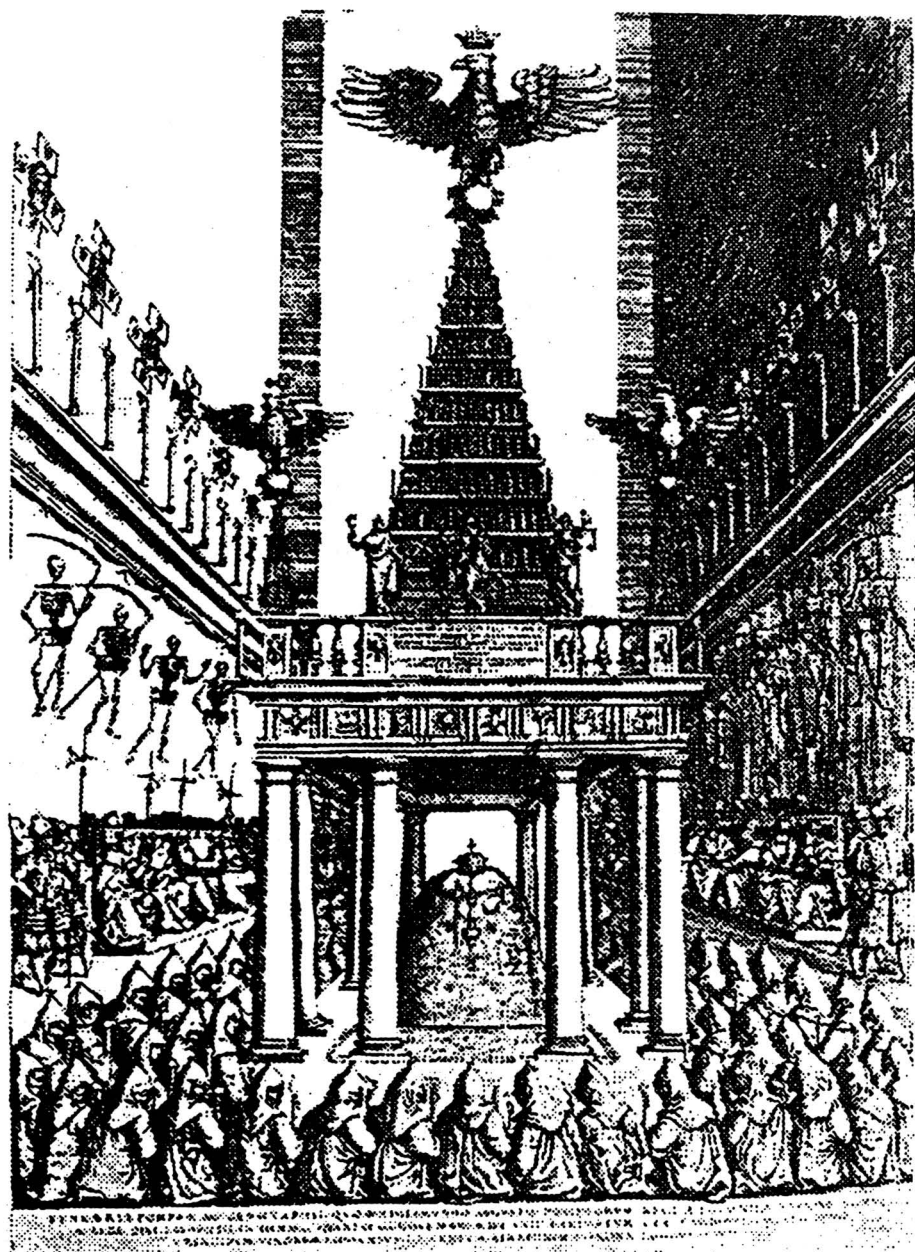

Fig. 17

Ku Drtowi iego K. Mito.

Fig. 18

Fig. 19

Stanza

Regni Poloniae, in ordi-
nem Alphabeti digesta.

A Joanne Herbero, Castellano Luborouensi, Sueuo
mercato Promissum, et Saceri Maiestatis
Regis Secretario.

Cum Gratia et Privilegio Regiae Maiestatis,
Lazarus Andreas excudebat. Rac. Anno Do-
m. D. LXIII.

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

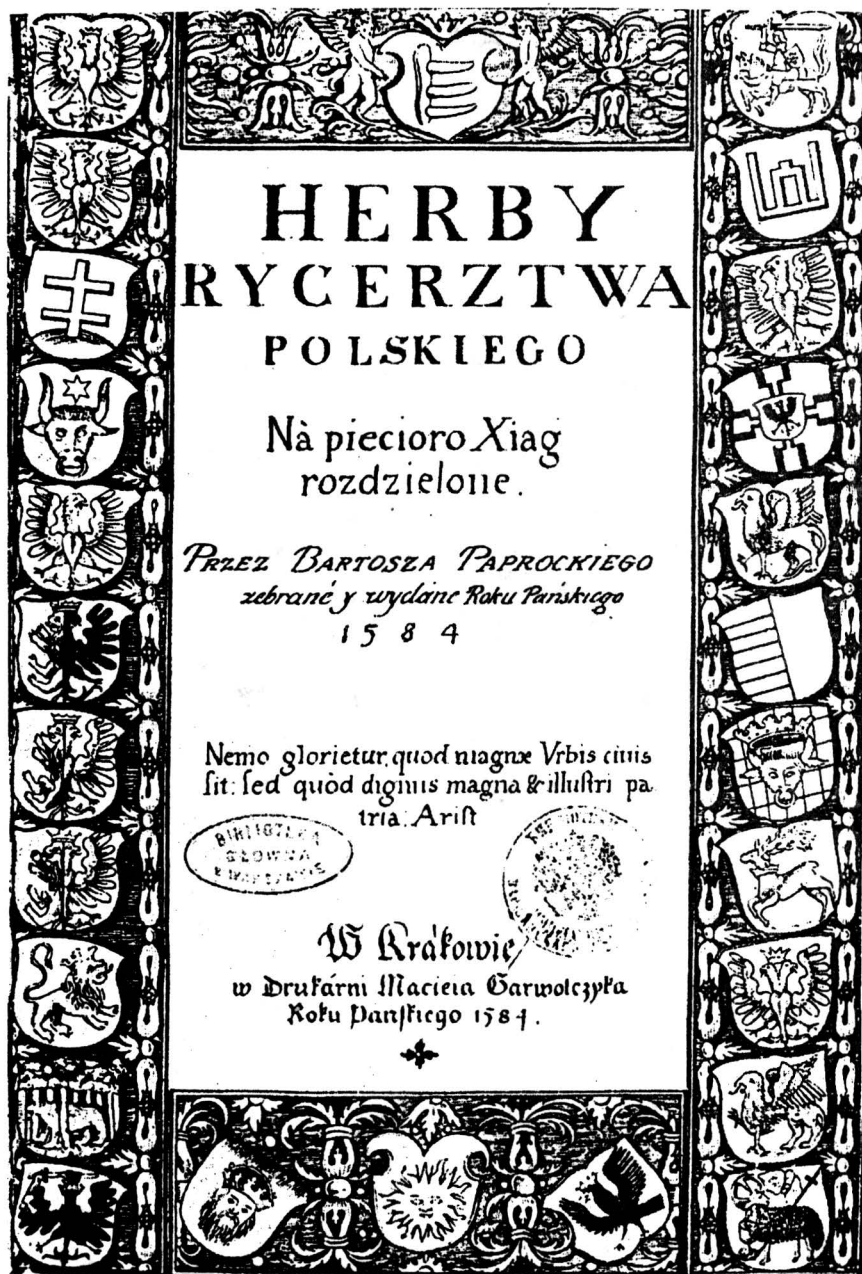

Fig. 23

720.

O HERBIECH

☛ Pomorskie Woiewodztwo/
wżywa Gryfss Czerwonego na Polu
Białem. W historycy wiele o tych pán-
stwach czytać będziesz/iáko dlugi czas z po-
lati niš go dostáli/wiele krwie/iáť Chrzešćí-
ánskiey iáko poganstkiey siu roslalo.

Uprzednieyše
Miásto/ktore pod ro-
stázowaniem iest Kro-
low Polskich Gdaniš/
wżywa herbu dwuch

Krzyżow/na wierzchu Koroná Złota. O iego mocy/
o wolnościách/historycy dostatecznie powie.

☛ Woiewodztwo Wołoskie/
ktore przed tym holdowáło Krolom
Polskiem / wżywa herbu takim sposobem/
Głowy Czarney Zubrzy / Swiazdą między
Kogami. Potym gdy przyszło pod moc Po-
gánom / przydano Miesiącá połowice na
Białem polu/ Jest ziemiá obfita ná wšyš-
to/w bydliá/ w rodziáie/ Ludzie w niej zli/
zdrádlivi/ Pánom swym niewierni / prze-
dzielona od Ruskich kráin Tłistrem Rzko
bystro. Jákowych trudności przez zdráda
Ruskie kráie od nich podeymowály/ cho iá
historycy szeroko obaczysz.

☛ Ná ten czas przymi zá wdzięczne Czytelniku mišy/ po-
šyczylí Pan Bog zdrowia dluzey/to czegoš iestce v żadnego historyká nie-
czytal/okázáćci obietciá/ále ná ten čas y głowie moiey/y miéstkowi/ báz-
ciešto rościogát sié bylo/á tego kto nie dobrze náspišue/mi zdrowáć niemo-
že/ iáko to on Zacny Philozoph Plato sam opowiedal: Indigeni difficile
philozophari. Z tym iá Pánu Bogu porucám. Vale.

AD ZOILVM.

Weyrzawšy tu w te Asię/możesz Bráćie wierzyć/
Ze ten musiał nie ieden Powiat w Polskę zmierzyć.
Trudności y frásunki/wiec przymowki były/
Jednáť mu sié dla twoiey sławy nie przykrzylý.
Będziešli mu niechcia płáćil te kłopoty/
Nie wierz by záśelóg bylo w tobie Cnoty.
Alež bez bramow nie wydzie/ia tak temu tušy/
Wpátic chce tu Wyćzynie w nim pochwálić musi.

Koślá: páp: probosš ploski.

Registr ábv

Fig. 24

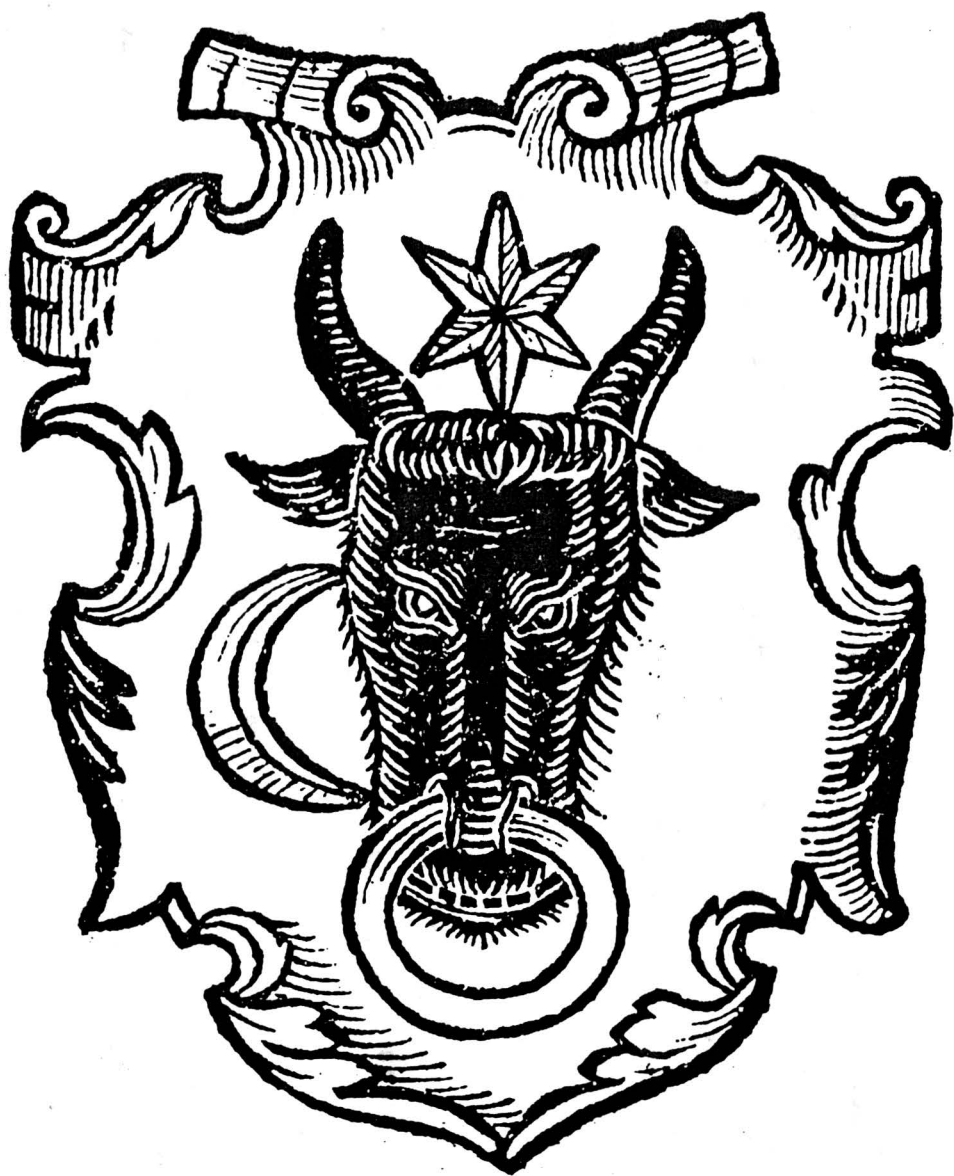

Fig. 24a

Fig. 25

Fig. 25a

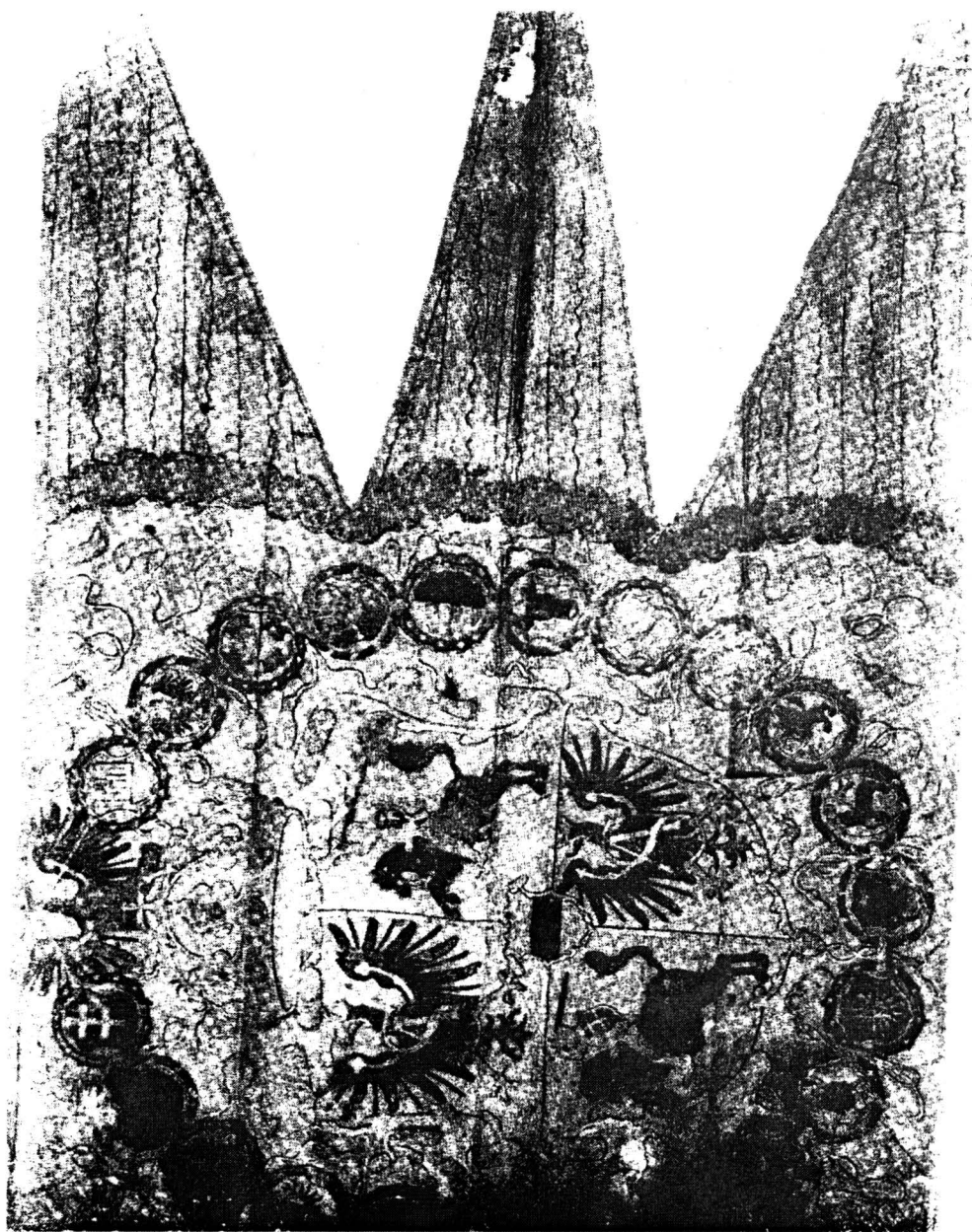

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

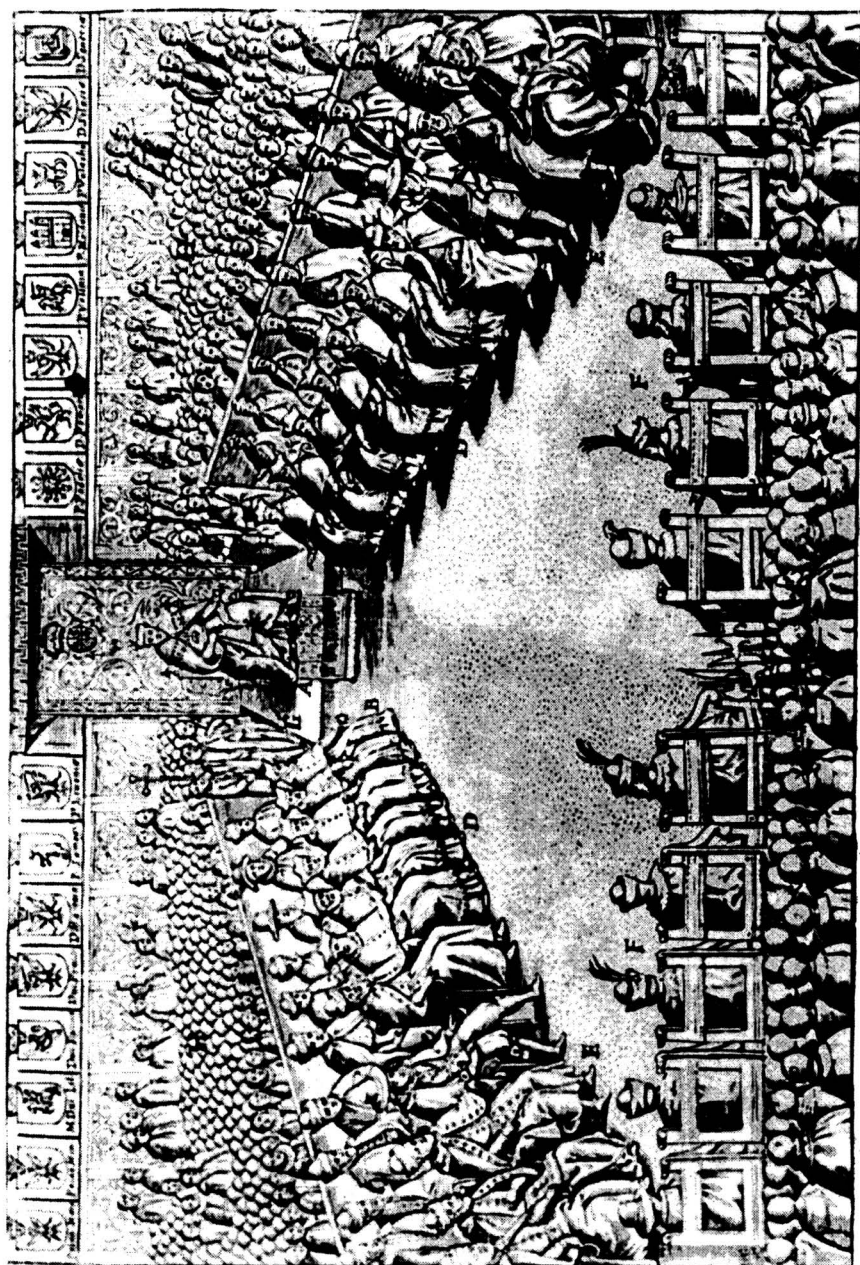

Fig. 29

HERENISS ET INVICTISS SIGISMYNDO III REGI POLONIAE MAGNO DUCI LITHVANIAE RUSIAE PRUSSIAE MAS SAMOGITIAE LIVONIAE SEVERIAE ETC. HAEREDITARIO REGI SUECIAE GOTHIAE VANDALIAE MAG DUCI FINLANDIAE TRIUMPHATORI MOSCOVIAE ALIARUMQUE SEPTENTRIONUM REGIONUM

Fig. 30

A. Sacra Regia Maiestas. B. Archiepi. Guenen. Primas Regni. C. Archiepi. Leopoldi. D. E. piccopi. Senatores. F. Polatini. Castellani. Senatores. F. Magistralis et Officiales. Regni et Magni Ducatus. L. thuanice. Senatores. G. Officiales. Curia. Aulica et Secretaria. R. S. M. H. Nobilis Regni et Mag. Duc. L. th. 39
 Le. des. L. th. 1622. Rome in Privilegio Summi Pontificis. 14

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 33a

Fig. 34

Fig. 36

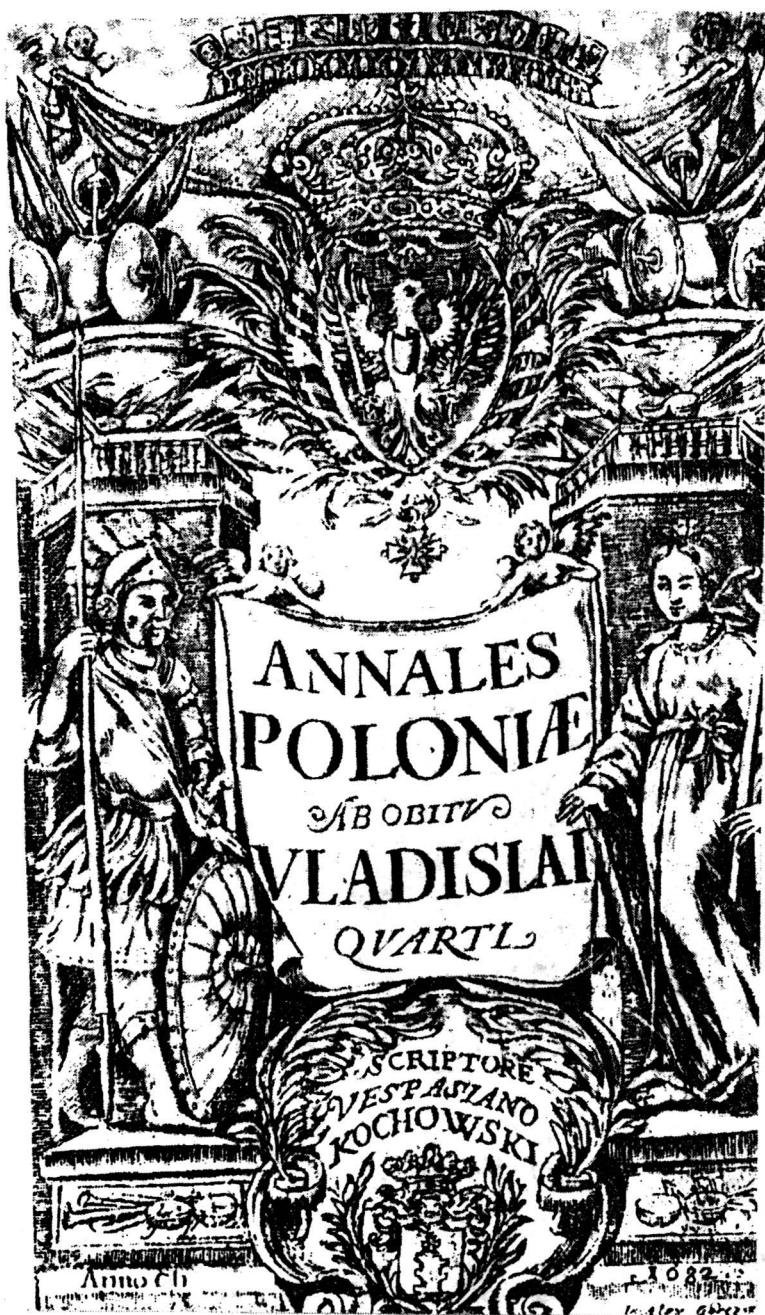

Fig. 37

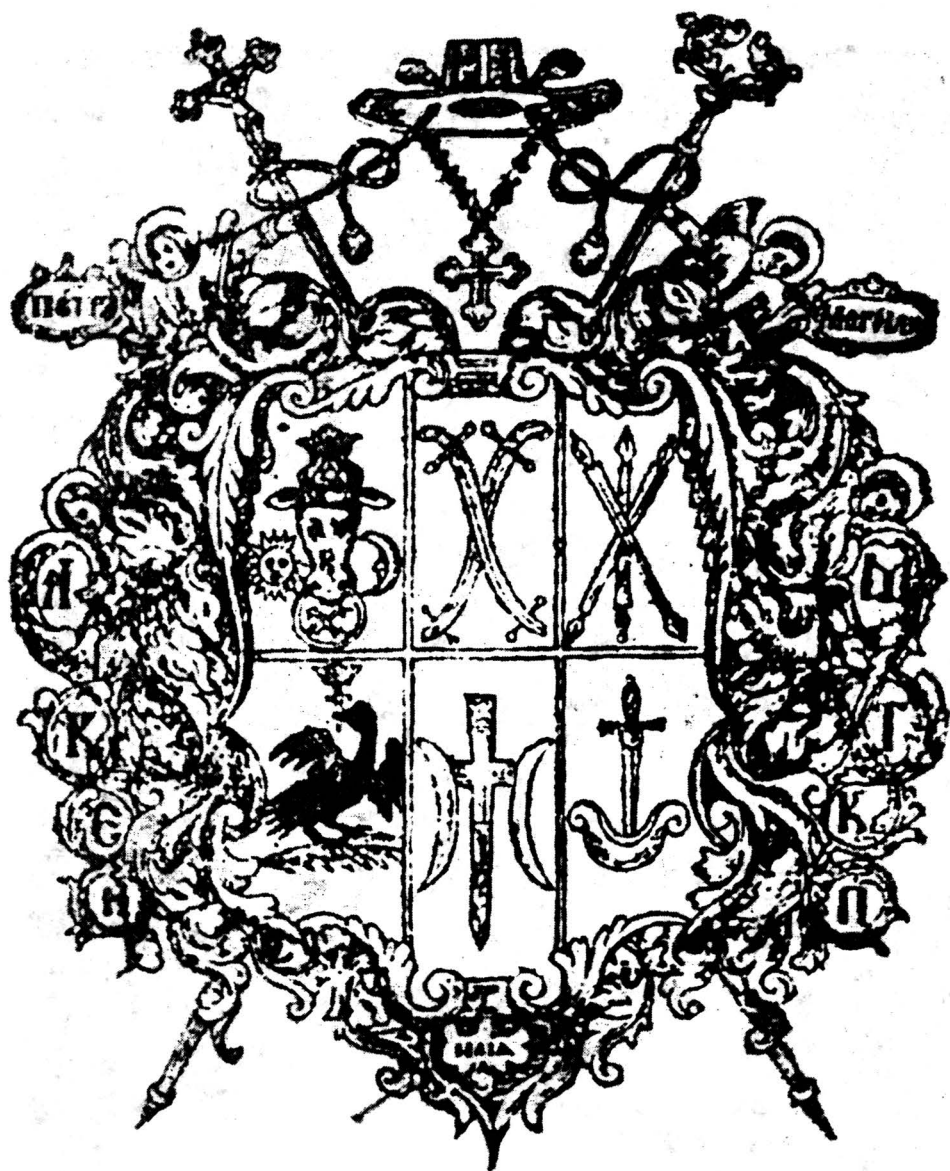

Fig. 38

Fig. 39

S Z L V B

Pierścień do Szluby swoy Orzeł przynoti,
By na swoy Głowi przemienić prosi,
W odmienie Pierśniow nie nie wtracią,
Oba: do Pierśniow y przyiaźń przydają.

I.

W Zacznych Dwuch Domach widza dwa Ziszyce,
W Oboch nie całe tylko połowice:
Długo te Zwadry osobno wiodły,
Z Pierśnią tżstat wylawły toż uczyniły.

I I.

Fig. 40

W E T Y

Orzeł na Wety,
Wety Herbowe
Jasne się zdadza,
Dla jasnych Gości,

Niech Państwo,
Wiem że są zdrowe,
Wszystcy poradzą,
Z Niebieskich Włosci.

I.

Roznemi szkatły robia Marsypian -
Dla nich najlepszy taki szkatle obrani.
Który Marsypian dwa obrat Biegnący,
Cnych Oblubieńców ten dobry roboty.
Wiele przyjdzie Marsypianom smutku,
W Herbowym one kto wysławia smutku,
Z Srebra wiele ozdoby przybędzie,
Aleby szat taki na onym wlebdzie.

Dost

Fig. 41

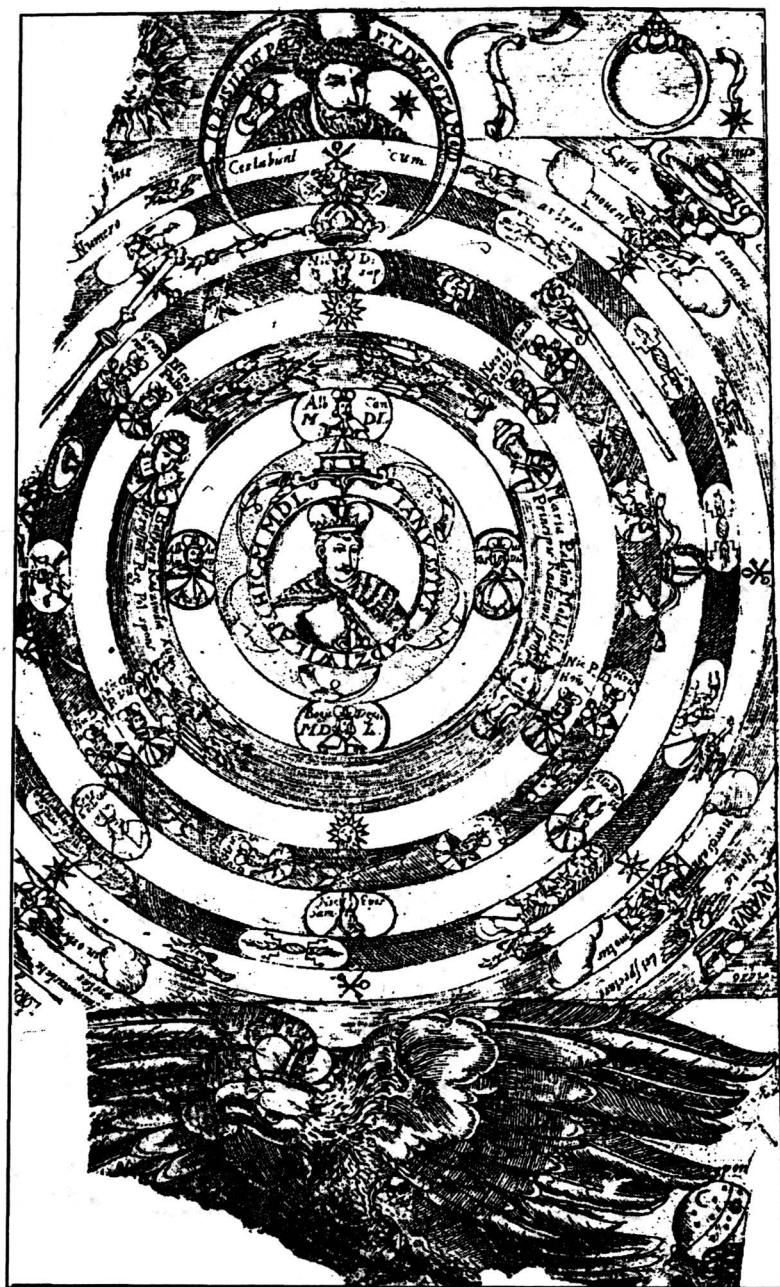

Fig. 42

FAMILIA BELLIO (BELU) – DIPLOME DE ÎNNOBILARE, SIGILII ȘI STEME*

La apusul Evului Mediu românesc, când germenii epocii moderne își căutau matca pe meleagurile noastre, era de așteptat să se producă schimbări și în planul mentalităților și al moravurilor. „Orice se întâmplă într-o societate omenească vine din starea ei de spirit, din felul în care este alcătuirea ei sufletească în acel moment. Acest fond vine din tot ceea ce a suferit și a câștigat, din tot ce primește din mediul ei, din tot ce și-a agonisit societatea“, arăta Nicolae Iorga¹.

Prin dese popasuri ale armatelor ruse și austriece în cele două Principate, boierimea română a intrat în contact prelungit cu o serie de uzanțe noi, de tip occidental, pe care le-a adoptat cu ușurință. Dacă până în veacul XVIII locul celor câtorva zeci de familii boierești era bine stabilit și recunoscut, indiferent de sărăcirea unora dintre ei, după reformele lui Constantin Mavrocordat situația s-a schimbat îtrucâtva. Boierii vor fi împărțiți în trei categorii, în funcție de dregătoria pe care o dețineau. În cazul în care urmașii lor nu obțineau o slujbă în administrație, ei treceau în categoria „mazililor“, păstrând unele privilegii fiscale. Există documente de epocă prin care mazilii cer domnului sau Divanului dovada că sunt boieri de neam, dar „mazili“, pentru a beneficia de scutiri de taxe. „Privilegiile fiscale erau cele mai numeroase și mai însemnate, prezența sau absența lor devenind semn distinctiv pentru apartenența de clasă [...] disocierea clasei dominante de marea masă a populației și-a găsit expresia cea mai puternică în domeniul fiscalității. [...] Scutirile totale sau parțiale de la plata dărilor au devenit principalul semn distinctiv al condiției de privilegiat².

În rândurile boierimii încep să intre acum mulți alogeni, unii refugiați în urma ocupației turcești, cei mai mulți însă din suita domnilor fanarioți. Aceștia din urmă, mai ales, au avut o ascensiune rapidă, ajungând în funcții foarte înalte încă din prima generație. Și tot rapid s-au asimilat boierilor pământeni prin căsătorii și înfloritoare situație materială.

* Comunicare la al VII-lea Simpozion de Studii Genealogice (Iași, 9–12 mai 1996) – cf. *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p. XXI și XXIII.

¹ Nicolae Iorga, *Cum se crează o stare de spirit*, în: Alexandru Dușu, *Dimensiunea umană a istoriei*, București, 1986, p. 190.

² Iolanda Țighilui, *Societatea și mentalitatea în Țara Românească și Moldova. Secolele XV–XVIII*, București, 1997, p. 151.

Intrând în contact cu nobilimea europeană – austriacă, franceză, germană sau rusă – boierimea română începe să fie preocupată de titlurile nobiliare în accepțiunea occidentală a noțiunii³. La noi, foarte puține familii dețineau astfel de titluri, obținute cu prilejul îndeplinirii unor misiuni diplomatice, pentru aportul militar în diferite campanii sau pentru „servicii speciale”. Sporadic, fuseseră răsplătiți cu titluri și diplome de monarhii statelor vecine, membri ai familiilor Brâncoveanu, Cantacuzino, Sturdza, Dudescu, Balș, Filipescu, Rosetti, Hurmuzaki (din Transilvania, Imperiul Romano-German, Austria), Hasdeu (din partea Poloniei și Austriei), sau Cantemir, Mavrocordat, Corbea, Sturdza (de Rusia).

Încep să se ridice acum și o serie de „neamuri noi”, care, profitând de ruina vechilor familii care doreau să-și țină rangul cheltuind exagerat veniturile domeniilor funciare, și-au însușit pământurile lor, proprietățile lor și chiar pe urmașii lor, prin căsătorii. În felul acesta, cei ruinați și-au repoleit blazonul, iar proaspeții îmbogățiți și-au dobândit legitimitatea în rândul boierimii române.

O categorie restrânsă o formează bancherii apăruiți la sfârșitul veacului XVIII în Principate, între care familia Bellio a avut o ascensiune rapidă și a dobândit o cuprinzătoare stare.

Familia era originară din Pella Macedoniei, aromâni ce se trăgeau dintr-un Dimitrie Bellio⁴, care a avut doi fii: Constantin și Ștefan. Constantin este cel care a ajuns primul în Valahia, dar după o scurtă ședere va pleca spre Viena, după ce l-a adus și pe fratele său, Ștefan. Dovedind reale calități de comerciant, în scurt timp ajunge un bancher prosper și va rămâne definitiv în Austria, primind și însărcinări speciale din partea lui Gheorghe vodă Caragea. Solida situație materială și unele servicii l-au adus în atenția Curții imperiale, care l-a răsplătit acordându-i diploma de nobil și titlul de baron austriac, în anul 1817.

Din puținele documente în care este menționat, reiese că activitatea sa era atent urmărită de agenții diplomatici străini de la Viena și București. Consulul francez Ledoulx, instalat la București în 1813, scria într-un raport către superiorii săi, din același an, despre „... un grec numit Bellio [...] am aflat că ar frecventa casa unui anume Harbert [...] absolut anti-francez și de aici își ia informațiile”. Este vorba probabil de baronul Herbert-Rothkeal, care fusese internunțiu la Constantinopol, diplomat austriac, evident „absolut anti-francez” și sigur foarte bine informat. Încă de când se afla la Constantinopol, urmărea cu atenție situația din Valahia. În 1797, la instalarea pe tron a lui Constantin Hangerli, îi scria ministrului său, cancelarul Kauntz, despre modul în care acesta cumpărase domnia și deplângea nefericita aceasta de țară [...] sortită să fie asuprită și jefuită [...] ca

³ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne (1800–1848)*, București, 1995, p. 95–139 (Cap. Boierii).

⁴ Ștefan D. Grecianu *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. II, București, 1913, p. 409–411; Emanuel Hagi-Moscu, *Bucureștii. Amintirile unui oraș*, București, 1997, p. 236, n. 30, p. 120, n. 1.

⁵ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, p. 962 (în continuare: Hurmuzaki, *Documente*).

să umple cuferele mereu goale“, iar în 1796 relatează despre masiva plecare a românilor transilvăneni spre Țara Românească și Moldova, unde scăpau de iobăgie⁶.

Un alt raport al agentului francez, din 1814, îl desemna pe Constantin Bellio ca „un oarecare Bellio, agent secret al prințului Caragea la Viena, care, pretinzând că merge la Paris pentru cumpărături, în realitate *spionă*“⁷.

În 1821, alt baron austriac, Ioan Hagi Mosco, scria din Brașov negustorului Hagi Pop (care se afla la Viena), rugându-l să transmită contelei Capodistria, la Leybach, o depeșă prin consulul rus Pini. Acesta, după cunoștința lui Hagi Mosco, își avea reședința, „fie la Stavru Ioan, fie la baronul, domnul Constantin Bellio“⁸. Baronul Bellio era foarte amestecat în furnicarul politico-diplomatic european, unde Principatele erau privite cu mult interes, mai ales în anul 1821. Contele Capodistria era implicat în mișcarea pentru eliberarea Greciei, pe care o sprijinea cu ajutorul Rusiei, al cărui ministru de Externe era. Fusesse unul din animatorii Eteriei, căreia i se dedicaseră cu trup și suflet toți grecii aflați în Europa. La Viena se afla o comunitate grecească foarte activă, care scotea și o gazetă în limba greacă și care transmitea în permanență informații utile pentru răsculați, aduna ajutoare și încerca să atragă interesul și simpatia occidentalilor pentru cauza grecească⁹.

O persoană inteligentă și întreprinzătoare, cum pare să fi fost baronul Bellio, era cea mai potrivită pentru a fi iscoadă, servindu-și domnul venit din Fanar. Eficiența sa a fost remarcată de diplomați. Consulul Hugot, într-un raport din 1824, se plângea că acest agent, fiind primit în audiență la cancelarul Metternich, a aflat de numirea diplomatului de Ribeaupierre, la Constantinopol, ca ambasador al Rusiei. Știrea a fost rapid transmisă domnului muntean care, la rândul său, i-a anunțat primul pe turci de această numire¹⁰. După retragerea sprijinului pe care-l acordase Greciei, înăbișirea Eteriei și aderarea la Sfânta Alianță, Rusia nu se mai bucura de simpatia grecilor. Bănuim că nu orice persoană care era primită în audiență la distantul cancelar se bucura de confidențele sale politice. Înclinăm să credem că baronul Bellio a fost într-adevăr agent secret și nu numai în serviciul lui Ioan Gh. Caragea. Serviciile sale au cântărit greu, credem, la acordarea titlului de baron.

Este posibil ca el să fi fost ajutat în activitățile sale de fratele său, marele logofăt Ștefan Bellio (1769–1833), adevăratul strămoș al familiei din Țara Românească. În diploma de înnobilare, emisă de împăratul Francisc I în favoarea fratelui său Constantin, este și el amintit. Ștefan Bellio ceruse în 1811, când era biv vel paharnic, un atestat „de orânduiala la care se afla“ familia sa. Divanul atestă în ianuarie 1811 că „cinstitul dume-lui biv vel paharnic Ștefan Beliu, patriot

⁶ N. Djuvara, *op. cit.*, p. 57 și 257.

⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVI, p. 980; subl. ns.

⁸ **DIR**, *Documente privind răscola de la 1821*, p. 165; subl. ns.

⁹ D. Russo, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, II, București, 1939, p. 353–355.

¹⁰ Hurmuzaki, *Documente*, XVII, p. 397.

al principatului Valahiei [...], de care arată Divanul mai întâiu buna viețuire a acestei familii Belu, a numitului paharnic și *de bun neam, adică nobilă* și la orice dregătorie s-au orânduit a sluji patria cu credință, de aceea s-a și cinstit după vremi de Divanul principatului Valahiei până la cinul păhărniceii, după care rang este și această familie scrisă la al doilea clasis în condica nobilității ce are Principatul Valahiei¹¹.

Să ne întoarcem, însă, la Constantin Bellio și la diploma ce i-a fost conferită. La 13 mai 1817 împăratul Francisc I acorda bancherului Constantin Bellio, „mare negustor privilegiat și reprezentant al principelui Valahiei“, titlul de baron al Imperiului, pentru el și urmașii lui. Se fac referiri la prestigiul familiei în Principatul Valahiei și la „marile servicii“ aduse Austriei. Se mai menționa o livrare de alimente pentru grănicerii din Banat, aflați în dificultate. În continuare se descrie stema conferită, care pe diplomă apare la fila 6.

Este un desen alegoric, încadrat sub un baldachin de purpură brodat și bordat cu aur. La mijloc sus, într-un medalion auriu, stema Austriei flancată în dreapta de stema Boemiei, într-un medalion auriu, încoronat cu coroană radiară, iar în stânga, tot într-un fel de medalion, de stema Galiei și a Lodomeriei. Stema Austriei, de la mijloc, este sprijinită din stânga de un personaj înaripat care suflă într-o tubă și ține în cealaltă mână o altă tubă. Sub baldachin, stema conferită: scut despicaț și tăiat de o apă; 1) trident de aur broșând pe negru; 2) cap de licom, broșând pe azur, 3) cap de Bucefal, conturnat, broșând pe roșu; 4) un corb negru, cruciat roșu, cu capul conturnat, broșând pe argint. Scutul e încoronat cu o coroană de baron austriac, suprapusă de un coif de nobil încoronat cu coroană de trei fleuroane, peste care stă o acvilă neagră limbată roșu. Lambrechinii sunt: de aur căptușiți cu negru, în dreapta, și de argint căptușiți cu azur, în stânga.

Scutul este așezat pe un postament rotund, în formă de nicovală. În fundal, un peisaj colinar unde se văd două construcții: un „templu“ cu cinci colonete, în dreapta, cealaltă având aspectul unui mic castel. În prim plan, două personaje alegorice: în dreapta Cronos, din profil, sprijinind pe un genunchi o carte cu mâna dreaptă, în care ține o pană, pregătindu-se să scrie. Este așezat pe o piatră neșlefuită, pătrată și piciorul stâng se sprijină pe o altă piatră neșlefuită; privește către stemă. În stânga stă Athena, cu coif pe cap și tunică de zale albastră, în profil, arătând cu mâna dreaptă spre stemă, iar în stânga ține o lance; în fața ei, acoperindu-i picioarele, se află un postament, cu un ornament auriu, peste care e pusă o pernă (?) roșie, pe care stă bufnița; în fața Athenei, jos, se află un glob pământesc, cărți, manuscrise și o pană. Imaginea sugerează că răbdarea și înțelepciunea înnobilează. Diploma este legată în catifea toșie, cu stema imperială aurie pe copertă și sigiliul împăratului Francisc I, în capsulă metalică aurită¹² (planșa I).

¹¹ V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom 9, p. 87; subl. ns.

¹² Arhivele Naționale ale României (în continuare: ANR), Pечеți II, d. 430 (are L/l = 33/25 cm).

Una dintre ultimele mențiuni ale lui Constantin Bellio am găsit-o într-o scurtă notiță privind corespondența doamnei lui Mihai vodă Șuțu, fiică a „fostului domn Caragea“, aflată între actele păstrate la *Bundesministerium Archiv für Innere*, secția Polizei Hofstelle, din Viena. Deși austriei aveau interes să încurajeze mișcarea popoarelor opresate de turci, o „revoluție“ la granița Imperiului îi neliniștea. De aceea, poliția cenzura cu atenție orice corespondență, până și pe trimișii ziarelor „Wiener Allgemeine Zeitung“ și „Augsburger Allgemeine Zeitung“, aflați în Principate pentru a relata evenimentele anului 1821. Cu acest prilej, a interceptat poliția și scrisoarea fiicei lui Caragea, refugiat la Pisa, în care descria desfășurarea mișcării Eteriste în Moldova, venirea lui Constantin Ipsilanti, cum a sprijinit domnul pe răsculați cu bani și speranțele pe care și le puneau aceștia în ajutorul Rusiei. Fostul domn rămăsese în corespondență cu agentul său din Viena, dar „nici scrisoarea lui Caragea către baronul Bellio [...] n-a scăpat necenzurată“¹³.

În 1831, logofeția Țării de Sus trimitea o înștiințare fostului mare clucer Nicolae Trăsnea privind desemnarea căminarului Moscu și a baronilor Meitani și Sakelarie, mari bancheri, pentru a cerceta neînțelegerile în afaceri dintre „dumnealui baronul Constantin Bellio, supusul austriesc și N. Trăsnea“. Se arăta că „mai fusese în lucrarea domnească“ o hotărâre din 1826, când baronul Bellio înfățișase „catastihul“ lui cu „numiri de cambii, cursuri de monedă străină ce s-au urmat în părțile Europei i prețuri de cumpărături i cheltuieli făcute prin comisioneri“¹⁴. Aceasta este ultima mărturie documentară care se referă la Constantin Bellio. catastrofa lui (dacă s-ar găsi) ar putea oferi specialiștilor multe date interesante privind circulația monetară și cursul de schimb pentru prima jumătate a secolului XIX, când autoritatea centrală a intervenit uneori direct, prin reglementări juridice, pentru a controla circulația și schimbul monetar.

Constantin Bellio nu a fost căsătorit și nu a avut urmași. Continuatorul familiei și întemeietorul ramurii românești a fost fratele său, Ștefan Bellio, al cărui nume s-a românizat, devenind *Belu*. A trăit între anii 1769 și 1833, a fost un personaj deosebit de influent și, în aceeași măsură, invidiat și urât¹⁵. A urcat treptele boieriei de la mare clucer, la mare vistier și mare logofăt. A fost omul de încredere al domnului Ioan Gh. Caragea și unul din sfetnicii cu mare trecere la curtea domnului Grigore Ghica IV (deși în final l-a reclamat turcilor).

Contele de Langeron îl cataloghează cu multă asprime, în Memoriile sale, între grecii veniți de la Constantinopol (probabil aluzie generică la fanarioți), ca slujbași domnești, realizând prin malversații o avere considerabilă¹⁶. Din documentele aflate în Arhivele Centrale, reiese că stăpânea, la 1817, mai multe moșii în județul Muscel:

¹³ Mihai Popescu, *Contribuții documentare la istoria revoluției din 1821* în „Revista Arhivelor“, nr. 4/1927, p. 171.

¹⁴ Ion Cojocaru, *Documente privitoare la istoria Țării Românești (1800–1850)*, București, 1958, p. 351.

¹⁵ Em. Hagi-Moscu, *op. cit.*, p. 236, n. 30

¹⁶ Hurmuzaki, *Documente*, III, supl. I, p. 186

Bejești, Negreni, Pișcani, Tănăsești, Petrești, Valea Nandrii și Jupânești¹⁷. În 1825, cumpărase casa defunctului ban Dumitrache Racoviță și moșia Fundenii, de lângă București¹⁸. Mai stăpânea și moșia Tătărășii de Sus, donată de Zoița Bălăceanu, în schimbul obligației de a-i vărsa anual 1000 de taleri și de a îngriji biserica moșiei („de stânjeni 1976, palme 3”). Ștefan Belu nu și-a respectat obligațiile, fiind reclamat în două rânduri de donatoare, căreia nu-i vărsase venitul pe 10 ani (situație care spune multe despre personaj)¹⁹.

În 1818 cumpărase și fosta casă a lui Ienăchiță Văcărescu de pe Podul Mogoșoaiei. Aici a locuit până la „zavera” lui Tudor Vladimirescu, când s-a retras cu familia la Brașov. Casa, lăsată în grija unui „vistiernic Mihail”, a fost teatrul unui sângeros episod. Pașa de la Silistra, care se instalase aici, l-a ademenit pe Bimbașa Sava împreună cu ofițerii săi, măcelărindu-i și jefuind tot ce se putea din frumoasa și cuprinsa reședință. Întors acasă, marele logofăt Ștefan Belu a fost serios zdruncinat constatând dezastrul²⁰.

Animizitatea boierilor autohtoni se manifestase constant, mai ales din pricina ascensiunii sale rapide. În 1816, un denunț al divictarului Ion Dimitriu deconspira un complot contra domnului, răsculații urmând să-i măcelărească pe toți curtenii și, mai cu seamă, arăta denunțul, „vistieru Hagi-Moscu și Belu vor fi făcuți bucăți”²¹.

Aceeași atitudine ostilă a avut-o și Tudor, care ceruse expres să i se confiște averea, pentru că fiind „fiu de țăran, a făcut-o prin jafuri”²².

Nu e de mirare că s-a refugiat la Brașov, așteptând împreună cu banul Barbu Văcărescu, cuscrul său de peste doi ani și alături de viitorul domn Grigore Ghica, venirea unor timpuri mai bune pentru a putea „primi din nou visteriile și spătăriile”²³.

În ciuda opoziției „partidei naționale” condusă de „buclucașul” mare logofăt Constantin Bălăceanu care (exilat la Castoria de Ioan Gh. Caragea), dorea înlăturarea grecilor din funcții²⁴, odată cu revenirea domnilor pământeni, poziția lui Ștefan Belu se consolidează, devenind unul din principalii sfetnici ai lui Grigore Ghica²⁵. Ceea ce atrage, bineînțeles, noi invective din partea boierimii românești, apelativele de „patrihoț” sau „covrigar cuțovalah” fiind cele mai blânde²⁶, după cum raporta consulul prusac în 1823.

¹⁷ ANR, *Manuscrise*, d. 686

¹⁸ George D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri între anii 1790–1791*, București, 1935, p. 118–119

¹⁹ Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, vol. I, p. 240.

²⁰ George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. II, București, 1990, p. 444

²¹ DIR, *Documente 1821*, vol. I, p. 111

²² Ion C. Filitti, *Opere alese*, București, 1985, p. 85

²³ DIR, *Documente 1821*, vol. II, p. 333

²⁴ I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 150

²⁵ Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 215.

²⁶ *Ibidem*, p. 254.

O vreme, s-a întors împotriva sa și cuscruul său, puternicul ban Văcărescu, ce se alăturase partidei filoruse și căpătase o atât de mare influență, încât îl neliniștea și pe domn. Agentul prusac Kreuchely arăta că acest lucru se datora „vechimei familiei, rangului și patriotismului (său) general recunoscut”²⁷. Domnul încercase să-l cumpere cu funcții pentru el și ginerele său, Alecu Belu, dar banul Bărbuceanu refuzase în 1827. În același an, împreună cu Ștefan Belu, îl reclamă turcilor pe domn, însă cum acesta se bucura de încredere la Poartă, reclamația se întoarce contra jeluitorilor. Primind firman de la Constantinopol pentru a-i pedepsi, la 12 mai 1827, domnul adună la Curte pe toți boierii și le face celor doi „o aspră ocară”, fără alte urmări. Jigniți, petenții cer sprijinul consulului austriac, care nu le dă satisfacție, ba îl admonestează pe Ștefan Belu acuzându-l că „nu e patriot, ci grec” și amintindu-i „câte rele au făcut țării” în zilele lui Ioan Gh. Caragea. Consulul uitase subit de serviciile aduse țării sale de familia Belu.

Aceste, neplăceri, adăugate necazurilor de familie (fiica sa Elena, ruinată și îmbolnăvită de soțul ei Costache Păduroiu, se sinucisese), au zdruncinat sănătatea marelui logofăt, care va muri bolnav de inimă, în 1833, fiind înmormântat la mănăstirea Radu-Vodă²⁸.

Am insistat mai mult asupra sa deoarece el este întemeietorul familiei din Țara Românească și reprezintă un caz tipic de fondator al unui „neam nou”, împământenit și asimilat de boierimea autohtonă. Plecând din mijlocul slujbașilor administrativi sau a oamenilor de finanțe, ei vor ajunge „între marii capitaliști ai Bucureștilor, (care) încep toți, pe întrecute, să facă pe boierii prin purtare și farmecul irezistibil al miilor de galbeni”²⁹.

Asimilarea lor va fi cu atât mai desăvârșită, cu cât alianțele matrimoniale vor fi mai solide și mai înalte pe scara rangurilor. Abilitatea și inteligența lui Ștefan Belu au fost desăvârșite și în această privință. Doi dintre cei patru fii ai săi s-au căsătorit: *Constantin*, cu fiica marelui ban Constantin Mavrocordat, iar *Alecu*, cu fiica marelui ban Barbu Văcărescu. Două din fiicele sale au avut de soți un Olănescu și un Drugănescu, iar nepotul său Ștefan II Belu (Văcărescu după mamă), s-a căsătorit cu domnița Eliza Știrbei. După numai două generații, familia Belu se asimilase boierimii române iar numele se românizase.

Urmașii lui Ștefan Belu au moștenit titlul de baron austriac conferit unchiului lor Constantin, mort fără succesori direcți. Cel mai activ în viața politică, dintre fii lui Ștefan Belu, a fost Alecu, ce se căsătorise cu fiica banului Văcărescu la 1 martie 1823. Ceremonia a fost descrisă de agentul prusac Kreuchely, din cauza unui incident (unul din arnăuții agentului austriac a spart capul unui iuzbașă domnesc, chiar în prezența domnului și a beizadelelor). Relatarea este interesantă pentru o analiză a moravurilor timpului și constatăm că, alături de respectarea obiceiurilor românești, uzanțele occidentale modernizaseră sindrofia care

²⁷ *Ibidem*, p. 410.

²⁸ G. Potra, *op. cit.*, p. 447.

²⁹ Gh. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 472.

a fost, după mărturia lui Kreuchely, „très ceremonieuse et très brillante“, în prezența tuturor consulilor străini. Serviciul religios s-a desfășurat la Curte, iar dineul „à l'Hotel du bano Vacaresco, une des plus belles maisons de la ville“³⁰.

În 1829 nu avea încă o situație materială independentă. După cum ne arată „Catagrafia“ boierilor din acel an, la 30 de ani Alecu era căminar, locuind în București, „văpseaua de verde, la nr. 369“, iar „starea mea, la mâna tatălui meu“³¹. În 1850 poseda, în jud. Prahova, munții Urechea și Morarul³².

În anul 1839 a fost implicat într-un incident la granița cu Austria, când a avut surpriza de-a fi arestat în compania colonelului Ion Câmpineanu³³. Acesta făcea parte din loja masonică de sub patronajul „Societății Filarmonice“ și fusese trimis într-un turneu european (Paris, Londra) pentru a sensibiliza cabinetele apusene, care ar fi trebuit să-i sprijine pe români să se elibereze de dominația turcească și de „protectoratul“ rusc. Interesele acestor țări nu coincideau, însă, cu năzuințele românilor și Câmpineanu s-a văzut arestat la Viena de poliția lui Metternich și extrădat în țară, unde Alexandru Dim. Ghica l-a surghiunit la o mănăstire³⁴. Nu știm dacă Alecu Belu a fost și el mason. El fusese eliberat în 1840³⁵, dar avea altfel de legături cu austriecii. După cum reiese dintr-un raport al consulului Kreuchely, Alecu fusese și el agent muntean la Viena și avea dese întâlniri cu „unul din principalii secretari ai lui Metternich“³⁶. Ceea ce explică atenția de care s-au bucurat în continuare membrii familiei, din partea austriecilor.

Fratele mai mare al lui Alecu, Constantin, a fost agă, după cum îl arată „Catagrafia“ din 1829, avea 42 de ani (n. 1787), cu locuința „în mahalaua Colții [...] Văpseaua de roșu, nr. 620“³⁷. În 1826 fusese amestecat în cercetările legate de „complotul“ lui Simion Mehedințeanu, alături de Teodor Brătianu, care se refugiase la Sibiu. Cercetat de poliția sibiană, la cererea de extrădare a domnului, în corespondența lui s-au găsit multe scrisori ale lui Costache Belu din perioada 1824–1826³⁸. Costache avea o reputație impecabilă. În 1849, consulul francez

³⁰ Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 213.

³¹ I.C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, București, 1929, p. 8 (în continuare, *Catagrafie*).

³² Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 409.

³³ Hurmuzaki, *Documente*, XVIII, p. 764.

³⁴ Dan-Amedeo Lăzărescu, *Românii în Francmasoneria universală*, București, 1997, p. 40–41.

³⁵ Hurmuzaki, *Documente*, XVIII, p. 764. Din raportul consular, aflăm că în ianuarie 1840 Alecu Belu a fost lăsat să-și continue drumul spre București, dar Câmpineanu a fost dus la Viena. Consulul Billecoq îl informa pe mareșalul Soult că „M. le comte de Saint-Aulaire aura sûrement porté à la connaissance de V.E. les motifs qui, dans cette circonstance, ont dirigé la conduite de la police autrichienne. Quant au Gouvernement Valaque, il l'ignore“, iar scrisorile lui Câmpineanu, deși sunt zilnic comunicate Domnului „qui veut bien n'en faire part, sont loin de jeter le moindre jour sur le véritable motif de son arrestation“. El credea că numai Poarta putea cere socoteală Austriei pentru arestarea „prizonierului său“, care paraliza acțiunea justiției otomane (domnitorul îl surghiunise din ordinul Poții).

³⁶ *Ibidem*, X, p. 410.

³⁷ I.C. Filitti, *Catagrafie...*, p. 7.

³⁸ DIR, *Documente 1821*, vol. III, p. 355.

relatând schimbarea sa de la conducerea Cultelor prin fratele domnului, Ion Bibescu, arăta că aga Costache Belu era considerat de toți „comme le plus honnête homme de la Principauté”³⁹.

Cel care a moștenit titlul și averea baronului Constantin a fost nepotul său, Dimitrie Belu (al patrulea dintre frați a murit foarte tânăr). După „Catagrafia” din 1831, fusese căminar⁴⁰ și apoi cămăraș, deși, după relatarea consulului prusac, a fost nevoie de intervenția domnului, care l-a „constrâns” să accepte în 1825 cămărășia, căci dorea să se retragă de la Curte⁴¹. Era foarte bogat și în 1859 avea rangul de logofăt⁴². În jud. Dâmbovița stăpânea moșiile: Tița, Bezdead⁴³, Șerbănești și Diaconești⁴⁴. Moștenise și amintita casă a tatălui său de pe Podul Mogoșoaiei. În 1848, aici funcționase „poșta austriacă”, pînă în 1859, când Alexandru Ioan Cuza a dispus organizarea serviciului național de poștă. Dimitrie Belu va reface casa, după 1859, conform recomandărilor Primăriei, aliniind-o după o concepție urbanistică nouă. A trăit foarte retras, nu s-a căsătorit și nu a avut copii, ca și unchiul său Costache. Deși în tinerețe cochetase cu ideile revoluționare, ca și frații săi, mai târziu a dus o viață discretă. Așa cum arăta un denunț al actorului Costache Halepliu, din martie 1849, frații Belu și Plaino (Plagino) fuseseră „cei ce întăiu au ridicat stindardu tricolore la 11 iunie și cei ce să plimbă cu muzica și cupălu (cupeul) toată noaptea pă Pod cîntând Marseilleza”⁴⁵.

În anul 1856, la 15 noiembrie, împăratul Franz Joseph I îi conferea titlul de baron lui Dimitrie Belu, printr-o diplomă imperială în care e numit „iubitul și sincerul boier valah”. Se amintesc meritele și drepturile sale, care au fost analizate și, fiind considerate deosebite, este recompensat ca și „tatăl său adoptiv, bancherul Constantin von Bellio, baron austriac din 1817, prin bunăvoința Casei Imperiale”. Se mai preciza că titlul s-a acordat pentru sprijinirea unor spitale militare împărătești, în timpul campaniei din Moldova și Ungaria, și că titlul de baron i-a fost conferit nu numai unchiului său (tatăl adoptiv), ci și urmașilor lui (fii și nepoți adoptivi).

Prin diploma din 1856, împăratul *reconfirma* titlul, pentru Dimitrie și pentru urmașii lui de ambele sexe, proveniți din căsătorie legitimă, cu stemă de baron al Imperiului. Urmează descrierea stemei, identică cu cea a lui Constantin Bellio. Stema este pictată pe fila trei a diplomei, într-un cadru împodobit cu frunze de stejar, peste care este așezată coroana imperială austriacă, căptușită cu purpură, din care ies două fanoane purpurii. Diploma are patru pagini, frumos ornamentate cu chenar auriu și e legată în coperti de catifea roșie, cu stema imperială austriacă

³⁹ Hurmuzaki, *Documente...*, XVIII.

⁴⁰ I.C. Filitti, *Catagrafie...*, p. 7.

⁴¹ Hurmuzaki, *Documente...*, v. X, p. 317.

⁴² ANR, *Manuscrite*, 292, d. 686.

⁴³ *Ibidem*, d. 687.

⁴⁴ *Ibidem*, d. 684.

⁴⁵ *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, București, 1962, p. 32.

imprimată în aur pe copertă. Are atârnat un sigiliu de ceară roșie în capsulă metalică aurită⁴⁶ (planșa II).

În colecția de sigilii a Muzeului Național de Istorie a României se află patru sigilii care i-au aparținut lui Dimitrie Belu (ele provin din fosta colecție a Academiei Române).

1. Sigiliu de formă dreptunghiulară, având în centrul câmpului sigilar inițialele „D.B.“; margine simplă; mânerul este turnat din același bloc ca și sigiliul, din metal comun.

$L \times l = 18/23$ mm; $h = 81$ mm.

(Inv. MNIR pv. 19, transfer Academia Română). (Pl. III/1)

2. Sigiliu oval având în centrul câmpului sigilar inițialele cursive „D.B.“ și circular, în exergă, cu majuscule latine „DEMETRIUS BELLIO“ și cursive gotice „Demetrius Bellio“. Mânerul cilindric este turnat în același bloc ca și sigiliul, din metal comun.

$\phi = 21/23$ mm; $h = 64$ mm.

(Inv. MNR pv. 22, transfer Academia Română). (Pl. III/2)

3. Sigiliu pătrat având în centrul câmpului sigilar inițialele cursive „D.B.“. Pe cele patru laturi, numele posesorului în cursive latine, gotice, slave, grecești. Mânerul cilindric este turnat în același bloc ca și sigiliul, din metal comun.

(Inv. MNIR pv. 20, transfer Academia Română). (Pl. III/3).

4. Sigiliu identic cu nr. 3 lucrat prin excizie (pentru cerneală).

$L = 23$ mm; $h = 78$ mm.

(Inv. MNIR pv. 21, transfer Academia Română). (Pl. III/4).

Probabil aceste sigilii sunt anterioare anului 1856.

În anul 1863, Dimitrie Belu a murit lăsându-l moștenitor pe fiul fratelui său Alecu, anume Barbu (1825–1900). El moștenește o însemnată avere și celebrează casa de pe Podul Mogoșoaiei. Până a intra în posesia acestei reședințe, Barbu a locuit în casa lui Constantin Kretzulescu, proprietarii fiind plecați la Paris. Soția lui Kretzulescu, Maria (născută Filipescu), divorțează și vine să locuiască în casa fostului soț. Se pare că Barbu a găsit situația convenabilă: din legătura lor s-a născut un fiu, numit tot Barbu, recunoscut de tată, deși n-a legalizat niciodată situația și nu s-a căsătorit.

În 1880 el va reface casa moștenită și în 1887 o vinde negustorului Prager⁴⁷. Avea în stăpânire moșiile Securile, Steiasa-Mare, cumpărate⁴⁸ în 1853, munții Murarul și Urechea – moșteniți, în jud. Ilfov moșiile: Prundu, Flămânda și Goștinari, așa cum reiese din listele electorale din 1853⁴⁹. Era un om politic activ, în casa lui având loc multe întruniri și „reuniuni electorale“, după cum aflăm din

⁴⁶ ANR, *Peceți II*, d. 432.

⁴⁷ G. Potra, *Din Bucureștii...*, p. 447.

⁴⁸ Ștefan D. Greciaru, *op. cit.*, vol. II, p. 409.

⁴⁹ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 416, 526, 528.

corespondența lui Ion Bălăceanu cu Ion Ghica. În componența acestor adunări, se aflau „... 8 sau 18 mari boieri, 12 negocianți și restul, noi” – spune Bălăceanu. „S-a alcătuit, în timpul ședinței, un program pe care toți asistenții l-au adoptat fără discuții. Guvernul, adică beizadea Mitică (Dimitrie Ghica), i-a lansat pe Costaforu și pe Buzoianu împotriva noastră, strigând că programul nostru e o trădare și atacă proprietatea și religia”. Bălăceanu îl acuza pe beizadea Mitică de faptul că își făcea un partid pentru a ajunge pe tronul unchiului său, folosindu-se de doi „tchokoi”, Costaforu și Buzoianu, prin care „lucrează burghezia și o facțiune a tinerimii”. Țin cluburi publice în care atacă aristocrația numind-o *pui de năpârcă*⁵⁰. În aceeași corespondență, Bălăceanu i se plângea lui Ion Ghica de faptul că secretarul ambasadei engleze de la Constantinopol, Stanley, intrase într-un mediu judecat de el ca „nesănătos”, format dintr-o serie de „doamne patriotice” (subliniind ghilimelele) și domni, între care sunt citați Barbu și Ștefan Belu⁵¹. Ceea ce nu dovedește mare cordialitate din partea corespondentului.

În 1862, Barbu Belu era ministru al Cultelor sub Alexandru Ioan Cuza. Câțiva ani mai devreme fusese eroul unui episod nefericit, care însă ilustrează elocvent moravurile epocii. Având o altercație cu un ofițer moldovean pe nume Spiru, când ieșea de la Teatrul Național, l-a palmuit. Domnul, aflând de incident, i-a cerut ofițerului să iasă pe teren, asistând personal la duel. Ofensa ofițerimii moldave a fost ștearsă prin moartea tânărului, ucis de tirul precis al „baronului Barbu Belu” (așa cum semna pe sineturile moșiilor sale, sub o coroană baronală)⁵².

În anul 1866, lui Barbu i s-a confirmat titlul de baron, ca moștenitor al lui Dimitrie Belu, de către împăratul Franz Joseph I. În diplomă se arată că titlul de baron al Imperiului se acordă „boierului și senatorului Barbu Belu din București, ca semn al favorii imperiale”. Se enumerau meritele familiei, care servise cu credință interesele Austriei și se amintea de diploma conferită de Francisc I în favoarea „bunicului” său Constantin, primit în rândul baronilor austrieci. Se amintea și de unchiul său Dimitrie (considerat tatăl său adoptiv), subliniindu-se „devotamentul său față de Casa Imperială” și reanalizându-se „meritele distinsei familii Bellio”. Barbu primește personal titlul de baron și în continuare se descrie, conform uzanțelor, stema cunoscută. Singura deosebire este coroana baronală, care are șapte perle.

Stema este pictată pe fila a treia a diplomei, într-un cadru rotund, înconjurat de un motiv vegetal, care la rândul lui este înconjurat de un ornament vegetal dreptunghiular. Pe latura de sus, la mijloc, coroana imperială austriacă, iar pe latura de jos, stema Austriei⁵⁴ (planșa IV). Diploma este legată în catifea mauve-cardinal, cu stema imperială imprimată în aur pe copertă și cu sigiliu de ceară roșie în capsulă metalică aurită⁵⁴.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 177–179.

⁵¹ Cornelia Bodea, *Corespondență politică 1855–1859*, București, 1963, p. 49.

⁵³ ANR, *Manuscrite* 292, d. 686.

⁵⁴ *Ibidem*, *Peceți II*, d. 431 (are dimensiunile L/l = 33,5/22,5 cm).

Spre deosebire de unchiul său, Barbu Belu a folosit titlul de baron și sigilii cu stema conferită. În patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României sunt păstrate două sigilii care i-au aparținut și o plăcuță de aur cu stema familiei, figurată în email policrom, cu o execuție deosebit de îngrijită, obiecte pe care le vom prezenta în încheiere.

1. Sigiliu de formă dreptunghiulară, cu colțurile tăiate, având în câmpul sigilar un scut dreptunghiular scartelat (despicat și tăiat de o apă): 1) cap de inorog conturnat, broșând pe azur; 2) trident, broșând pe negru; 3) acvila cruciată cu zbor descendent, în câmp liber, 4) protomă de Bucefal, broșând pe roșu. Scutul este suprapus de o coroană baronală de cinci perle. Are margine simplă, fără mâner, doar cu o mică prelungire cilindrică, perforată pentru șnur. Lucrat din metal comun.

$L \times l = 17/18 \text{ mm}$, $h = 21 \text{ mm}$

(Inv. MNIR pv. 23, transfer Academia Română).

Fiind un tipar sigilar, ordinea cartierelor din scut este incizată în „negativ“.

2. Sigiliu de formă ovală, din cristal alb transparent. În câmpul sigilar, scut similar cu cel de mai sus. Coroana care timbrează scutul are însă șapte perle și este suprapusă de coif nobiliar, încoronat cu coroană deschisă de trei fleuroane, din care naște acvila austriacă. Din spate, coboară lambrechini bogați, care flanchează scutul până la jumătate. Margine simplă, șlefuit în cristal, cu mânerul fațetat (muchia de sub scut are o mică spărtură).

$\phi = 33/38 \text{ mm}$; $h = 58 \text{ mm}$.

(Inv. MNIR pv. 28, transfer Academia Română). (Pl. III/5).

3. Stemă realizată în email policrom pe o placă de aur de formă dreptunghiulară. Scutul scarletat (despicat și tăiat de o apă bleu-vert): 1) trident de aur, broșând pe negru; 2) inorog natural, broșând pe azur; 3) protomă de Bucefal natural, broșând pe roșu; 4) acvila valahă, cruciată roșu, cu capul conturnat, zbor deschis, în câmp liber (argint). Scutul este suprapus de coroană cu cinci perle, din care iese un coif nobiliar cu coroană de trei fleuroane, perlate. Din coroană naște acvila austriacă cu zbor ascendent, cu picioarele sprijinite pe cele două perle laterale ale coroanei coifului. Din spate cad lambrechini: dreapta – de aur dublați cu negru, stânga – de argint dublați cu azur. Compoziția este încadrată de o ramă formată din două „șnururi“ de aur, între care este figurat un motiv vegetal, din două nuanțe de aur. Sus, la mijloc, are un anou care ține o verigă pentru atârnat, ambele decorate cu motive vegetale, lucrate „au repoussé“.

$L = 121 \text{ mm}$; $h = 160 \text{ mm}$; $\phi \text{ anou} = 31 \text{ mm}$; $G = 132,550 \text{ g}$.

(Inv. MNIR P. 23530, custodie Academia Română). (Pl. V).

Trecând în revistă date legate de evoluția unor membri ai familiei Belu din secolul XIX, am putut urmări un caz tipic de evoluție al unui „neam nou“, pe parcursul a trei generații. Ridicați prin puterea banului, abilitate administrativă și politică, strategii matrimoniale și profitând la început de domniile fanariote, vor fi asimilați treptat de boierimea autohtonă, în ciuda animozităților inițiale.

Numeroși istorici, din trecut și de acum, au fost preocupați de analiza evoluției clasei boierești române. Nicolae Bălcescu credea că slăbirea sa se datora luptelor interne care au dat prilejul „intrușilor și aventurierilor de altă naționalitate” să le răpească autoritatea. Vechea aristocrație („meritocrația”) dispărea treptat de pe scena politică, pierzându-și poziția dobândită de strămoși pe câmpul de luptă. Unii din urmașii lor se vor pierde în lumea satelor, deosebindu-se de țărani numai prin denumirea de „neamuri” sau, mai târziu, „mazili”.

Fanarioții au ridicat o nouă categorie, coruptă și intrigantă, de boieri din rândurile birocrăției (cu toate tarele acesteia), pe care, cu dispreț, poporul i-a numit „ciocoi”⁵⁵. Ei au dobândit împământenirea mai ales prin căsătorii cu românce. Acest proces, care începuse încă din secolul XVII, a fost desăvârșit în epoca fanariotă⁵⁶.

Prin schimbările socio-economice și politice va învinge „elementul emigrant” și se va trece „de la drepturile patrimoniale ale boierilor pământeni, la drepturile fiscale ale domnilor fanarioți și ale clientelei lor”. Se crează acum „o structură alogenă străină economic, social și cultural de poporul român”⁵⁷.

Boierimea română n-a fost însă anihilată. Datorită mai ales forței economice dată de marile latifundii, ca și autorității pe care încă o avea, fanarioții au fost nevoiți să colaboreze cu ea. Dar autoritatea boierimii române se va diminua în timp, fiind aproape redusă la rolul de proprietari de pământ și trăind retrasă la moșii. Alții se vor adapta și vor colabora cu noii stăpâni (deși vor unelti neîncetat pentru înlăturarea lor), dobândind în continuare funcții și formând o „partidă națională”. Instituția nobiliară devine acum un derivat al dregătoriei, iar mai târziu, prin accederea masivă a străinilor la funcții, care erau limitate ca număr, nu va mai avea acoperire în proprietatea funciară, ci va satisface doar orgoliul noilor veniți⁵⁸.

În același timp, însă, sub influența ideologiei epocii, în secolele XVIII–XIX, boierimea română și-a elaborat liniile directe ale strategiei de dezvoltare și de modernizare a societății (bazată în parte pe precedentele fanariote), cu puternice accente naționale, dovedind reale capacități de regenerare și adaptare. Modificarea structurii sale s-a produs prin colaborarea cu puterea centrală și prin asimilarea noilor veniți: „Nefiind o castă închisă și rigidă [...] i-a primit [...] fuziunea fiind ușurată de ambele părți, potrivit unor interese care coincideau, completându-se”⁵⁹.

Familia Belu se încadrează în rândul acestor alogeni, cu ascendență rapidă la funcții importante, pe lângă domnii fanarioți și care a dobândit și un titlu de noblete austriac. Gh. Platon și Alexandru-Florin Platon au făcut, recent o analiză a

⁵⁵ Nicolae Bălcescu, *Opere. Scrieri istorice, politice și economice 1848–1852*, vol. II, București, 1981, p. 509.

⁵⁶ Andrei Pippidi, *La Valachie des antiquaires au début du XVIIe siècle*, în *Hommes et idées du Sud-Est Européen à l'aube de l'âge moderne*, Paris-București, 1980, p. 215–216.

⁵⁷ Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică (date statistice și observații istorice)*, București, 1995, p. 65.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 69.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 87.

clasei nobiliare europene în secolele XVIII și XIX, comparativ cu situația boierimii noastre, punând la dispoziția istoricilor date și concluzii importante. Ei au remarcat de pildă, mediocritatea numerică a elitelor aristocratice austriece; deși acest grup fusese supus unui proces continuu de înnoire în intenția de a se crea o nobilime legată de autoritatea centrală, numărul a rămas mic raportat la populație. Între 1701 și 1918, se făcuseră 12.408 ridicări în rang, caracterizate de o „surprinzătoare nediscriminare [...] etnică și profesională”: majoritatea erau ofițeri (49,5%), apoi funcționari și 12% (1242) comercianți, industriași și bancheri⁶⁰.

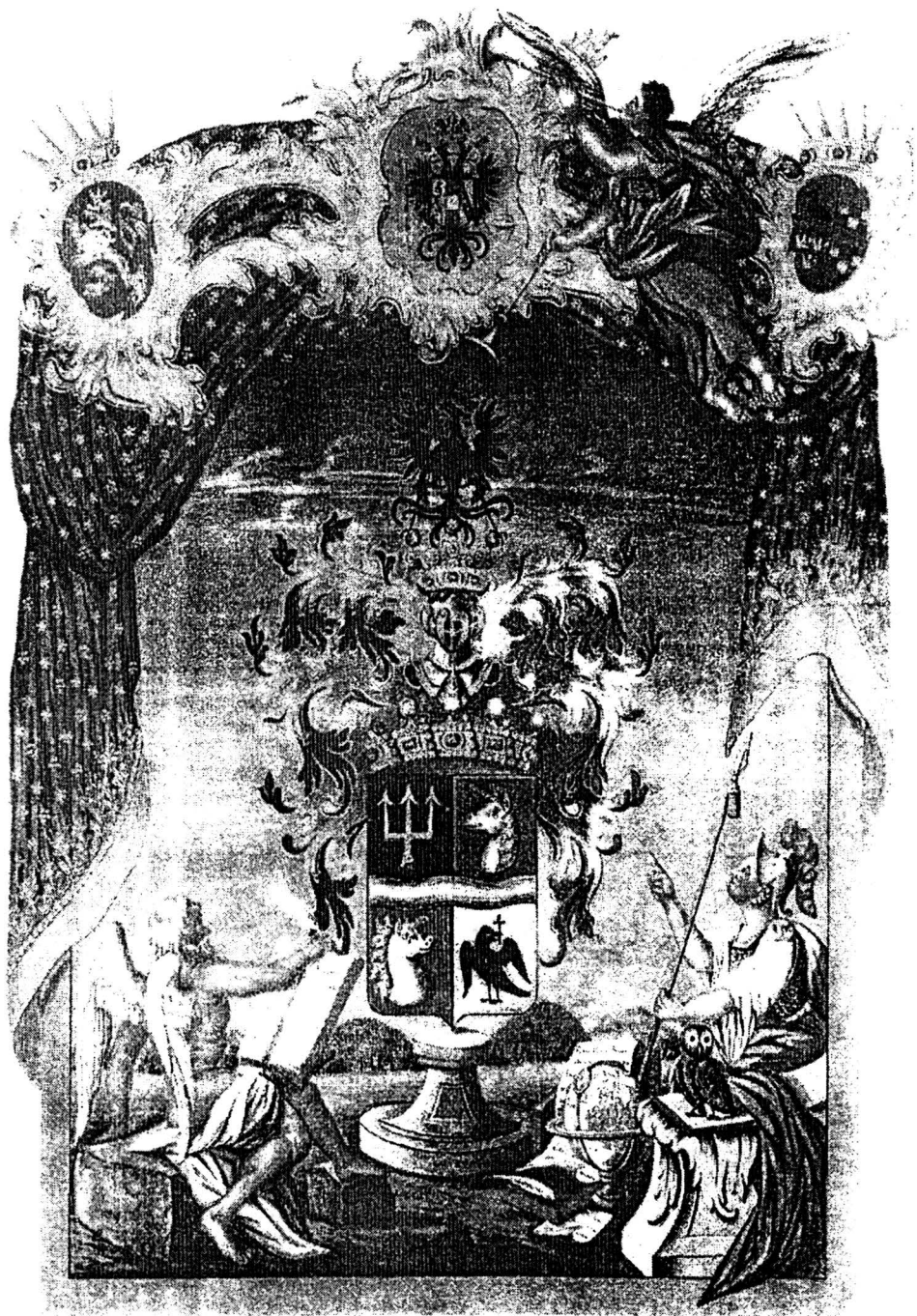
Această politică se va accentua după 1848, făcând parte „din mai vastul proiect [...] de regenerare și consolidare a structurilor Imperiului grav afectate de criza revoluționară, în ideea de a crea o nouă elită în cadrul fiecărei națiuni, fidelă autorității centrale și apte de a contrabalansa prin loialitate nenumăratele tendințe centrifuge locale”. În deceniile șapte și opt ale secolului XIX, preferințele s-au îndreptat către tehnocrați și oameni de afaceri, aceasta însemnând „nu numai recunoașterea oficială a meritului, ca un criteriu suficient de promovare”, dar și înțelegerea „importanței profesiunilor respective în economie și viața socială a Imperiului”⁶¹. Câștigurile rapide și importante ale celor angrenați în noile structuri economice, de tip capitalist, au situat această categorie în fruntea societății. Cum „o parte din familiile nobiliare din Imperiu erau formate din emigranți”, se poate înțelege cum a ajuns Constantin Bellio în rândul baronilor austriecei, după nici două decenii de la stabilirea lui în Austria. Pe lângă forța financiară pe care o dobândise, nu trebuie uitată „serviciile speciale” cu care se îndeletnicea, în folosul domnului muntean (al cărui sfetnic era chiar fratele său) și poate și al împăratului (după cum observau diplomații francezi). E interesant că familia sa din Țara Românească a fost constant filoaustriacă, pe tot parcursul secolului XIX, atitudine care trebuie să fi avut greutate în reconfirmarea titlurilor în generațiile a doua și a treia.

Spre deosebire de alți baroni austriecei – Meitani dă un răsunător faliment, Sakelarie a avut „necazuri mari”, pierzând aproape toată averea – familia Belu nu se lansează în speculații financiare, ci devine proprietara unor moșii întinse, înțelegând mentalitatea locală care asocia „boieria” domeniului funciar („moșiei”) și intuind că, la noi, pământul va constitui încă pentru mult timp principala bază economică, dacă era exploatat cu abilitate, întrebuițând metodele noi experimentate deja în alte părți.

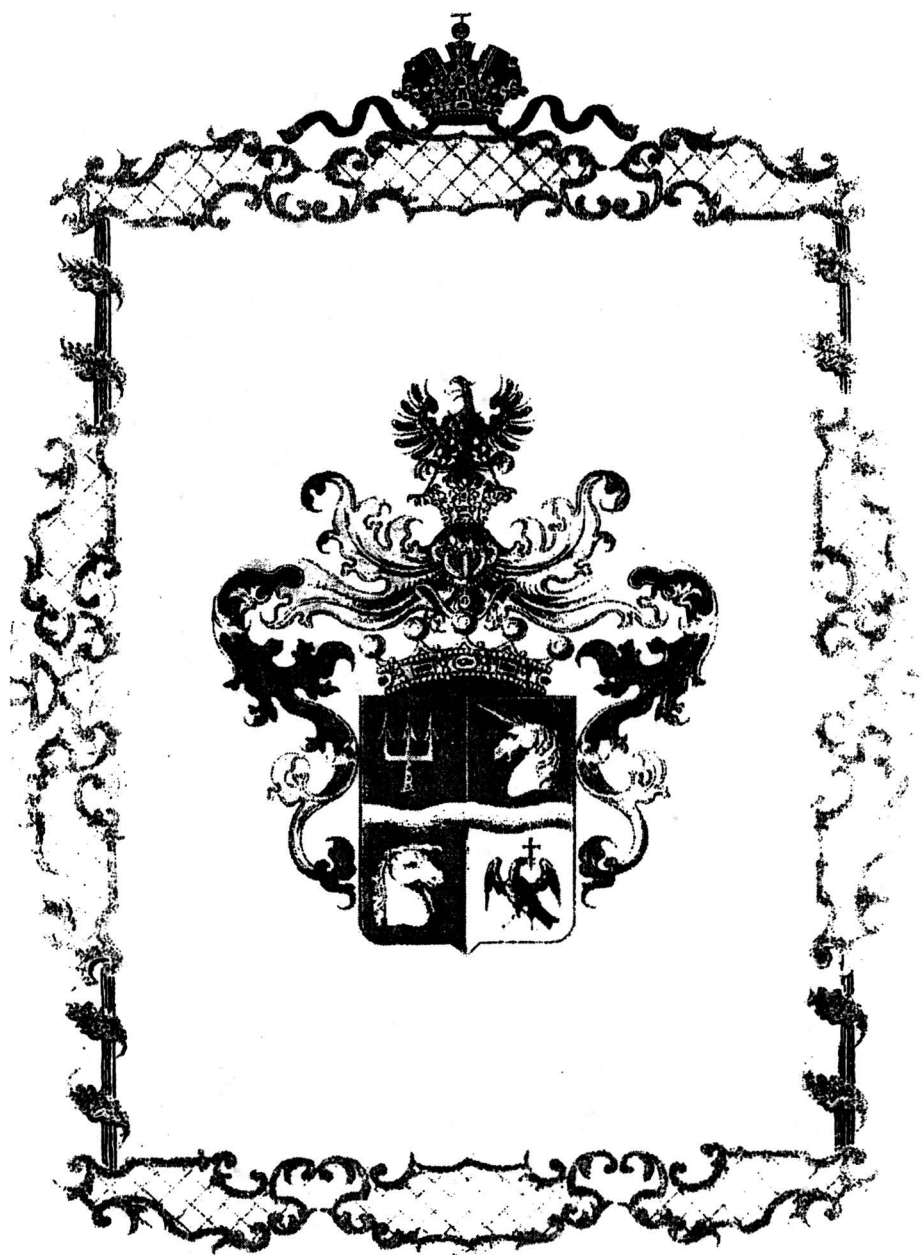
Dacă membrii familiei foloseau rar în țară titlul de baron (deși erau cunoscuți ca atare), mai târziu, când direcția drumurilor se schimbă, din Țara Românească spre apusul Europei, titlul va fi folosit, mai ales de a treia generație. Era și aceasta una din modalitățile prin care încercau să se distanțeze de noua clasă în ascensiune, deși originea lor venea tocmai din germenii acestei clase. Această atitudine demonstrează, însă, și faptul că familia Belu era complet asimilată boierimii române, de care o legau acum strânse și înalte legături de sânge.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 39.

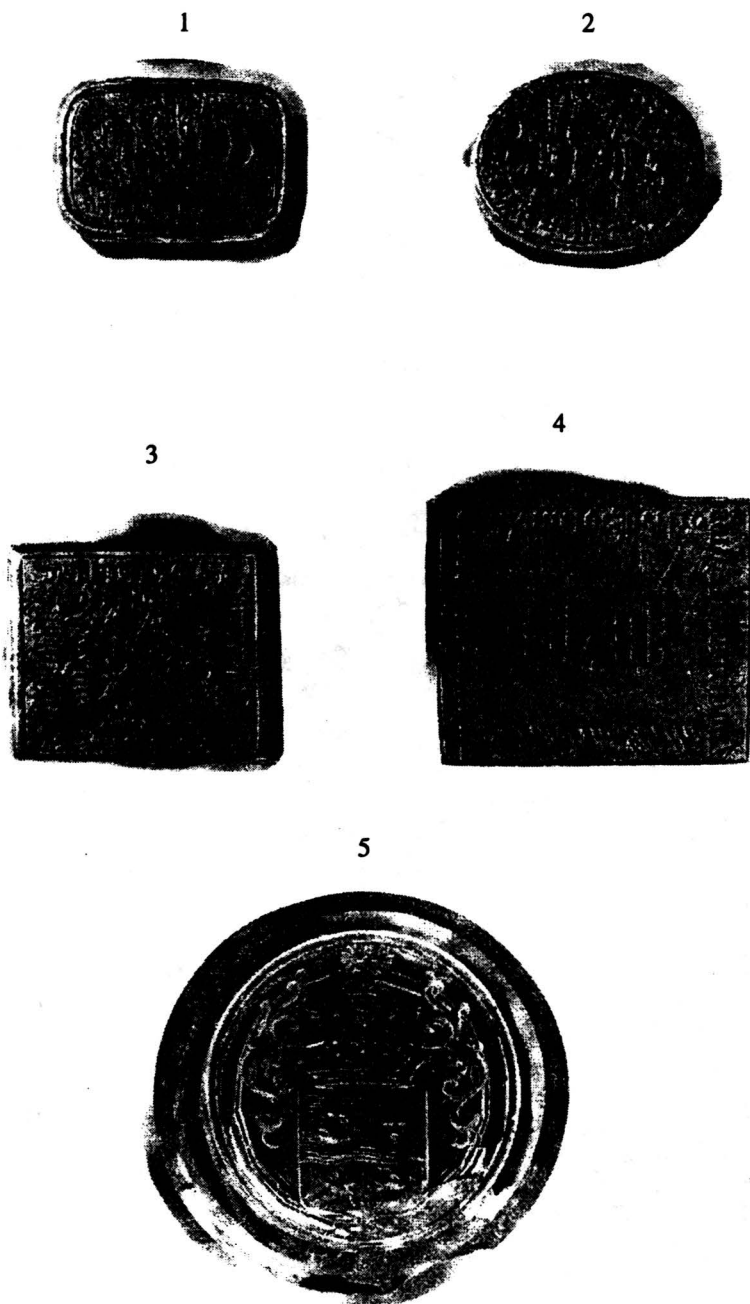
⁶¹ *Ibidem*, p. 40–44.

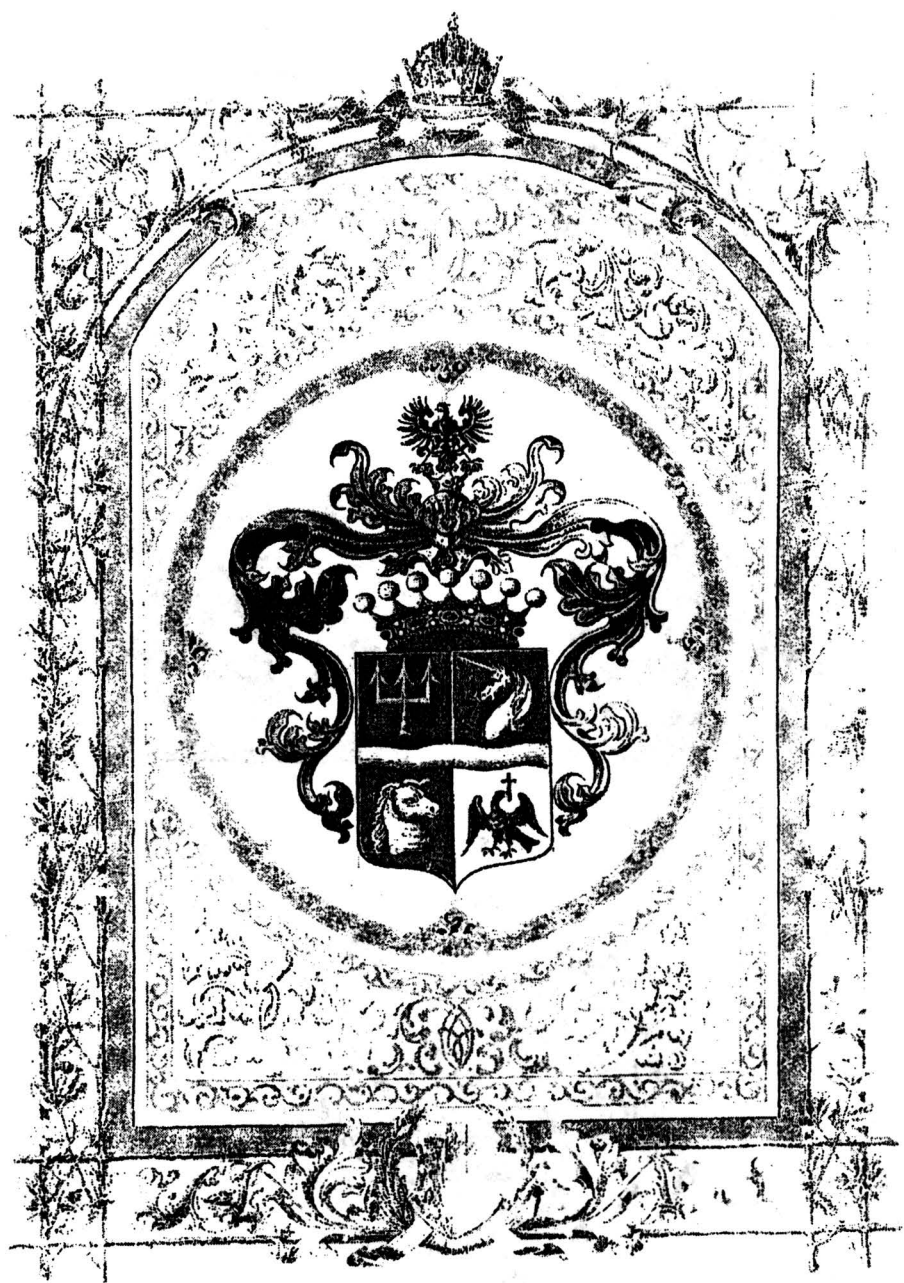
PL. I.

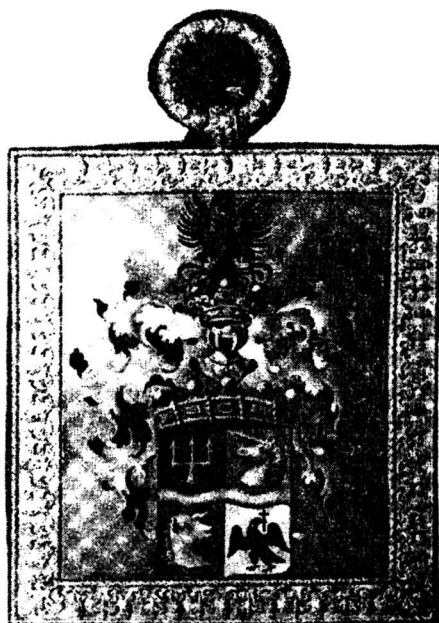
Pl. II

Pl. III

Pl. IV

Pl. V.

ABREVIERI

AAR	= Analele Academiei Române
AB	= Arhivele Basarabiei
AIAC	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj
AIIAI	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași
AIINC	= Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj
AIIX	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” (fost AIIAI)
AIR	= Arhiva Istorică a României (ed. B.P. Hasdeu)
AISC	= Anuarul Institutului de Studii Clasice
ALIL	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară (Iași)
AMM	= Acta Moldaviae Meridionalis (Vaslui)
AMN	= Acta Musei Napocensis
AnM	= Analele Moldovei
AR	= Arhiva Românească (ambele serii)
ARBSH	= Académie Roumaine, Bulletin de la Section Historique
ArhGen	= Arhiva Genealogică
ARMSI	= Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice
ARMSL	= Academia Română, Memoriile Secțiunii Literare
AȘUI	= Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași
AUB	= Analele Universității București
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCI	= BCIR
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BSH, BSHAR	= ARBSH
CI	= Cercetări Istorice (ambele serii)
CDM	= Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat, București, vol. I–V
CDM.S.1	= idem, Supliment I
CL	= Cercetări Literare
CvL	= Convorbiri Literare (ambele serii)
DIR	= Documente privind istoria României
DRH	= Documenta Romaniae Historica

IN	= „Ion Neculce“. Buletinul Muzeului Municipal din Iași
GB	= Glasul Bisericii
LL	= Limbă și Literatură
MA	= Mitropolia Ardealului
MB	= Mitropolia Banatului
MC	= „Miron Costin“. Revistă de mărturii istorice (Bârlad)
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
MO	= Mitropolia Olteniei
NEH	= Nouvelles Études d'Histoire
RA	= Revista Arhivelor (ambele serii)
REB	= Revue des Études Byzantines
REI	= Revue des Études Islamiques
RER	= Revue des Études Roumaines
RES	= Revue des Études Slaves
RESEE	= Revue des Études Sud-Est Européennes
RFR	= Revista Fundațiilor Regale
RHSEE	= Revue Historique du Sud-Est Européen
RdI	= Revista de Istorie
RI	= Revista Istorică (ambele serii)
RIAF	= Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie
RIR	= Revista Istorică Română
RITL	= Revista de Istorie și Teorie Literară
RM	= Revista Muzeelor
RMM	= Revista Muzeelor și Monumentelor
RRH	= Revue Roumaine d'Histoire
RSIAB	= Revista Societății Istorice-Arheologice Bisericești (Chișinău)
Rsl	= Romanoslavica
SAI	= Studii și Articole de Istorie
SCIA	= Studii și Cercetări de Istoria Artei
SCI	= Studii și Cercetări Istorice (ultimele din CI, seria veche)
SCIM	= Studii și Cercetări de Istorie Medie
SCȘI	= Studii și Cercetări Științifice, Iași
SEER	= The Slavonic and East European Review
SMIM	= Studii și Materiale de Istorie Medie
SOF	= Südost-Forschungen (München)
SUBB	= Studia Universitatis Babeș-Bolyai
TC	= „Theodor Codrescu“ (revistă editată de Gh. Ghibănescu)
Ukb, UKB	= Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen
AS, Arh. St.	= Arhivele Statului

Autorii sunt rugați să folosească aceste abrevieri în materialele trimise pentru publicare, semnalând titlurile necuprinse în prezenta listă.

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Arhiva Genealogică acceptă pentru publicare studii, articole, note, documente, recenzii, note bibliografice, dări de seamă privind viața științifică din domeniile pe care le reprezintă și le promovează Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.

Predând un text pentru publicare în **Arhiva Genealogică**, autorul se angajează implicit să nu predea *același text* unei alte reviste științifice și nici să nu îl includă într-un volum (colectiv sau personal) a cărei apariție s-ar produce *înaintea* numărului aferent din **Arhiva Genealogică**. De aceea, rugăm pe colaboratorii noștri să-și asume obligația de a anunța Redacția în cazul când, întâmplător, același text se află predat și unei alte publicații (în versiunea originală sau în traducere), când textul respectiv face deja parte dintr-un volum predat unei edituri (sau aflat într-un stadiu avansat de definitivare), precum și în cazul când unele afirmații sau citări din note necesită anumite actualizări (studii proprii citate în manuscris și apărute între timp, noi studii în aceeași problemă și care trebuie menționate etc.). Prevenită, Redacția va adopta soluția socotită optimă.

De la caz la caz, Redacția poate accepta preluarea unor articole publicate în alte reviste științifice sau în publicații culturale, literare sau de popularizare, dacă prezintă un interes deosebit pentru tematica și direcțiile **Arhivei Genealogice**; într-un asemenea caz, autorul are datoria să obțină acordul publicației din care urmează să se preia respectivul text. În chip identic, pentru ca un studiu tipărit întâi în **Arhiva Genealogică** să poată fi reprodus într-o altă publicație (revistă științifică, volum colectiv sau personal), autorul are datoria de a cere permisiunea Redacției.

Materialele propuse **Arhivei Genealogice** spre publicare vor fi prezentate Redacției pe *dischetă*, culese în programul WORD for WINDOWS sau într-unul compatibil, împreună cu *două exemplare* imprimate, pentru lectură și referate. În cazuri cu totul speciale, vor putea fi acceptate și texte dactilografiate, cu condiția unei **perfecte clarități a dactilogramei** pentru a se putea introduce în computer prin scanare; în această situație, se vor prezenta două exemplare, dactilografiate la două rânduri, cu notele numerotate în continuare, așezate la sfârșitul textului. Fotografiiile și desenele (bine executate, astfel încât să permită reproducerea) vor fi numerotate și însoțite de explicații, indicându-se în manuscris locul unde trebuie așezată imaginea respectivă. În absența acestor precizări, redacția va grupa ilustrațiile – cu sau fără explicații – la sfârșitul textului, în funcție de spațiul disponibil.

Colaboratorii sunt rugați să prezinte materialele în **formă finită**, ținând seama de faptul că nu întotdeauna li se va putea asigura trimiterea unei corecturi; într-un asemenea caz, corectura se va efectua în redacție, urmărindu-se respectarea **manuscrisului**.

Referințele bibliografice trebuie să se conformeze uzanțelor revistei, în ceea ce privește sublinierile, abrevierile etc.

Manuscrisele care nu vor respecta aceste reguli nu vor putea fi reținute în vederea publicării.

În afara textelor a căror apariție este prevăzută prin însuși statutul revistei (comunicări în ședințele CHGS – Iași și în simpozioanele / congresele organizate de aceasta), Redacția își rezervă dreptul de a planifica materialele acceptate spre publicare în funcție de necesități și de a nu le reține pe acelea care, dintr-un motiv sau altul, nu se circumscriu acestora.

Redacția își rezervă, de asemenea, dreptul de a face îndreptările socotite necesare în ceea ce privește *forma* textelor, consultând însă pe autori cu privire la eventualele modificări ale *fondului*.

Responsabilitatea pentru conținutul științific al textelor publicate revine în întregime autorilor.

Filiala Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române își anunță colaboratorii că, începând cu data de 1 ianuarie 2003, nu-și mai are sediul în incinta Institutului de Istorie „A.D. Xenopol“ și, ca atare, nu mai este valabilă adresa cunoscută și folosită din 1993 și până acum (Iași, str. Lascăr Catargi nr. 15). Cei interesați de activitățile Comisiei și de revista „Arhiva Genealogică“ sunt rugați să adreseze corespondența la

***Institutul „Sever Zotta“
Oficiul 1, Căsuța poștală 32, 6600 Iași.***

Editura **DOSOFTEI** IAȘI, 2003

Str. Sf. Lazăr nr. 27

Tel./Fax: 0232-235 862; 235 868; 234 194

E-mail: dosoftei@mail.dntis.ro

Tipar: **Dosoftei** S.A. IAȘI

Revista **Arhiva Genealogică** publică studii, articole, note și însemnări de genealogie sau care folosesc cercetarea genealogică pentru rezolvarea unor probleme din alte domenii științifice, precum și izvoare genealogice (documente, inscripții, însemnări, catagrafii etc.). Textele care depășesc 30 p. dactilografiate (la două rânduri) vor fi, de regulă, publicate în două (sau mai multe) numere. Redacția își rezervă dreptul de a programa textele acceptate conform proiectelor și necesităților sale.

Revista **Arhiva Genealogică** apare trimestrial: în funcție de necesități, cele patru numere ale unui an se vor grupa și câte două sau trei.

Difuzarea revistei **Arhiva Genealogică** este asigurată de redacție. Abonamentele din străinătate se primesc la EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE (la adresa menționată mai jos); **RODIPET S.A.**, Piața Presei Libere nr. 1, P.O. Box 33-57, Fax: 401-2228407, Tel.: 401-6185103; 401-2224126, București, România; **ORION PRESS IMPEX 2000**, P.O. Box 77-19, București, România, Tel. 6537985, Fax (401) 3240638.

La redacție se află – și pot fi procurate prin comandă – și volumele precedente ale acestei reviste:

I (VI),	1994,	1–2,	XXIV	+ 336 p.,	2.400 lei
I (VI),	1994,	3–4,	XVI	+ 336 p.,	2.400 lei
II (VII),	1995,	1–2,	XVI	+ 344 p.,	4.000 lei
II (VII),	1995,	3–4,	XVI	+ 344 p.,	4.000 lei
III (VIII),	1996,	1–2,	XVI	+ 344 p.,	4.000 lei
III (VIII),	1996,	3–4,	XXIV	+ 344 p.,	4.000 lei
IV (IX),	1997,	1–2,	XXIV	+ 348 p.,	10.000 lei
IV (IX),	1997,	3–4,	XXIV	+ 352 p.,	40.000 lei
V (X),	1998,	1–2,	XVI	+ 352 p.,	40.000 lei

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, Sectorul 5,
76.117 București, P.O. Box 5 – 42,
Tel. 401-4119008. Tel. / Fax 401-4103983

